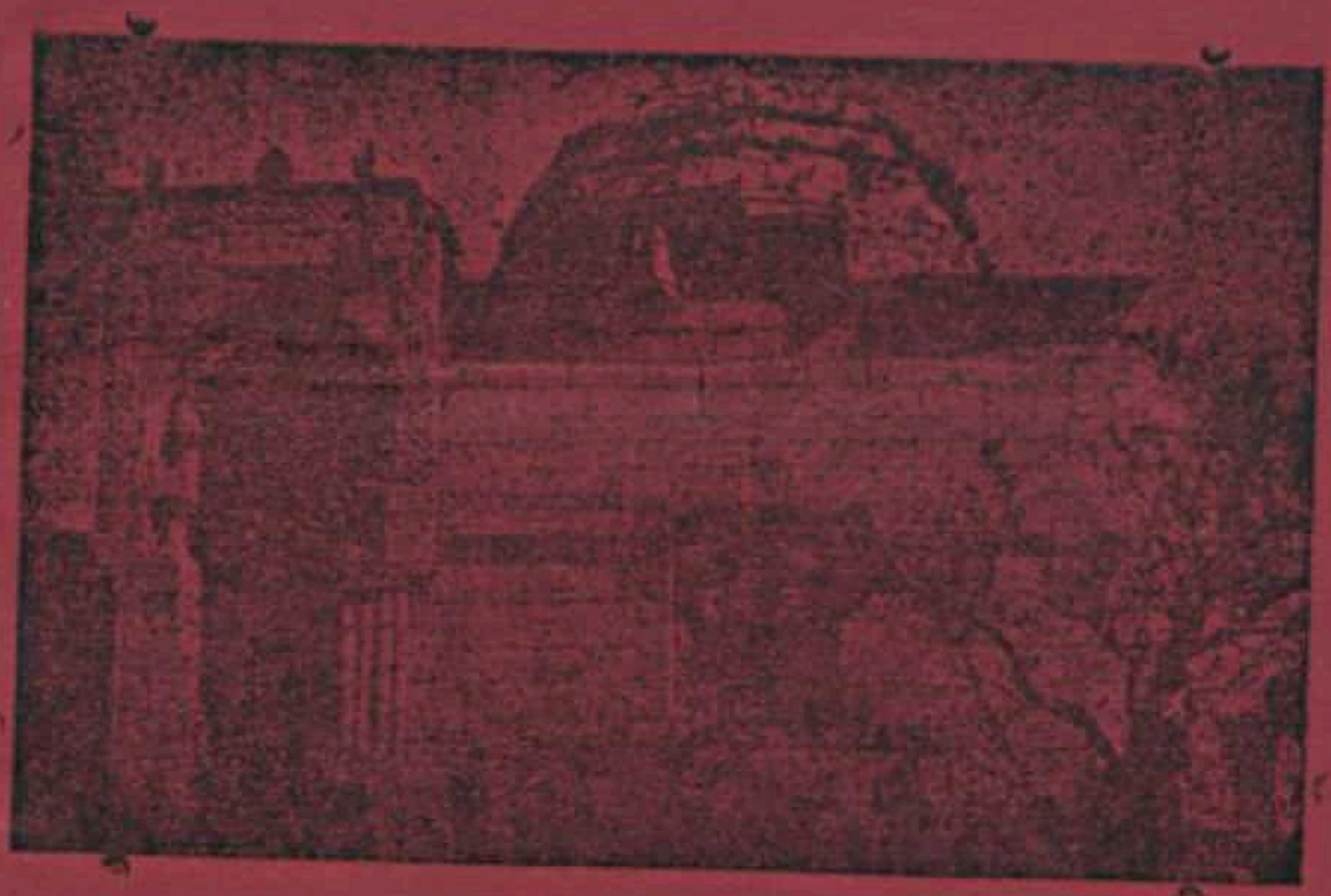
KIRŞEHİR HALKEVİ KİTAPSARAY
YAYIN KOLU NEŞRİYATINDAN : 1

Kırşehir Tarihi

Cevat Hakkı Tarım

Aşık Paşa Türbesi

Kırşehir Vilâyet Matbaası
1 9 3 8

K.7498

Cevat Hakkı Tarım
Kırşehir Vilâyet Matbaa Müdürü

KIRŞEHİR

Tarihi üzerinde araştırmalar

I

26427
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
KÜTÜPHANESİ
Seyfettin Özege bağışı
298

KIRŞEHİR VİLÂYET MATBAASI

1938

956.15

İÇİNDEKİLER

Sayfa	
6	Başlarken
10	Coğrafya bakımından Kırşehir
10	Arazi, iklim ve mesai
13	Halk, toprak ve yaşayış
16	İdare, taksimat ve Nüfus
	●
17	Tarih bakımından Kırşehir
17	Etiler
18	Gasgaslâr
19	Firikyalılar
19	Kabadokyalılar
20	Selçuklar
25	Selçuklardan sonra Kırşehir
28	Kadı Bürhaneddin Kırşehirde
30	Karaman oğlunun Kırşehri yağması
31	Timürlenk kırşehirden geçerken
32	Kırşehrin tekrar Osmanlılar eline geçişi
35	Kırşehirde kesilmiş paralar
36	Kırşehirin aldığı adlar
	●
40	Anıtlar [Etilerden Selçuklara kadar]
41	Hüyükler
44	Kırşehir Kalesi
44	İnler
45	Öküz taşı
46	Üç ayak
47	Klise fakılı harabesi
48	Kulpak
49	Temirli köyündeki yapı
	●
51	Anıtlar [Selçuklardan Cumhuriyete kadar]
51	Melik gazi türbesi

956.15
T

Sayfa	
53	Mengüç oğulları hakkında Tarihî mâlûmat
57	Lâle camii
58	Cace bey medresesi
61	İlhanî kitabesi
65	Nurettin Caca hakkında tarihî malûmat
70	Mevlâna Celâlettin ve Nureddin Caca
71	Mevlânanın Nureddin cacaya mektupları
75	Kümbet
75	Süleyman Türkmanî Türbesi
79	„ „ hakkında tarihî mâlûmat
82	„ „ Vakfiyesi
86	Muhterem hatun türbesi
86	Aşık paşa türbesi
89	„ hakkında tarihî mâlûmat
91	Sofiliğin doğuşu
92	Türklerde tasavvufun intişari
93	İlk Türk mütesavvifleri, Anadolada sofilik
94	Baba ilyas
99	„ „ ın ölümü
100	„ „ ın oğulları, Muhlis Paşa
103	Aşık Paşanın şahsiyet ve eserleri
110	„ „ evlât ve ahfadı
111	Aşık paşa zaade
114	Ahi Evran Türbei
115	„ “ hakkında tarihî mâlûmat
119	Bektaşî Vilâyetnamesine göre Ahi Evran
120	Ahmet Gülşehriye „ „ „
124	Ahi evranın hakiki şahsiyeti
126	Ahiler ve Ahilik
136	Ahiliğin Babailik ve Bektaşilikle münasebeti
141	Ahiliğin merkezi
144	Fütüvetname

Sayfa

144 Ehli tarikın aksam ve âdâbını bildiren fasıl
146 Fütüvvet ve şartlarını bildiren fasıl
148 Mahfil ve adâbını „ „
155 Uhüvvet ve übüvvet erkânını „ „
157 Şecerename
158 „ sureti
170 İcazetname
170 Ahi sinan İcazetnamesi tercemesi
173 Beratlar
174 Ahi Evran Vakfiyesi
176 Hacıbektaş dergâh ve türbesi
183 Hacıbektaş türbesi
186 Balım Sultan türbesi
188 Hacıbektaş hakbında tarihî bilgiler
189 Hecıbektaşın Anadoluya gelişi
191 Bektaşilik
197 Bektaşilerde ayin ve erkân
200 KaraKurt baba türbe ve Kablıcası
201 Kesik Köprü ve Kârvansaray
201 Kapıcı camii
202 Kaya şeyhi

203 Kırşehir uluları
203 Kadı Necmeddin İbrahim
204 Şahabettin
204 Çağa oğlu Mecdettin
205 Ahmet Gülşehri
207 Ahmet Gülşhrinin eserleri
212 „ „ edebî değeri
213 „ „ den örnekler
215 Mesut Gülşehrî
216 „ „ nin eserleri

Sayfa

218 Mesut Gülşehrinin edebi değeri
219 „ „ den örnekler
220 Edebalı
221 Şeyhi Psşa
221 Mevlâna Mehmet
223 Osman Ragıp
226 Tokluğmenli Aşık Sait
229 Osman Hilmi

235 Bitirirken

236 İndeks

248 Tashihler ve ilâveler

251 Resimler.

Başlarken

Anadolunun orta yaylasında, Kızılırmağın kucakladığı verimli topraklarda, doğudan batıya, kuzaydan güneye giden yollar üzerinde bulunan, tarihin tanımadığı çağlardanberi canlı mahlûklara barınak olan Kırşehirin tarihî önemi bilhassa Kültür bakımındadır.

Akdenizin incisi İzmiri Türklere kazandıran ulu Türk kumandanı Çağa, Sivası İlhanlıların talanından siyaset ve kiyasetile kurtaran ünlü devlet adamı Kadı Necmeddin İbrahim, Osmanlı devletinin kurucusu Osman beyin kayın atası Edebalı;

Hassa şimdi taze Gülşehri gülü
Kim göze göstermez servü sünbülü

deye içten gelen şiirlerini bugün bile imrene imrene ırladığımız Ahmet Gülşehrî, hayata gözlerini Kırşehirin gül bahçeleri içinde açmışlardır.

Anadolu bağı kopmuş bir tesbih tanesi gibi, darma dağın, korkunç bir anarşi içinde inim inim inlerken, perişan gönülleri:

Cümle işün yekreği birlikdürür
Birliğe bitmek bütün erlikdürür
Birliğe bitenler erdi menzile
İkilikle kimse gelmez hasile
Kande kim iki gönül birliktedür
Göresün bunlar hangi dirliktedür
Birlik ehli hoş geçirir vaktını
Birikenler tuttu dünya tahtını ...

feryatlarile cem'ü tevhide çalışan Aşık Paşanın türbesi Kırşehirdedir. Her halde bu birliğe çağırış, tekkelerin esrarlı havası içinde dünyayı unutup kendinden geçmek için değil, dünya tahtının etrafında birleşip yıkılan bir varlığı diriltmek içindir.

Türk diline kimsene bakmazidi
Türklere hergiz gönül akmazidi
Türk dahi bilmez idi bu dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri.,

deyen Aşık Paşanın altıbüçuk asır evel bu ruhu, Türk dilinin heryerde, herşeyde üstün olması için posttan tahta atlayan babası Muhlis Paşadan aldığına kuşku yoktur. Bu güzide âilenin başkanı olan Baba İlyasın, Horasan ellerinden Urum diyarına ne yüksek bir davanın ardından koşarak geldiği üzerinde durulacak önemli bir tezdir.

Yıllarca bu iller, Bektaşiliğin kâbesi, Ahiliğin kıblesi olmuştur.. Anayurdumuz Orta Asyanın sazlı, sözlü, kımızlı, şen ve serazad yaşayışının akislerini; bu uğultular arasında Barak Babaların, Tapduk Emrelerin, Âşık Yunusların, Kaygusuz Abdalların yanık ilâhîlerini Bektaşî tekkesinin çöken kubbesinden duyabilir, yiğitlikle işçiliğin birbirine kaynaştığını Ahi Evren zaviyesinin örenleri arasından seyredebiliriz. Öyle deyebilirim ki Babaîlik burada tutunabilmiş, Bektaşîlik burada filizlenmiş, Ahilîk burada işlenmiştir.

Hacı Bektaş vilâyetnamesinde Kırşehirin o günkü durumu şu parçada ne güzel canlandırılmıştır.

Ol zaman Kırşehri ulu şehridi
Orta yerinden akan hem nehridi
On sekiz bin derler evi varidi
Bürcü baru çevresi hisaridi...

Mensur vilâyetnamenin 107 inci sayfasında da aynen şu satırlar vardır:

"Meğer ol vakıt Kırşehrinin adı Gülşehri idi. Dopdolu meseitler, camiler ve medreseler çok idi. Mamur şehiridi. Müderrisler ve müftüler ve âlimler ve kadılar ve kâmiller ile şehrin içi dopdolu idi„.

Müstevfi, Kırşehiri, "zarif ve kârgir binalara malik genişce bir kasaba„ diye kaydeder.

Cacabey vakfiyesinde bir çok han, hamam zaviye, medrese, cami adı gecmekte. sukulhaffafeyen, sukulneccareyen, sukulbezzazeyen adlı bir çok sokaklardan bahsedilmektedir.

Kırşehirin en çok Selçuklular ve İlhanlılar zamanında refah ve mamuriyete mazhar olduğunu, hâlâ ayakta duran eserlerden anlıyoruz .

Mengücük oğullarından Muzafferüddin Mehmet, Alâüddin Keykubad tarafından Kırşehirde ikamete memur edildikten sonra, esasen engin bir bilgin olan Müşarünileyh, ömrünün son günlerini daha çok ilme vermek, belki de menkûbiyet acılarını ilimle oyalamak için Kırşehirde bir medrese yaptırıyor; herhalde Kırşehirin kültürel inkişafında bu medresenin büyük bir tesiri olsa gerek .

Ferhenknâmeî Sadi ve Süheyl ve Nevbahar mütercimi Mesut Gülşehrî, Emsiletüttasrif adındaki kitabını Ebvabülbirri Ebü Saidiyye'de telif ettiğini yazar. Kırşehrinin ilim aleminde varlığını hazırlayan ocaklardan birisinin de bu olduğu anlaşılıyor.

Kültür bakımından önemini tebarüz ettirmeye çalıştığımız Kırşehiri bu şerefli mevkie yükseltenler ve bunların bize yadigâr bıraktıkları tarihî eserler hakkında bu gün bildiklerimiz dar bir sahaya sıkışıp kalıyor. Bu bilgisizliği doğuran amiller; iki buçuk asır gibi pek uzun olmayan bir zaman içinde Anadoluda yüksek bir medeniyet yaratan, her tarafı güzel eserlerle süsleyen Selçukluların kardeş kavgaları, dahilî inzibatsızlık, asayişsizlik, adâletsizlik yüzünden zayıflaması, Kösedağı felâketinden sonra Moğolların nüfuz ve hakimiyeti ele alışları. Daha sonraları, Selçukluların mirasına konmaya çalışan tevaifi mülûk dediğimiz küçük küçük beyliklerin birbirlerile münazaa ve mücadeleleri, Osmanlıların Anadoluyu bütün bütün unutuşları..... Buralarda büyük adamların yetişmesi şöyle dursun vaktile yetişenlerin unutulmasına, eserlerinin, hatta mezar taşlarının bile kaybolmasına sebep olmuştur.

Elli sene Ahievren tekkesinde hizmet eden, Kırşehirde öldüğü muhakkak olan Ahmet Gülşehrinin hangi bağın mahsulü, hangi dalın goncası, hangi yuvanın bülbülü olduğunu bilmek ve öğrenmek şöyle dursun, son durağının başına dikilen anıdı da kimbilir hangi duvara temel, hangi sokağa kaldırım taşı olmuştur? Kırşehirli Hoca Mesudun da hayat ve akibeti karanlıklar içindedir.

Eski medeniyetlerin zengin bir haznası olan Anadoluyu yangın yeri haline koyuşumuz bu cehaletin, bu ihmalin, bu kör ve şuursuz hareketlerimizin eseri değil midir? Bu gün Ahmet Gülşehrîlerin, Âşıkpaşa zadelerin kitaplarını ecnebi diyarlarında buluyoruz. Bunlar hangi yollardan, hangi eller vasıtasile oralara gittiler. Kimbilir daha böle adını sanını bilmediğimiz ne kıymetli atalarımız ve ata yadigârlarımız ziyaa uğradı ve uğratıldı.

Âşıkpaşa türbesinin bulunduğu sırtları baştan başa kaplayan, Kırşehirin o çağlara ait tarihî varlığının şahitleri olan bugün bile üzerlerindeki nefis yazıları yazacak el bulunamıyan mezar taşları, param parça edilmiştir. Bu cinayeti, mermerleri kaynak yerinde kullanan demircilerin işlediği anlaşılmaktadır. Bu mezarlıkta on iki sene evel bir arkadaşımla gezerken üzerinde kurt, aslan,meşe dalı bulunan taşlar görmüştük. Bugün yerinde yeller esiyor; Muhlis Paşanın hatunu ve Aşıkpaşanın analığının mezar taşı asıl yerinden sökülerek başka bir mezarın başına diklmiş, en mühim yerleri kırılmıştır. Şimdi bu anıtlar kalede müze olarak tamir ettirilen Alâeddin camiine taşıttırılmıştır. Bu müzeyi zenginleştirmek, rasladığımız en ufak bir taş parçasını, bu ata yadigârlarının arasına katmak hepimiz için kutsal bir ödevdir. Kıyıda köşede kalmış bir taş parçası, yaprakları soluk elyazması eski bir risale, bir kitabın kenarındaki bir kaç satır tarihi aydınlatacak ne büyük kıymetler taşır. Evet, en ufak bir zerresi bile vatandan bir parca olan bu tarihî anıdlarımızı korumak bizim için ulusal bir borçtur. Bu eserler güneşle hem-eş Türkün parlak medeniyetini bize ve bizden sonraki nesillere nakleden mihraklardır. Biz bu mihraktan ışık alarak istikbalimizi aydınlatacağız. Nasıl bir gövdeye, bir köke dayanmıyan bir fidan çiçek açmaz ve solarsa, zengin ve kudretli bir maziye yaslanmıyan bir millet de ebedîlik sırrına mazhar olamaz.

Coğrafya Bakımından Kırşehir

Arazi, İklim ve Mesaî:

Orta Anadolunun yayla bölgesinde bulunan Kırşehir ilinin bu günkü mülkî sınırları; kuzaydan Ankara ve Yozgat İlçesile Delice suyu, güneyden Kızılırmak nehrile Koçhisar ve Arabsun ilçeleri, batıdan gene Kızılırmak nehri, Koçhisar ve Ankara topraklarile çevrilmiştir. Bu çerçeve içindeki saha 1200 kilometre murabbadır.

Kırşehirin jeolojik tarihini tetkik edecek olursak, bu mıntakanın, birinci zamandan itibaren muhtelif ve müteneviğ inkılâbata mağruz kaldığını ve bir zamanlar büyük suların istilâsına uğradığını, üçüncü zaman ortalarında bu denizlerin çekilerek yerinde Niğeroğlu, Seyfe ve Koçhisar tuzlu gölleri gibi kapalı göllerin meydana geldiğini ve bu göllerin de kurumasile bir takım sıra dağların, Kârvansaray ve Boztepe eteklerinden Yozgat ve Kayseri hudutlarına kadar uzanan Malya ovasının, dar boğazların, geniş vadilerin, granit, mermer, billûrî jisttler ve tuzlardan müteşekkil tabakaların teşekkül ettiğini görürüz.

İlin her tarafında mermer, kireçtaşı, alçı ve aşı bulunur. Bir vadi halinde devam eden Kızılırmak kavsi granit ve diğer indifaî taşlarla doludur. Kırşehirin, zaman zaman vukua gelen sarsıntılardan zelzele kuşağı üzerinde

bulunduğu anlaşılmaktadır. Merkez kazasındaki Terme somakisinden heykel, kalemsapı, yazı takımı, pudralık, sığaralık, şekerlik gibi bir çok şeyler yapılır. Mucur ve Avanosta yapıda kullanılan kefeki taşı, merkezin Ömerhacılı köyünde mermer ve değirmen taşları vardır.

Avanos kazasına bağlı Dadağı köyünde kömür; Çiçekdağında demir, floşbat, kaolin, kovarts madenleri, linyit kömürleri; Kamanın Hacıaraplı köyünde demir; Mucurun Köpekli mevkiinde—Etiler zamanında işletildiği anlaşılan—aşı boyası; Sekili, Hacıbektaş ve Tepesidelikte tuzlaları bulunmaktadır.

Kırşehir kasabasında Terme, 15 kilometre batısında Karakurt, Çiçekdağında Bulamaçlı, Avanosta Kozoğlu kablıcaları; Mucurun Acıöz mevkiinde ve Avanos kazası civarında çok kuvvetli ishal verici mağden sularile Çiçekdağının Mahmatlı köyü yakınında hararet derecesi yüksek menbağ suları vardır.

Kırşehirde aynı zamanda sınır vazifesi gören Kızılırmak ve Delice nehirleri, kasabayı baştan başa sulayan Kılıçözü, Ökse ve Hırla çayları; Sıdıklılarda Kulpak, Mucurda Acıöz, Avanosta Ziyaret dağından çıkan Ziyaret akarsuları vardır. Bütün bu sular değirmenleri çevirir, bostan ve ekinleri sular.

Vilâyet merkezinin doğu kuzayında kârvansaray silsilesi, kuzayında Yağmurlu, Baranlı silsileleri, Ömerhacılı, Ali Öllez ve Koç dağları; Çiçekdağı ilçesinde Sarı Çiçekdağı Avanosun doğusunda Ziyaret dağı, İsmail sivrisi, Mucur ilçesinin doğu kuzayında Köpekli ve doğusunda Obruk, Kızıldağ ve Kırlankıç dağları vardır.

Deniz seviyesinden 950-1800 metre yükseklikte, denizlerden haylı uzakta bulunan, etrafı dağlarla çevrilen, orman

ve ağaçtan ekseriyetle mahrum bulunan Kırşehir yayla iklimi tipini arzeder. Senelik normal suhunet vasatisi 18,9, senelik asgarî suhunetler vasatisi 4, 11 ; nısbî rutubet vasatisi % de 65, 7, dir. Bu vaziyete göre Kırşehir ili tamamen râtıp denemez, rutubet noktai nazarından da normal denebilir. Yağışı ise metre murabbaına bir kilo su hesabile 416, 6 milimetredir. Yani metre murabbaı bir yere senede 416-6 kilogram su düşmektedir.

Yayla ikliminde ittirat ve intizam bulunmadığı içindir ki kışlar çok soğuk, yazlar pek sıcaktır. Ekseriya yaz geceleri serin olur. Birden bastıran kışlar, vakıtlı vakıtsız sağnak halinde yağan yağmur, dolu ve bunların tevlit ettiği seller yüzünden insanlar, hayvanlar, ekinler telef olur. Bağzan da yağmursuzluk ve sık sık esen Samyeli yüzünden kuraklık baş gösterir. Toprak kısırlaşır, üzerinde yaşayanları açlık ve ıstırap içinde kıvrandırır. Bu mıntıka halkı daima tabiatın zulmüyle çarpışmak, hayatını, mesaisini tabiatın şartlarına uydurmak mecburiyetinde kalmıştır. Anadolu halkının ahlâk ve karekterini tetkik edenler, tabiat ve muhiti göz önünde tutmalıdırlar.

Halkın yüzde doksanı çifçi, beşi tüccar ve sanatkâr, diğer yüzde beşi de amelelik ve çobanlıkla iştigal ettiği kabul edilecek olursa bu bölgenin çifçi ölkesi olduğu anlaşılır.

Kuzay ve güney yönlerini çeviren dağların, yaylakiyelerin mevcudiyeti ekincilerin bir kısmını da koyunculuk ve hayvancılıkla iştigale sevketmiştir. Vilâyetin her tarafında külliyetli mikdarda koyun, tiftik geçisi, at, eşek, az mikdarda da kılkeçi ve deve yetiştirilir.

Kırşehirin bazı noktaları ipek böcekciliğine, tütün ve pamuk zeriyatına müsaittir. Kırşehir ili toprakları umumiyetle killi, milli, kumlu ve ümüslü topraklardır. Hububattan arpa, buğday, çavdar yetiştirilir. Az miktarda da yulaf ekilir. Meyvelerden elma, erik, badem, zerdali kayısı, armut çok bulunur. Son zamanlarda cinslerinin ıslahına çalışılmaktadır. Bu havalinin başlıca servet menbaını meyvecilik, bağcılık, hububat, hayvancılık ve bunların verdiği mahsulât, halıcılık ve dokumacılık teşkil eder.

Meyve ve üzümün, tiftik ve yapağının çok bulunduğu bu memlekette bir meyve ve sebze konserveciliği, bir dokuma fabrikası tesis edilecek olursa kazanç kaynakları zenginleştirildiği gibi, çalışacak kollara da geniş iş sahaları açılmış olur.

Halk, Toprak ve Yaşayış:

Kırşehir denilen coğrafiğ saha üzerinde yaşayan, mukadderatı ana tarihin akışı içinde hal ve hamur olan halk, ve bu halkın yıllardanberi bağrında yuvarlandığı, kanı ve beynile yuğurduğu toprak, konuştuğu dil katıksız Türk ve Türkçedir.

Üç evli en ucra bir köy, başı dumanlı bir dağ, sessizlikler içinde uyuklayan bir dere, enginliklere uzanan bir ova, ıssız bir yamaç, kuytu bir yol dönemeci, boşluklara ninniler fısıldayan bir çay.... Türkün ezelî varlığından binbir hatıra saklar.

On binlerce yıl evvel, anayurdu Orta Asyadan, tabiat şartlarının değişmesi üzerine hasıl olan kuraklık dolayısiyle ve daha sonraları vukubulan göçler ve akınlarla dünyanın dört bucağına yayılan Türk kütleleri, yeni yerleştikleri ülkelerin dağını, taşını, ovasını, obasını, deresini, deryasını eski yurdunun adiyle adlandırmış, yeni yurdunu da akıl ve zekâsının ışıklı verimlerile işleyerek Türkleştirmiştir. Aşiret, köy, yer ve şehir adları, ata yadigârları, halk adet ve

ananeleri, türkü ve masalları üzerinde yapılan inceleme ve araştırmalar, bu hakikatı her gün bir parça daha belirtmektedir. Biz bu yolda "Kırşehir yer adları üzerinde incelemeler, araştırmalar„adında ufak bir sınama hazırlamaktayız. Münevver gençlerimizin, bilhassa Halkevlilerimizin bu konu üzerindeki toplu ve metodlu çalışmaları Kırşehir tarihine aydınlatıcı vesikalar kazandıracaktır.

Bu gün Kırşehir ve köylerinde yaşayan halk, köylü ve Türkmen diye iki katagoriye ayrılmaktadır. Köylüler kendilerini bu toprakların en eski sahip ve sakinleri olarak bilmekte; Türkmenler de sonradan gelip yerleşen Türk aşiretleri olduklarını söylemektedirler. Şu telâkkiye göre köylüler, Etilerin, Etilerden önce ve sonra Anadoluya hâkim olan Türklein torunları; Türkmenler de milâdî onuncu ve müteakıp asırlarda buralara akın eden, büyük Selçuk devletini, bilahara Anadolu beyliklerini ve Osmanlı imparatorluğunu kuran Oğuz çocuklarıdır. Türkmen adının; Oğuzlar araplarla temas ve islâmiyeti kabul ettikten sonra Türk göçebelerine verildiği anlaşılmaktadır. Yoksa Türkmen Türkten ayrı bir unsur değildir.

İlerde yer ve aşiret adları üzerinde yapacağımız bir sınamadan anlaşılacağı üzere Kırşehir de Oğuzların yirmi dört boyuna mensup: Kayı, Karkın, Kınık, Bayındır, Çepni urukları ve Akkoyunlu, kızıl koyunlu, Afşar, Karaca kurd, Haremeyn, Cerit, Boynu inceli, Herikli, Yabanlı, Baraklı, Dulkadirli.. İlâhi.. aşiretleri yaşamaktadırlar.

Her vecihle Türklükleri güneş gibi parlayan bu halkın yaşayışlarına, âdet ve ananelerine bakacak olursak bu asîl ırkın en bariz karakteri olan konuk severlik, cömertlik, yiğitlik, çalışkanlık, dayanıklık gibi vasıfların hâlâ enerjisini muhafaza etmekte olduğunu görürüz.

Aşiretlerde; düğün, bayram, ölüm gibi hallerde tabiğ oldukları merasim, bir çok âdet ve ananeler hemen hemen birbirinin aynıdır. Konu komşuda, uzak köylerde, hısım ve akraba arasında bir ölüm olduğu zaman birbirinin yasını almak, derdini paylaşmak için hemen koşarlar, yemek ve koyun yollarlar, dernekler ve ağıtlar yaparlar, günlerce elbiselerini ters geymek suretile matem tutarlar. Kız alış verişinde karşılıklı başlık ve cehiz verirler, haftalarla düğün yaparlar. Köy kadınlarında kaç göç yoktur. Genç kızlar nişanlanıncaya kadar başlarına bürgü örtmezler. Çarşafa: arap çarı, baş örtüsüne: acem şalı demeleri Türkler arasına tesettürün sonradan girdiğini göstermektedir. Köylerde yaşlı bir kadına herkes hürmet gösterir, baş sedirde yer verir. Evde erkeği olmasa bile bir köylü kadını konuğunu ağırlar. Bu gün bir çok köylerde Muhtar seçilen kadınlar; erkekleri kadar ödevlerini başarmaktadırlar.

Halkın kazanç ve geçim vasıtası davarcılık, çiftçiliktir. Son zamanlarda köylerde bağ ve bahçe yetiştirmek merakı da uyanmıştır. Her çalışma sahasında erkeklerine yardım eden kadınlar; evlerinde halı, kilim, seccade, cicim, heğbe, aba, pala dokurlar. Yemekleri basit, giyinişleri sadedir. Yaşayışlarında, ev iş ve eşyalarında hâlâ göçebeliğin hatıraları göze çarpmaktadır. Bir Türkmen ailesi sabahleyin kalkar kalkmaz, sanki göç başlıyormuş gibi, hemen yatağını dürer, yüklüğe kor. Çoluk çocuk tahta değirmi sofranın etrafına çevrilerek, çokluk, tarhana çorbası, bulgur pilâvı, yoğurt ve peynirden ibaret olan yemeklerini yedikten sonra herkes işinin başına dağılır. Türkmenlerde her gün ekmek yapmak adettir. Ekmek sac ve tahtalarının, kazan ve bakraçların kârvana asılmak için kulpları vardır. Terki ve tohum heğbeleri, çuvallar yiyecek ve giyeceği, kap ve kacağı doldurmak için daima hazırdır. İçi ot dolu

yastıklar silkelendiği zaman göçte fazla ağırlık yapmaz. Cicim perdeler, kıl keçe ve palalar kağnılara donçulu olur, ve bir yerde konuklanıldığı zaman da çadır vazifesini görürler. Aşiretler konar göçer bir halde iken 60-70 yıl önceleri iskân edilmeye başlanılmışlardır.

İdare ve Taksimat:

Kırşehirin eski çağlara ait idere şekli malûmumuz değildir. Fakat Etiler zamanında meskün ve meşhur şehirlerden olduğu ele geçen eserlerden anlaşılmaktadır.

Romalılar, Anadoluyu on altı teme ayırmışlardı. Kırşehir, Karsıyan ve Mazoka (Mazorka) denilen Kayseri temine tabiğdi. Bizanslılar, Selçukîler, İlhanîler ve Ertenalılar zamanında Kırşehir, uzun müddet Kayseriye'ye bağlı olarak kaldı. Selçukîler devrinde sancak ve vilâyet merkezi olduğu vakfiye ve beratlardan belli olmaktadır. Osmanlıların ilk zamanlarında, Kırşehir, Paşa sancağı olan Konyadan mağda Niğde, Aksaray, Beğşehri, Kayseri ve Akşehirle beraber Türkmen Vilâyeti de denilen Karaman eyâletine dahildi. Zaman zaman Kırşehirin Amasya ile beraber bir mutesarrıfın idaresinde bulunduğu; Konya, Niğde ve Ankaraya bağlandığı görülmektedir. Bir aralık hicrî 1283 yılında nahiye, 1285 de kaza, 1286 da tekrar sancak, meşrutiyette müstakil mütesarrıflık, cumhuriyet devrinde de vilâyet merkezi olmuştur.

Bu gün Kırşehir vilâyeti, Avanos, Çiçekdağı ve Mucur kazalarından müteşekkildir.

Nüfus:

1935 Yılında yapılan sayıma göre Kırşehirin genel nüfusu 145, 674 olarak kaydedilmekte isede, nüfus kütüğüne göre 150,000 dir.

Tarih Bakımından Kırşehir

Kırşehirin yazılmış bir tarihi yoktur. Şimdiye kadar da bu mevzu üzerinde bir inceleme ve işleme yapılmamıştır. Memleketin her tarafında bir silsile halinde uzanan hüyükler, inler, mağaralar, örenler, kale adile anılan yerler, toprağın alt ve üstünde bol bol bulunan heykeller, işlenmiş taşlar, çanak ve çömlekler, paralar ev ve ziraat eşyaları bu illerin çokeski çağlardan beri insanlara yurtluk yaptığını isbat eden delillerdendir. Bu eserler üzerinde yapılacak ilmî tedkikler bu sahalarda yaşayan millet ve hükûmetlerin hakikî hüviyetlerini belirtecektir. Biz elde edebildiğimiz kaynaklara dayanarak bu yolda bir sınama yapmaya çalışacağız. Görüş ve buluşlarımızdaki eğrilik ve eksikliklerin düzeltilmesini ve tamamlanmasını bilgin ve aydın gençlerimizden bekleriz.

Etiler:

On binlerce yıl evel Ana yurdumuz **Orta Asyadan** dünyanın dört çevresine akın eden, her uğradığı sahada hayat ve medeniyet izleri bırakan ***Türkler***, **Ön Asyanın** orta yaylasında, **Kızılırmağın** kavsi içinde [1] ***Eti*** devletinin temelini kurmuşlardı. ***Eti*** devletinin merkezi olan ve **Boğazköy**

[1] T. T. T. C. Tarihi C: 1.S: 129

yakınında bulunan **Hatussas** **Kırşehire** pek oka.lar uzak değildir.

Kırşehir gibi sularla, ormanlarla, tabiî servetlerle, hüyüklerle çevrili olan bir yerin ***Etilerin*** nüfuz ve hakimiyetinden uzak kalmasına imkân ve ihtimal verilemez. **Kırşehirde** de **Alişar** adında bir höyüğün bulunuşu, 931 yılında, **Kırşehire** 40 kilometre mesafede bulunan **Hoyükte** yapılan kazıda[1] *Etilere* ait ev, çift ve zeynet eşyalarının çıkışı, **Savcılı dokuz** köyünde bulunan, *Etilere* aidiyetinde hiç şüphe olmayan (***öküztaşı***) anıdı, **Mucur**un şarkında ve **Tepesidelik** köyünün garbında ve **Kurugöl** tepesi civarında elde edilen topraktan mamul ve pişirilmiş iki boğa keykeli [2] ve *Eti* çömlekciliğini andırır parçalar bu toprakların *Eti* hakimiyetinden uzak kalmadığını isbat eden belgelerdendir.

Gasgaslar:

Etilerin Anadoluda hüküm sürdükleri çağlarda Kızılırmağın sol sahilinde, **Ilgaz** dağı ile **Karadeniz** arasındaki büyük sahada ***Gasgaslar*** otururlardı. Devirlerinde şarkın en kuvvetli milletlerinden sayılan, ***Mısırlılar***la, ***Kaldeliler***le, **Suriye**lilerle her zaman siyasî ve iktisadî münasebetlerde bulunan ve hatta uzun seneler kavga da ederek millî varlık ve kuvvetlerini kabul ve tastik ettiren bu kabile Türktü.

Milâddan önce 1400 tarihine doğru şimalden **Karadeniz**, şarktan **Kızılırmağın** şark tarafları, bugünkü **Erzurum** vilâyeti, cenuptan **Koçhisar** tuzlu gölü, garpten de tah-

[1] Bu hafriyat Fransız Arkeoloğlarından Louis Delapo·te tarafından yapılmıştır.

[2] Bu heykelcikler Ankara müzesine nakledilmiştir.

minen **Bolu** havalisine uzanan ***Gasgasların*** bu çevre içinde bulunan **Kırşehiri** de etkileri altına aldıklarına şüphe yoktur. *Eti* topraklarını baştan aşağı istilâ eden ***Gasgaslar*** **Niğde-Neneca** şehrine kadar hisar çevirmişlerdi. [1]

Frikyalılar:

Eti hakimiyeti yavaş yavaş **Kızılırmak** havzasından cenubî **Kapadokyaya** ve **komana** havalisine ve şimalî **Suriye** tarafında **Karkamış** ile sahil arasına atıldığı zaman, *Etiler*le beraber **Anadoluya** gelen ve aynı ırktan olan ve **Sakarya** kıyısında yerleşen ***Frikyalılar*** milâddan evel on üçüncü asırda hudutlarını şarka doğru genişleterek **komana**, **Mazaka (Kayseri)**, **Tiyana** gibi şehirleri ele geçirirken [2] **Kırşehiri** de bu arada memleketlerine ilhak etmişlerdir. [3]

Kapadokyalılar:

Eski coğrafyacıların taksimatına göre **Kırşehir**, **Kayseri**, **Niğde**, **Maraş**, **Sivas** ve **Yozgat** illerinin bulunduğu sahaya **Kapadokya** derlerdi. **Kapadokyanın** merkezi eskiden **Mazuka-Mazaka** denilen **Kayseri** şehri idi.

Lidyalıların meşhur hükümdarı ***Krezüs*** ile **İran** hükümdarı ***Kurus*** (***Keyhüsrev***) arasında, Kızılırmağın şarkında vukubulan, ***Krezüsün*** esaretile neticelenen meşhur çarpışmadan sonra **Kapadokya** ***İranlıların*** eline geçti.

[1] Kastamonu Tarihi : Talat Mümtaz S: 13-25

[2] T. T. T. C. T. C: 1. S: 139

[3] Kırşehirde buğdayın tazesine fırık-ferik dedikleri gibi, bir erkeğin eski karısının üzerine aldığı ikinci kadına, hatta tavuğun pilicine de ferik derler. Şuhalde Frikyalılar, yeniler, tazeler demek oluyor.

Zaman zaman bu topraklara ***Makedonyâlılar, Romalılar, Bizanslılar, Araplar*** sahip olmaya başladılar. Fakat, daima karşılarında Türk akıncılarının amanbilmez savletlerini gördüler, Türk gücü önünde tutunamadılar, bu illeri hakikî efendilerine bırakarak çekilip gittiler.

Selçuklular:

Yıllarca heryönden taşıp gelen insan dalgalarının çarpıştığı, boğuştuğu, kan ve ateşle yuğurduğu **Anadolu**, ***Etiler***den sonra da, zaman zaman ***Türk*** kabilelerinin akınlarına uğramış, ***Türk*** atlılarının nal sesini dinlemiştir. **Anadolu**yu ***Türkün*** ebedî yurdu yapan büyük ***Selçuk*** imparatoru ***Alp Aslan***dır.

26 Ağustos 1071 yılında ***Bizans*** imparatoru ***Romanos Diyojenis***in esaretile neticelenen **Malazkirt** muharebesi bütün dünya tarihinde dönüm noktası olacak mühim vakalardan biridir. Bu zafer biraz sonra ***Türkmenler***in Anadoluyu kâmilen alarak yerleşmesine sebep olmuş, Anadoluda müstakil bir devlet kurup Anadolunun yerlisile kaynaştıktan ve müteazzi ve teşkilâtlı bir millet haline geldikten sonra bu kıtanın hududu dışına aşarak bütün **Rumeli** ve **Macaristanı, Suriye, Mısır, Irak** ve bütün şimali **Afrikayı** ve **Karadeniz** havzasını alıp **Romadan** sonra dünyanın en büyük ve en devamlı imparatorluğunu kurmasına sebep olan hadiselerin başı ve en mühimmi olmuştur.

Alp Aslanın ölümünden sonra, yarım asır fazla bir mücadele ve muharebe neticesinde açılan ve tarihe ebediyyen ***Türkiye*** diye kaydedilen bu kıt'anın açılmasında en büyük ve en son amil olan ***Kutalmuş oğlu Süleyman Şah***'a müverrihler tarafından (***Anadolu fatihi***)unvanı verilmiştir[1].

[1] Anadolunun fethi. S: 51 -72. Mükrimin Halil.

Alpaslan, işgal ettiği yerlerin bir kısmını maiyetindeki kumandanlara taksim ettiği sırada, **Malatyanın** fethinde büyük yararlığı dokunan ***Danişmend Ahmet Gazi***ye de **Malatya**yı vermiş, hatta ondan sonra fethedeceği ***Bizans*** topraklarının emirliklerinin kendisine verileceğine dair birde Hilâfet menşuru alıvermişti.

Menşuru alan ***Danişmend Ahmet Gazi***, 30 bin piyade ve 10 bin sivari ile **Pont** vilâyeti üzerine yürüdü. Bu sırada **Sivasa** uğradı. Aldığı imdat kuvvetile birlikte şehri bir ay kadar muhasara ve sonra zapteetti.

Melik Danişmend Ahmet Gazi, **Sivasın** zaptından sonra, mevcut kuvvetini ikiye ayırdı. Birincisini **Kayseri**nin fethine memur etti. Ötekisilede bizzat kendisi **Tokat** üzerine yürüdü. ***Ahmet Gazi*** karşısına çıkan kuvvetleri birer birer kırdı. **Sivas, Amasya, Çorum** yolile **Ankaraya** geldi. Hatta **Kastamonu** havalisini bile zaptetti. ***Danişment oğulları***, zama zaman **Anadolu**nun üzerine kara bulut gibi akıp gelen ***Haçlılarla*** çarpıştılar, bazan ***Selçuk***lularla bozuştular, ***Bizanslılar***la birleştiler, kardaş kardaşla boğazlaştı. ***Danişment oğulları***nın kudret ve nufuzu yavaş yavaş tükenmeye başladı. Bu fırsattan istifade eden ***Selçuklular***, birer birer ***Danişmentliler***in hakimiyetlerine son verdi. [1]

Kırşehirin buarada ***Danişmentliler*** eline geçtiğine şüphe yoksada hangi yılda geçti, nasıl geçti, nekadar müddet kaldı. Bu hususta tetkik ettiğimiz kaynaklarda bir kayde raslayamadığımız gibi **Kırşehir**de de ***Danişmentlilere*** ait bir esere tesadüf edemedik.

[1] Kastamonu tarihi. S: 72-79. Talat Mümtaz.

Kutulmuş oğlu Süleyman ve haleflerinin merkezi Konyada olmak üzere tesis ettikleri ***Selçuklular*** [1] devleti zamanında Kırşehir gâh ***Danişment*** oğullarının eline geçmiş, gâh ***Selçuk*** hükümdarları, eski bir ananeye ittibaen topraklarını oğulları arasında taksim ederken herhangi birisinin payına düşmüş, gâh birini yere vuran bir kardeş-

[1] 456-1064 yılından 704-1305 yılına değin Anadoluda buyrukları geçen Selçuklulardan onbeş sultan geldi. Birincileri Dadak oğlu, Selçuk oğlu İsrailin torunu Süleymandır. Süleyman Kutulmuş oğludur. Dedesi İsrail Gaznelilerden "Sevük Tekin oğlu Yeminüddevle Mahmud„un elinde tutsak olunca, İsrailin oymakları, oğlu Kutulmuşun çevresine üşüştüler. Kutulmuş bunların başına geçerek öteye beriye sarkıntılık etmeye, baskınlar yapmaya başladı. Amcası oğlu büyük Selçuk devletinin kurucusu Tuğrul bey kendisini bu sarkıntılıklardan vaz geçirmeye çalıştı. Çapul edeceksen, akın yapacaksan düşmanın sınırlarına git, oralarda çalış dedi. Kutulmuş bu öğüdü doğru buldu Akınlarını Bizans, Gürcü sınırlarında yapmağa başladı. Bizans kalelerinden, şehirlerinden bir takımını elde etti. Yoldaşları gittikçe çoğalıyor, gerliği artıyordu. Babasının adamları toptan onun yanına koştu'ar. Gazne zindanında kapalı olan başbuğlarının kurtuluşundan umutları kesilmişti. Bir takım başka oymaklarda kendisine uydu. Türkmenlerden pek çok kimseler, akınlarına karıştı. Bu sıralarda Tuğrul bey ölmüş, yerine Alp Aslan büyük Selçuk devletinin başına geçmişti. Kutulmuş Alp Aslanı çekemedi. Büyük Selçuk devletini ele geçirmek üzere ayaklandı. 456-1061 de (Rey) önlerinde çarpıştılar. Kutulmuşun ordusu dayanamıyarak bozuldu, kendisi de savaş yerinde ölü bulundu. Bu Kutulmuşun gök biliminde uluşu(hisse) vardı. Başkaca eski bilimlerle de ilişiği olduğu anlaşılır.

Alpaslan amcası Kutulmuşun ölümüne çok acıd. Oğlu Süleymanı babasının elde ettiği ellere yolladı. Süleyman babasının gittiği yolu tutmayark Alpaslana boyun kesti. Babasının ölüm yılı içinde onun yerine yerleşmişti. Kendisi akıllı, çalışkan, batır bir devlet adamı idi. Ülkesi genişledi. Bizanslılardan daha bir çok yerler aldı. Bunların arasında Konya ile Aksaray ve çevreleri de vardı. --Anadolu Selçukluları-- H. Fehmi Turgal.

ten diğerine mal olmuş [1], mültezimler ve müstevfiler [2] elinde kalmış, kumandanlara yaylak, [3] gâh hükümdar düş-

[1] İki birader kavgası esnasında (İzzettin ile Rüknüddin) Ishak oğlu Şeyh Sadrüddin Koneviyi Hümam ile birlikte Sultanın biraderinin yanına gönderdiler. Kendi uhdesindeki Sivas, Malatya, Harput ve Amit ile kanaat ederek kavgadan vazgeçmek hususunda nasihat ettirdiler. Samsamüddin, Nasırüddin, Feleküddin bu kadarı azınsadılar. Kayseri kadısı Celâlüddin Habib ile cevap göndererek Kayseri ile Kırşehirin ilâvesini teklif ettiler.

İbni Bibi. Hotisma tabı. S: 281.

[2] Müstevfi Şerefüddin Osman, kendi hissesine düşmüş olan Niğdeye geldi. Bu günün maliyesini ihtisası hasebile kanun ve kaideierle idare edecekti. Gelir gelmez halkın emvaline kasırga gibi saldırdı. Tarh ettiği ağır vergiler yüzünden hiç bir baca tütmez olmuştu. Bin toku aç bırakmadıkça duymuyor, bin kişiyi çıplak komadıkça geyinemiyordu. Hasılı bütün halkı aç ve çıplak bıraktı.

Kırşehire gelince öyle zulümler, iftiralar icat eyledi ki memleket baştanbaşa harabeye döndü. Meşayih onun arzularını yerine getirmek için tekkeleri, zaviyeleri rehine koydular, okadar fahiş teklifler yaptı ki servet namına ellerde bir şey bırakmadı. Sülük gibi halkın damarlarındakini de emiyordu. Nekeslik, yalancılık tabiata okadar müstevli idi ki elini destere ile bileğinden ayırsalar avcundaki hardal tanelerinden bir tekini düşürmek imkânı yoktu.

- Akserayî Tezkeresi -

[3] Muinüddin Sinobun fethinden, Danişment ilindeki mühim işleri gördükten sonra elindeki yarlık hükmüne tevfikan ilkönce Tümen emiri: Napşi'nin yaylağı olan Kırşehir tarafına, oradan da Mogol ordusu ile Aksaraya gitti. Elçiler Sultanı karşılamak üzere gittiler. Napşi Anadolu işlerini yoluna koymak üzere uc tarafına hareket etmiş bulunuyordu. Sultan da onu karşılamak üzere Aksaraya geliyordu. Napşi Eyup Hisara ulaşınca Sultan Kırşehrine geldi. Mogol kumandanile görüşmezden önce Pervane gelmiş, Sultanla aralarında müellim laflar, ürkütücü konuşmalar olmuştu. Pervane pervasız olarak Sultanın önünde sert sözler söylüyordu.

künlerine son melce [4], gâh şeyhlere arpalık(5), ***İlhanlılar*** (Moğollar) ***Selçukları*** nüfuz ve hakimiyetleri altına aldıkla-

Sultan pek müteessir olarak Pervaneye serhoş musun, nesin? bu sözler, ne oluyor? diyecek oldu. Evet senin yakışıksız işlerin beni serhoş eylemiştir, seni Burdul (Burdur) kalesinden ben çıkardım, seni sultanlığa ben getirdim, benim bu hizmetlerimin hukukunu tanımadın, gibi, çirkin, acı ve sert sözlerle karşılık verdi. Mogol kumandanile görüştükten sonra Sultan Aksaraydaki sarayına geldi. Sahip Fahrettin Sultan mevkibinde, Pervane ise Napşinin alayında idi. Bunlar şehrin dışından geçerek Kulkul suyu ovasına kondular. Daha gün doğmadan Sultan, Pervanenin ziyafeti bahanesile çağrıldı. Sahip ve ümera, Sultan Napşinin yanına gitmek mecburiyetindedir, kendisi de oraya gelsin dediler. Sultan, Napşiyi memnun etmek gayesile atına bindi, davetcilerin tavır ve hareketinden kendi ayağıyla felakete gittiğini hissediyordu. Gaflet gözlerini bağlamış, akıl ve basiretin hükmü kalmamıştı. Napşinin otağında içilen içkiler onu kendisinden geçirmişti. Sabahleyin zehirli şarapla dolu sağrağı sundular.

Rüknüddin o anda ecel kâsesini içtiğinin farkına vardı. Sağlamak için şehre dönmek istedisede mani oldular ve orada can verdi. Sabahleyin Sultanın serhoşluk dolayısiyle hastalandığını yaydılar, ölüsünü de bir mahfeye koyarak Konyaya yöneldiler, nasıl öldüğünü ve öldürüldüğünü bütün halk sezdiği halde kimse hakikatı söyleyemedi. Herkes bu faciaya içinden ağladı.

Konya Mecmusı. S: 2.H. F. Turgal

[1] Mengüç oğullarından Muzaffereddin Mehmet.

[2] İlhan, Şemseddin Sahip Toğrai'yi tacil ile Sultan Alaeddinin ihzari için Anadoluya yolladı. Kâp hıttasına geldi. Sultan ve Alıncağa rasladı, Eyüp hısar ve Kırşehiri kendisine verdiler.

İbni Bibi, Hotisma tab'ı

rı zaman ordularına kışlak [1], uzun zaman valilere konak [2] olmuş asi ***Baba İshak, Gıyasüddin Keyhüsrevle*** Kırşehirin Malye ovasında çarpışmışlardır.

Selçuklulardan sonra Kırşehir :

Hicretin 642 (1244 Milâd) tarihinde ikinci ***Keyhüsrevi*** Köseda**ğ**ında mağlup ettikten sonra, ***Selçuki*** sultanlığını himayeleri altına alan ve ondan itibaren ***Selçuk*** istiklâline nihayet veren ***Mogollar,*** bir müddet evvel kumandan sıfatile memleketi müdafaa etmiştiler; Lâkin bu vazife, gururlarını arttırmış, umuru hükumete müdahalelerini intac etmişti.

Bu müdahale Anadoluda iki türlü idare vücuda getirmişti. Biri: artık son demlerini yaşayan ve halk üzerinde bir nüfuzu kalmayan ***Selçuki*** idaresi. Diğeri: kuvveti gitgide artan, büyüyen, genişleyen ***İlhanlılar*** idaresi. Bu fena bir tezebzüptü ki süitesir ediyordu, izalesi lâzımdı. Bunun için 703-1303 tarihinde Anadolu valiliği teşkil olundu. İlk tayin olunan vali zalim ve gaddardı.

Sonra Sultan ***Sait Ebu Bahadır Hanın*** emirülümerası meşhur ***Çobanın oğlu Temur Taş*** vali oldu. 717-1317 ***Temur Taş*** memleketi hüsnüidare etti, zulümleri unuttur-

[1] Baharda 676 senesinde Şam padışahı Melik Zahir büyük bir ordu ile huruçeyledi. Toku ve Todan Kırşehir kışlağından Elbistana revan oldular. Muinüddin Pervane Tacik ve aşiretlerden orduyla oda Elbistana gitti, Henuz Niğde de kışlamakta olan Baycunun hafidi gelmemişti. Toku ulaşmıştı.

—Aksarayı— S: 17

[2] Kırşehirde oturan valilerin en namlısı Cace oğlu Nurettin Cibrildir

du, ***İlhan*** devletinin nüfuzunu ta ucra yerlere kadar götürdü. Fakat, babası ***Çoban beyin*** ve kardeşi ***Dımışık hocanın***, ***Ebu Said*** tarafından İranda idamı kendisini çok müteessir etti. Anadoludaki ***İlhani*** ümerasını idama başladı. Ezcümle ***Baltonun*** iki oğlunu yani ***Sultan Şah*** ile ***Melik Şahı*** tutup öldürdü ve 727 senesi zılhiccesinde **Kayseriye** geldise de yirmi gün sonra **Mısıra** kaçtı, kaçarken zimamı hükumeti maiyyeti erkânından ***Alaüddin Ertena*** isminde bir emire tevdi etti. ***Alâüddin Ertena*** bey bu hanedanın müessisidir. ***Uygur*** kavminden, fakat ikinci derecede ***İlhani*** ümerasından idi. Sultan ***Ebu Sait Bahadır Hanın*** teveccühünü kazanmıştı. 736-1335 tarihinden itibaren-ve ***Bahadır Hanın*** bilâ velet vefatından bilistifade ***İlhanlılara*** olan rabıtasını kesti. ***İlhan*** hükumetinin en son valisi olan ***büyük Şeyh hasan'a*** arzı itaat eyledi. Bir taraftan ahaliye adlü nasfetle muamele ederek ve çoktanberi mahrum oldukları inzibat ve asayişini temamile temin ederek, memleketin dahil ve haricinde pek büyük siytü şöhret kazanmış, hüsnü siret ve adaletile ***Köse Peygamber*** lâkabını almıştı. [1]

İşte bu fetret devrinde **Kırşehir**in ***Ertena oğullarının*** eline de geçtiğini, **Kırşehir**de ***Mehmet Ertena*** adına basılan paradan anlıyoruz. Esasen, ***Ertena oğullarının*** hüküm ve nüfuzu: **Amasya, Tokat, Canik, Sinop, Çorum, Kayseri, Sivas, Erzincan** vilâyetlerine kadar şâmildi.

Anadolunun bu çağlardaki tarihi gibi **Kırşehir**in mukadderatı da karışık ve karanlıktır. ***Osmanlı*** padişahı ***Muradı Hüdavendigâr*** 762-1361 tarihinde **Ankarayı** aldığı zaman **Kırşehir** de beraber miydi? Son ***Ertena*** emiri ***Ali*** beyle ***Selçuki*** artıklarından ***Kılınç Aslan'ın*** kanlı cesedlerine basarak Kadılıktan Sultanlığa yükselen ***Bürhanüddin Ahmed*** [1] in idaresi zamanına ait vekayi ve hadisatı kayıt ve tesbit eden ***Aziz Erdişir Ester Abadinin*** meşhur **Bezmürezm** adlı kitabında (Sayfa: 387) Yıldırım Bayazıdın, karışıklık içinde geçen saltanatı zamanında, ***Müräyvet*** beyin **Kırşehir** kalesini alarak ***Kadı Bürhanüddine*** teslim ettiğini okuyoruz. Bu işaretten ***Muradın*** **Ankara** ile beraber **Kırşehirde** ***Ahi*** ve ***Ayan*** taifesinin elinden aldığı anlaşılmaktadır. O zaman **Kırşehirin** ***Ahiliğin*** merkezi oluşu bu kanaati kuvvetlendirir.

[1] Erzincan tarihi. Ali Kemali. S: 63

[1] 14 üncü asırda Sivas ve civarında küçük bir hükumet reisi olan ve Sultan unvanile epice muvaffakıyetli hükümdarlık eden bir zattır. Zamanın alimlerindendir. Babası soyca hem Selçuk, hem Mogol hükümdarı ailesine mensup olan, Şeyh Mehmettir.

Bürhanüddin Kayseride doğmuş, ilk tahsilini orada, orta tahsilini Şamda ve yüksek tahsilini de Mısırda görmüştür. Genç yaşında Kayseri kadısı olmuş, emir kadı unvanile tanınmıştı. Ertena oğlu Ali beyin hükumeti zamanında kadılıktan vezirliğe geçmiş ve onun vefatından sonra son Erdena emiri Mehmet beyi ortadan kaldırarak yerine emir olmuş, kendisini Sultan ilân edip, namına hutbe okutmuş ve para bastırmıştır. Bürhanüddin âlim olduğu kadar cesur ve tedbirli bir kumandan ve devlet reisi olmuştu. On sekiz sene kadar hükûmette bulundu. Bu sırada Mısır Sultanile muvaffakıyetli muharebeler etti, hatta Sivası muhasara eden Mısırlıları şehre girmek üzere bulunurken cesareti sayesinde bozdu. Kadı Bürhanüddin Osman oğullarile de muvaffakıyetli muharebeler etmiş ve Yıldırım Bayazıda karşı durmuştu. Hatta Aksak Timur Anadoluyu istilâya başlarken onada Sefir göndermiş, fakat Kadı Bürhanettin o büyük cihangire de boyun eğmemişti. Lâkin kendine isyan eden Ak Koyunlu beyi Kara Osmsn beyi takip ederken yaralı olarak onun eline geçmiş ve öldürülmüştür. Sivasta gömülüdür.

- Meşhur Adamlar Ansiklopedisi - İ. Alaeddin.

Kadı Bürhanüddin Kırşehirde :

Ömrü sürekli bir savaş ve çarpışma içinde geçen bu kalem ve kılıç eri yaman adam, Anadoluda, ***Selçuki*** devletinin enkazı üzerinde yer yer teşekkül eden beyliklerin en kuvvetli hasmı ve rakibi olan ***Osmanlılara*** karşı düzenler kurmak, ittifaklar yapmak için ***İsfendiyar oğlu Süleyman paşa*** ve ***Karaman oğlu***nun ilçilerile [1] **Kırşehir** de birleşmiş, fırsat ve imkân buldukça **Kırşehir** kalesini tamir ettirmiş [2], **Kırşehir-Ankara** şosesinin üzerinde ve **Kır-**

[1] Kastamonu Tarihi. S: 142. Talat Mümtaz

[2] Kadı Bürhanettin harap edilmiş bulunan Kırşehire gitmeyi, o şehri yeniden bağlamak, imar etmek ve eski haline koymak vazifesini hatırladı. Adil Şah huzuruna geldi ve dediki: Kırşehir ahalisi ve orada oturan halkımız gayet zaif düştüler, yavaş yavaş devlet çevresinden ve ulus oymağından uzak kalarak unutulmuş gibi oldular, bu vilâyet Osman oğullarına yakındır, Osman oğulları bu devlete muarız ve muhaliftir. Eğer ferman buyurulursa gidelim, emrinizi yerine getirelim. O memlekette muhkem bir sur yapalım. Bundan dolayı ameliniz mebrur, sayiniz meşkûr olur ve o memleketin zaifleri bu müfsidlerin şer ve zararından, bu köpek tabiatlı pis heriflerin avavelerinden emin ve mahfuz kalırlar. eğer bir düşman onlara kasdedecek ve saldıracak olursa bu yapacağınız imar ve vücuda getireceğiniz sur ve kalelerle oraya zafer mümkün olmaz ve bunlara yardım ve müdafaalarını kolylyştırmak meselesine de mümanaat ederiz, burayı kurtarırız dedi. Sultan bu fikri makul gördü ve kabul etti.

İlk baharda, gecelerin gündüzlerin itidal buluduğu bir sırada, suların buzları çözülüp eridiği, ağaçların yapraklandığı ve çiçeklerin açtığı zamanda hareket etmek emrini verdi, her türlü hazırlıklar için himmetler sarfetti. Bir çok

şehire 15 kilometre mesafede bulunan **Cemele** kalesi[1] ni aman ile zaptetmiş, bu devirde **Kırşehir** ve **Ak-**

mimarlar, mühendisler, hâzık ustalar oranın imarına ve sûrun vücuda getirilmesine kâfi gelecek mühimmatı saireyi de hazırlattı. Yirmi günde oralarda bir çok kaleler ve surlar vücuda getirdi ki zerve itibarile sema balığının üstüne geçti, kazdıkları hendeklerin derinliği de yerin altındaki balığa erişti. Bu şehri tahkim ederek burayı almaya her hatıra getirenin taarruzundan emin bir hale koydu. Kırşehir işi bittikten sonra Eyup Hisar denilen mevkiden Kayseriye teveccüh etti.

Bezmü rezm . S: 397

[1] Karaman hadisesi nihayete eriştikten sonra sultan Cemele kalesine koştu. Taallukatından Mısır beyde beraberdi Cemele kalesinde bulunan Kütvalin oğlunu kaleden dışarı çekmek ve yakalamak işini göze almıştı. Süleyman paşa da kendi vilâyetine gitmişti. Sultan da Kayseriye döndü. Ulus beyleri huzuru padişahiye koştular, canlarını feda etmek, hizmetlerine koşmak bir vazife olduğunu söylediler, âman ve ihsanına nail oldular. Sultan da kayseriden dönerek Eyup Hisara geldi. Kütval ile konuşmak ve onunla mülatafa etmek üzere davet etti. Ona vadeler verdi. Vaktaki Kütval imtina etti, temerrüd ve teferrüdünü izhar etti. Anladı ki Sultan, burasını, harple alacaktır. Her yönden Cemele kalesi üzerine saldırdılar. Bir saat içinde kaleyi delik deşik ederek bozdular. Kütval gördi ki iş fena, kendisi de delik deşik olan kalenin içinde bir kuş gibi tutsak olacak, aman diledi, boyun kesti, yakında kaleyi teslim edeceğini ve kendisi de diğer ulus beyleri gibi Sultanın köleleri arasına gireceğini söyledi. Sultan tekrar kayseriye döndü.

Bezmü rezm S: 392

saray vilâyetleri müfsitler ve mütegallibeler elinde taş taş üstünde kalmıyacak surette hasara uğramıştır [1].

Kadı Bürhanettin Akkoyunlu bayi ***Kara Osmanın*** elinde tutsak olarak yaralı bir kuş gibi can verirken memaliki de ***Osmanlılar*** eline geçiyordu [2].

Karaman oğlunun Kırşehiri yağması:

Timurlenk yavaş yavaş Anadoluya yaklaşırken, daima bulanık suda balık avlamayı kendisine meslek edinen ***Karaman*** oğlu ***Alâeddin bey Timura*** bir mektup yazdı. Bu mektupta: " nekadar kale varsa bunlar benim elimdedir, nekadar tekâya ve zevaya varsa bunların dervişler ve

[1] Bezmü rezm. S: 85.

[2] Amasyayı Bayezit hana kendi ihtiyarile verdi sahibi. Ol hinde Kadı Bürhanüddin Amasyanın sahibin incitmiş idi. Bayezit hanın tasarrufunda iken K. Bürhanüddin Allah rahmetine vardı, oğlu küçücük kaldı ve bir kızın dahi " Dulkadir oğlu Nasıruddin beye vermişti. Bürhanüddinin oğlunu Nasıruddine gönderdiler, anunçün kim vilayetin ayanları Bayezit hana adam gönderdiler. Bayezit han sürdü Sivasa geldi, hep vilayetin ayanı karşı geldi, kanunu padişahi ne ise olud. Bayezit han dahi Sivası oğlu emir Süleymana verdi. Yürüdü Erzincana vardı, beyi itaatla karşı geldi, Bayezit han dahi yine yerinde kodu. Avradını ve kızını Bursaya gönderdi. Han dahi Malatyayı, Larendeyi ve Divriki aldı, andan Bihisniyi aldı. Elhasıl ol vilayeti fethetti, durmadı yine Bursaya geldi. Erzincan beyi Tahrettini yine Erzincana gönderdi. Horendesin Bursada alıkodu. 798

Aşıkpaşa zade Tarihi. S: 73

misafirleri benimle beraberdir. Eğer kabul buyurursanız, bunların hepsini emrinize müheyya kılayım, beraber olalım„diye yazıyordu.

Emir Timurdan da elçiler geldi. İşte herkes kendi tedbirile meşğulken ***Emir Timura*** mutavaat gösteren ***Karaman*** oğlu **Kırşehiri** yağma etmişti. Mezruat bile çiğnendi, taş taş üstünede kalmadı 803—1041 [1]

Timurlenk Kırşehirden geçerken:

Timurlenk Kayseriyeye geldiği zaman, Bayezidin sipahileride Kırşehire kadar uzanmışlardı. Düşmanın vaziyetini anlamak ve dil avına çıkmak için ***Melikşah*** kumandasında bin kişilik bir müfreze yollayan Aksak ***Timur***, kendiside arkadan **Kırşehire** gelmiş, kumandanların iştirakile bir kurultay aktedmişti. Kurultayda iki fikir görüşüldü: ya ***Yıldırımı*** Kırşehire çekmek, Kırşehirde müdafaa ve harp etmek ve yahut ilerlemek. Bu sonuncu düşünce üstgeldi. Hâlâ Kırşehir halkı arasında dolaşan bir rivayete göre, **Kırşehir** de orduda ufak bir kımıltı ve isyan baş göstermiş. Kurnaz ***Timur***, bu kımıltıyı susturmak için: aman bu topraklarda şeamet vardır, heman çadırları yıkalım, yürüyelim emrini vermiş. İhtimal ki ileri harekete bu vaziyetin de tesiri olsa gerek.

Tarihlerde bütün tafsilât ve fecaatile yazıldığı veçhile bu iki ***Türk*** başbuğu Ankarada Çubuk ovasında karşılaştılar. Çetin ve kanlı bir savaştan sonra talih ***Bayezide*** ters yüz gösterdi, harb ***Bayezidni*** mağlubiyet ve esaretile neticelendi. 804-1042

[1] Bezmü rezm. S: 461

Timur, Osmanlıların elinde bulunan toprakları eski sahiplerine üleştirirken **Kırşehir** de ***Karaman oğlu***nun payına düştü [1].

Kırşehirin tekrar Osmanlılar eline geçişi:

Ankara bozgunluğundan sonra bir taraftan ***Timur***, ***Osmanlı*** ölkesini taksim ederken, diğer taraftan ***Bayezid***in oğulları kendi başlarına saltanat davasına düşmüşlerdi.

Anadoluyu baştan başa harabe haline getiren ***Timur*** çok oturmadı. İdare merkezi olan **Semerkande**, çekildi. ***Mehmet Çelebi*** birer birer kardeşlerini ortadan kaldır-

[1] (Timur) ... her vilâyeti kendi beyli beyine verdi. Vilâyet Osmanı Tatara verdi. Bayezıd Han işitti, Timur göç üzerine giderken Bayezit Hana gâh gâh selâm verirdi, Bayezit Han Timura eder, Timur bey senden bir dileğim var, Timur eder her ne dersen kabul ettim. Bayezit han eder, tatarı bir vilâyette koma al bile git dedi. Timur eder, kabul ettim kaçan kim Semerkandden seni giru göndersem gerektir, tatar seni giri vilâyetine getire der. Bayezit han işitti kim Semerkande gideceğin, heman kendü maslâhatını gördü. Kaçan kim Timur göçtü kendü vilâyetine teveccüh etti. Tatarın cem'isin sürdü. Kırşehrini ve Sivrihisarı ve Beypazarını Karaman oğluna verdi. Kastamonu ve Kângırı ve Kaleciği yine İsfendiyara verdi. Bayezit han ölmüştü, Timur umardı kim Bayezid hanın oğullarından biri kendüye geleydi. Bayezit hanın vilâyetin ana mukarrer idiydi, gördikim kimse gelmedi, anınçün Karaman oğluna verdi, ve hem Karaman vilâyetinden çıktı gitti ve bu maceranın tarihi hicretin 804 ünde vaki oldu.

Aşıkpaşa zade tarihi. S: 80

dıktan sonra ***Osmanlı*** idaresini kudretli eline almaya muvaffak oldu. ***Çelebi Mehmet*** bu savaş günlerinde **Kırşehir**e gelmiş, haftalarca **Cemele Kale**sinde oturmuş [1], hatta **Kırşehir**de namına para bastırmıştır. [2]

Osmanlı ordularının **Rumeli**ye geçmesinden, zaman zaman saltanat değişmesinden fırsat bulan ***Karaman oğulları*** bu topraklara el uzatmaktan, yağma ve tahrip etmekten biran hâli kalmıyorlardı. **İstanbul**un fethinden sonra ***Fatih***, bu ***Karaman oğulları*** gailesine de kat'î bir darbe ile son vermiş, bu illere oğlu ***Cem***i vali tayin etmiştir. 879-

Şehzade ***Cem***'in idaresi altında ***Karaman*** eyaleti sükûnet bulmuş ve biraz nefes alabilmiştir. ***Osmanlılar*** idaresinde belkide ilk ve son nefes...

Kırşehirin, ***Osmanlılar*** idaresinde geçen dört buçuk asırlık hayat ve mukadderatı, **Anadolu**nun tarihi gibi baştan başa açlık, yokluk, yoksulluk, ölüm ve zulümle doludur.

Bazan bir ***Kalender Baba***, bir ***Kör Nebi Ağa***, bir ***Katırcı oğlu*** isyan etmiş, bu tuğyan ve feveran binlerce

[1]Karaman oğlunun baskın yapmak istediği haberi geldi. Bunun üzerine ümeranın ileri gelenlerinden Evrenos beyi Karamanın müdafaasına çıkardı. Karaman oğlu Aksaray tarafına çekildi. Evranos bey onu takip etti. Bu takip üzerine Sultan Mehmet Hana ilticaye muvaffak oldu, nısıf ölkesini temlik etmek üzere, muahede teklif etti, sultan bunun arzusuna muvafakat etti. Kırşehirde sultana mülaki oldu. Cemele kalesinde birleştiler.

-- Camiüddüvel--

[2] On sene evel böyle bir para görmüştüm. Bu paraya sahip olan zat, şimdi kaybettiğini söylüyor.

masum halkın kanı pahasına susturulmuş, hiç bir an dirlik ve düzenlik yüzü görmeyen halk ***Helvacı***, ***Çuvalcı*** paşaların elinde inim inim inlemiş, ezim ezim ezilmiştir.

Cümhuriyetin, ne uzun, ne ıstırap ve felâket dolu gecelerden sonra yurdumuzda doğan ısıtıcı ve yaşatıcı güneş olduğu tarihin derinliklerine daldıkça gözlerimiz önünde bütün haşemetile parlıyor, bu kutsal idareye bütün varlık ve benliğimizle sarılıyoruz.

Kırşehirde Kesilmiş Paralar

Kırşehirde ***Selçuklular*** ve bilhassa ***İlhanlılardan*** ***Gazan Mahmut, Hudabende, Eba Sait Bahadır*** devrinde, ***Ertena*** oğullarından ***Mehmet*** zamanında para basıldığı bugün elde ve meskûkât kataloğlarında mevcut paralardan anlaşılmaktadır.

Anıdlar bahsinde de izah edeceğimiz veçhile halkın ***Lâle Camii*** dediği, fakat inşa tarzına göre camiden ziyade Kârvan sarayı andıran ***Melik Gazi*** türbesi bitişiğindeki binanın darphane olduğu rivayet edilmektedir.

Şüphesiz bu yöndeki araştırmalar ilerledikçe yeni yeni vesikalar elde edilecek, bir çok tarihî hakikatlar meydana çıkacaktır:

Aşağıya Kırşehirde basılmış ***İlhanî*** paraların basılış tarihlerile katalog numara ve sayfalarını gösteren bir liste koyuyoruz:

700	Gümüş	Gazan Mahmut	61	No.	57	Sayfa
707	„	Hüdabende	92	„	69	„
718	„	Ebu Sait	69	„	100	„
733	„	„ „	„	„	„	„

Kırşehirin Aldığı Adlar

Devirler ve idareler değiştikçe **Kırşehir**in de çeşit çeşit adlarla adlandığını görüyoruz: ***Etiler*** ve ***Etiler*** den öncede meskûn olduğunu o çağlara ait mevcut ve mekşuf eserlerden anladığımız **Kırşehir**in ***Etiler*** zamanındaki adı bu gün meçhulümüzdür. **Kırşehir**, ***Kibert***in haritasında **Akova Seraverna** diye kayıtlıdır. ***Romalılar*** zamanında da bu isimle anıldığı sanılmaktadır. **Akova** kelimesinin **Assuva** [1] ile yakınlığı gözden kaçmıyor. Herhalde ***Etiler*** zamanında **Kırşehir**in adı **Akova** idi. Sonradan gelen milletlerin de bu adı kullandığı anlaşılıyor.

Yunanlılar da **Kırşehire Makisos** derlerdi. ***Şarıl Teksiye***nin **Küçük Asya** ismindeki kitabının üçüncü cildindeki (Şark imperatorluğunun idaresi altındaki **Küçük Asya**, ***Heraklios*** zamanında 610-641) kayıtlı haritada **Küçük Kapadokya** sınırları içinde, tam **Kırşehir**in bulunduğu mevkide **Parnasos**, **Mucur**un yerinde de **Niza**

[1] Asya kelimesi Etiler lehçesinde Assuva kelimesinden çıkmıştır.

Yunanlılar Assuva kelimesini, bütün Anadolunun hatta bunun bağlı olduğu büyük bir dünya parçasının adı olduğunu çok geç anlayabilmişlerdir.

T. T. T. C. Tarihi. C: 1. S: 127

şehirleri gösterilmektedir. Gene (**Roma** idaresinde ***Ogüst*** zamanında ***Diyokletiyen*** zamanına kadar M. E: 29. M. S: 305) işaretli haritada, ayni isimler ayni noktada bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre **Kırşehir**in ***Kapadokyalılar***, ***Romalılar***, ***Bizanslılar*** zamanında adının **Parnasus** olduğu anlaşılmakta isede, kitabında gezdiği yerler hakkında izahat veren ***Ş. Teksiye*** **Parnasus** ve **Nizadan** hiç bahsetmemiştir. **Yozgat**, **Boğazlıyan** yollarını takiben **Kayseriye** geçen mumaileyh **Kırşehir**e uğramamıştır.

Kırşehirin ***Bizanslılar*** zamanında adı **Justinianpolis** idi. ***Selçuklular***a ihtimal bir harabe halinde geçtikten sonra **Kırşehir** adını aldığı hatıra gelmektedir. ***Selçuklular*** devrinde bayındırlık ve aydınlığa kavuştuktan sonra **Gülşehri** diye çağrıldığını ***Ahiler***in tarikat erkân ve ayininden bahseden **Fütüvvetname**de " ***Ahi Evran*** ın **Gülşehir** nam diğeri **Kırşehir**de karar edip orada kârhane binaittiler „ satırlarından, **Hacı Bektaş Vilâyetnamesi**ndeki: " Meğer ol vakıt **Kırşehir**inin adı **Gülşehri** idi„ cümlesindeki sarahattan anlıyoruz. [1]

[1] Sayın tarihcimiz Balıkesir Saylavı Bay İsmal Hakkıdan (Gülşehri) adının başka bir şehre verilmiş olduğunu dinlemiştim. Tarihsel paralarla uğraşan ve bu yönde uzmanlarımızdan sayılan Etnoğrafya Müzesi Direktörü bay Omsan Ferit de bana şunları yazıyor: "Size verdiğim adıncı şimdi yerine getiriyorum. Kırşehirde kesilmiş Gazan Mahmudun. Mehmet Ertenanın, Huda Bendenin, Ebu Sait Bahadır Hanın gümüş paraları vardır. Gülşehri, hem Kırşehir yazılı paraları olması Kırşehirin Gülşehir olduğu teorisini biraz şüphelendirebilir, düşüncesindeyim. Aynı tarihli biri Kırşehir, biride Gülşehirde basılmış iki para bulunabilirsede iş büsbütün değiş olarak çözelenmiş olur„ .

Kırşehirli ***Osman oğlu Mesud***un kitaplarında hem **Kırşehir**, hem **Gülşehir** işaratlerine tesadüf ediyoruz. **Ayasofya** kitap sarayında 4737 numarada mukayyet eserden birisi (صرف عربی) kitabidir ki buna müellif kendi tabirile (امثلة التصريف) demektedir. Kitabın sonunda kendi hattile olan ibare şöyledir:

(تمت امثلة الصحيحة بحمدالله ومنه حرره اصغر عبادالله تعالى جرماً واكبرهم جرماً آمل الغفران وراجو الرضوان الشيخ مسعود بن عثمان من الروم الكلشهرى اصلح الله شانه وصانه عماً شانه فى ٥ محرم سنه ٧٤١ بابواب البر الابو سعيديه انارالله برهان بانيها حامداً ومصليا)

1096 numarada mukayyed (جواهر الفقه) adlı kitabının birinci yaprağının arkasında da : (من كتب اضعف عبادالله واحوجهم الواثق بالمعبود الرحمن شيخ مسعود بن عثمان من الروم الفيرشهرى اصلح الله شانه وصانه عماشانه حرره بخطه فى السابع من جمادى الاولى سنة ثلث وثلثين وسبعمائه حامداً ومصليا ومسلما [١]

Kırşehir kelimesile **Gülşehri** kelimesinin bir olduğunu müverrihi meşhur **Ayıntaplı** ***Ayni*** efendi meşhur tarihi kebirinin birinci cildinde beyan ediyor. Çünkü 25 büyük ciltten ibaret olan o tarihın birinci cildi Coğrafya ve daha doğrusu esmai büldandan ibarettir. İbaresi şoyledir:

كل شهرى بضم الكاف وسكون اللام وفتح الشين المعجمه وسكون الهاء

Geçenlerde ünlü tarihciniz bey Tevhit de bir iş dolayısile Ankarada idiler. Ondan sordum: Arapson için de Gülşehir diyenler varsada paralarda gürülen Gülşehir Kırşehirin kendisidir, buyurdular.

H. F. Turgal. Kırşehir gazetesi: 29/10/935 [Kırşehir adı etrafında araştırmalar makalesinden].

[1] Ferhenknamei Sadi tercümesi: Kilisli muallim Rifat S: 11

وكسرالراء وفى آخرها ياء آخرالحروف ساكنه ويقال لها (قيرشهرى) ايضاً بكسرالقاف وسكون الراء وهى مدينة

Ayni merhum **Biladı Rum** bahsinde yazıyor. Serlevhası şöyledir: (القسم السابع فى حد بلادالروم المصاقبة ببلادالشام)

Hem de hururfu heca üzerine yazarak başta **Antalyayi** sonra Hirekle (هرقله) yani **Ereğliyi** yazıyor. ***Ayni*** merhumun tarzı tarihinden şu da anlaşılıyor ki o tarihlerde **Gülşehri** kelimesi **Kırşehri** kelimesinden daha meşhurimiş. Çünkü bunun aksi olsaydı **Kırşehri** kelimesini başa koyar ve buna **Gülşehri** dahi denilir derdi [1].

Eski kuyudat ve muharreratta çokluk **Kırşehri** diye geçer.

Bu satırların yazıldığı sırada **Kırşehir** İli Umumî Meclisi, **Kırşehirin** tekrar **Gülşehir** adile anılması için bir temenni mazbatası yaparak ait olduğu uruna sunmuştur.

---

[1] Ferhenknamei Ssdi mukaddemesi. Kilisli Muallim Rifat.

Anıtlar

1

Etilerden Selçuklulara kadar

Baştan başa **Kırşehir**, tarihî eserlerle dolu kıymetli bir hazinedir. Tarihin bu topraklarda 10-15 yıllık meddü cezrinin bir biri üzerine yığdığı bu eserleri aid oldukları çağlara göre tasnif ve tesbit etmek şüphesiz bir ihtisas işi olmakla beraber, biz mümkün olduğu kadar, tip. şekil ve karekterlerine göre, bunları, iki çerçeve içinde toplamaya çalışacağız .

1 — ***Etiler***den ***Selçuklu***lara kadar.

2 — ***Selçuk***lardan ***Türkiye*** Cümhuriyeti devletinin kuruluşuna kadar.

Hüyükler:

Kırşehirin tarihî mevcudiyet ve kıdeminin en canlı şahitleri dört çevresini saran hüyüklerdir [1]. Bu hüyüklerin en büyüğü, kasabanın ortasından akan **Kılıç özü** çayının yanı başındaki halkın **Kale** dediği tepedir, yüksekliği 35 metredir. **Kırşehir**lilerin ağzında: dolaşan " **Kale**de evi, **Kındam** [2] da bağı olmayana kız verilmez „ sözü bu tepede vaktile ev bulunduğunu hatıra getirmektedir.Elyevm müze olarak kullanılan ***Selçuk*** hükümdarlarından **Alaeddin**in yaptırdığı cami ile Ortaokul ve Postanenin kira ile oturduğu binalar vardır. Vaktile bu binalar için temel hazırlanırken bir çok künkler, küpler, hatta insan ve hayvan kemikleri çıkarılmıştır. Geçen yıl bu hüyüğün etrafında yol yapmak için toprak tesviye edilirken çıkan kantar kapağı şeklindeki bir desti **Ankara** Müzesine gönderilmiştir Bu tepenin sonradan yığma olduğu bu gibi karma karışık çı-

[1] Hüyüklerin hangi çağda ve niçin yapıldıklarını tarih, henuz kat'i bir surette halletmemiştir.

"Şüpesiz ki tarihin bu mızlim nukatını ilim dünyasına tenvir edecek olan ve hakayıkı tarihiyeyi sinesinde saklayan hüyüklerin kadim devirlere ait büyük zevatin mezarları üzerine yığılmış toprakdan başka bir şey olmadığı tezahür etmiştir. „

"Bu yığmaların altında yalnız mahruk bir ceset veya mezar bulunur. Mevtanın hiyni hayatında zikiymet eşyasile tezyinat ve esliâhası beraber yakılır ed'lir ve yahut gömülür.

Bazılarının altında bir türbe bulunur. Bu türbelerin bir veya müteaddid odaları olub gayet musanna bir tarzda yapılır'Derunlarında zikiymet eşya bulunabilir.„

--Marif V. Mecmuası .Sa: 6 -Mart 1926. (Ankara hüyüklerindeki harfriyata dair rapor) Makridi.--

[2] Kındam Kırşehrin bağlarile meşhur bir mahallesidir. Kasabaya iki kilometre mesafede, Kayseri şosesinin sol açığındaki deredедir.

kan şeylerden, toprağın çeşit çeşit oluşundan anlaşılmaktadır.

Hemen hemen bütün hüyükler birbirine karşılıklıdır.[1] Bu hüyüklerin başlıcaları şehre yedi kilometre mesafede. **Kırşehir-Kayseri** şosesi üzerinde bulunan **Gölhisar** hüyüğüdür. Bu hüyüğün eteklerinde bir göl ve **Gölhisar** adlı bir çiflik vardır. Burada vaktile büyük bir kasaba olduğu bahçe harımlarından, adım adım raslanan harçlı bina enkazından, kalın ve sağlam tuğlalardan, künklerden kuyulardan, çeşme yollarından anlaşılmaktadır.

Diğer mühim hüyüklerde, şehrin batısında ve **Karakurt** kablıcasına giden yol üzerinde bulunan, suyu bol bir çeşmenin yanındaki **Sevdiğin** hüyüğüdür. [2] Bu hüyüğün et-

[1] Bu tepelerin uzaktan gelen herhangi bir tehlikeyi üzerlerinde ateş yakarak acele merkeze haber vermek için kullanıldıkları da anlaşılmakta, birbirine mütenazır oluşları bu rivayete kuvvet vermekdedir.

[2] Hüyükler hakkında daha esaslı malumat vermek için genç ve güzide Profesörlerimizden Bn. Afet'in "Alaca hüyük kazılarının meydana çıkardığı tarihî hakikatlere dair „Ankara halkevi salonunda verdikleri koferanstan şu parçaları alıyorum:

"Hüyükler binlerce senelerdenberi insanların aynı mevkideki bir biri üstüne kurdukları binalar enkazının, devir devir ve üst üste toplantılarından vücuda gelen tepelerdir.

Hüyükler eğer üzerlerinde uzun bir müddet, kalabalık bir halk oturmuş ise o takdirde bunların yükseklikleri fazladır. Meselâ (Alişar) hüyühünün yüksekliği 32 den 35 metreye kadardır. (Turova) hüyüğü 23 metre yüksekliktedir. Hüyüklerde oturanların, orada yaşayış müddetleri daha kısa, yahut bunların nüfus itibarile adedleri daha az ise, o vakit hüyüklerin yükseklikleri daha az ve şekilleri daha yassıdır. Meselâ: (Dikmen) yakınındaki (Ahlatlıbel hüyüğü ile Çanakkale mıntıkasındaki (Kumtepe) hüyüğünün yüksekliği 4 metreyi geçmez.

rafında kaldırım taşlarına tesadüf edilmektedir. Diğer ehemmiyetli bir hüyükte **Seyfe** denilen tuzlu gölün doğusunda, büyük bir düzlükte bulunan **Garipli** ve **Haci Bektaş** kamunında ki **Suluca Kara hüyüktür.** Üzerinde Öküz taşı bulunan **Savcılıdokuz** hüyüğü ile **Garipli**

Bu hüyüklerin şu izah ettiğim vaziyet ve teşekkülleri karşısında düşündükçe, derhal hükmolunur ki bunlar, binlerce ve binlerce insanın emeğile vücuda gelmiş ve bu insanlara beşik ve mezar olan yerlerdir. Bir taraftan bu mülahaza, diğer tarafdan Anadolu kıtasında bu güne kadar bu gibi hüyüklerden yüzlercesinin bulunduğu hakikatı göz önüne getirilince, yurdumuzun, en eski devirlerindenberi sık bir surette meskûn bir kıta olduğu açıkca anlaşılır. Anadoludaki hüyükler, bugün bile teşekkül halinde bulunmaktadır.

İnsanlar bu hüyüklerin bulundukları aynı yerlerde oturmak hususunda neden ısrar etmişlerdir? insanları bu yerlere çeken sebebleri, bir kaç noktadan hülâsa edebiliriz:

1 -- Su yataklarının ve çeşmelerin bulunması (Yukarda Kırşehirdeki hüyüklerden bahsederken civarlarında sular, ören'er, bulunduğunu söylemiştim. C. H. T.)

2 -- Taştan başka kerpiç inşaatın da oynadığı rol. Bu hüyüklerde gördüğümüz inşaatın malzemesi meyanında kerpiç te vardır. Bu kerpiçlerin toprağı, doğrudan doğruya hüyüğün kendi toprağından deyildir. Bunlar, hüyük civarindeki su kenarlarında hazırlandıkdan sonra, yeni inşaat için hüyüge taşınmışlardır. Bunlardan hüyükteki eski enkaz düzeldikten sonra, üzerine yeni inşaat yapılmıştır.

3 -- Eski inşaatın enkazinden istifade etmek imkânı ve bu yerler de daha evvel insanların oturmuş ve yaşamış olmaları hadiselerinden çıkan alışıklık tesiri,

İşte muhtelif devirlere mensup insan tabaklarının aynı hüyüğe gelip yerleşmekte ısrar etmelerinin başlıca sebebleri bunlardır. Şurasını söyleyeyim ki: (hüyük). (kurgan) birbirlerinden ayrı şeylerdir. (Tümülüs) dahi denilen kurganlar tıpkı, ihramlar. türbeler nevinden mezarlardır.

hüyüğü bağrında eski medeniyetlerin kıymetli hatıralarını saklayan bir haznadır.

Kırşehir kalesi:

Kırşehir halkının, kasaba ortasında bulunan hüyüğe kale dediklerini, yukarıda söylemiştik. Zamanla harap olan, bugün ortada eseri kalmıyan bu kalenin, gene halkın rivayetine göre, bir kapısı kasabanın altı kilometre doğusunda, **Kırşehir-Kayseri** şosesi üzerinde bulunan **Gölhisar** hüyüğü eteklerinde, bir kapısı da kasabanın dört kilometre batısında **Salgösteren** (**Şargösteren**) mevkiinde olduğu anlaşılmaktadır. Hâlâ buraya Demir kapı derler. Bu civarda topraklar altında kalmış sur temellerine raslandığı gibi, **Gölhisar**da da bir çok harçlı duvar döküntüleri göze çarpmaktadır.

Sivas hükümdarı ***Kadı Bürhanüddin*** in **Kırşehire** olan seferlerini kadydeden Bezmürezm **Kırşehir** kalesinin tamirinden uzun uzun bahseder.

Kırşehirde kale ismile anılan bir çok köyler ve mevkiler vardır. İçlerinde en önemlisi **Kırşehire** 15 kilometre mesafede, **Kırşehir-Ankara** şosesi üzerinde bulunan, Bezmürezm'de adı çok geçen (Cemele) **Cemele** kalesidir.

İnler:

İlk insanların barınağı olan inlere, **Kırşehir**in her köşe ve bucağında tesadüf edilmektedir. Bilhassa **Mucur** ve **Hacı Bektaş** yolu üzerinde bulunan inler, arkeolojik bakımından tetkike değer bir hususiyet taşımaktadır. Kapalıca bir vadinin her iki yanında sıralanan bu inlerde yakın vakıtlere kadar oturulmakta idi.

Yumuşak kayaları işliyerek meydana getirilen bu evlerin zemin katı ahır işini görmek üzere yapılmıştır. Üstkatında kalabalık bir aileyi barındıracak salonu, mutfağı, kileri ve müteaddid odaları vardır. Pek çoklarında oturmaya mahsus sedirler yapılmış, bilhassa ocaklarının işlentisine çok itina edilmiştir. Diyebilirim ki binlerce yıl evel yapıldıklarına hiç şüphe olmayan bu inler, bugünkü kerpiç evlerden daha mazbut ve daha mahfuzdur.

Aksaklı köyü civarında ve **Aliöllez** dağı eteğinde **Dulkadirlilerde**, **İnli Murat** köyünde ve daha başka yerlerde, hariçten bakıldığı zaman bir tepe sanılan büyük inler mevcuttur ki bunların, harp, baskın ve saire gibi tehlikeli zamanlarda bir köy halkının içinde saklandıkları yerler olduğu anlaşılmaktadır. Bugün bile beşeriyet, tayyarelerden ve zehirli gazlardan korunmak için sığnaklar yapmaya çalışmıyor mu?

Bu sığnakların kapıları bir insan sığabilecek kadar, dardır. Bu daracık medhal, bir mil üzerinde dönen büyecek bir kaya parçasile kapatıldığı zaman hariçten hiç bir kimse içerisine giremez. Bu kapıdan girilince dik bir merdivenle genişce bir sahaya inilmekte ve bu meydanın ortasında havuz, havuzun etrafında hücreler bulunmaktadır. Bu inlerin ayrıca gizli yolları da vardır. Ekseriya su kaynaklarına çıkan bu yollardan su ihtiyacı temin edildiği ve yahutta bir tehlike vukuunda kaçmak için kullanıldığı hatıra gelmektedir.

Öküz Taşı:

Kırşehirin batısında, **Kızılırmak** kıyısında, **Savcılı Dokuz** köyünün biraz ilerisindeki hüyüğün tam tepesine yakın bir yerde bulunan ve köylülerin **Öküz Taşı** adını

verdiği anıt, tarih bakımından çok enteresandır. Kağnıya koşulu iki öküz başını gösteren bu taşın sırtı oluk haline getirilmiştir. Bu oluğa konulan su burun deliklerinden akmaktadır. Bu vaziyete bakılınca üzüm sıkmak için kullanıldığı sanılmaktadır. Çünkü hüyüğün tepesi küp, künk, saksı ve kiremit kırıklarile doludur [1] .

Bu hüyüğe yakın **Savcılı Ebeyit** köyündeki kayalıklar arasında da devrilmiş bir aslan heykeli vardır. Köylüler **Öküz Taşının** bu kayalıklardan götürüldüğünü söylemektedirler. **Öküz Taşının** bulunduğu hüyük ve yakınlarında taş bulunmadığı göz önüne getirilecek olursa bu rivayetin sıhatına inanmak lâzım gelmektedir.

Üç Ayak:

Akpınar köyünün iki kilömetre şimali şarkisinde ve üç ayak namile maruf, üç kemerli kaideler üstüne müstenit ve bir nevi terkibati gayri malum harç ile tuğladan inşa edilmiş ve elyevm beş sütûn üzerindeki kemerleri ve kemerlerin birinin ortasında kalan ve iki metre murabbaı bir satıh teşkil eden sıva üzerinde kıymettar nükuş mevcut,

[1] Öküz Taşı hüyüğü en ziyade hafriyata elverişli olsa gerek tir. Bu noktada en önemli parça olarak bir bazalt üzerinde sapana koşulmuş iki öküz işlentisi taşıyan bir sütün vardır ki umumî karakteri itibarile HİTHİT-ETİ asarını andırır. Bu sütün çakıllıklı eski bir ırmak yatağı üzerinde kuruludur. Bundan başka hüyüğün etrafında aynı tarihte yapıldığı anlaşılan oymalar vardır. Eğer mevcut olan asarın plastik kıymeti göz önünde bulundurulacak olursa büyük ve yüksek bir medeniyetin karşısında bulunulduğuna kanaat hasıl olur .

-- Fransızca Ankara gazetesi. S: 124. Ta: 30/7/936. Kırşehir havalisinde arkeolojiye ait eserler makalesinden --

gayet muazzam ve muhteşem bir eseri tarihîdir. İlânı hürriyetten sonra büyük rütbeli bir ***Alman*** zabıtı tarafından tetkik ve ziyaret olunan bu harabenin fevkanî kısmındaki sıva üzerinde baki kalan nükûşundan ***Miladı İsa***dan üçbin sene evel bir mabet veya saray olduğu beyan edilmiştir.[1] Civarında suyu pek güzel bir kuyu bir çok duvar bakayası mevcut olup kurunu ulada burada büyük ve mamur bir şehrin ve muntazam bir medeniyetin mevcut olduğuna delâlet etmektedir. [2]

Kilise Fakılı Harabesi:

Çiçekdağının pek mürtefi bir noktasında vaki ve **Kilise Fakılı** karyesinde kâin büyük bir mabet harabesi züvvarın enzarı temaşasına çarpar ki gayet kıymettardır. Büyük taşları köylüler tarafından sökülmüş ve ebniye inşaatında istimal edilmiştir. Bu harabenin üç ayakta ikamet eden hükümdarın ailesine mahsus olduğuna ve bu üç ayakta pişirilen yemeğin yol üzerine sıra ile dizilen asker tarafından el ile ve cüzi bir zamanda bu mabede isâl edildiğine dair beynelhalk bir rivayet vardır. Ve bu iki harabe arasında hâlâ asarı meşhut bir kaldırım harabesi mevcuttur [3].

Kilise Yeri Harabesi:

Çiçekdağı kaza merkezinin beş kilometre cenubundaki **Alempınarı** köyünde temel bakayası, ve bazı duvar ve kabir asarı nümayandır. Bu örenin dahi büyük bir mabet bakayası olduğu **Bulamaçlı** hamamına müntehi bir avgu-

[1] Hashüyükte hafriyat yaptığını söylediğimiz Fransız arkeologlarından Delaprte bu eserin Bizanslılara ait olduğunu söylemiştir .

[2,3]Kırşehir sahhî coğrafyası.

nun mevcudiyetinden ve civarında toprak altında kalmış duvar bakayasından anlaşılmaktadır. Bu harabeden vaktile üzerlerinde öküz, sapan, çift resimleri menkuş levhalar, yakut, zümrüt gibi taşlar çıktığı söylenmekte isede elde edilememiştir [1].

Kulpak:

Kırşehirin 25 kilometre batı güneyinde bir öz halinde uzanan **Sıdıklılar** çayının hakim bir noktasında, **Sıdıklı karşı Oba** köyünün üzerinde tabiî bir hüyük halinde yükselen tepenin yamacında bulunan örene **Kulpak** adı verilmektedir [2]. Burada bir bina harabesi vardır. Yakın zamanlara kadar ayakta duran bu binanın taşlarını, **Kızıl Irmağın** öbür yakasındaki **Koçhisar** kazasına bağlı **Çıkın Ağıl** köyü halkı sökerek cami inşaatında kullanmışlardır. Ayaklarına ve kemerlerine nazaran burasının üstü kubbe ile örtülü, yanları açık yazlık bir koşk olduğu anlaşılmaktadır. Nezareti çerçevesine giren manzara seyrine doyum olmayacak kadar güzeldir. Yüz, yüz elli metre eteklerinden **Sıdıklılar** çayı akmakta olduğu gibi yanı başındaki kayalar arasından **Kulpak** adı verilen çay da beyaz köpüklerle kaynamaktadır. Bu bina sonradan bir mihrap yapılarak mescide çevrilmiştir.

Kulpak çayının biraz ilerisinde kırmızı bazalttan yapılmış bir insan heykeli gibi yükselen kayanın her iki tarafında bir nöbetcinin ayakta serbesce duracağı genişlikte oyulmuş nöbetci yerleri vardır. Burada yerleşen iki nöbetci bütün sahayı güvenle gözetleyebilir. Kayanın alt tarafında bir takım askeri alabilecek tarzda oyulmuş bir koğuş vardır. Duvarlardaki oyuklara ve içinden sızan sulara bakanlar burasının hıristiyanlara ait mukaddes ayazmalardan birisi olduğunu söylemektedirler.

Bu harabenin önünde bir sur olduğu, halen asarı gözüken temellerden belli olmaktadır.

Bu binaların sırtını verdiği tepe: 100 - 150 metre yükseklikte, tabiî bir hüyük şeklindedir. Bu tepenin üzerine ince bir patikadan atlarla güç çıkabildik. Üzeri tahminî 300 dönüm gelir. Vaktile burada binalar olduğu duvar temellerinden, tuğla ve künk kırıklarından anlaşılmaktadır. Herhalde burada yapılacak esaslı bir hafriyat, bizi, tarih bakımından kıymetli, bir çok izerlere kavuşturacaktır.

Tepenin dört bir yanı tabak gibi açık, hiç bir taraftan çıkılmıyacak bir halde sarp ve yalçındır. **Kızıl Irmak** beş kilometre güneyinden akmaktadır. Doğu kuzayında **Yağmurlu**, kuzayında **Yedi Kardeşler**, güneyinde **Selân** kaleleri, batısında **Ali Ölez** dağı, tam yamacında **Sevdiğin hüyüğü** vardır.

Bu durumlara göre burasının askerî ehemmiyeti haiz mevkilerden birisi olduğu hatıra gelmektedir. Tepenin eteğine sığınan **Sıdıklı karşı oba** köyündeki barut imaline mahsus kalhane de bu tahmine kuvvet verecek delillerdendir. Buralar da eski paralarda ele geçmektedir.

Temirli köyündeki yapı:

Kırşehir merkezine 25 kilometre mesafede **Kırşehir Ankara** şosesi batı açığında bulunan **Temirli** köyünde tuğla, taş ve harçlarla yapılmış eski bir bina harabesi vardır. Vaziyete nazaran kemerler üzerine oturtulmuş bü-

[1] Kırşehir sıhhî coğrafyası.
[2] Cace bey vakıfnameinde [illegible] diye geçmektedir.

yük bir bina olduğu anlaşılmaktadır. Önünde gözün alabildiğine uzayan bir ova vardır. Köylü buraya yapı diyor. Çift sürerken sapan burunları iri iri taşlara ve temellere takılıyormuş. Köyde, bazı evlerde üzeri latin harflerile yazılı taşlar bulunmaktadır. Yağmurlu köyünün **Say obasında** da böyle yazılı taşlar çıkmaktadır.

Bu kaydettiklerimizden başka **Kırşehir**in merkez, mülhakat ve köylerinde, bilhassa **Kaman** nahiyesinde, **Mucurla Garipli** hüyüğü arasında, **Karadurak** köyü yakınında, **Çiçek Dağı**nın meşelerle örtülü **Salep** deresinde, **Kırşehir-Yerköy** şosesi üzerinde **Tosun Burnu** ve **Demirli, Boztepe** köyleri civarında bir çok örenlere, heykel, sütun başlığı, mabet, mezar, hamam taşları, su ve şarap küpleri, para, rozet, vazo gibi bir çok eski eserlere bir evin temelinde, bir kapının eşiğinde, bir çeşmenin oluğunda, bir selin açtığı yarda, bir tarla kenarında, bir dağın tepesinde sık sık tesadüf edilmektedir. Kuyu çıkaranlar, temel açanlar dört beş metre yerin altında ocaklara, küllere, kavrulmuş buğdaylara rasladıklarını söylemektedirler.

Anıtlar

2

Selçuklardan Cümhuriyet Türkiyesine kadar:

Melik Gazi Türbesi:

Şehrimize ziynet veren tarihî abidelerin en kıymetlilerinden birisi de, halkın, ***Melik Gazi*** türbesi dediği kümbettir. Kesme taştan sekiz köşeli ihram, daha doğrusu eski ***Türk*** çadırı şeklinde tepesine geçirilen mahrutî külahı ile ***Türk*** sanatının şaheseri olan bu kümbet, kasabanın tam ortasında, ***Cace bey*** camiinin 50 metre gerisindedir. Zemin katında küçük bir kapı ile girilen mumyalık vardır. Bu mumyalığın her iki yanından merdivenle yukarı kata çıkılmakta isede merdivenler zamanla sökülerek düşmüştür. Yukarı katın kapısı beyaz mermerden yapılmıştır. Kapının üzerinde küçük hurufatla ***Selçukî*** nesih ile kabartma üç satır üzerine şu kitabe menkuştur;

١ ــ الحمدلله الذى وفق (من) امنه المحتاجة الى رحمة الله تعالى وهى اهل حرم الملك

٢ ــ مظفر الدين دام توفيقها تصدق هذه البقعه للمشتغلين فى مذهب ابى حنيفه والشافعى رضى

٣ ــ الله عنهما للفاء خالقه يوم يجزى الله المتصدقين لا يضيع اجر المحسنين

Kitabenin mealinden anlaşıldığına göre, binayı ***Mengüç oğlu Muzafferüddin Mehmet***'in cariyelerinden birisi yaptırmıştır. Binanın tarzı inşasından da anlaşıldığına göre, alt tabakasında, zemin katında ***Muzafferüddin***'in kabri bulunması muhtemeldir. Bütün mumyalar için yapılan ve alınan tertibat temamile zemin katında da görülmektedir. Hükümdarlığı zamanında bile ömrünü ilme veren bir zatın **Kırşehir**de geçen feragatlı hayatında kendini daha ziyade ilme vermiş olacağı şüphesizdir. Kitabenin münderecatından anlaşıldığına göre üst katı bir darül-ilimdir. Burada bir takım âlimlerin tetebbuatta bulunmalarını teminen vakfiyesinde şüphesiz mühim tahsisatlar vardı. Kitabede herne kadar ***Şafii*** ve ***Hanefî*** ülemasına hasrü tahsis edildiği anlaşılıyoridisede bu kayıtlar dinî bir icap neticesi olarak derç edilmiştir. Yoksa hakikatta burada felsefî, riyazî ve astronomi ilimleri ile de iştigal ediliyordu.

Yaptıran kadın, efendisinin bütün ömrünü vakıf ve hapis eylediği ilimlerin ölümünden sonra da onun başucunda münakaşa ve taati edilerek ruhunun şad olmasını arzu eylediğine şüphe yoktur. Burası bir medrese mahiyetinde değildir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi daha ziyade âlimlerin tetebbu mahalli olan bir enistitüdür. **Kırşehir** de yetişen büyük şahsiyetlerin delâleti ilede anlaşılıyor ki bu vakıf boş bir şey değildir. **Kırşehir**de vakıfın arzularını tatmin edecek bir ilim erbabı kütlesi yaşıyordu.

Muzafferüddin Mehmet, bu kümbedin karşısında büyük bir medrese yaptırmıştı [1]. Bu medresenin muhteşem

[1] Bay Ali Kemali, Erzincan Tarihinde, çok kıymetli malûmatı ihtiva eden "Beni Menküçek„ bahsinde (S; 60) Muzeferuddin Bahramşah'ın bu medreseyi 644 (M: 1246) tarihinde İzeddin Keykâvus zamanında yaptırdığını, kitabesinde: "Muzaferüddin

kapısı 40-50 sene eveline kadar ayakta idi. Kırk yıl önce kaledeki ***Alaüddin*** camii [1] tamir edilirken bu kapının taşları söktürülerek o camiin kapısında kullanılmıştır. Gelişi güzel konulan bu taşların zeynet ve zarafeti hâlâ gözleri kamaştırmaktadır. Ne yazık ki kapı üzerindeki kitabe silindiği için okunamıyor. Medresenin bakiye taşlarını da civar komşular, ev ve bahçe duvarları temellerine gömmüşlerdir.

Bu yıl hükûmetimiz, harap olmaya başlayan ***Melik Gazi*** türbesini tamir ettirmiştir. Cümhuriyet Hükûmetmizin anıtlarımızı korumak yolundaki bu meşkûr mesaisi şükranla kaydedilecek bir kültür severliktir.

Mengüç oğulları hakkında Tarihî malûmat:

Melik Gazi türbesinde yatan ***Muzafferüddin Meh-***

bini Melik Bahramşah„ diye yazılı olduğunu kaydetmekte ve [2] numaralı şerhinde de "Bu medrese Kırşehrindeki yığma tepe üzerindedir. Şimdi Orta Mektep müştemilatındandır, zan ederim„ demekte isede, medrese, Melik Gazi türbesinin karşısında idi; kapısı kale üzerindeki camiin kapısında kullanılmıştır. Okunamadığını yukarıda işaret ettiğimiz kitabe de bu olsa gerek. Çünkü Ali Kemali uzun müddet Kırşehirde Mülkiye Müfettişliği ile bulunmuştur. O vakit bu kitabe cahil ellerin tahribatına uğramamıştı. Bu kitabe ile beraber Ahı Evran camiinin mihrabı üzerindeki kitabeyi bir tarih hocasının sildiğine Kırşehir halkı şahittir. Ne şuursuzluk....

[1] Bu Alâeddin, büyük Alâeddin Keykubad değildir. Üç kardeşler saltanatına ortaklama giren ikinci Alâeddindir ve Melik Muzafereddin'in güveğisidir. Aşık Paşanın amcası ve o zamanlar Kırşehir kendisine ıkta' edilen Tuğracı Şemseddin ile Kırıma giderken ölmüştü.

met, **Erzincan** da hükümran olan ***Mengüç*** [1] oğullarındandır. Bu hanedanın müessisi olan ***Emir Mengüç ; Emir Artık, Emir Danişment*** gibi büyük ***Selçuk*** padişahi ***Alp Aslan***'ın kumandanlarındandı. ***Alp Aslan*** **Anadoluda** zaptettiği toprakları kumandanları arasında taksim ettiği zaman: **Erzincan , Kemah** ve **Köşonye (Şarki Kara Hisar)** tarafları da ***Mengüce*** düşmüştü. İhtimal daha önce buralarını ***Gazi Mengüç*** elde emişti. Merkezleri **Erzincandı**. Bunlardan adları bilinen beş kişi gelmiş, hükûmet müddetleri 161 yıl sürmüştür. ***Mengüç*** oğulları sanayii tergip , ülûmu teşvik hususunda büyük bir ün almışlardır.

Mengüç uslu bir kahramandı. ***Gürcülere***, *Abazalara*, ***Bizanslılara*** gaza ediyordu. ***Mengüç*** çok defa ***Danişmentli***lerle birleşirdi. Ölünceye kadar böyle çalıştı. Çocukları , torunları gelip geçtiler . Oğullarından birisi ***Melik Davut***'tur. Oda babasının çığırında yürüdü . Bundan sonra oğlu ***Fahrettin Behram Şah*** geldi. Bu zat ***Selçuk***lu ***Mesut oğlu Kılıç Aslan***'ın kızı ile evlendi. İyi gidişli , halk sever, askerine iyi bakar bir kumandandı. İlmi ve erbabını da severdi. Onlara çok iyilikleri vardır. Ünlü şairlerden **Geneeli** Nizamî Mahzenülesrar adlı eserinde onu öğmüştü. Kitabını kendisine yolladığı zaman şaire beş bin altın ve daha başka verimlerde bulunmuştur. Kendisi çok cömert, gönlü yufka , aynı zamanda bir

[1] Bir çok kaynaklar: Menküçek, Mengücük diye yazmaktadırlar. T. T. Tetkik cemiyetinin neşrettiği tarihde Mengüç yazıldığı için bizde bunu kabul ettik. Amasya Tarihi müellifi H. Hüsameddin (C: 2, S: 10) Menküçek: Tanrıcık, yani küçük tanrı demektir, demektedir. Anadoluda da gücük: küçük ve kısa demektir. Şubat ayına: gücük derler.

Gazi idi. Kışın kuşlar yemsiz kaldığı zaman onlara yem vermek için tedbirler almıştı. Hükûmet müddeti altmış yıl kadar sürdü. Ölünce yerine oğlu ***Alaûddin Davut*** geçti. Bu ***Davut*** alim bir mutehassıstı. Hiyette, tıpta, felsefe ve mantıkta derin vukufu vardı. Farsça şiirler yazdı. Kendisini hükûmetten ayırmış olan ***Alaûddin Keykubad***'a çektiği sıkıntıları anlatan şiirleri vardır [1].

Alaûddin Keykubat, ***Davud***u **Akşehir** ve **Ilgın** taraflarında yerleştirmişti. Tarih bu vak'ayı şöyle tasvir eder :

Davut, ilmi ile baraber, memleketi güdüp çevirmekten acizdi. Aşağı takımı ile düşüp kalkar, ıyşüişret eder idi. Kendisini bu yoldan çevirmek istiyenleri dinlemediği gibi aşağı tabakanın fitlerile onlara kötülükte de bulunuyordu. Bu adamlar gücenerek ***Mengüç***ler ülkesinden kaçıp ***Selçuk*** hükümdarı ***Sultan Alaûddin***'in yanına geldiler, şikâyetlerde bulundular. ***Alaüddin*** bu değimli adamları kendi hizmetlerinde kullandı. ***Davut*** bunları duyunca koşup geldi. ***Alaûddin Keykubad***'ın ellerine kapandı ve kendisini bağışlattı , memleketine döndü. **Erzincana** gelince etrafındakiler gene fitlemeğe başladılar: ***Mengüç***ler, **Konya** ***Selçuklarından*** daha eski, daha şerefli bir aile olduğu için onların bayağı kumandasına girmeği yerdiler, ***Davudu*** kışkırttılar. Bunun üzerine **Anadolu** hükümdarına

[1] Alâeddin Keykubad'a göndermiş olduğu şu kıt'a cümlei eşarındandır :

Şaha dili düşmenan zitu ba derdest
Ruhsarei düşmen ez nehibet zerdest
İnsaf ki ba vucudi zıd gussa mera
Der mülki tu Abikerem nani serdest

Erzincan Tarihi. S: 59. Ali Kemali.

kafa tutmağa başladı. **Erzurum** beyi ve ***Alaüddin Keykubad***'ın amcası oğlu ***Cihanşah*** ile ve **Musul** sahibi ***Melik Eşref*** ile bir oldular. Bunu haber alan ***Alaüddin Keykubad***, ordusunun başına geçerek doğruca **Erzincana** yürüdü. ***Davud*** karşı bile çıkmadı. Öbür yoldaşlarından ayağını kıpırdatan bile olmadı. Aman dilemekten başka çare yoktu. ***Alaüddin Keykubat*** memleketini aldıktan sonra kendisini yarlıgadı. **Konya** yakınındaki **Akşehir** ve **Ilgın**ı dirlik olarak verdi. Ailesile oraya gittiler. Eski haline göre büyük bir sıkıntı içinde kaldı. Bu vak'a 652 yılında oldu [1].

Saltan Alaüddin, **Erzincan** ve buralarını alınca oğlu ***Gıyasüddin Keyhüsrev***'e verdi. ***Mübarizüddin Er Tokuş***'u Atabeyi yaptı, bir çok çeri ile gönderdi. ***Mazafferüddinin*** elinden **Köşonye** kalesinin alınmasını **Erzenirum** üzerine çapul etmesini buyurdu. ***Er Tokuş*** **Erzincana** ulaşınca **Erzenirum** ölkesine girdi. Hiç kimsenin burnu kanamaksızın çapullarda bulundu. **Erzenirum** ilbayı ***Cihanşah***, ölkesinin talanından vazgeçilmesi için buyruk vermesini ***Alaüddin***den diledi, öylece yaptı. Bundan sonra ***Er Tokuş*** **Köşonye** kalesini kuşattı. Kale iyesi ***Muzafferüddin Mehmet; Fahrüddin Süleyman, İzzettin Siyavuş, Nasıruddin Behramşah*** adındaki oğullarile ***Alaüddin Keykubaddan*** aman ve korum diledi, kendilerine **Kirşehir** ve yöreleri [2] dirlik olmak

[1] Kırşehir gazetesi. Sa: 456, 9/11/935, H. F. T. Melik Gazi Türbesi makalesinden.

[2] Melik Muzafferiddine Kökonye mukabilinde Şam hududunda bugün nehri kâlibi ve Dakyanus ve Eshabı kehfin menşei olan Arabisos (Arabson) u verdi. Ayrıca mahruseyi Kırşehiri her türlü tekâliften muaf olmak üzre ıkta olarak verdi. Buna dair

üzere verildi. Çocukları ve torunları, ***Selçuk*** hanlarının kanadı altında burada iyi bir dirlik içinde yaşadılar [1]. **Köşonye** kalesine gütval ve bekçi dikildi, doğrudan doğruya ***Selçuk*** ölkesine bağlandı [2].

Lâle Camii:

Melik Muzafferüddin Mehmedin türbesine bitişik olan ve **Lâle** camii diye anılan bu anıdın mimarî tarzına göre cami değil **Kârvansaray** veyahut açık namazgâh olarak inşa edildiği sanılmaktadır.

Binanın medhalinde müteselsil açık kemerler üzerine oturtulmuş bir kubbe ve bunun altında sofa ve bu sofadan sonra da aynı kemerlere istinat eden üç kubbe ve sofa vardır. Sol taraftaki sofa yıkılmış, bina üç kubbeden ibaret kalmış, sonradan da kemerler örülerek kapı ve mihrap ilâvesile camiie çevrilmiştir. Kapı ve mihrap beyaz mermerden-

menşur ve ahidname de imzaladı. Ona ve üç oğluna (Fahrettin Süleyman, İzzeddin Siyavuş, Nasıruddin Behramşah) nefis hilatlar ihsan eyledi. Hotısma. S: 125

[1] Melik Muzafferuddin Kırşehire azimet eyledi. Ömrünün sonuna kadar rahat ve huzur içinde yaşadı. Sultan Gıyasuddin Keyhüsrev kerimelerinden birisile izdivaç etmek istedi. Muzafferüddin buna muvafakat etmek istemedi. Kendisini mübalâtsız ve hoppa buluyordu. Bizim ailemizin damadlığına sen lâyık degilsin, diyerek muvafakat eylemedi. İzzetine dokunan bu muhalefete Sultan ehemmiyet vermedi. Nihayet özürler dileyerek kerimesile izdivaç eyledi. Kendisinden sonra bütün oğulları Anadolu hükümdarları nazarında hürmete lâyık görüldüler ve kendilerinin iyilikleri ve lûtufları o muhit halkına şamil oldu.

Farisi Selçukname. İbni Bibi. Hotisma ta'ı S: 281

[2] Anadolu Selçukileri. S: 47, 48. H. F. Turgal.

dir, işlentisi çok güzeldir. Üzerlerine sürülen sıva ve badanalara rağmen hâlâ zarafetini muhafaza etmektedir.

Bu binanın *Muzafferüddin Mehmede* yeahut lalalarından birisine aidiyeti hatıra gelmektedir. Hükümdarlık yapan, hükümdarlara kaynata olan bir zatın medreselerden başka binalar da tesis edeceğine şüphe yoktur.

Halkın rivayetine bakılırsa burası bir zamanlar darphane olarak ta kullanılmıştır. *İlhanlı*lar ve *Ertena* oğullarının Kırşehir'de para bastırdıkları gözönüne getirilecek olursa bu rivayetin doğruluğu akla yakındır. Lâle camiinin üzerinde hiç bir kitabe yoktur. Biraz ilerisinde 982 hicrî tarihli bir çeşme vardır. Tabiî bu çeşme çok sonra yapılmıştır. Çeşmenin üzerinde *Selçuki* işlemeli taşlar vardır. Herhalde bu civardaki binalardan alınmıştır. Kırk beş sene evel kalede bulunan Orta Okul yaptırılırken emsali gibi Lâle camii de yıktırılarak taşları alınmak istenmiş isede halkın mümanaat ve şikâyeti üzerine geri bırakılmıştır.

Çeşmenin kitabesi:

١ — وسقاهم ربهم شرابا طهورا

٢ — عمره لله تعالى الفقير حسن بن عبدالله

سنه

٨٩٢

Cace bey medresesi:

Selçuk hükümdarlarından *Giyasüddin Keyhüsrev* bini *Kılıç Aslan*'ın vezirlerinden Kırşehir valisi *Nurettin Cibril* bini *Caca* tarafından 671-1272 tarihinde yaptırılan bu medrese *Selçuki* mimarî tarzının en güzel örneklerindendir. *Selçuki* binalarında olduğu gibi bütün ihtişam ve insicam kapısında ve minaresindedir. Minarenin yüksekliği 35 metre, çevresi 7 metredir. Kırmızı tuğladan

çok özenilerek yapılan minare mavi çinilerle süslenmiştir. Halk bunun için cıncıklı minare derler.

Camiin medhali üzerinde, en yüksekte, büyük hurufatla kabartma *Selçuki* sülüs iki satır üzerine:

١ — بسم الله امر بعمارة هذه المدرسة المباركة الميمونة فى ايام دولة سلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب والعجم سلطان البر والبحرين غياث الدنيا والدين

٢ — الرحمن الرحيم مغيث الاسلام والمسلمين سيد الملوك والسلاطين ابوالفتح كيخسرو بن قلنج آرسلان خلد الله دولة العبد المحتاج الى رحمة الله ومغفرته جبرئيل ابن جاجا تقرباً الى الله ومرضاته فى شهور سنة احدى وسبعين وستمائة.

Camiin medhali üzerinde, mezkûr kitabenin altında, kapının tam üzerinde büyük hurufatla *Selçuki* sülüs kabartma bir satır üzerine:

١ — بسم الله الرحمن الرحيم ان الله يأمر بالعدل والاحسان الخ

Camiin medhali üzerinde, mezkûr kitabenin alt tarafında ve medhalin sağ dıl'ında büyük hurufatla kabartma *Selçuki* nesih bir satır üzerine:

١ — شهد الله انه لا اله الا هو والملا يكة و

Aynı hizada ve cebhe dıl'ında, aynı hurufatla bir satır üzerine:

١ — اولوالعلم قائماً بالقسط لا اله الا هو العزيز الحكيم ان الدين عند الله الاسلام قل اللهم مالك الملك تؤتى الملك من يشاء

Aynı hizada son dılı' üzerinde aynı hurufatla bir satır üzerine:

١ — وينزع الملك ممن يشاء ويعز من يشاء ويذل من يشاء من بيذل الخيرات انك على كل شيء قدير.

Bu kitabenin alt tarafında ve yine kapının üzerinde orta hurufat ***Selçukî*** nesih kapartma olarak dört satır üzerine:

١ — چون آثار انوار معدلت بندکی خلدالله ملکه بر کافهٔ برایا تابان است فرموده‌کی سحنکی وتابقور ومطرح صابون وکوچه مرتفع باشد ازحکم

٢ — جهان مطاع این معانی سیه‌را با لکلیه مرتفع دانسته دردعاء دوام ایام دولت قاهره افزاینده وبعدالیوم هرکه وضع این‌معانی کند وبادر آن سعی نمایددرلعنت وسخط وغضب الهی ماند

٣ — همجان تغا کنان کاشته ووجه حال اشبزی

٤ — معنامرتفع است.

Havlıdaki minarenin arka tarafında orta hurufatla kabartma ***Selçukî*** nesih bir satır:

١ — اللهم اغفرلصاحبه . . . . . ویرفع الصوت

Türbe kapısının dahilinde dairen madar çini üzerine menkûş, büyük hurufat ***Selçukî*** nesih:

(آیت‌الکرسی) الله لا اله . . . . والله سمیع علیم فی بیوت الله اذن‌الله ان ترفع ویذکر فیها اسمه یسبح له فیها بالغدو الآصال رجال لا تلهیهم تجارة ولابیع عن ذکر الله واقام الصلوة وایتاء الزکوة یخافون یوماً تتقلب فیه القلوب والابصار لیجزیهم الله احسن ماعملو یزیدهم من فضله والله یرزقه من یشاء بغیر حساب یاقوم انما هذه الحیوةالدنیا متاع

Bu kitabenin mabadı türbenin penceresinin haricinde olup cami medhalinin sol tarafındadır. ***Selçukî*** nesih büyük hurufat kabartma iki satır üzerine:

١ — انما هذه الحیوةالدنیا متاع وان‌الاخرة هی‌دارالقرار

٢ — کل‌من علیها فان ویبقی وجه ربك ذوالجلال والاکرام.

Kapının en üstündeki kitabenin birinci satırındaki هذه‌المدرسه kelimesinden burasının medrese ve minaresinin vaziyetin-

den rasad kulesi olduğu anlaşılmaktadır. Kırk elli sene eveline kadar minare şerefesine kadar kule şeklinde açıkmış. Sonradan üzeri küp şeklinde bir kubbe ile kapatılmış, bu kubbe zamanla yıkıldığı için tuğla ile bügünkü zevksiz parça ilâve edilmiştir. Minare binanın arkasında, sağ köşededir.

1325-1909 tarihli **Ankara** salnamesinde ***Cace bey*** camii hakkında şu kayıtlar vardır:

Burası edvarı ***Selçukiye*** ye ait bir medresei fünun harabesi olduğu halde ahiren camii şerif haline ifrağ edilmiş, elsinei umumiyede: ***Cace bey*** camii diye maruf bulunmuş isede binayi atikı mezkûrun bir medrese olduğu kat'idir. Binai atikadan yalnız bir kapı ile kapının solunda taştan ve zu vücuhu kesire bir ehramı muntazam kubbeli banisinin türbesi ile minare haline konulmuş bir kuleden ma'da bir şey olmayip üzerine bir kubbe yapılarak ve mezkûr kule de minare şekline kalp olunarak camii şerif ittihaz edilmiştir. Binai atıkı mezkûrun bir medresi fünun olduğuna kapısının üzerindeki kitabe delâlet etmektedir. Etrafındaki kârgir odaların da o zamanlar höcre nişin talebeye ait olduğu müstebandır. Zemininde bir kuyu bulunduğu ve evelki kubbenin vasatında bir fetha mevcut idüğü söylenmekte olduğundan sabit bir (teodolit) vazifesi ifa edebilecek olan mezkûr kubbe ve fetha kevakibin nısfın-nehardan müruru anı zapt olunduğu ve şimdi minare olarak kullanılan kulenin bir rasat kulesi olması varidi hatır olur. Kule gayet sanatkârane tuğladan yapılmış ve mavi küçük çinilerle müzeyyendir.

İlhanî Kitabesi:

Cace bey medhalindeki kitabelerin en altında ve kapı

süvesinin üzerinde, sonradan konulduğu anlaşılan farsça yazılı kitabe hakkında sayın bilgin Kitap Saraylar Direktörü ***H. F. Turgal***'ın 473 sayı ve 1/1/937 tarihli **Kırşehir** gazetesinde " **Kırşehir** de bir ***İlhanî*** kitabesi „ başlığı altında yazdıkları kıymetli makaleyi aynen buraya göçürüyoruz :

"Bildiğimiz kitabelere yeni katılan bu kitabenin bizden önce bilinip bilinmediğini bilmiyoruz. Ancak yazıya ilk defa **Kırşehir** gazetesinde geçmiş buluyoruz. ***Türk*** Hukuk ve İktisat mecmuasında [1] iki ***İlhanî*** kitabesi hakkında iki yazı intişar etmişti. Birisi müteveffa ***Rus*** Müsteşriki ***Profesör Berthold***'ın diğeri **İstanbul** ***Alman*** Asarı Atika Enstitüsü azasından ***Vitek***'indir. **Ani** şehri ve **Ankara** kitabelerini bu derğide alimâne bir surette izah edilmiş gördük. Bunlar bir çok zamandanberi biliniyordu. **Ankara** kitabesini B. ***Tevhit*** okumuş, ***M. Vitek*** ikmal eylemiştir. Mevzuları bir takım vergilerin affıdır. Bizim **Kırşehir** kitabesi de bazı vergilerin ref'ından bahseder. Diğer iki kitabede ferman sahibi olan hükümdarın adı varsada bunda yoktur. Gerek **Ani**, gerek **Ankara** kitabeleri ***İlhani***lerin sonuncusu olan ***Ebu Said Bahadır Han***'a aittir. Bizim kitabenin kime ait olduğu vazih olmamakla beraber tarih de yokrur. " Halledllâhu Devletuhu „ tabiri müslüman bir hükümdara aidiyetini gösterir. Kitabe ***Nurettin Cibril*** bin ***Caca***'nın **Kırşehir**deki camii kapısındadır. Caminin banisine ait yazı ile bu kitabenin yazısı bir değildir.

Ferhenknamei ***Sadi***'nin mukaddemesinde adı geçen **Gülşehirli** ***Mesud*** bin ***Osman***'ın **Ebvabülbirri**

[1] Pr. Fuat Köprülü tarafından neşredilen bu kıymetli eser bir numarada kalmıştır.

Ebu Saidiyye'de bu eseri telif ettim, demesile **Kırşehiri** murat eylediği kabul edilirse **Kırşehir**le ***Ebu Said Bahadır Hanın*** fazla bir ilgisi tahakkuk eder ki bu yarlığın onun tarafından veyahut onun namına kazdırılmış olduğuna hükmetmek lâzımgelir. Ancak pek zayıftır.

Gülşehirli ***Mesud bini Osman*** **Sultaniye** şehrindeki **Ebvabülbirri** ***Ebu Saidiye***'de çalışmıştır. Mamafi diğer kitabeler gibi bunun da ***Ebu Said Bahadır Hana*** ait olması pek muhtemeldir. ***Moğol beyleri*** çok kere **Delice**'de kışlarlardı. Çok kere ordularını **Kırşehir**'in **Malya** ovasında tahşit ederlerdi. **Kırşehir**le alâkaları çoktu. Nasıl ki **Kırşehir**in bir kabristanındaki ehramî türbe ***Moğol beylerinden*** birisinin karısına aittir. ***Süleyman Türkmani***nin türbe sayvanındaki sandukalardan birisi ***Kutluk Şahın*** bir çocuğuna aittir.

Kitabenin sonundaki kargış (lânet) cümleleri **Ankara** kitabesindeki cümlelerin hemen aynıdır. İbare aynile şöyle terceme edilebilir: " Bugünden sonra her kim bu manaları vaz'a kalkışır, ve yahut bu hususta sâyederse Allâhın lânet ve gazabı onun üzerine olsun „.

Bu yazımızla kitabe muhteviyatını temamile çözelemiş değiliz. Bunun temamile halli kime nasip olacak bilemeyiz. Bizim bugün yaptığımız iş şimdiye değin bir çok bilginler tarafından bile Düa kabilinden sanılan bu iki buçuk büyük satırın bir ***İlhânî*** kitabesi olduğunu keşif ve tesbit ederek ilim alemine tanıtmaktır.

Bildiğimiz şudur; Kitabe bir yarlığ metnidir. Kitabede bir kaç vergi kaldırılmaktadır. Ve bu işin bir hükümdarın mühim eserlerinden birisi olmasıdır.

Vergiler şunlardır: Şahnallık, Tabkur, Tarhı sabun, Köce. Sonuncusu hakkında ***Barthold***'ın **Ani** kitabesinde yazdığı satırlarda görülen mahalle vergisi olacak. Köçe mahalle demektir. Camiüttevarih ten naklen derki: Memleketin harap olmasının sebebi vergilerin fevkalâde ağır olmasından değil belki tahsildeki usullerin kifayetsizliğinden idi. Ahâlinin bir defa verdiği bir verginin tekrar alınmaması için teminat yoktu. Mahallelerde vergi toplandığı halde hazineye gönderilmeyordu. Hükûmet bu gibi yerleri vergilerini vermeyen yerlerden sanıyordu. Bunun için mahallelerde vergi toplanması refolundu.

Vergilerden birisi Tarh veya matrahı sabundur. Ozaman piyasada iki nevi sabun vardı. Birisi mahallî sabunhanelerin çıkardığı sabun, diğeri de **Halep** sabunu idi. Demek sabundan istihlâk vergisi alınıyormuş ki kaldırılmış.

Üçüncüsü Şahne vergisi. İhtimal şahneler maaşlarını salgın suretile alıyorlardı. Dördüncüsü Tapkurdu. İşte hiç mana veremediğimiz budur [1]. Tıpkı **Ankara** kitabesinde geçen Kapçur veznindedir. Kapçur bugün de **Anadolu**da ağnam vergisi deye kullanılan kelimedir. Ancak aynı vezinde olan bu Tapkur ne oluyor? Tapkurun lûgat manası bizim bugün kullandığımız Tabur kelimesin kendisidir. Kitabenin bir kilişesini de **Kırşehir** gazetesi temin ederse tetebbu erbabı bir gün bu meçhulleri halledip bize verecuktir.

Şimdi biz yeni harflerle okuyabildiğimiz kadar bütün kitabeyi yazalım:

[1] Hususî yaptığımız tetkikata göre bazı yerlerde harmandan alınan vergiye tapkur denilmektedir.

C. H. T.

1 — Çün asarı envarı ma'deleti bendegi halledallahu mülkehu ber kâffei beraya tâbânest fermudegi şahnegi ve tabkur ve tarhı sabun ve köçe mürtefi başet ez hükmi

2 — Cihan muta in maani siyehra (sehra) bilkülliye mürtefi daniste der düai devamı eyyamı devleti kahire efzayende ve ba'delyevm herki vaz'ı in maani küned ya deran sây nümayed der la'net ve sahat ve gadabı ilâhi beru başed.

Bu tamam iki satırdır. Kenarlarında bir de çeyrek satırlık iki okunmaz parça vardır. Birisi sanırım " mana mürtefi est „ olacak. Yahut " tamga mürtefi est „ olacak.

Kitabenin daha eski olması hatta ***Nurettin Cibril***in zamanlarında kazılması mümkündür. ***Nurettin; Mainüttin Pervene***nin en has adamlarındandır. ***Mainüttin*** ise hayatını ***Mogol*** kılıcile nihayetlendirmiş olmakla beraber bütün siyasetini onlarla teşriki mesaisine medyundu. ***Bahaeddin*** oğlu ***Nurettin Cibril*** de ayni prensibin muakkıbı olmak lâzımgelir „.

Nurettin Caca hakkında Tarihî malûmat:

Caca bey kurağının banisi olan ***Nurettik Cibril***, kitabelerden, ***Türk*** ve ***İslam*** Müzesinde bulunan vakfiye (1) deki:

(لما نظر الامير سپهسالار الكبير العادل نورالدولة والدين معزالاسلام والمسلمين عضدالملوك والسلاطين ابوالمعالى جبرائيل بن المرحوم بهاءالدين جاجاادام الله)

[1] Caca bey vakfiyesi hakkında Türk ve İslâm Müzesi Müdür Muavini B. Abdülkadirin sayın H. F. Turgala yazdığı ye üsta-

İbaresinden anlaşıldığına göre ***Bahaddin Cacanın*** oğludur. Ve asıl adı ***Cibril***'dir. Üçüncü ***Giyasâddin Key-***

---

dın bana tevdi ettiği mektupta deniliyor ki:" ... vakfiyeyi gözden geçirdim, çok uzundur. Eski bir bez üzerine yazılmış, kelimelere de nokta konmamıştır, bazı yerlerinde yazılar da uçmuştur. Başında mutad olduğu veçhile kadının mührü yoktur. Aslından çekilmiş bir suret olduğu anlaşılıyor. Kırşehrinde tanzim edilmiştir. Şöyle başlıyor:

(الحمدلله الذى وفق الادخار الزاد اليوم القيام وجعل العلماء ورثة الانبياء عليهم الاسلام وانبت انوار الحقايق فى بساطين خواطرهم ... الخ)

Üçüncü Giyasüddin Keyhüsrev zamanında sarasker olan Caca beyin oğlu Ebülmaâli (Cebrail)e aittir. Uzun bir mukaddemeden sonra kadı maksada şöyle şüru ediyor : (bu parça yukarıya alındığı için burada tekrar edilmedi) . Şu ibareye göre bu vakfiye Cacanın değil oğlunundur. Müşarünileyh Ebülmeâli Cebrail Kırşehrindeki : Cami, medrese, zavie, hanikah, mektep ve darüssulaha'ye, Kayserideki Nızamülmüstevfi'nin eski camiine, abit, zahit Abdullahı Bedevi'ye mensup zaviyeye bir çok dükkân, değirmen, bağ, bağçe, ev, han, ve sayısız arazi vakfetmektedir. Bunun çoğu Kırşehrinde ve bir kısmı da Sivas, Kayseri, Konya, Aksaray, Koçhisar ve köylerindedir. Mevki, köy ve şahıs adları itibarile vakfiyenin muhteniyatı oldukca ehemmiyetlidir. Kırşehrine ait olan bazı adlar ve cümleleri size seçip gönderiyorum :

(وجميع الخان البزاز الكائن بظاهر قيرشهر فى سوق البزازين) . (والى ملك الامير سراج الدين (ووقف مسجد جمال والى ملك الواقف المذكور وتمام الملك الوزير فخرالدين الاتابكى) . (وجميع الخان العطائى فى قيرشهر) (وتمام ملك محمود) (والى مسجد فراصهز) (وجميع الحمام الكائن فى . . . . ولدالواقف) وجميع الدار والحديقه والكرم والطاحون المعروفه (باى) وجميع الطاحونه المعروفه (لصرق) (الكائن فى سواد قيرشهر) (مسجدسلمس) (وجميع الطاحونه المعروفه بدعى بالقصارين فى مدينة قيرشهر) (والى مسجد امام زين الدين) (والى وقف مسجدسلطان الدين والى وقف مسجد شعبان (وجميع الحمام كائن فى قيرشهر المعروف (باسكلو)

hûsrev zamanında Seraskerlik yaptı ve uzun müddet te **Kırşehir** hâkim ve valiliğinde bulundu. [1]

---

[1] Beği adı idi Nurettin Caca
Diyeyim onun ahvalin nice
Sancağı beyi idi Kırşehrinin
Padişahtan sancağı idi anın
Hacı Bektaş Vilâyetnamesi

وجميع القريه المدعوه (باسمافحلر) وجميع القريه المعروفه (سحادحى) غايه (دملو) وجميع المزرعه (واعاج (بارق) من قراى قيرشهر حدودها ينتهى الى النهر المنحدر من سيواس والى النهر المنحدر فى مدينه قيرشهر حدودها ينتهى الى اراضى (احى حونان) (ادرول) وجميع المزرعه (باب كرم) فى قيرشهر حدودها ينتهى الى اراضى قريه (قلباق) وقريه (سق حصار) (سول كهى) قريه (سسكرو) قريه (صرمحدلوس) قريه (باغى بسان) (والى اراضى خاصه السلطان) مزرعه (لوران) (قريه خلخال) قريه (سوسرالوك) قريه (حارطاق) (والى القلعه المعروفه) (باسر) (حكوس) والى الجبل المعروف بقريه (سلحول) قريه (لعلساراورل) من اعمال (اسكاب) قريه (قارس) . . . . الخ .

Bu gibi daha bir çok köy ve şahıs adları geçmektedir. Noktaları olmadığı için doğru okumak mümkün olamayor. Bunları mahallinden ve halk dilinden öğrenmek icabeder„.

Caca beyin son mütevellilerinden, Recep oğullarından Ahmet oğlu Ali'nin elinde Caca beye ait olduğu söylenilen bir vakfiye vardır. Bu vakfiye 12 metre uzunluğunda, 28 santimetre eninde beze yapışılı kâğıt üzerine yazılıdır. Başından epeyce bir kısmının koptuğu anlaşılıyor, yazıların çoğu uçtuğu ve noktasız olduğu için okunamıyor. Sonunda küfî hatla 67 satır, ayrıca bir çok şahit adları var. Vakfiye, altındaki سبعين وستمائه kaydına göre hicrî 670 tarihinde tanzim edilmiştir. Halbuysa Nurettin Caca Kırşehirdeki medreseyi 671 tarihinde yaptırmıştır. Bu vakfiye ile Türk ve islâm Müzesindeki vakfiye karşılaştırılacak olursa

Caca bey hakkında fazla bilgimiz yoktur. Yalnız **Amasya** tarihi müellifi ***Hüseyin Hüsameddin*** (C: 3. S: 10) ***Caca beyin Ceceli*** aşiretinin beyi olduğunu ve **İskilib**in ***Caca*** oğullarından ***Yahya beyin*** idaresinde bulunduğunu haber veriyor. Vakfiyesinde vakfettiği arazi arasında **İskilip** adı da geçmektedir.

Nurettin Cacanın **Eskişehir**de de bir camii vardır ve minaresinin kaidesinde şu kitabe yazılıdır :

(بسم الله الرحمن الرحيم عمر هذه المنارة المباركة فى ايام دولة السلطان الاعظم غياث الدنيا والدين ابوالفتح كيخسرو بن قليج آرسلان برهان امير المؤمنين على يد العبد الضعيف الداعى الى رحمة ربه اللطيف ابوالحرب جبرئيل بن جاجا ادام الله دولة فى شهر المبارك ذى الحجة من شهور سنة ستين وستمائه ٦٦٠ [1]

[1] Arkeoloji mecmuası : 1931. Sa: 2. S: 263.

mechul noktalar halledilir. Bu vakfiyeden okuyabildiğimiz er ve yer adlarından bazılarını aşağıya yazıyoruz:

والى ملك الامير فخرالدين، امام مجدالدين، مصلح الدين مصلح بن عيسى، قزلجه قلعه، اوكسا، جارطاقاق، هفت روز، والى ملك نورالدين اسمعيل الخازن، والى ملك ولاد ارسلان، والى ملك سراج الدين أبى بكر والى ملك شمس الدين محمد الخادم، ناصر الدين الملك، ملك آخى يوسف، والى وقف مسجد شهاب الحافظ، والى ملك خرمشاه الحسين الدباغ، والى ملك شمس الدين تركمانبكى، والى النهر المخذر من صوب سيواس والى ملك شهاب الدين تركانشاه، والى وقف مسجد حسام الدين الحسن، والى ملك كمالدين كمال، الى ملك الامير المقبل ولاذ ارسلان، ملك شرف الدين احمد، سوق القصابين سوق الحفافين، سوق النجارين، والى ملك الامير جمال الدين، بظاهر قيرشهر فى سوق يعرف تركمان بازار، والى ملك سليمانشاه، سوق البقالين، سوق الحلوايين، والى وقف مسجد الامام زين الدين، والى ملك الامير فخرالدين الاتابك، ملك عائشه، سوق السقطين، سوق الجراحين، بظاهر قيرشهر فى محلة يعرف ياسدالدين المحتسب، قيرشهر فى سوق تركمان بازار، نظام الدين المستوفى قديما الكائن بظاهر مدينه قيصريه، ...الخ.

Tarih, ***Nurettin Cacanın*** hizmet ve faaliyetlerinden saygı ile bahsetmektedir:

Selçuklulardan üç kardeşler hükûmeti ve savaşları zamanında, ***Ali Bahadır*** **Engürü** ve **Kângırı** taraflarında baş kaldırmış, buralarda huzur ve sükûnu tezelzüle uğratmış, ***Hurma oğlu, Danişment*** ilini elde etmiş, **Kastamonu**da başka karışıklıklar olmuş, ***Emirahur Eesededdin*** **Sayma** kalesine sığınarak **Aksaray** ve civarını altı ay fitne ve şuriş içinde bırakmıştı. İşte bu buhranlı devirlerde **Kırşehir** vâliliğini deruhte eden ***Nurettin Caca***'nın mühim bir kuvvetle ***Esededdin*** üzerine giderek kalesile birlikte onu kal'ettiğini, uyanlarını birer birer yakalayıp öldürdüğünü, huzur ve sükûnu iade ettiğini görüyoruz [1].

Selçuk devletini kökünden koparıp ona başka bir yönet vermek istidadını gösteren **Cimri** vakasında ***Caca oğlu Nurettin Cibril***, **Kırşehir** Türkmenlerile savaşı durdurmakta en büyük amil olmuştu.

Mısır hükümdarı ***Bay Bars***, ***Mogol*** istilâsını kaldırmak maksadile ***Selçuklara*** yardım için **Anadoluya** geldiği, sonra bin bir amil tesirile dönmek mecburiyetinde kaldığı zaman zorla götürdüğü kumandanlar arasında ümeranın en ileri gelenlerinden olan ***Nurettin Caca*** ile kardaşı ***Emir Seraceddin İsmail*** de bulunuyordu 675-1276.

Nurettin Cacanın bu gidişten dönmediği, **Mısırda** hayata gözlerini kapadığı anlaşılmaktadır.

[1] Konya mec. Sa: 2. Selçuklar tarihinde üç kardeşler hükûmeti makalesi. H. F. Turgal.

Mevlâna Celâlettin ve Nurettin Caca :

Emir Nurettin, Pervane Mayinü İdinin en sayılı bir naibi ve onun eyi bir dostu olduğu gibi ***Mevlâna***nın da halis bir müridi idi. [1]

Şemsi Tebrizi'ye süikast töhmetile ***Mevlâna***'nın oğlu ***Alâettin*** bir müddet için **Kırşehir**de oturmuştu. Hatta

[1] ***Mevlâna***nın katında bulunduğu sırada **Horasanlı** ***Hacı Bektaş***ın kerametlerinden bahis geçmişti. ***Nuretiin*** şöyle anlatıyordu :

Bir gün ***Hacı Bektaş***ın hizmetine varmıştım. Kendisi zahire riayet etmez, hiç bir kimseye mütabaat eylemezdi. Namazda kılmazdı. Namaz kılması için kendisini zorladım, rica ettim. Bunun üzerine haydi git su getirde abdest alayım, arınayım buyurdu. Ben kendim gidip su kabını doldurup önüne koydum. Kabı benim elime verdi, döktüm, arı su kıp kızıl kan kesilmişti, şaştım demesi üzerine ***Mevlâna*** ne olaydı kanı su itseydi, pâk bir suyu pis etmek odenlu marifet ve hüner olmasa gerektir. Nasıl ki Hazreti ***Musa***, Nil suyunu kıptîler için kan, kendi kavmi için tertemiz su yapmıştır, bu ***Musa***nın büyük kudretinin eseri idi. Bu dediğiniz şahısta o kuvvet ve kudret yoktur. Yaptığı iş bir israftan başka bir şey değildir. Hakikî tebdil odur ki senin şarabını sirke eder, müşkülünü çözeler, bakırını halis altın yapar ve senin kâfir olan nefsini müslüman eder. Bunun üzerine ***Nurettin Mevlâna***nın eteğini öpüp özür diledi ve bir daha ***Hacı Bektaşa*** rağbet eylemekten vaz geçti.

Ankara Kütüphanesinde yazma Eflâki nüshası, S: 117

Kırşehirli bir kızla evlendi. Çoluk ve çocukları oldu [1].

Mevlânanın Nurettin Cacaya Mektupları :

Mevlâna, " ***Tuğrai*** ve ***hattatı Mevlevi*** „ ***Nizameddin***'e muavenet ve ihsanlarda bulunması için ***Nurettin Cacaya*** mektuplar yazmıştır. Bilgin ve seçkin Doktorlarımızdan ***M. F. Nafiz Uzluk***'un ahiren büyük bir himmetle bastırdığı ve ilim âlemine armağan ettikleri " ***Mevlânanın Mektupları*** „ adındaki değerli kitaptaki üç mektuptan bir tanesini (Mektup : 23. S : 29) alıyor, ***B. M. Kurtun*** lütfettikleri tercemesini de aşağıya koyuyoruz :

الله مفتح الابواب

صباح سعادت واقبال صدر كبير امير اجل اعلم اعدل صاحب الدولتين عدل كستر ولى السعادتين مظلوم پرور احسان پيشه عاقبت انديشه معين الفقرا مربى العلما جلال الدولة والدين عضد الاسلام والمسلمين ذخر الملوك والسلاطين همايون صاحب ديوان الاستفتا ادام الله علوه وكبت عدوه وايده ونصره [ويسرله اليسرى وجنبه عن العسرى] ازمساء زوال عين الكمال مصون ومحروس باد اوليا منصور وچشم روشن واعداى آن دولت مقهور وبارى جل جلاله ليلاً ونهاراً حافظ وناصر وشكور سلام ودعا مطالعه فرمايند وآرزومندى بلقاى شريف ومنظر لطيف از حد وحصر بيرون شناسد ايزد تعالى ملاقات را سببى سازد سريع [انه مجيب سميع] فرزند مخلص معتقد نظام الدين كه ازهوا خواهان ومحبان آن عزيزست وشاكر نعم وناشر كرم واحسان شماست متوجه شد بخدمت بايد معاونت واحسان وتربيتى كه معهود ومالوف وموظف دارد ازان خدمت [والمشرب العذب كثيرالزحام] اميدست كه بر عادت

[1] Eflâki menakıbında, Alâeddin Çelebinin Alâeddin Kırşekrî diye gösterilmesini anlıyamadım. Bu belki Çelebinin orada bir müddet oturmasından ve ya karısının oralı olmasından yahut, çocuklarının Kırşehrinde buluumalarından ileri gelir.
Mevlânanın mektupları. S: 9. F, Nafiz Uzlukun Mukaddemesinden.

گهتر نوازی وبنده‌پروری حسبةً لله تعالی وذریعه ووسیلةً الی مرضات الله تعالی مخدومانه وشاهانه معاونت فرمایدکه اسباب شکست وزیان واتفاقات ناموافق بسیار ومتواتر شد هنگام رقتست ووقت عاطفت وازجملهٔ اسباب انکسارکه آرزوی دوازده هزار عدد نواب سید الامرا زعیم الجیوش نورالدولة والدین ادام الله علوه سنده اند وباقی در ولایت مانده است توقعست که دست اوقوی دارند تااحیای حقوق اوباشد [ومن احیاها فکانما احیا الناس جمیعاً] [ارحم من فی الارض یرحمك من فی الاسماء] هرپادشاهی که فرماید واطنی که کند حقیقت در حق این داعی کرده‌است ومنت دار ماشم تا بغایتست که اگر این داعی راملکی بوذی قریب بوفای این بفروختی وآن را گذاردی جهت او وحقوق خدمت قدیم وبخدمت این زحمت نداذی اما بحمدالله حاجت خواستن از کرام افتخار باشد ومباهات [نصرکم‌الله وایدکم واحسن عاقبتکم]

شعر : اکرام اهل الهوی من الکرم وامةالعشق اضعف الامم

[اناعندالمنکسرة قلوبهم فاطلبونی عندهم] باق رأی عالیٔ روشن شما نایشته بخواند [اتقوا فراسته المومن فانه ینظر بنورالله] تا بر منتهای سابق واطفهای پیشین منضم گردد الله الله اومید داریم که از حضرت بی‌مراد باذ نیاید [لیس قریة ورآء عبادان] ازآن ولی الانعام گذری نیست جزیاس جاوید مغیث مظلومان باذ آمین یارب العالمین .

Tercemesi :

﴿ Kapıların açıcısı Cenabı Allahtır ﴾

Saadet ve ikbalin sahibi, sadrı kebir, çok adil ve âlim ve kadri celil, iki devletin sahibi, adâlet döşeyici, dünya ve ahiret saadetinin velisi, mazlumların muhafazasını, iyilik ve ihsanı kendisine âdet edinmiş, daima akibet endişeesile meşgul bulunmuş, celâlüddevleti veddin, âlemi islâmın ve müsliminin kuvvetli bileği, bütün mülûk ve salâtinın zühresi, sahibi divanı humayun ve her şeyden müstağni olan zati alilerinin Cenabı Hak yüksekliğini edame ettirsin ve

düşmanlarınızı yüzüstü düşürsün. Bütün kolaylıklarla mesrur ve güclüklerden mahfuz buyursun. Aynı kemalin zevali kötülüğünden masum kılsın. Gözleriniz aydın ve evliyai umurunuz mansur olsun ve devletinizin düşmanları makhur olsun. Gece gündüz cenabı bâri hafız ve nâsırınız olsun. Bu nimetlerin şükrünü edaya sizi muvaffak kılsın. Selâm ve düâmın ve mütaleatımın bana buyrukları ve benim arzularım huzuru lâtifinize gelip size mülâki olmak şerefini haddü haısrdan dışarı istiyorum. Allahü taâlâ çok yakın bir zamanda mülâkatımıza sebeb düzsün. O Allah ki herşeyi işitir ve bütün dilekleri kabul eder.

Ferzendi Muhlis ve mutekit ***Nizamettin*** ki o azizin muhabbetini dileyenlerdendir ve onun nimetlerinin şükrünü edâ, kerem ve ihsanlarınızın hertarafa yayıcısıdır. Size hizmete müteveccih oldu. Sebebi de muavenetinizi ve ihsanınızı elde etmek ümidile ve sizden alacağı herkesce bilinen terbiye ile ülfet etmek ve kendisini bu vazifelerle tavzif etmek emelindedir. Tatlı meşrebe sahip olmak, çok hizmette zahmete muhtaçtır. Kendi bendelerini beslemek, bu gibi bendeleri okşamak âdetiniz olduğundan bunu da muhafaza buyuracağınıza ümitvarım. Hiç bir emel tahtında olmıyarak Allah rızasiçin ve onun rızasını tahsile vesile noktasından şahâne ve mahdumâne yardıma emir buyur. Böyle muvafık olmayan ve kalb kırıklığının sebebleri kırılsın. Vakıt, rikkat vaktıdır, ve atıfat zamanıdır. Esbabı inkisar cümlesinden olarak arzu eyledim ki bir kaç bin seyyidülümera, Zaimül-cüyuş ki din ve devletin nûru nevvabı sütude sıfât ; olanların büyüklüğünü Cenabı Allah edame buyursun vilayetce de kalmış olmalarıdır. Ümit ve intizar ederim ki onun eli kuvvetli olsun ki onun haklarının ihyasına sebep ola. Onu kim ihya ederise bütün nâsı ihya etmiş gibi ola-

cağını Cenabı Hak Kur'anı Keriminde buyurmuştur. Yer yüzündekilere merhamet et ki bütün sükkânı sema da sana merhamet etsin, buyurmuştur.

Bu dâileri hakkında padişahlar lütfunu irade buyurmuşlar, bu bir hakikattır. Bundan dolayı kendilerine minnettarlık tutarım. Eğer bu dâilerinin bütün mülkümü bu lütufların minnettarlığını ifa hususunda satar, hakkını ödemeğe çalışırdım.

Kadim hizmetimin ve nail olduğum lütufların ve bu zahmetlerin ve hizmetlerin hukuku vardır. Cenabı Hakka çok şükür olsun ki kiram nastan hacet dilemek benim için mucibi mübâhat ve iftihar olur. Allah size yardım etsin ve afiyetinizi güzel kılsın.

Ez'afı ümem olan ümmeti aşka ehli havanın ikramı keremdendir.

Deyen şair ne güzel söylemiştir. Cenabı Hak ta:

"Ben kalbleri kırılmış olanların yanlarındayım. Benim rızamı bulmak ve almak isteyenler beni onların kalblerinde arasın." buyurmuştur.

Bakî pek parlak olan reyi alinizi okumak isterim. Hadisi şerifte: "Müminin ferasetinden sakınınız. Zira onlar nuru ilâhi ile bakarlar, herşeyi görürler." buyurulmuştur. Bundan dolayı geçmişlere yaptığınız lûtufların en sonuna istikbalde yapacağınız lütufları inzimam ettir. Allah, Allah, Allah ümit ederim hazretimden naili meram olmadan dönecek değilim. O velii nimetten mazlumlara yardım etmekten başka hiç bir şey hatırımızdan geçmez. Yarebbulâlemin veliyülenamı bu yardımlardan ayırma.

Kümbet:

١ — بسم الله الرحمن الرحيم. كل من عليها فان ويبقى وجه ربك ذوالجلال والاكرام

٢ — أمر بعمارة هذه التربة المظلومة السعيده الشهيده فاطمه خاتون بنت عبدالله نورالله مضجعها الامير الكبير العالم

٣ — العادل الزاهد العابد ابوالخيرات ولى الله فى الارض امين الحق والدولة والدين عون الفقراء والمساكين خواجه اقا معظم امن الله عواقبه. سنه ستة وثمانين وستمائه.

Kümbet altı denilen şehre hakim sırtlar üzerindeki mezarlık içinde bulunan bu **Kümbet**, kapısının üzerindeki yukarıya koyduğumuz kitabeye göre ***Abdullah*** kızı ***Fatıma hatuna*** ait bir türbe olduğu ve ***Hoca Aka*** tarafından hicrî 686 tarihinde yaptırıldığı anlaşılmaktadır. ***Aka*** nın ***İlhanî*** büyüklerinden biri olması muhtemeldir.

Türbe ehram şeklindedir. Kesme taşlardan yapılmıştır. Altında mumyalık, üstünde zaviye vardır. Yapısında ***Melik Gazi*** türbesindeki özenti ve işlenti yoktur. Civardaki büyük ve yazılı taşlardan burada vaktile başka binalar da bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu taşlar ve bir kaçtane yazılı mezar taşı kaledeki müzeye nakladilmiştir.

Süleymanı Türkmanî Türbesi:

Kırşehirda yatan **Horasan** erlerinden ***Eşşeyh Süleyman ibnilmerhum-ü-lmağfur Eşşeyh Hüseynil Mevlevî ibnilmerhum Şemsddin***'in türbesi **İmaret** denilen mahallede, şehre hakim bir tepe üstündedir. Türbe bir kaç defa yıkılıp tamir gördüğü için kitabesinin bu arada kayboldığu anlaşılmaktadır. Cümle kapısındaki işlemeli taşlar önündeki mezerlıkta bulunan büyük ve yazılı mermerler vaktile buralarda başka binalar da olduğuna delâler etmektedir.

Türbe sayvanın sol tarafında torunlarından ***Şeyh Hasan***la , ***Şeyh Süleyman***'ın kabirleri vardır. Bu her iki kabrin kitabesini şairi maderzad ***İsmail Safa*** merhum yazmıştır.

Şeyh Hasanın Kitabesi :

هوالحی

Hasan efendi ki şeyhi kerimü kâmil idi
Mükibbi ilmidi ilmile hem de âmil idi
Vefatı dağı derûn oldu yarü ağyare
Cihanda hatta hasmına vefası şâmil idi
Gınayi kalbi kadar kudreti olaydu eğer
Şeriki serveti eytam ile eramil idi
Şefaatı haseneyne ilâhî mazhar ola
Hasan efendi ki şeyhi kerimü kâmil idi

1292

Şeyh Süleymanın Kitabesi :

کل من علیها فان

Şeyhü şebabe virdi zeban hülûsudur
Medhü senası şeyh Süleyman efendinin
Züvvarı hep fezailinin müstefididir
Meshurudur hasaili âlem pesendinin
Ahbabı, akrabası, hafidi, mücaribi hep
Menkûşdarı hikmetidir nushu pendinin
Yarab şu çahı medfeni olsun naziresi
Cennetteki makamı güzini bülendinin

1311

Şeyh Hasan 1292 tarihinde, oğlu ***Süleyman*** 1311 hicrî tarihinde ölmüştür. ***Şeyh Hasan*** sahaveti, ***Şeyh Süleyman*** zarafetile meşhurdur. Her ikisi de devirlerinin en yüksek medrese tahsilini görmüş, âlim ve fazıl insanlardı.

Burada iki tane mezar taşı vardır. Birisinin üzerinde :

توفیت المرحومه المغفوره
شمسیه خاتون بنت اسمعیل
سنه خمسه خمسین وسبعمائه

diğer küçük ***Selçuki*** biçimindeki mezar taşının baş tarafında da şu kitabe okunmaktadır :

١ — هذه القبر
٢ — المرحوم المغفور
٣ — . . . . . .
٤ — الامیر المعظم
٥ — قتلغ اوغلو
٦ — . . . . . .

Bu mezar ***Moğol*** ümerasından ***Kultuk Şah***ın [1] oğluna ait olsa gerek.

[1] Anadoluda Türkmen beylerinin muzaheretlerine dayanarak isyan eden Balto bay-Baltuk beye karşı Mahmut Gazan Han, meşahiri ümerasından Kutlğ Şahı Başkumandan nasbederek maiyyetine verdiği büyük bir ordu ile 698-1299 evailinde Anadoluya irsal eyledi. Moğol serdarı Kutlğ Şah Erzurum üzerinden mayıs evailine müsadif şa'banda Amasyaya gelip Pervanei Sultanî Halfet zade Celaleddin Mehmet beyi kale zındanında hapsile Simre nazarı Işboğa Noyini yanına aldı. Badehu cemiyeti ihtilâliyeyi takip ederek Kırşehiri civarında harbe girdi.
Moğol serdarı Kutluğ şah bilmuhabere Baltu bayı bozup cemiyeti ısyaniyeyi perişan ve Sultan Mesut Hanı esir ederek Gazan Hanın yanına gönderdi. Sair Anadolu beylerine ibreti mües-

Sayvandan sonra bir mescide girilmektedlr. Mescidin solundaki bir kaç basamakla çıkılan yüksek mahalde dört sanduka vardır. Baştan ikinci sandukanın üzerinde: (***Şeyh Süleymanı Veli Hazretleri***: 692) yazılı tahta bir levha asılıdır. Diğer üç kabrin de orada dolapta bulunan üç levhadan: (***Ebani Mehmet Çelebi***: 850) (***Şeyh Osman efendi, Şeyh Süleymanı veli ahfadından***: 1195) (***Şeyh Bekir efendi, Şeyk Süleymanı veli ahfadından***: 1267)e ait olduğu anlaşılmaktadır. Yediyüz yıllık bir ailenin efradı topu topu beş kabirden mi ibaret? Ne affedilmez ihmal ki sanları gibi sinleri (mezar) de ortada yok.

Süleymanı Türkmani türbesine ait harap tekkenin karşısında, evler arasında kalmış bir çeşmeye sonradan konulan ve lüle geçirmek için ortası delinen bir taş üzerinde karine ile şu kitabeyi kiraat ve tesbit edebildik:

١ — هذه صاحب العباره . . . . . لله
٢ — تعالى جبريل بن جاجا . . . . لوالديه

Eğer doğru okuyabildikse burada ***Nurettin Cacanın*** validesi namına yapılan bir imarethane varmış. Bu mahalleye **İmaret** mahallesi denilmesi bu binadan ötürü olsa gerek. Çok karanlık olan bu noktalar aydınlatılmak ister.

İmaret mahallesinde ***Şeyh Süleymani Veli*** evladından ***M. Refikın*** bahçesinde müzayik ve mermer taşlarla işlenmiş havuz ve evyerlerine tesadüf edilmektedir.

---

sire olmak zumile bir takım mezalimi menfure irtikâp ederek şüphelendiği ümerayı musadere ediyor, halkı kırıp geçiriyor, Baltu bayın isyanında muaveneti maddiyesi anlaşılan hükûmeti Mısriye üzerine gidiyordu.

Amasya tarihi, C: 2· S: 441, 442.

Süleymanı Türkmanî hakkında Tarihî malûmat:

Süleymanı Türkmani, suretini aşağıya koyduğumuz vakfiyeden anlaşıldığına göre ***Mevlevi*** tarikatına mensup ***Hüseyinin*** oğludur, dedesinin adı ***Şemsettin***dir. Doğum ve ölüm tarihi hakkında bir kayıt yoktur. Yalnız sandukasının üzerindeki sonradan yazılıp konulduğu anlaşılan levhada 692 tarihi vardır. Vakfiyesi 967 de tanzim edildğine göre bu tarihin doğruluğu şüphelidir.

Evlâtlarından ***Şeyh Hasan*** oğlu ***Osman Hilmi***; Nalişi sevda ve Nakşilmidad adındaki eserlerinin kabında **Harika** unvanile ***Süleymanı Türkmani***nin menakibini havî bir risale hazırladığını bildiriyor. **İstanbulda Babali** hülefalarından iken 312 yılında vefatı dolayısile bu eserini bastırmaya muvaffak olamamış, müsveddesi de kaybolup gitmiştir. Gene genç yaşında ölen küçük kardeşi ***Şemseddin***'in elimize geçen ufak bir notundan öğreniyoruz ki: ***Süleymanı Türkmani*** küçük yaşta iken babası ***Şeyh Hüseyin*** ile hicret'in 621 tarihlerinde **Anadoluya** akıp gelen ***Türk*** aşiretleri arasında **Konyaya** gelmiş, orada yerleşmiştir. Yurtlaşlık, kandaşlık, dostluk, ihtimal ki de akrabalık dolayısile ***Süleyman, Mevlânanın*** muhitine devam etmiş, oradan feyiz ve ışık almıştır.

Mevlânanın ölümünden sonra ***Hüseyin*** de çok yaşamamıştır. Her yönden kemâl çağına giren ***Süleyman, Mevlânanın*** oğlu ***Bahaddinin*** teşvikile, ***Mevlevi*** tarikatını yaymak üzere, **Kırşehire** gelmiş, bir hanikah tesis etmiştir.

Caca bey vakfiyesinde ***Şemseddin Türkman beyi*** diye

bir isme rastıyoruz. Herhalde ***Süleymanı Türkmani***nin dedesi olan ***Şemseddin*** bu zattır; Konyadan evel Kırşehirde yerleşmişler, tahsil için çocuklarını Konyaya yollamışlardır. Hâlen ***Süleymanı Türkmani***nin ***Türkmen*** aşiretlerinin beyi olduğu da söylenmesine göre Konyadan evel Kırşehirde yerleşmiş olmaları kanaatı daha kuvvetlidir.

Süleymanı Türkmaninin ***Lokman Babanın*** halifesi diye gösterilmesi; ***Baba İlyas***ın torunu ***Aşık Paşa***ya hocalık yaptığının bildirilmesi bu zatın ***Babaîler***le olan münasebeti ihtimalini daha çok kuvvetlendirmektedir [1].

Vakfiyesinde de ilim ve kemâlinin yüceliğine işaret edilen bu ünlü bilgin; o zamanlar ***Mengüç*** oğullarının, ***Nurettin Caca***ların Kırşehirde uyandırdıkları nurlu hayatın kuvvetlenmesi ve yayılmasına emek vermiştir.

Süleymanı Türkmaninin ***Türkçe*** yazılmış bir kitabının, Yozgatta ***B. Hilmi*** adında bir zatın kütüphanesinde bulunduğu haber veriliyor. Her tarafta yad dillerle eserler telif, şiirler tanzim edilirken Kırşehirde ***Ahmet Gülşehrî***lerin, ***Aşık Paşa***ların ana dilde eserler yaratmalarında ***Süleymanı Türkmanî***nin şuurlu önderliği anlaşılmaktadır. Son devirlerde de bu aile içinden bilgin ve aydın şahsiyetler yetişmiştir.

Lamiînin Tercemei Nefehatülüns'ünde, 652 inci sahifede; ***Şeyh Süleymanı Türkmanî*** adında bir zat hakkında şu malûmat verilmektedir: دمشق da oturur idi. Eğnine çirkin köhne âbâ giyerdi. Yerinden az kalkardı ve sözü az söylerdi. Ülema zahirden bazı celâlet ve azametile

Amasya tarihi. C: 2. S; 470

niyazmentlik etmişlerdir ve oturmuşlardır. Derler ki ramazanda oruç tutmaz idi ve namaz kılmaz idi; amma mugayyebâte ittibâı var idi ve onlardan haber verir idi. İmamı ***Yafiî*** eder muhtemeldir ki onun bu fi'li setri hâl ve telebbüs kabilinden ola ve şol evkatta namaz kılardı ki kimse görmeye ve ağzına bir nesne koyup çiğner ve boğazından aşağıya indirmez ola ve bunlara misâl bu taifeden çok müşahede olunmuştur. Netekim قطب البیان موصلی den ve ***Şeyh Reyhan*** ve gayrilerinden menkuldir. ***Şeyh Süleyman*** قدس الله سره hicretin yediyüz on dördünde vefat etti.

Bizim ***Şeyh Süleymanı Türkmanî*** 693 — 697 tarihleri arasında ölmüştür. Bu tarihin de doğruluğundan şüphelendiğimizi işaret etmiştik. Şamdaki ***Süleyman***la Kırşehirde metfun ***Süleyman*** aynı şahsiyetler midir? ***Profesör Fuat Köprü***lünün Türk Edebiyatında İlk Mutasavvuflar adındaki kıymetli kitabında dedikleri gibi: ***Burak Baba***yı andıran bu zat onun gibi tebdili kıyafetle bir vazifeyi ifa maksadile o diyarlara gitmiş olmasın?

Bu ailenin ***Mevlâna*** ile münasebet ve sıhriyeti [1] göz önüne getirilecek olursa ***Şemsi Tebrizi***yi aramak için Şama gittiği hatıra gelmektedir.

[1] Süleymanı Türkmanî türbesi içindeki sandukalardan birisinin Ebnayi Mehmet Çelebi adındaki bir zate ait olduğunu yukarıda yazmıştık. Şeyh Süleymanı Veli evladından ve Mehmet Çelebi oğulları vakfının son mütevellisi 90 yaşlarında Şeyh Salih, Ebnayi Mehmet Çelebi ile Muhterem hatunun bacı kardeş olduğunu Ebnayi Mehmet Çelebinin sandukası üzerine sonradan konulan levhadaki tarihin yanlış yazıldığını, bunların Şeyh Süleymanın evlâtlarından değil mensuplarından, belki de müritlerinden olduğunu, Aksarayda Ebnayi Mehmet Çelebi adına bir çok arazi vak-

Biz şimdilik, arkasında bir çok tarihî hakikatları örten bu karanlık perdeyi sıyıracak gücü kendimizde bulamıyoruz. Eğer Yozgatta olduğu söylenen kitap ele geçecak olursa bu döğümler çözülecektir.

Süleymanı Türkmaninin Vakfiyesi sureti :

لمحرره الكتاب واجرى على اللوح
الحطاب وانا الفقير المحتاج بعونه ربى
الكريم السيد محمد بن محمود
الحاكم بولايت اوقاف قرمان
عفى عنه المنان

ماحكاه الكتاب وصححه الحطاب حرره مصلح بن صدر
الحاكم فى مجلس الشرع المعلى اسبغ الله
عليه النعم السيد محمود محمد
الباهر التقى النقى

صحن هذا الكتاب وامن فيه الجواب وحرره
اضعف الفقراء الى الله يوم
التاد السيد احمد بن يوسف الحاكم الحاجى
بكناش ولى على
عنهم الحاكم

---

fedildiğini, vaktile bunların bedellerini almak için Niğdeye gittiklerini, Niğde de akrabaları bulunduğunu söylemektedir.

Ebnayi Mehmet Çelebinin adına ekli olan "çelebi„ sıfatına, Aksaryda vakıflarının, Niğde ve Konyada akrabalarının bulunuşuna göre Muhterem hatunla Mehmet Çelebinin Mevlânanın bir müddet için Kırşehirde oturan, Kırşehirli bir Kızla evlenen oğlu Alâeddin Çelebinin torunlarından olduğu, Süleymanı Türkmaniye nisbetlerinin de eski tanışıklıktan veyahut analarının bu aileye mensubiyetinden ileri geldiği kanaatını vermektedir.

ثمت مضمون عنايات وحكمت لصحه الواقف
شرعى حرره المستغفر الى الله الغنى
احمد بن على القيرشهرى
الحاكم بها حامدالله
ومصليا على النبي

اعوذبالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم الاتعلو على وأتونى مسلمين

الحمدلله المتفضل على عباده بفنون الطافه ونعمآئه المطول عليهم بصنوف اعطافه والآئه المنجلى عن بصايرهم غشاوة الجهالة بجناب العلوالحقيقة والمحلى سرايرهم بنفوس نفايس المعارف والصلواة على سيد انبيائه وسندا صفيائه محمدواله . فان الله تعالى اذا اراد بعبده خيرا اشغله بالعبادة وفراغن الغبطية والعنادة والهمة الطاعات والجرائات ووجه بمسلوك مناهج القربات والخيرات وكحل باكحال الانس بصيرته ونور انوار المحبين بهديته . واتضح عنده ان الدنيا موطن شرور وفرار وليس بمكن شرورها ومشومها مشئوم ومشروبها مسموم ومأكولها زقوم والعاقل هوالذى لايضيع اوقاته الشريفة فيهالايعنيه ويصرف عمره الى مايعنيه فيعمل بها صوالح آثره بعدخراب البدن واشتغل بما يكون ذخر اليوم والفزع والحزن وان اولى المبرات والقربات بقية آثار على مرور الدهور والاوقات . وان انفس الخيرات واعلى الحسنات مالاينقطع عوايده وفوايده على كرور الليالى والايام والساعات . وقدقال وسيدالرسل وموضح الحق والسبل عليه افضل الصلوات . واذا مات ابن آدم انقطع عمله الا عن ثلث علم ينتفع به اوولد صالح يدعواله اوصدقه جارية يعنى بها الموقوفات . وقدقال جل ذكره وماتقدمو الانفسكم من خير تجدوه عندالله هوخيراً واعظم اجراً . ثم لما علم ان صاحب الخيرات والحسنات يقوى العمر والطاعات . وقال الشيخ الاعظم قدوة الاصفيآء والمتقين يزيد الاوليآء والسالكين . سلطان المشايخ والاوتاد قطب دايرة الاقطاب . والزهاد . مرشدالعالم الى سبيل الرشاد . ذخرالواصلين فخرالواهبين قدوة اولياءالله تعالى فى العالمين . الشيخ سليمان ابن المرحوم المغفور الشيخ حسين المولوى ابن المرحوم شمس الدين . ادام الله بركته علينا ان الدنيا فانيه والآخرة باقيه ومافى يده عارية ومالكه الانسان فقدافناه ومالبسه فقد ابلاه والصدق فقدابقاه فبنى مخالص بالنداوية فى ظاهر مدينة قيرشهر بجانب المشرق ووقفها على المسافرين الواردين فيها وعلى اهل المولودين المجاورين المشتغلين عليها للمتمسكين باحكام الشريعة والملازمة الاخيار المجتنبين عن المنكرات ومحبة المبتدعين والاشرار . ثم وقف على مصالح الزاوية المذكورة ماهوله وملكه والتسعلة وفى يده وتحت تصرفه الى حين صدور الوقف وذلك

المذكورات على النهج المذكور . ولايحل لاحد من الحكام من ملك اوقاض اووال اووارث اوغيرهم لمن يسعى الى تبديله وتغييره ويقصد فى تعطيله وتحويله ومن سعى فى تحريفه وتبديله وقصد الى اهماله وتغييره فعليه لعنة الله والملائكه والناس اجمعين . فمن بدله بعدماسمعه فانما اثمه على الذين يبدلونه ان الله سميع عليم . واجر الواقف على الله تعالى بعدالتبديل ان الله لايضيع اجر المحسنين . وحكم الحاكم الموقع خطاعلا الكتاب هديه الله سبيل السداد والصواب صحه هذاالواقف ولزومه على قوانين من يرى صحته الوقف ولزومه بمجرد قول وقفت من الائمه المهتدين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين . حكماً صحيحاً شرعياً نافذاً بحيث لايقبل . الملكيته كالحر لاينقل الرقبته . وهوحسبي ونعم الوكيل . نعم المولى ونعم النصير . وعلى هذا الكتاب . المستفادماوقع فيه الاشهاد . والتحرير فى اوائل شهر محرم الحرام من شهور . سنه سبع وتسعين وستمائه من الهجرة النبويه عليه افضل الصلوات . واكمل التحيات . آمين . يارب العالمين . سنه : ٦٩٧

مولانا بن خليل الشيخ وحاجى عبدالملك على ومبارك بن عبدالله اخى رستم بن
ابوبكر قيرشهرى من محله ملك بن محله مذبوره طورسون الفيرشهر
خاتون

وحسين بن على ومحمود بن واخى حسن بن وابوبكر بن وعلى ابن
القيرشهرى موسى اخى يوسف طوغان ابراهيم

وحمزه بن ومحمد بن ومحمود بن ودولقادر بن شيخ لباد بن
سيدى محمود حاجى موسى محمد القيرشهرى محمد القيرشهرى
القيرشهرى

وشيخ احمد بن وحاج قاسم وحاج يوسف بن وعمدبن ابراهم
محمد اخى بن اخى حاج قاسم القيرشهرى

الوصل الصحيح
صورت وقفيه معمول بها جديد اولدوكه عينيله نقل اولدى
تحريراً فى شهر شعبان المعظم سنه اثنى وثلثين ومائتين والف
عفه الحقير على المولى خلافه بمدينه قيرشهرى
(Mühür okunamadı)

جميع القرية الكائنة فى ناحية اماليه من نواحى المدينة المسطورة بقرية المسماة بقزلجه والقرية المسماة باران اغيلى بقرب قريةً قزلجه والقرية المسماة چوغون كبيرى والقرية المسماة بچوغون صغيرى والقرية المسماة جله حده منتهيه الى بطاة بورنى ومنه چوقوم طاش ومنه الى الطاريق صابون ومنه الى ذاهب طابوغه كيجدى والمزرعة المسماة صابوط والمزرعة المسماة قيوجق معه خاص باشجه جق والقرية المسماة بكيريه والمزرعة المسماة بكول حصار حده منتهية الى دكيلى طاش والطريق سكماة الى ذاهب اناج ومنه آكز ايوكى ومنه يوز بلك ومنه آق پيكار ومنه وادى صلوجه ومنه اوغاجق دپه لر ومنه والى الطرنق ذاهب دكيلى آق طاش وذلك جميع القرية والمزرعة المتصلة بعضهم الابعض عن التحديد الكائنة كلهم بقرب مدينه قيرشهرى وذلك من جميع المزرعة الكائنة فى ناحيه قوكر والمزرعة المسماة صمانلو والمزرعة السماة بضور قاجق وذلك من جميع القرية والمزرعة الكائنة فى ناحية الحاج بكتاش قدس سره والقرية المسماة يكيجه قيونجاق والقرية المسماة سكلك والقرية المسماة غلبه والقرية المسماة ببصجه والقريه المسماة قلعه كيز والقريه المسماة قوزكيز والمزرعه المسماة اميركوبى والمزرعه المسماة قيو-پيكارى المتصلة بعضهم الى بعض المتنفنات عن التحديد كلهم بقرب مجور وذلك من مرقد الزاويه الشريف فى نفس قيرشهرى چفتلك مربوطه اربعه وفيها اراضى وحدايق البيان وذلك معلومه الحدود مشهورة القيود عندا هل الوبلائيه ومتصرفين وليس فلاحق الفيرفكلهله واما وقفيه على انه فى قرب . مرقد الزاويه الشريف محلة حدود هن وحقوقهن وتوابعهن ولواحقهن وكافه احرائهن وعامه مصالحهن غير المغاير والمساجد وشرط الواقف المذبور تقبل الله حسناته ان يستغل الاوقاف بانواع الاستغلال ويصرف منه اولاً الى عمارة الاوقاف ثم الى عمارة الزاويه ومايق منه يصرف الى اطعمه المسافرين والمجاورين ويق من الاطعمه والاشربه من غلة الاوقاف يتنصيف بين المتولى على الاوقاف وبين الشيخ الزاويه على السواء وشرط حضور اهل الزاويه من المجاورين والمسافرين فى اوقات الصلوات الخمس اداء الصلوات مع الامام . وشرط ان لايزعج منهم مجاور الا اذا اتى بفاحشه مبينه . وسعى فى انداء الاصحاب واخوان الدين وحينئذ يطرح من بينهم . وشرط ان يكون الشيخ عابداً متخلقاً بالاخلاق الجميلة . عارفاً باصطلاحات المولويه . ومتلبساً بلباسهم . وشرط التوليه والمشيخه لنفسه الشريفه مادام فى قيد الحيوة . وبعده لاصلح اولاده واولاد اولاده على ماتعاقبوا وتناسلوا بطناً بعد بطن وقرناً بعد قرن . وشرط المشيخه ايضاً لنفسه مادام فى الدنيا . ثم لاصلح اولاده واولاد اولاده بطناً بعد بطن ونسلاً بعد نسل واذا انقرض المذكور ثم الاناث فان انقطع نسله يكون الامر فى يد الحاكم بالمدينه المسطورة فصار جميع مافى هذاالكتاب وقفاً صحيحاً شرعياً على القوانين المبينه والضرايط المبنيه . بحيث لايتغير ضوابطها ولايتبدل بل يجرى تلك الاوقاف

Muhterem (Melik) Hatun türbesi :

İmaret mahallesinde, sonradan örülen kerpiç duvarlarla çevrili bir yerde bulunan kabre halk, ***Muhterem Hatun*** türbesi demektedir.

Kabrin üzerindeki iki metreye yakın mermer sanduka ***Selçuki*** biçimindedir. Yanlarında güzel bir sülüsle آیت الکرسی bunun üzerinde de ***Farsca*** yazılmış güzel sözlerle başlayan cümleler arasında :

١ — أی خاك انجلاملش دارش . . . توفیت المرحومه المغفوره

٢ — اراسته ملك بنت محمد ابرهیم مشکین خطوره مشکنش برخالق باین کل رخسارش خسین وسبعمائه okunmaktadır.

Şuhalde bu kabir ***Mehmet İbrahim kızı Melik hatuna*** aittir. ***Muhterem hatun*** değil, ***Melik Hatun*** Türbesi demek daha doğrudur. ***Süleymanı Tükmanî*** vakfiyesinin sonundaki şahitlerden birisinin ***Melik Hatun*** mahallesinden olduğu kaydına göre bu kadının adını bir mahalleye verecek kadar yüksek aileye mensup muhterem bir şahsiyet olduğu anlaşılmakta, yukarıda da işaret ettiğimiz veçhile ***Mevlânanın*** oğlu ***Alaeddin Çelebinin*** evlâtlarından, ***Süleymanı Türkmanî*** türbesinde metfun ***Ebnayı Mehmet Çelebi*** diye anılan zatın kızlarından olduğu hatıra gelmektedir. Bu türbe içine sonradan konulan üç kabrin bu kadınla münasebeti yoktur. Herhalde bu sanduka da Müzeye kaldırılacak olursa kırılmaktan kurtarılmış olur.

Aşık Paşa Türbesi :

Ulu ***Türk*** şairi ***Aşık Paşanın*** ebedî durağı, **Kırşehir** in kuzaydan doğuya doğru uzanan kızıl tepeleri üstündedir. Enginlikleri kucaklayan bu şahane yeri seçiş, içli âşıkın uzakları sezişinin bir sembolüdür. Baştan başa beyaz mermerden yapılan türbesi, nefis işlentilerile gözleri ve gönülleri kamaştıran bir san'at abidesidir.

Türbeyi, ***Paşanın*** ölümünden sonra biraderinin oğlu ***Alâeddin Ali Şah*** yaptırmıştır. Kendisi, **Kayseri** hükümdarı ***Ertena***nın veziri idi. Aynile mermer bir türbe ve cami de **Çorumun Elvan** köyünde ***Aşık Paşanın oğlu Elvan Çelebi*** için yaptırılmıştır. ***Aşık Paşa Zade Tarihi*** denmekle maruf tarihin muharriri ve ***Aşık Paşa*** ahfadından ***Ahmed Aşıki, Aşık Paşa*** namına **İstanbul'da** ***Haydar*** mahallesi civarında bir cami inşa ettirmiştir. Bu cami hakkında Hadikatülcevami'de şu kayıt vardır : Banisi ***AşıkPaşa*** neslinden ***Şeyh Ahmet*** efendidir. Paşayi müşarünileyhin ruhu için bina eylemiştir. Cümle harç ve masrafını mescidin dairesinde medfun agayi Babüssade Tavaşî ***Hüseyin*** ağa taberrüken vermiştir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde de: ***Aşık Paşa*** camii ziyaretgâh mahaldir, denilmektedir.

Türbe cephesindeki pencere ile saçak arasında, zarif çerçeve içinde beyaz mermere oyulmuş, güzel bir sülüsle şu kitabe vardır :

١ — صاحب علم لدن قطب یکانه مرد حق
آمدندر جمع یعالم بازشدندر ذلج
٢ — شیخ پاشا ابن مخلص ابن شیخ الیاس دان
روز سزده ازصفر لیل سه شنبه ای تلان

Türbenin içine iki basamaklı bir kapıdan girilmekte, dar bir koridordan sonra sağdaki kapıdan esas sandukanın bulunduğu odaya çıkılmaktadır. Kapının her iki yanında renkli somakî iki mermer sütün, kapı sövesinin üzerinde de mermere oyulu:

١ — بسم الله الرحمن الرحیم.
٢ — لا اله الا الله.
٣ — محمد رسول الله

yazılıdır. Herhalde kabir, diğer türbelerde olduğu gibi,

sandukanın bulunduğu zaviyenin altındaki mumyalıkta olsa gerek. Bu sandukanın sonradan konulduğu, mumyalığa ait medhalin kapatıldığı anlaşılmaktadır.

Türbenin önünde vaktile pek güzel tarh ve tanzim edildiği asârından anlaşılan bir bahçe ve bahçenin içinde de beyaz mermerden yapılmış bir çeşme vardır. ***Aşık Paşa*** ailesi efradına mahsus mezarlar bulunan bu bahçeye sonradan rasgele cenazeler konmuş, zevksiz yazılı mezar taşlarile buranın hususiyeti bozulmuş, hatta ***Mahlis paşa***nın hatununa ait mezar taşı kırılmış, yerlere atılmıştır. Kitabesinin yalnız :

١ — توفيت المرحومه المغفورة
٢ — خاتون الشيخ العارف
٣ — مخلص نور

kısmı okunmaktadır. Bu taş memleket müzesine kaldırılmıştır.

Türbenin arka penceresinin önündeki mezarın, mermer sütün üzerindeki şu :

١ — الله تعالى . . .
٢ — السيدجان بن عاشق پاشا
٣ — المحرم شهر . . .
٤ — تاريخ اربع ستين سبعمائه

okunabilen yazılardan ***Aşık Paşa***nın oğlu ***Cana*** ait olduğu anlaşılmaktadır.

Aşık Paşa türbesinin daha ilerisindeki sırtlarda, sandukaların şekline, tarih ve yazılarına göre ***Selçuklu***lar, ***İlhanlı***lar ve hatta daha önceki çağlara ait büyük bir mezarlık vardı. On dört sene evel bir arkadaşla gezerken

bu mezarlıklar içinde bir tarafında aslan, bir tarafında meşe dalları bulunan taşlar görmüştük. Başlangıçta da işaret ettiğimiz gibi **Kırşehir** tarihini aydınlatacak olan bu anıtlar şuursuzcasına tahrip ve imha edilmiştir.

Türbenin altındaki ***Aşık Paşa*** adile anılan mahalle içinde ***Aşık Paşa***ya ait muntazam ve muazzam bir misafirhane varmış, beyaz mermeden işlemeli kapı söveleri şimdi toprak duvarlara gömülmüş duruyor.. Bu mahallede sık sık raslanan çeşmeler üzerindeki yazılı ve tezyinatlı taşlara bakılınca bu civarda vaktile büyük binalar mevcutmuş. İhtiyarların rivayetine göre tahta köprüyü saptıktan sonra ***Aşık Paşa*** mahallesine giden **Maşat (Meşhet)** deresi baştan başa mezarlık imiş, bu taşlar sökülerek yol ve kaldırım inşaatında kullanılmış. Bu civarda bir evin avlısı içinde kalan ***Selçuki*** biçimindeki iki taş sanduka müzeye taşıttırılmıştır. Üzerindeki küfi kitabe okunamayor.

Gene ***Aşık Paşa*** mahallesinde, ayni ***Melik Gazi*** türbesi sisteminde bir kümbet varmış, kırk beş sene evel Ortaokul binası yaptırılırken yıktırılarak taşları oraya götürülmüş ; o zaman kasabanın güneyinde **Koru** denilen mezarlıkta bulunan iki kümbet te yıktırılarak taşları mektebe naklolunmuş. Kimbilir kitabeleri nerelerde gömüldü, kaldı. Bir hayır yaparken diğer bir hayırı, daha doğrusu tarihi yıkmak.. Ne aci şey.. Sanki memlekette taş yokmuş gibi. Halbuki **Kırşehir**in her tarafı her renkte, her cinste mermer ve taşlarla dolu...

Aşık Paşa hakkında Tarihî malûmat :

Aşık Paşa, **Horasandan Anadoluya** göç eden tanınmış sofilerden ***Baba İlyas***ın torunu ve ***Muhlis Paşa***-

nın büyük oğludur. Öz adı *Ali*dir. Sonradan kendisine ***Alâeddin Âşık, Âşık Paşa, Şeyh Paşa, Âşık Baba*** diye hitap edilmiştir. Türbesindeki kitabesinde: ***Şeyh Başa*** yazılıdır.

Aşık Paşa, kitabesindeki ع kelimesinin ebcet hesabile delaletine göre: 670-1271 tarihinde doğmuş, gene aynı mısraın sonunda bulunan: ق kelimesinin ebcet hesabile tutarına ve dördüncü mısraın sarahatına göre: hicrî 733 yılı saferinin on üçüncü salı gecesi ölmüştür. Bu tarih bu gün kullandığımız miladî takvime göre 3 ikinci taşrin 1322 yılına isabet eder. **Kırşehir**liler her yıl bu tarihte ***Aşık paşa*** için bir anma töreni yapmak suretile bu ünlü şairin hatırasını yad ve tebcil etmektedirler.

Aşık Paşanın, bir çok tarihler **Kırşehir**de, bazıları da dedesinin yerleştiği ve adını verdiği **Amasya**nın ***İlyas*** köyünde doğduğunu yazmaktadırlar. Genç bilginlerimizden ***Sadettin Nüzhet Ergun, Aşık paşa*** adına tahsis ettiği ***Türk Şairleri*** dergisinin dokuzuncu sayısında: **Kırşehir**de doğduğunu kaydetmektedir.

İlhanlılar zamanında **Kırşehir**in ***Aşık paşa***nın büyük amcası ***Şemseddin Tagraî***ye temlik ve ıkta edildiği, ***Ali Aşık***ın 20-25 yaşlarında iken ***Süleymanı Türkmani***den ders aldığı hatırlanacak, türbesinin önünde bulunan anasının mezar taşı göz önüne getirilecek olursa babasının **Kırşehir**de yerleştiği ve ***Aşık paşa***nın **Kırşehir**de doduğu kuvvetli bir ihtimal dahilinde isede eldeki kaynaklar doğum yeri hakkında birleşemedikleri için şimdilik böyle bir iddiada bulunmaktan çekiniyoruz.

Aşık Paşanın içinde yaşadığı muhit ve âileye genel bir bakış:

Aşık paşanın şahsiyetini aydınlatmak, ilerde yazacağımız Bektaşîlik ve Ahilik kurumlarını doğuran amilleri açıklatabilmek için Tasavvuf cereyanları ve **Anadolu**nun o günkü sosyal durumu hakkında biraz malûmat vermek faydasız olmaz sanırım. Bu hususta engin bilginimiz ***Fuat Köprülü***nün **Türk edebiyatında İlk Mutasavvıflar** ve **Anadolu**da **İslâmiyet** adlı kitaplarında esaslı ve ihatalı tetkikler vardır. Aşağıdaki parçaları aynı kaynakların özü olan ***Hasan Ali Yücel***in **Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış** adlı kitabından alıyorum:

Sofîliğin doğuşu:

İslâm ordularının **İran** ve **Suriye**yi istilâsından sonra oradaki parlak medeniyetlerle müslümanlar temas edince islâmlığın basit ve tabiî prensiplerine uymayan bir maddecilik başlamıştı. Mefkûreci ***Muhammed***in telkin ettiği fikirlere uymayan bu maddecilik, ona samimî surette bağlı kalan bir kısım müslümanları üzüyor, kırıyordu: Dünyadan kaçmak, Allaha yakın olmak. İşte züht ve inziva şeklinde tezahür eden sofilik böyle doğmuştu. Elde mevcut tarihî kaynaklara göre kendine "Sofi„ adını veren ve **Suriye** de ilk zaviyeyi kuran zat, hicretin ikinci asrının birinci yarısı sonunda göçen (767) **Küfeli *İbni Haşim***dir. İlk sofilerden ***Zünnun Mısrî. Bayezit Bastsmî, Hallacı Mansur*** gibi büyük sofiler hep islâma sonradan girmiş memleketlerde yetişmişlerdi. Biri hıristiyan keşişlerinin bulunduğu **Mısır**a mensup, diğeri **Horasanlı**, sonuncusu ise **İran**daki **Beyza** şehrindendi.

Bir taraftan da yeni Eflâtunculuk-Neoplatonisme felse-

fesi, Eski ***Yunan***ın diğer felsefî telâkkilerile beraber islâm fikir hayatına girmeğe başlayınca yeni bir mütefekkirler zümresi teşekkül ediyordu. Böylece, tasavvuf, biri zühtî, diğeri fikrî olmak üzere iki yoldan ve arasıra ikisi birleşerek yayılmakta idi.

Türklerde tasavvufun intişarı:

Dinler ve onların fikir dayangaçları olan itikatlar, maşerî vicdandan kolaylıkla kaybolmadığı için yeni müslüman olan ***Türk***ler önce bulundukları dinlerden bir çok müesseseleri - ya olduğu gibi saklayarak, yahut ta değiştirerek yaşatmışlardır. Nitekim islâm siyasetini esas ittihaz eden devlet teşkilâtının haricine baktığımız zaman halkın, görünüşte islâmiyeti kabul ettiği halde eski dinleri birer örf ve görenek halinde devam ettirdiğini görürüz. Onun içindir ki göçebe ***Türkmen*** zümreleri, sultanlar tarafından sünnîliğin yayılması için çekilen emeklere karşı, islâm fakihlerinden çok daha ziyade kendi ***kam-Ozan***larının tesirine kapılmışlardır. Bu sebeblerledir ki ***Türk***ler islâm camiasına girdikleri zaman, hususile halk kitlesi, sünnîliği temsil eden ve tabiî bir hayat için zarurî olan işler hakkında sıkı bir dinî inzibat isteyen Sünnî - Orthodoxe din erbabına ısınamamışlardı. Nihayet ***Selçuk***lar devrinde bir nevi islâm Heteredoxe, luğu mahiyetinde olan Batınî dâilerinin propagandalarını kabule temayül göstermişlerdi. Esasen büyük imparatorluklarda teşekkül etmiş büyük din camiaları olan ümmetler içerisinde yer yer mezhepler zuhur ettiği gibi henüz aşiret hayatını bırakmamış camialarda da bir takım tarikatlerin zuhur etmesi pek tabiî idi. Şehirler dışında yaşayan, birinden öbürüne geçilmesi bir takım usullere bağlı olan bu göçebe topluluklar, din itikatlarında da böyle kapalı bir şekil göstereceklerdi. Her gelene açık olma-

yan, içine aldıkları müritleri uzun boylu denemelerden sonra derece derece yükselten Bektaşî tarikatı bunun en güzel örneğidir.

İlk Türk mütasavvifleri:

Bizde tasavvuf cereyanı ilk defa **Horasan**dan başlıyor. 9 uncu asırda **Hemedan**, **Nişabur** ve **Merv** sofilerle dolduğu gibi 10 uncu asırda da ***Ferganen***in "Bab - Baba" adı verilen şeyhlerle dolduğunu görüyoruz. Bunlar arasında, **Orta Asya**, **Azarbaycan**, **Anadolu**, **Volga** ***Türk***leri arasında asırlaca tesirini sürdürecek derecede kuvvetli olan "***Ahmet Yesevî***" en meşhuru olmuştur. Adına bir sofî tarikatı kurmuş olan Hoca ***Ahmet Yesevî***, etrafına binlerce ve binlerce mürit toplamıştı. Tasavvuf fikrini, bilhassa zühte ve güzel ahlâka dayanan telâkkilerini halka yaymak için halk dilinde "hikmet" ler söylüyordu.

Yesevînin her tarafta hâlife, mümessil ve salikleri-yolculari vardı. Fikirleri Yıldırım çabukluğuyle ***Türk*** âlemine yayılıyordu. Çünkü onun basit şiirlerinde dinî unsur da vardı. Bu halk içine girmesine, halkın onu kolayca benimsemesine sebep oldu.

Anadoluda Sofîlik:

Selçuklar devrinde, bilhassa 13 üncü. asırda **Anadolu**, ilk ***Moğol*** istilâsından başlıyarak derin bir karışıklık içinde idi. Siyasî hayattaki bu buhran, maddî olduğu kadar maneviyet ittibarile de halkın ruh sükûnetini bozmuştu. Bunun için büyük kitle, sırrî ve sofî tesirlere, dünyaya ehemmiyet vermeyen itikatlara en ziyade hazır bir vaziyette idi. Harzemden ***Yesevîye*** tarikatı mensupları, ***Necmeddini Kübra***nın Küberviye tarikatı mürütleri, **Horasan**dan hicret eden ***Kutbüddin Haydar*** dervişleri **Anadolu**nun her

tarafına yayılmışlardı. **Horasan erenleri** tabiri, ıstırap içinde yaşayan **Anadolu** halkı nazarında, kendilerini kurtarmak için manevî ışıklar getiren, ümit veren insanlardı. Artık **Anadolu**da tarikatlar, şehirlerde yerleşmiş büyük şahsiyetler etrafında toplanıyordu. Büyük şehirlere yerleşen bu büyük sofilere bir hükümdar veya emir biyat edince halk ta ulularına uyarak o tarikata giriyordu. Bu suretle tasavvuf fikirleri etrafa yayıldığı gibi tarikatlar da şehirlerde temerküz etmiş bulunuyordu. Meselâ **Konya**da ***Sadrettin Konevî***, **Tokat**ta ***Fahrettin*** **Iraki**, **Kayseri** ve **Sivas**ta ***Şeyh Necmettin Daye*** bu ararda sayılabilir.

Baba İlyas:

İşte ***Aşık Paşa***nın dedesi ***Baba İlyas*** ta ***Mogol*** istilâsı dolayısile **Horasan**dan **Anadolu**ya göç ederek **Amasya**da yerleşen ve ***Babaî***ler tarikatını kuran büyük sofilerden biridir. Künyesi: ***Şucaeddin İlyas bini Aliyyül*** **Horasanî**dir. ***Bektaşilik***, ***Ahilik***, ***Hayderilik***, ***Kalenderîlik*** gibi bir çok tarikatlar Babaîlikten ayrılan ve oraya dayanan yollardan başka bir şey değildir.

Latifideki " ***Acem*** aşiretine karip yerden gelip...." cümlesine, ***Şakayik***teki " ***Baba İlyası Acem*** " tabirine bakanlar bu aileyi **İranî** zannetmişseler de bu iddia tamamile yanlıştır. **Horasan**ın bir çok yerlerinde dağınık veya toplu bir halde, bazende aşiretler şeklinde bir çok ***Türk***ler ve bilhassa, ***oğuz Türk***leri yaşıyordu. İşte bu suretle ***Baba İlyası Oğuz Türk***lerinden addetmek mecburiyetindeyiz [1]. Amasya Tarihi müellifi de ***Baba İlyası Bayındır*** aşiretinden göstermektedir. Hâlen **Kırşehir**de **Bayındır** adında bir köy vardır.

Abdülbaki Gölpinarlı da ***Yunus Emre*** adındaki değerli kitabının 55 nici sayfasında bu aile hakkında şu malûmatı vermektedir:

« ***Baba İlyas*** hakkındaki bilğimiz pek azdır. ***Aşık Paşa***nın ceddi olan bu zâtın **Horasan**dan geldiği söyleniyor. Fakat « **Horasan Erenleri** » sözünün umûmîliği düşünülürse bu zâtın **Türkistân**ın her hangi bir şehrinden geldiği anlaşılır. ***Aşık Paşa***nın şiirleri ve Garibnâme lâyıkıyle tedkik edilirse umarım ki bu nokta aydınlanır. Kimden nasib aldığı da belli değildir. Yalnız ***Aşık Paşa*** zade ***Ahmed Aşıkî***, tarihinin başında « Ben ki fakir ***Ahmed Âşıkî***yem ibni ***Şeyh Yahya*** - bni ***Şeyh Süleyman*** ve bni ***Bali Sultân*** - ül âlî ***Âşık Paşa***yam ve - bni ***Mürşid*** - ül afak ***Mahlis Paşa***yam ve - bni ***Kutb*** - ü - ddeverân ***Baba İlyas Halifetüs - Seyyid Ebül Vefa Tâç*** - ül ***ârifin*** نورالله ضريحهم deye soyunu sayarken ***Baba İlyası Tacül ârifin Ebül Vefâ halifesi*** gösteriyor [1] ».

---

[1] Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıf'lar. Fuat Köprülü. S: 375.

[1] Ebül Vefa Tâcül Arifin, hicrî 501 de ölmüştür. Baba İlyasın VII. inci asırda yaşadığı muhakkak olduğundan Ebül Vefa, Baba İlyas'ın şeyhi değil, pîridir. Aşıkpaşanın "Halîfetüs Seyyid Ebül Vefa Tâc - ül ârifin„ demesi, Ebül Vefa'nın şöhreti dolayısile şecereyi doğrudan doğruya ona çıkarmasından başka bir suretle tevil edilemez. Menâkıpda da Aşık Paşa zade'ye "Hazreti Aşık Paşanın oğlu Hazret - i Şeyh Ahmet Aşıkî deniyor. Halbuki arada iki kişi vardır, Baba İlyas'la Tâcül ârifin arasında da mutlâka bir iki kişi olacak. Fakat bilmiyoruz. Giyikli Baba ve Aşık Paşanın bahsettiği Baba İlyas'ın pîri olan bu zattan Yunus'ta bahsediyor.

Yunus Emre. Abdülbaki. S: 58.

Beyazit kütüphanesinde 3633 numarada mukayyed ve 861 hicrîde yazılmış bulunan « Garibnâme » nüshasının dîbacesinde ازمقالات سلطان البیان‌جةالایمان سیاح بحار ملکوت مفتاح قفال جبروت کشاف مشکلات حقایق مفداح معضلات دقایق رموز کنوز «یسبحانی شیخ‌همدانی ولی سبحانی علی بن مخلص بن الشیخ القدرة والقوة شیخ الشیوخ الیاس . . . satırları ***Aşık Paşa***nın **Hemedanlı** olduğunu gösteriyor. Diğer yeni ve eski yazmalarda da bulunan bu dîbaceye dayanarak ***Baba İlyas***ın da **Hemedanlı** veya o civardan bir yerli olduğunu söyliyebiliriz.

Behcetüttevarihe göre ***Baba İlyas***ın 545 hicrî tarihinde **Amasya**da Hanikahı ***Mesudi Şeyhi*** olduğunu, etrafına binlerce mürit topladığını, uyanlarına ***Babailer*** denildiğini görüyoruz.

Ekseriya bir takım siyasî emmeller, ihtiraslarla müterafik olan bu rafz ve itizal hareketlerinin **Anadolu** tarihinde en eski ve en mühimmi, meşhur " ***Babâîler*** hadisesidir: „ " ***Sultan Gıyasüddin Keyhüsrev*** „ zamanında " ***Baba İlyası*** **Horasan**inin müritlerinden „ " ***Baba Ishak*** „ zahiren şeyhi namına - hakikatta daha fazla kendi hesabına - **Amasya**, **Tokat**, **Sivas** havalisinde bir çok taraftarler peyda ederek ***Selçuki*** devletine karşı ilânı ısyan ve ***Selçuki***lerin o zamanki zafından bilistifade oldukça peydayı nüfuz ediyor; hatta ***Gıyasüddin*** bunlara karşı **Konya**yı bırakarak aile ve hazinesile " **Kubadiye** „ hisarına çekilmeğe bile mecbur oluyor. Adeta yeni bir din neşrile etrafına kendi için fedayı cana hazır hakikî müminler [1] toplaya-

[1] Kadınları da dahil olduğu halde kuvvetli imanla harbeden ve Baba Ishakın peygamberliğine inanarak(Lâilâhe illâllah Baba Resûlillâh) deye bu inanışlarını apaçık söyliyen bu kesif Türkmen kitlesi, İmparatorluk ordusu tarafından güç halde mağlup

bilen " ***Baba Ishak*** „ nihayet ***Mâbarizüddin Armağan Şah*** tarafından **Amasya**da muhasara ve esir edilerek [1] idam olununcaya kadar (H: 637) ***Selçuk*** devletini ipice uğraştırmış, yormuştu. **Anadolu** tarihi fikrisinde gayet mühim bir mevkii olmasına rağmen pek müphem bir surette tedkik edilebilen bu ***Babailer*** hadisesi hakkında pek katî malûmâtımız olmamakla beraber, **Anadoluda** ehli

edilerek Hicrî 638 (1240) de Baba Ishak öldürüldü.
Yunus Emre . A. K. Gölpınarlı . S: 5.

[1] 1240 = 637 Yılına doğru Şimşat bucaklarından Kefrüsut denilen yerden Baba İshak adı taşıyan birisi koptu. İlk önceleri bu adam varlıktan el çekmiş gibi göründü. Gözboyacılıktan biraz ülüşü vardı. Yavaş yavaş köylülerin gönüllerini kazanmağa başladı, gittikçe kendisine inananlar çoğaldı, Türkmenlerden, başkaca dağda, çadırda yaşayanlardan, köylüden kendliden kendisine uyanlar arttı. Hanların, beylerin, uluş erlerinln eksikliklerini, kötülüklerini inanlılarına sayıp döküyor, kendilerini onlardan soğutuyordu. Bunlara karşı ayaklanmak Tanrıya tapınmak gibi bir iş olduğunu anlatıyordu. Bir gün adamlarının arasından gizlice sıyrıldı. Amaya yakınlarında bir köyde yerleşti. Köyün davarlarını parasız güdüyordu. Bu sırada da namaza, oruca çok düşkün görünüyordu. Burada da inanlıları çoğaldı. Kendisine dağın duruğunda bir bark yaptılar, oraya kapandı. destursuz yanına kimse girmezdi İşi büyüdü, adı sanı yayıldı. Kendisine inananlar korkulu bir kalabalık gösteriyordu. Bir gün inanlılarından birisini Kefrüsuda gönderdi. Bu adam Kefrüsutlulara artık ayaklanmak Tanrının buyruğu olduğunu yaydı. Birçok bilgisizler, bönler yığınık ettiler, her ulustan katışanlar vardı. Din, ulus ayırt etmeksizin sürüler bir yere geldiler. [*] Amasya, Tokat üzerine yürümeğe başladılar. Yollarda uluş erlerinden önlerine çıkanlarla boğazlaşıp püskürttüler, ilbeyleri yargı erleri bu boranın önünde şaşaladılar. Baba İshak kendilerine en büyük amaç Gıyasüddin olduğunu anlattı. Döndüler. Kırşehir yakınlarında Malye ovasında irktiler. Gıyasüddin karaltının kendisine yöneldiğini anlayınca ürkerek Kayseriye gitti, Kubadabad kale-

sünnet itikadına muhalif rafız ve itizâl hareketlerine, muahharan, ***Bedreddin Simavî*** hadisesinden başlıyarak bu son zamanlara kadar devam eden bir takım vakayiin hudusuna, ***Kızılbaşlık, Bektaşilik*** gibi taifelerin teşekkülüne bu ***Babailer*** hadisesini mühüm bir menşe addetmek yanlış bir hareket değildir, itikadındayız. Buna mümasil muahhar hadiselerin tetkikında, bu devirden kalan rafız ve itizâl tohumlarını muahharan diğer bir takım amillerin, hatta hariçten gelen başka fikirlerin tesiri altında inkişaf etmiş addetmek tabiî olmakla beraber, bu ilk hadisenin ehemmiyeti de hiç bir suretle inkâr edilemez[1].

Baba *Ishak* ısyanında parmağı olduğu sezinsenen ***Baba İlyas*** beş sene **Amasya** kurubünde **Çatbükü** çifliğinde ikamete memur edilmiş isede büyük oğlu ***Şemseddin Mahmut Tuğrai***nin, yine **Amasya** emiri olan ***Fahreddin***

[1] İlk mutasavvıflar . Fuat Köprülü . S : 232

sine sığındı. Mübarizüddin Hacı Armağanşahın karşı giderek vuruşmasını buyurdu. Bu bey Amasyaya koştu. İlk önce azgınlığın kaynağı olan Babaishakı uyganlarile yakalayıp astırdı, ondan sonra ayak takımının üstüne gitti . Yalvaçlarının ölümünü, asılışını bildirdi. İnanmadılar, ona kişi eli ulaşamaz haşa dediler. Babaishakın Tanrı yalvacı olduğuna inanmışlardı. Ordu bunlarla döğüştü. Başbuğlardan, çeriden pek çokları bu yolda öldü, sonunda Tanrının yardımı yetişerek azgınlar ezildi. Kalanları ele geçenleri öldürüldü. Şuradan buradan yaptıkları çapullar hep geri alındı. Birlikte yürümüş olan Türkmenlerin çoluk çocukları, karı, kızanları, yanlarında idi. Kadınlar çocuklar suçlu sayılmayıp bırakıldı. Erleri, erenleri öldürüldü .

[*] Bu işle Bundan birkaç asır sonra yine Anadoluda patlayan din, ulus ayırt etmiyerek başına ortalığı toplayan Simavnalı teprenişini bir bucaktan süzmek doğrudur sanırım .

Anadolu Selçukîleri. H. F. Turgal. S: 59

Aliye vaki müracaatı üzerine affedilmiş, tekrar **Amasya**daki ***Hankahı Mesudi Şeyhliğine*** tayin edilmiştir [1].

Zahiren ***Baba Ishak***ın bayrağı altında gözüken bu kıyamın alevlenmesinde mürşidi ***Baba İlyas***ın parmağı var mıdır? Hakikaten ***Baba Ishak Rum*** dönmesi midir?:

Sivas *Kadısı Ebu Abdullâh Mehmed*den şiiliği ve batınî'liği öğrenen, bilahara ***Kadı***nın ölümü üzerine ***Baba İlyas***a intisap eden, başına binlerce adam toplayan, kadınlar da dahil olduğu halde kendisine (***Baba Rasulillah***) dedirtecek ve onları ateşe attıracak kadar kudret gösteren bir liderin ***Rumluğuna*** ihtimal verilemez. ***Türk*** kanile yuğrulan bir ülkeye ***Diyarı Rum*** deyecek kadar gaflet gösteren, soyu sopu ***Türk*** bir ***Türk Ulusu*** olan ***Mevlâna Celâleddine Celâleddini Rumi*** demekten üzüntü duymayan bir devrin zihniyeti herhangi bir hareketi rumlukla tavsif ederse çok mudur?

Baba İlyas bir çok vak'anüvislerin sandığı gibi serseri bir şeyh değildi. O **Horasandan Anadoluya** büyük bir davanın ardından koşarak gelmişti. Bu ülkü: ***Türk*** dilini, ***Türk*** dinini, ***Türk*** dileğini, ***Türk*** varlığını korumak için di. Belki de ***Rum***luğu kırmak, zihinlerden silmek içindi. Her yerde ve her şeyde ***Türk***lüğün hakimiyeti için posttan tahta atlayan oğlu ***Muhlis Paşa***yı, dedesinin kılıçla yapamadığını yirmi sene sonra kalemile tahakkuk ettirmeye çalışan ***Aşık Paşa***yı hızlandıran kuvvet bu kutsal ateşten başka ne olabilir?

Baba İlyasın Ölümü :

Baba İlyas 657 yılında ölmüştür. Kabri **Amasyada**

[1] Amasya tarihi C : 2. S : 385.

İlyas köyündedir. ***Aşık Paşa*** hakkında kıymetli bir tez hazırlayan **İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu** öğrencilerinden ve güzide hemşehrilerimizden ***M. Gürses***, ***Baba İlyas***ın metfeni hakkında şu malûmatı vermektedir :

" Bu gün **Amasya** halkı dilinde şu anane vardır : ***Baba İlyas*** **Amasya**ya 20 kilometre mesafede olan ***İlyas*** köyünün civarındaki bir ağaç altında medfundur. ***Sarılık Evliyası*** demeklede meşhurdur. ***Sarılık*** hastalığına tutulanlar, kabrini, bilhassa ruzuhızırda ziyaret ederler. Oradaki su ile yıkanırlar. Bu gün **Çoruma** tabi **Mecitözü** kazasının **Kaleycik** köyündeki ***Pir*** oğulları namile maruf aile, ***Baba İlyas***ın ahfadındandır. Ellerindeki fermanları her nasılsa ziyaa uğramıştır. Kendileri bugün de Alevîdirler.

Baba İlyasın Oğulları :

Baba İlyasın ***Şemsüddin Mahmut***, ***Muizüddin Ali***, ***Ziyaüddin Mesud***, ***Muhlisüddin Musa*** adında dört oğlu vardı. Bunlar ve bunların oğulları ve torunları en mühim işlerde bulunmuşlar, bir çok siyasî cereyanlara karışmışlardır.

Büyük oğlu ***Şemseddin Mahmud Tuğrayî***, torunu ***Mecirüddin Mehmet Emir Şah Selçuk***lular ve ***İlhanlı***lar tarihinde kendilerinden uzun uzun bahesettirirler. **Amasya** tarihinin yazışına göre ***Osmanlı*** imparatorluğunun meşhur alim ve Şeyhulislâmlarından ***Kemal Paşa*** zade ***Şemsüddin Ahmed Çelebi***, ***Baba İlyas*** torunlarındandır.

Muhlis Paşa :

Görebildiğimiz kaynaklar, ***Aşık Paşa***nın babası ***Muhlis Paşa*** hakkında bize esaslı malûmat veremiyor. Hatta

doğum tarihi ve yeri de belli değildir. Babası ile beraber **Horasan**dan **Amasya**ya geldiği anlaşılıyor. Babasının muhitinden feyz aldığı muhakkak.

Künhülahbar, ***Şakayık***, ***Lâtifî*** gibi kaynaklar : ***Gıyasüddin***in ölümünden sonra baş gösteren karışıklık esnasında, ***Karaman*** halkının ve bizzat kendi telmizlerinin ricası üzerine **Konya**da ***Selçukî*** tahtına oturarak, memleket idaresini eline aldığını, fakat 6 ay idarei hükûmetten sonra Babası ***Baba İlyas***ın sofilerinden olan ***Nurettin*** lehine feragat ettiğini kaydetmektedirler.

Amasya tarihi müellifi B. ***H. Hasameddin*** de (**Amasya** tarihi. C : 2. 454 ve müteakip sayfalar) ***İbni Bibi***, ***Camiüddüvel***, ***Uyunüttevarih*** ve ***Mesalikülebsâr*** gibi müdevvenatı tarihiyeye istinat ederek bu hususta şu malûmatı veriyor :

Tatar beyleri bir taraftan, ***Gıyasüddin Keyhüsrev***in erkânı diğer taraftan ***İlhanlı***ları memnun edebilmek için halkı soymakta bir birine rekabet ediyorlardı. Halk bu mezalim karşısında canından bezmişti. Yükselttiği şikâyetlerini duyacak kulak kalmamıştı.

Fakat iki defa ***Mısır***lılara mağlup olan Tatarların (Moğolların) nüfuzları yavaş yavaş kırılmağa, halk ***Selçuk***lardan için için soğumağa, kendi başına buyruk olmağa başlayan beylerin etrafına oymak oymak toplanmağa başladı.

İşte bu durumdan istifade edn ***Karaman*** oğlu ***Bedreddin Mahmud***, on yıl kadar ***Selçuk*** devletini kâh vekil ve kâh müstakil bir hakim olarak idare eden ve ***Türk***ler

üzerinde iyi bir tesir bırakmış olan *Babaİlyas*ın torunlarından *Mecirüddin Emirşah*ın yerine *Muhlis Paşayı Muhlisüddin Musa Han* deye *Selçuk* tahtına davet ettiler.

Her tarafta istiklâllerini ilân eden *Türkmen* beylerinin ahvalinden haberdar olan *Gazan Han*, *Sotay Aktacı Noyini* bir ordu ile Konyaya, *Muhlisüddin Musa Han* üzerine yolladı. Hicrî 703 ortalarında *Muhlis Paşa*lılar, Karamanlılar mağlup oldular, çoluk ve çocuklarile beraber Mısıra kaçtılar. *Muhlis paşa* 709 tarihinde Mısırda Kos şehrinde öldü. Oğulları *Ali Aşık*, *Giyasüddin Mahmut* ve *Oğuz Çelebiler* Amasyaya döndüler.

Bir çok tarihler, *Osman*lı İmperatorluğunun henüz teşekkül etmediği. yalnız *Tuğrul* beyin şöhret aldığı zamanda *Muhlis Paşa*nın oglu *Aşık Paşa* ile Eskişehire geldiğini, *Tuğrul* beyin iltifat ve hürmetine mazhar olduğunu. *Osman* beyin istiklâlini ilân ettiği 1299 tarihinde *Aşık Paşa*nın da yanında bulunduğunu yazarlar. Torunu *Ahmet Aşıki* de tarihinde şu satırlarla bunu te'yit etmektedir: *Osman Gazi* zamanında ülemadan *Tursun Fakih* vardı ve fukaradan *Baba Muhlis* ve *Osman Gazinin* kayın atası Edebalı vardı, bunlar duaları makbul azizlerdi. [1]

Aşık Paşa da babasını şu şiirinde ne güzel öğüyor[2]:

Yer yüzünü gezen gişi senün gibi bulmayısar
Seni seven serdây-olub kendözü gelmeyiser

[1] Aşık paşazade tarihi. S: 199

[2] Bu şiir üsküdarda mülga rifaî âsıtanesi şeyhi Bay Hüsnüye ait mecmuada Aşık paşanın şiirleri arasındadır.
Yunus Emre: Abdulbaki Gölpınarlı S: 136.

Seni seven nider işi dün-ü gün akar gözü yaşı
Paşam seni gören kişi niçin deli olmayısar
Her kimse kim gördü seni âvâredür dunü günü
Ol derde bırakdun anı kim hergiz unulmayısar
Derdün senün cana rahat senün sözün kan-du nebat
Vaslun senün âb-ı hayat içen anı ölmeyiser
Nurdan yaratmış zâtunu ona lâyık sıfâtunu
Paşam senün sıfâtunu hiç kimesne bilmeyiser
Senün gibi kim olısar senün gibi kim bulısar
Kadrün senün kim biliser sensüz gönül gülmeyiser
Kimse senden cüda olub hasretünden şeydâ olub
Derdün anda peydâ olub rengi nite solmayısar
Kim ki sana âşık olub asıkluğu bayık olub
Nite içi göynümeyüb gözleri kab dolmayısar
Âşık yürü şûrî ile eğlenemez hûrî ile
Muhlis ışkı nuru ile esir hud bilmeyiser [1]

Aşık paşanın sosyal şahsiyeti ve eserleri:

Ali Aşık, Anadolunun en buhranlı demlerinde dinî, millî, siyasî cereyanlara karışmış ve baş rolü almış bir aile ve muhit içinde dünyaya gözlerini açtı, bir çelik parçası gibi hayat ve hadisat örsü üstünde dövüle, dövüle büyüdü. Devrinin en büyük alimlerinden, *Süleymanı* Kırşehrî gibi zahir ve batın ilimlerinde otoriter şahsiyetlerden feyiz ve nur aldı, kâmil bir insan olarak yetişti.

*Latifi*nin dediği gibi: "Meşayihi kibarın ağnıyasından idi. Şahane izzü cahı ve Padişahane kudret ve destgâhı

[1] Şiirdeki « Paşam » hitabile öğülen zatın Muhlis Paşa olduğunu beyitten katiyetle anlıyoruz.

vardı „ . Şakayik ve diğer tezkere ve tarihler de ***Aşık paşa***dan hürmetle bahsetmektedirler .

Aşık paşa herşeyden elini eteğini çekmiş bir derviş parçası , ham bir sofu değildi . O sofîyane ve dervişane bir terbiye almakla beraber , dünya işlerine karışmaktan , cemiyet içinde vazife almaktan geri kalmamıştı . Amasyayı elde eden ***Karaman*** oğlu bay ***Yohşı*** tarafından Mısıra gönderilen sefaret heyeti arasında , amcası oğlu ***Firuz***la beraber ***Aşık paşa*** da vardı . ***Çoban*** oğullarından Anadolu valisi ***Demir Taşın*** müşavirliğini de yapmıştı ... ***Türk*** ve ***Türklük*** için ayaklanan ***Baba İlyas***in vekili ***Baba İshak***ın yarıda kalan hamlesini tamamlamak için harekete geçen," bundan böyle divanlarda ***Türkçe*** yazılıp iş görülecektir „ buyruğunu veren ***Mahlis paşa***nın baş müşaviri dahi oğlu ***Ali Aşık*** idi .

Aşık paşanın adını ebedîleştiren en değerli ve önemli eseri : ***Maarifname*** , ***Gencname*** de denilen ***Garipname***sidir . Onu sırf sofilik feleefesinin adâp ve erkânını yaymak için yazılmış bir kitap diye tanımak doğru değildir . Kışehirde730 yılında hitame eren bu eserini müellif, niçin ve ne maksatla yazdığını şu parçalarda apacık anlatıyor :

Gerçi kim söylendi bunda türk dili
İlle malûm oldu mânî menzili
Çun bulasın cümle yol menzillein
Yirme gel pes türk ve tacik dillerin
Kamu dilde var idi zabtü usul
Bunlara düşmüş idi cümle ukûl
Türk diline kimsene bakmaz idi
Türklere hergez gönül akmaz idi

Türk dahi bilmez idi ol dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri
Bu kitap anın çün geldi dile
Kim bu dil ehli dahi mânî bile
Türk dilinde yani mâna bulalar
Türk Tacik cümle yoldaş olalar
Yol içinde birbirini yirmeye
Dile bakup mâniye hor bakmiye

Altı yüz yılın karanlıkları üstünden bir güneş parlaklığı ile yükselen ***Aşık paşa***nın büyüklüğü: her yerde , her yönde tekkeler , medreseler harıl harıl ***Arap*** ve ***Fars*** kültürünü işlerken , ***Türk***ü , ***Türk*** dilini sevişi ve onun için haykırışı, o uğurda atılış ve çalışışıdır . Dilde, dilekte , bilgide ve bilekte erkinliğe kavuşan ***ATATÜRK*** çocukları , ulusal bir ülkü için içten haykıran bu ***Türk*** ulusunu hiç bir zaman unutmayacaklardır . Üç yıldanberi Kırşehirde yapılagelmekte olan ***Aşık Paşa*** töreni bu saygı ve sevginin canlı bir tezahürüdür .

Sûleymanı Târkmniler, Aşkpaaşalar, Ahi Evranlar , Hacı Bektaşlar : Kırşehrin göl pinar denilen Göllısar çifliğinde, ***Sûleymanı Târkmani***nin Heftiriz denilen bahçesinde, ***Ahi Evran*** zaviyesinin temellerini yalayarak akan kılıç özü çayının suladığı Ekizarasının bülbüller çileyen gül bahçelerinde birleşirler, söhbetler ederler [1] kerametler gösterirlerdi . Halk bu bilgin yaranın türlü türlü menkibelerini hâlâ yad etmektedir :

[1] Sadettin Nüzhet 9 sayılı Türk şairleri dergisinde : Aşık pşanın pek küçük bir yaşta Hacı Bektaşı Veliyi tanımış olması kabildir , fakat onunla müsahip olacağına ihtimal verilemez , demekte isede Aşık paşa 733 Hacı Bektaş 738 tarihlerinde ölmüştür .

Hacı Bektaş cansız duvara binüb yürütürken, *Ahi Evran* vakvak öten kurbağalara: mübarekler ya siz konuşun, ya biz diyerek onları susduruyor, *Aşık paşa* da darı çecinin üstünde darılar dağılmadan *Türkçe* hutbe okuyordu. Evet hepsi bir efsane olabilir. Fakat *Aşık paşa*nın *Türkçe* hutbe okuyuşu.. Asırlar evel böyle medeni bir cesarete cüret.. ne büyük bir hamledir.

*Aşık Paşa*nın *Garipname*den başka bir divan doluracak kadar manzume ve gazelleri, *Yunus Emre*lere *Kaygusuz Abdallara* nazireleri, كتاب النظم من التصوف ve رسالة فى بيان الصناع adında eserleri vardır. Onun *Arap* ve *Farsçadan* başka *Ermeni* ve *İbranî* dillerine de aşina olduğunu eserlerinden anlıyoruz. *Garipname*nin birinci babının onuncu destanı: yolda giderken bir akçe bulan ve bununla üzüm almak istedikleri halde anlaşamayarak gavga eden bir *Arap*, bir *Ermeni*yi şair kendi dillerile konuşturur.

*Garipname*yi yalnız tasavvuf bakımından değil, *Türk*lerin eski kahramanlık ve alplık devirlerini terennüm eden içtimaî sınıflarının tablosunu çizen, *Türk* dilinin katıksız örneklerini saklayan bu kıymetli hazineyi bu günün ilmî ölçülerine göre incelemek daha doğru, daha yerinde bir hareket olur.

Üstat *H. F. Turgal*ın Çankırıdaki Düyün gazetesile (Sa: 342. ta: 14 Temmuz 1937) neşrettikleri "*Aşık Paşa*" başlıklı kıymetli incelemelerinden şu parçayı alıyoruz:

birbirlerinden beş sene fasıla ile ölen, Hacı Bektaş 92, Aşık paşa 63 sene yaşamıştır. Şu halde Aşık peşa 25-30 yaşlarında Hacı Bektaşı tanımış oluyor. O devirlerde 30. yaşındaki insan olgun bir erkek sayılırdı.

Garipnameyi sırf bir tasavvuf eseridir kabul etmek, hüküm vermek acele verilmiş bir hükümdür. *Alplar* bahsi hangi tarikatin sülûkünü anlatır. Hangi sofinin sözlerini taklit eder. Bana kalırsa okuyacağımız şu parçalarda ve emsalinde tasavvuftan şüphe bile yoktur.

Ürkmeye, hiç nesneden kaypınmaya
Muhkem ola yağı görüp sınmaya,
Alp eren güçlü gerekdür armaya,
Güçsüz olsa alplığı başarmaya.
Alplara altıncı alet yay olur,
Anın ile çavi ile yaylur,

İçtimaî teşekkülleri anlatan *Aşık Paşa* sırasile söylüyor, sıra alplara gelince bu temiz, katıksız *Türkçe* ile maksadını anlatıyor. Anadolüda tasarlanan *Türkçe* eserlerin, dördüncüsü sayılan bu eserdeki başarı bizce hayrete değer. Bu mısralarda tasavvuf kokusunu biz duymuyoruz.

Söz kabadur öykünü o söndürür,
Sözü öykün kaldırur ve indürür.

Fenni bir düşünceyi bu denlü beceri ile hangimiz anlatabiliriz.

Garipnameyi bir tasavvuf kitabıdır deyip geçersek onun içindeki hazineleri okumaksızın gömmüş oluruz. Onda tarihî tablolar doludur. İçtimaî sınıfların varlığı ve o günkü içtimaî hayat bir sinama gibi önümüzden geçiyor. Şu satırları okuyalım.

Kâh beğler anılur ve kâh çeri,
Geldi verdi, aldı vurdu illeri.
Kâh elçi sözü al tamga ile,
Şehre gelür galebe kavga ile.

Moğul akın ve basınının bir tablosu olan bu tasviri anlamak için çok şey bilmek ister. Hem içindeki tarihsel terimleri bileceğiz, hem de Türkçemiz kuvvetli olacak.

Bir kaç satır öndeki alplar tasvirinde garipname ne sanatlar gösteriyor.

Alplara altıncı alet yay olur,
Anın ile çavi ile yaylur.

Garipname sahibi yalnız ***Türkçe***de kitap yazılacağını isbat etmiş olmayor, ***Türkçe*** nazımlarla sanat oyunlarının da mümkün olduğunu gösteriyor. (Yay olur, yaylur) (anın ile çavi ile deye iki tam cinas görüyoruz.

Selçuk devletinin zevali ***Acem*** kültürünün inhidamıdır. Bu inhidamı bütün siyasî ve millî manalarile gören ***Aşık Paşa***nın sözlerini bu noktadan mütaleaya alışmalıyız.

Aşık paşanın bizzat ameleliğini yaptığı saf ***Türk*** devleti ***Moğul*** ve ***Selçuk*** enkazı üzerinde belirmektedir. Hem onu müjdeliyor, hem onun dilini hazırlıyor. Ona kavuşulmak için gereken birliği telkin ediyor. Kitabın bence mevzuu budur.

O eski kurtuluş savaşının erenlerini şöyle tasvir eder.

Kim bulardır kamunun yüzü suyu,
Bunlara verdi çalap görgülü huyu
Her birisi birikenler methidir,
İkilik içre kalanlar kadhidir.
İli günü saklaya ol yağıdan,
Halkı dire olmaya o dağıdan.
Göz kulak bu halk içinde dinç ola,
Cümle yohsul bayba il güvenç ola.

Birleşmek mefhumunu ***Aşık paşa*** birikmek deye anlatır. Eserden bu misalde dört yüz kadar beyit biriktirebiliriz.

Ki birikmez ise gönül güzel ile,
Kim ne anlar görmek işitmek ile.
Ki birikdise gözün gönlün temam.
Gör ki manâ dop doludur her makam.

Kadını nasıl anlatıyor:

İle ol avret kim anın odu yok.
Öyle bilkim bir inekdir südü yok.

Aşık Paşa hadisten âyetden de bahseder. Bakınız şu beyitde Vel'âdiyatı dabhan fıkrasını ne güzel telmih eder.

Gazi olur yarın ol arza geçer,
Anın atı tozuna hak and içer.

Evet kitabta tasavvuf da var. Her şeyden, heyetden teşrihden, ahilerden şeyhlerden bahis vardır.

Bütün sunufu içtimaiyeye kendi lisanlarile hitap ediyor. Tasavvuf değil bir feylesofun; her muharririn, her yazıcının, her şairin bile ozamanda vukuflu görünmesi zaruridir. Simavnalı ***Bedreddin*** fıkhı gibi. O zaman her munevver zemanının hukukunu birinci plânda görmeğe mecburdu. Bilmemek cehildi.

Bedreddin, Camiul'fusulin ile tanırsak tanımış o'urmuyuz. ***Paşa***nın şu son sözile sözümü bitiriyorum.

Harfile nakşi kalemdi kim yazar.
Bakî cümle sanatın engezi var.

Aşık Paşanın son günleri :

Amasya tarihi müellifi, 727 de Mısıra gönderilerek İskenderiye kalesinde hapsedilen Amasya ümerası arasında ***Aşık Paşa***nın da bulunduğunu, bu ümeranın 733 te affedilerek vatanlarına kavuştuklarını yazar. ***Aşık Paşa***nın ***garipnamesini*** 730 tarihinde Kırşehirde ikmal ettiği muhakkak olduğuna göre Amasya tarihî müellifinin bu haberi incelenmek ister.

Yukarıda da işaret ettiğimiz veçhile ekseri tarihler ***Aşık Paşa***nın babası ile beraber, yeni teşekkül etmeye başlayan ***Osman***lı emaretine geldiklerini, ***Osman Gazi***nin zaferlerine iştirak ettiklerini haber verirler. Torunu ***Ahmed Aşıki***, tarihinde ***Aşık Paşa***nın ***Orhan Gazi*** devri ricalinden olduğunu haber vermektedir.

Okutur hutbe Orhan gazi
Ol Osman bin Konurlu nesli gazi
Şeriat gülüne gelinler oldu
Çün doğdu şemsi bahtı Orhan gazi
Gaza için kim ak börk giyüptür
Yüzü ağ işi sağ Orhan gazi
Ne giyse yaraşur Orhan gazi
Aşık Paşa zamanında idi gazi

Her halde bu ailenin ***Osman***lılarla temasında, ilerde inceleyeceğimiz veçhile, Kırşehirli olduğu muhakkak bulunan ***Osman*** beyin kayın atası ***Edebali***nin ***Muhlis*** ve ***Aşık Paşa***larla hemşerilik, yoldaşlık ve ihtimal ki akrabalıklarının tesiri olsa gerektir.

Aşık Paşanın evlâd ve ahfadı :

Aşık Paşanın: ***Elvan (Ulvan), Selman (Süleyman)***

ve ***Can*** isminde üç oğlu olduğunu anlıyoruz. ***Elvan Çelebi***nin mezarı Amasyanın Merzifon kazasına bağlı, eski adı Tanon özü olan ***Elvan Çelebi*** köyündedir. Sivas hükümdarı ***Köse Peygamber*** demekle meşhur ***Sultan Ertena***nın veziri ve ***Elvan Çelebi***nin amcası oğlu olan ***Alâeddin Ali Şah, Elvan Çelebi***ye çok güzel bir türbe, cami ve imarethane yaptırmış ve bu köyü ***Muhlis Paşa*** evlâdına vermişti. ***Aşık Paşa***nın da türbesini bu zatın yaptırdığı anlaşılmaktadır. ***Elvan Çelebi*** de babası gibi bilgili ve cezbeli bir şairdi.

Sadettin Nüzhet Ergun, Türk şairleri adlı eserinde, ***Elvan Çelebi***nin kendi ecdadının menakıbı hakkında bir eser yazdığını, fakat ne yazık ki bugün bu kitabın münderecatı hakkında malûmatımız ancak bir kaç menba'da kayıtlı olan iktibaslara inhisar ettiğini yazmaktadır.

Diğer oğlu ***Selman*** hakkında bildiklerimiz pek azdır. Küçük oğlu ***Can***ın kabri, Kırşehirde, babasının türbesinin arkasındaki pencerenin yanındadır. Türbenin önündeki bahçede bulunan ve ***Aşık Paşa***nın övey anasına ait olduğu anlaşılan bir mezar taşı, kalede müze ittihaz edilen ***Alâeddin*** camiine taşınmıştır. Taşın bir kenarı kırılmıştır.

Bütün araştırmalara rağmen Kırşehirde ***Aşık Paşa***nın vakfiyesi elde edilememiştir. ***Aşık paşa*** neslinin Amasya Çorum ve İstanbulda yerleştiği anlaşılmaktadır.

Aşık Paşa Zade :

Aşık Paşa zade adlı meşhur Tevarihi Al Osman adındaki kitabın müellifi ***Aşık Paşa zade***nin ismi ***Derviş Ahmet*** mahlâsı ***Âşıkidır***, ***Aşık paşa*** ise ceddidir. Kendisinin silsilesini anlatırken: " ***Derviş Ahmed Âşıki*** ibni şeyh ***Yahya*** ibni şeyh ***Süleyman*** ibni ***Bâli Aşık paşa***, diyor.

Aşık paşa zade Amasyada Mecitözü kazasında doğdu (1400) ***Çelebi Sultan Mehmet*** zamanındaki vukuata daha çocukluğunda şahit oldu. ***Mehmet Çelebi*** Rumeline geçtiği zaman o da beraberinde idi.

1413 te Geyvede hastalandı. ***Urhan*** beyin imamı ***İlyas Fakihin*** oğlu ***Yahşi Fakihin*** evinde misafir kaldı. Yıldırım zamanına kadar o'an vukuatı onun rivayeti üzerine yazdı. Aynı zamanda ***Mehmeh Çelebi*** ile ***Musa Çelebi*** arasındaki kavgalara da şahit oldu.

1421 de Amasyaya döndü. ***Derviş Ahmet*** en ziyade ***Elvan Çelebi*** tekkesinde otururdu. O sırada ***Mihal*** oğullarından ***Mehmet*** bey Tokatta Bəlevî Çardağında mahpustu, İkinci ***Murat Mihal*** oğlunu affettiği zaman, ***Derviş Ahmet*** Amasyada idi. ***Mihal*** oğlu ***Mehmet*** bey ***Elvan Çelebi*** tekkesine geldi. ***Aşık paşazade***yi yanına alarak ikinci ***Muradın*** ordugâhına götürdü. ***Aşık paşa zade***, 1437 de ***İshak*** beyle beraber hacca gitti. Dönüşünde Üsgübe geldi. Sırbistana karşı yapılan akınlarda ***İshak*** beyin maiyetinde bulundu. Vukuatı kendi şöyle anlatıyor:

"Fakir dahi ol zamanda Üsgübe ***İshak*** beyle gelmişdim. Kâbeden kâh kâh bu macaralarda bile bulunurdum. Ve bir defa dahi ***İshak*** beyin oğlu ***Paşa*** beyle ve ***Kılıç Doğanla*** haramiliğe bile gitmişdim. Ve bir gün leşker içinde bir kavga oldu. ***İshak*** bey ata bindi. Ve cemi gaziler dahi bile bindiler. Nagâh karşıdan gördük. Bir iki kâfir çıkdı. Ve bir nice dahi anların ardınca çıkdı. Yayasın ardına tutmuş, atlusun ardına, kap kara pus olub gelür. Gaziler dahi tekbir getirüb karşu yörüdüler. Yayanın üzerine at saldılar. Yaya dahi ok sepdi. Oka bakmadılar

hücum itdiler. Üzerine düşdüler. Atlusu kaçtı. Yayasın at ayağı altında kırdılar. Şöyle kırgın oldukim gazilerin atı kâfirin ölüsü arasında yürüyemez oldu."

Bir sene sonra, ikinci ***Muradın*** Macaristana karşı yaptığı akınlarda ve bilhassa Varna muharebesinde bulundu. (1444) "Fakir dahi o seferde bile idim. Bir gün Hünkâra vardım. Ben fakire esir buyurdu. Ben didimki: "Devletlû Sultanım. Bu esiri götürmeğe at gerekdir. Ve bu yolda akça gerek, didim. Beş bin akçe ve iki at virdi. Dokuz baş esir, dört atla Edirneye geldim. Üçer yüz akçeye virdim. Ve bazısın ikişer yüz akçeye virdim"

Bu seferden sonra, ikinci ***Muradın*** Hunuyadi Yanoşla yaptığı ikinci Kosova muharebesini de gördü. "Fakir dahi bir kâfir depeledim. Hünkâr fakire bir at virdi".

Aşık paşazade 1456 da Edirnede idi. O sırada şehzade ***Mustafa*** ile ***Bayezidin*** sünnet düğünleri yapılıyordu. Düğüne vüzerâ ve ülemâ davetli idi. Düğünde ***Aşık paşa zade*** de hazırdı. "Destur oldu. Şeker işlerin getürdüler. Her ehli ilmin önüne sini koydular. Bu ulemânın hizmetkârları futalar doldurdular. Fakir dahi bir futa doldurdum, hizmetkârıma virdim".

O sene (1456), Mora seferi icra edilirken ***Aşık paşa zade*** Üsgübe döndü. Daha sonra, kızı ***Rabia*** Hatune kendi müridine, ***Seyit Vilâyete*** verdi. ***Aşık paşazade***nin ne zaman öldüğü malûm değildir.

Aşık paşazade tarihi, ***Türkiye*** tarihine dair en eski vesikalardandır. ***Aşık Paşazade***, eserini 1484 te yazmaya başlamıştır. Bu hâdiseyi kendi şu mısralarla anlatıyor:

Ömür seksen altı olduğunda
Bayezid Han Buğdana ağdığında
Menakıb yazmağa defter çıkardım.
Kalem tutdum menakıb kim yazdım. [1]

Ahmet Aşıkînin şiirleri, ***Yunus Emreye*** nazireleri vardır.

Ahi Evran Türbesi :

Ahilerin ulusu ***Ahi Evran***ın türbesi kasabanın tam ortasında, kendi adile anılan mahallededir.

Ahmet Gülşehrinin :

Künbedi piruzedir asitanesi

mısraından anlaşıldığına göre vaktile, ***Selçukî*** tarzında üç kubbe üzerine inşa edilmiş olan asitanesi bir çok fetretler ve karışıklıklar neticesi harap olmuş, eski haşmetini gaybetmiştir. Cümle kapısından küçük bir avluya girilmektedir. Burada türbenin solunda ve arkasındaki geniş bahçede bir çok mezar taşları varsa da ekserisi kırılmış ve bazılarının da eski kitabeleri silinerek yerlerine yeniden kitabeler yazıldığı için tarihi ilgilendirecek kıymetli kitabeler kaybolmuştur.

Esas türbenin birinci kapısından girildiği zaman sağda hâlâ namaz kılınan bir mescit vardır. Mescidin mihrabındaki kitabe silindiği için okumak mümkün olamamıştır.

Mescitten sonra gelen türbe kapısı üzerinde mermer taşa mahkûk sülüs hatla:

[1] Aşık Paşa zade. Ahmet Refik. [Millî kütüphane Tarihî Serisi]

١ — فی ایام السلطان المعظم محمدخان
٢ — بن مراد خان عمره علی الدوله بن سلیمان
٣ — ... فی سنه ستة وثمانین وثمانمائه

Türbenin içinde altı sanduka bulunan yerde, kemer üstünde beyaz mermere işlenmiş :

١ — عمر هذا العمارة المباركة مفخر الامرا
٢ — (احمد بن حسن بن سید ؟) تربة معظمه فخر الفوه اخی
٣ — اوران فی تاریخ سنه اربع وخمسین وثمانمائه

kitabeleri vardır. ***Ahi Evran*** sandukasının yanındaki tahta sandukanın üzerindeki kabartma yazıyı okumak mümkün olmadı, yalnız baş tarafında بقیة آبدال ibaresi okunabilmektedir.

Mescidin karşısına isabet eden kapıdan kışlık tekkeye yanı başındaki merdivenden de yazlıkı kısma çıkılmakta isede temamen harabîye yüz tutmuştur.

Ahi Evran Hakkında Tarihî malûmat:

Şecerelere göre ***Ahi Evran:***

Bu zatın da yurdu, yuvası, doğuşu, yaşayışı dumanlı ve efsanelidir.

Eldeki Fütüvvetnâmelerin [1], daha doğrusu, şecere

[1] Ahi Evranın silsilesini sayan bu şecerenameler, Ahilerin âdâp ve erkânından, riayete mecbur oldukları usul ve nizamlardan, esnaflar arasındaki mertebe ve derecelerden bahsetmektedir. Elimizde bulunan bir kaç şecerenameyi karşılaştırdık, birbiri arasında farklar gördük. Erzurum Tarihi [Abdurrahim Şerif Beygu. S : 191] adlı eserde münderiç Şecerenamede Kırşehir namıdiğeri Gülşehir ibaresi geçtiği halde bizdeki şecerenamelerde yalnız Kırşehri kelimesi geçmektedir.

ve silsilenamenin incelenmesinden anlıyoruz ki: ***Ahi Evran Abdülmuttalibin*** torunu, hazreti Peygamberin amcası ***Abbasın*** oğludur. Asıl adı ***Mahmud*** dur. Ona Sultan ***Ahi Evran*** adını, **Bedir** gazasına giderken alemi şerifi hamil oluşundan ve muharebedeki Evran gibi her yöne saldırışından hoşnud olan ***Resulullah*** vermiştir. Eshab dahi bunu görünce her birerleri birer yadigâr verdiler. ***Resulullak*** buyurdu ki: Ya ***Ali*** sen ne verirsin, dedikte: Allahın emri, ***Resulullahın*** kavli üzere kızım ***Rukiye***yi, amcam oğlu ***Sultan Ahi Evran*** hazretlerine verdim, dedi.

Peygamber nikâhlarını kıydı, üç gün üç gece düğünleri yapıldı; koyunlar, keçiler, sığırlar kesildi. Üç gün sonra ***Ahi***nin mutbahına girdiler, derileri, gönleri ***Ahi Evrana*** teslim ettiler. Bir gece ve bir gündüzde elvan elvan, türlü türlü renk etti. Temam ettikte, her elvandan bir tura bağladı, ***Rasulullah***ın meclisi şerifine getirdi, mübarek elile açtı. Cemiğ eshap tahayyürde kaldılar ve tamaşa kıldılar.

Deriler perdahsız olduğu için, ***Ali*** birini alıp asayi şerifile perdah eyledi. Memnun olan Peygamber, ***Ahi Evran***nın beline şed bağladı ve icazet verdi. 32 esnafın pîrinin belini bağlayıp, el kaldırıp düa eyledi. Cümle 32 esnafın pîrleri bu tarika ve bu erkâna âşık oldular.

Bundan sonra diyar diyar dolaşan, bir yerde karar kılmayan Şeyh ***Mahmud***, **Gülşehir**, nâmdiğer **Kışehrin**de karar edüp anda kârhane bina ettiler. Çok vilâyetlerde kerâmatı zahir oldu. **Kırşehrine** kadem bastıklarında ağyân ve ekâbîr geldiler, ya, devletlû, bizim havfimiz vardır, bir ejderha peyda oldu, onun şerrinden

bizi halâs eyle deyu niyaz ettiler ve ejderhayi ona gösterdiler. Düa edüp ejderhanın yüzünü yüzüne sürerek, ol ejderhayi kendine mutiğ ve münkad eyledi. Evran sensin deyüp azize kendini teslim eyledi. Azîz Evran ol ejderhanın boğazına zencir takıp, kârhânenin tahtına bağlayıp, cümle nâs böyle göricek, küllühüm mutiğ olup, ***Ahi Evran Sultanın*** kârına ve kisbine, ocağın ve tarikatının devamına düa ve sena eylediler. Ömrü şerifleri doksan üç yaşında darı fenadan darı bakaya teşrif buyurdular.

Âhi Evran neslinden merhum Şeyh ***Saidin*** kitapları arasında bulduğumuz " haza fütüvveti ***Ahi Evran*** „ başlıklı şecere sureti bildiğimiz şecerenamelerden bambaşkadır. Belkide hakikate uygun olan budur. Çünkü öbürleri ***Ahi Evranı*** doğrudan doğruya ***Abbasın*** oğlu olarak gösterir ki tarihe aykırı düşer, ***Ahi Evranın Selçukilerin*** son, ***Osman***lıların ilk devri azizlerinden olduğu muhakkaktır.

Bu fütüvvetname debbağlığı, cenetten kovulan ***Adem*** Peygambarden başllattığı gibi ***Ahi Evranı*** da ***Abbasın*** on üçüncü veya on dördüncü batın evlâdı olarak gösteriyor, bu arada ***Ahi Evrana*** kadar gelen ahilerin adını saydıktan sonra diğer şecerenamelerde olduğu gibi diyar diyar dolaştıktan sonra **Kırşehirde** karar kıldığını [2] beyan ve ekâbîrin ricasile ejderhayı öldürdüğünü, ***Ahi Mehmet*** namında bir zatın yanında hizmet ettiğini, ondan icazet aldığını yazıyor ve şu hikâyeyi anlatıyor:

Badehu ***Ahi Mekmet*** Hicaze niyetle ***Ahi Evrana*** cüm-

[2] yukarıda bizde bulunduğunu söylediğimiz bir şecerenamede Ahi Evranın تلاثون وثمانماء yılında Rum diyarına gelip Kırşehirde karar kıldıkları bildirilmektedir.

le mal ve kisvetin ve ayâlin emanet etti ve revan oldu. Avdet ettiler, hanesine geldiğinde, ol münafıklar ol hasûdlar ***Ahi Mehmet*** hanesine gelince, senin evinde bıraktığın, senin hatununla dürlü işlerde bulundu, diyerek ol zatı mükerreme iftiralar eylediler. ***Ahi Mehmet*** dahi ***Ahi Evranı*** çağırdı yanına: sen niçin küstahlık ettin ve hakkı böyle midir, diyücek, heman ***Ahi Evran*** cevap verüp dedikim: sen bunların sözüne itimat etme dedi, zira bunlar bize hasımdırlar, hemandem benim sende olan emanetimi getir, ver dedi. ***Ahi Mehmet***, ***Evrana*** kendi mührü ile verdiği emaneti alıp avamnâs yani cemiğ debbağ ustaları huzurda iken getirdi ve ***Ahi Mehmet*** ol kutuyu açtı. Emanet ve kisvetlerin ol kutu içinde ak gül olmuş, biiznillâhitaâlâ cümle âlem gördüler, çünkü ol mahalde ***Ahi Mehmedin*** ve buna mümasil kerâmetleri zahir olıcak şermsar oldular ve badehu diğer kerametini gösterende kendi metfun olduğu mahalle derununda bir çift değirmen başında bir gün ehlûllahlar ile muhabbet ederken esnayi muhabbette dıfda'lar (kurbağalar) sada vermekte iken mahabbete halel vermelerinden: ya kurbağalar ya siz durun, biz söyleyelim, ya biz duralım siz söyleyin, demelerinde, sükûta varırlar ve elhâletihazihi bakîdir ve bu debbağların çok iftiralarına tahammül eylemiş isede ol zamanda bir tüccar gelip bir kaç yüz sahtiyan ve meşin istediler ve boyakları elvan ve nâdide olarak talep etti. Cümle debbağ ustaları senin bu tarif ettiğin malları dünyada imâl ve boyası olmaz cevaplarında bulunnunca ***Ahi Evran*** hazretleri biz işleriz ve kariben edâ ederiz cevabında bulunup çent günde biemsâl olarak meydana getirip ve tüccara verdiler ve diğer ustalar bu malları görüp ve buna mümasil mal kendileri imâl edemeyip meydana getiremediklerinden bu kimse bizim içimiz-

de bulunduğu halde hiç birimiz mal füruht edemeyüz. Ve buna bilittifak lonca ettiler: bizim malımızı bu fakir sirkat eylemiş ve tüccara füruht etti deyu iftira etmelerile bir kaç kalfa gönderüp ol zatı kiramı celp sırasında firaren metfun olduğu yere gelip ol zaman debbağlara: bu memlekette tulalarınız debbağlanmasın ve kalfalar da izin ve icazet almaz ise kâr ve kisiplerinde bereket ve feyiz bulmasın. Elhâletühazihi **Kırşehrin**de debbağlık olmaz ve tutmaz ve ***Ahi Evran*** pirden ***Ahi Süleyman*** talim etti, badehu her tarafa neşrolundu, çok memleketlerde evran şeklinde keramet göstermiştir, anın için ***Ahi Evranı Veli*** pîri debbağ tesmiye olunmuştur. Zamanı saadetten sonra ***Sultan Orhan*** asrında irtihali dari bakabuyurmuşlardır. ***Ebu İshak*** ve ***Geyikli baba*** ve ***Hacı Bektaşı Veli*** ve ***Abdal Musa*** ile muasırdır.

Şu fütüvvetnamede Ahilik teşkilâtının ***Ahi Evran***dan daha evel mevcut olduğunu, ***Ahi Evran***dan, daha doğrusu **Kırşehir** ***Osmanlılar*** eline geçtikten sonra debbağlık san'atının söndüğünü, Ahiliğin kuru bir tarikata inhisar ettiğini, ***Ahi Evran*** çocuklarının vakıf ve gezgincilikten elde ettikleri paralarla geçinir bir hale düştüklerini görüyoruz.

Bektaşî velâyetnamesine göre Ahi Evran:

Müverrih Âlî, Künhülahbarın 63 üçüncü sahifesinde, ***Hacı Beklaş*** Velâyetnamesine dayanarak, ***Ahi Evranın*** hâltercemesini uzunca yazar. Bu kayde göre ***Ahi Evran***; Büyük ***Alâüddin Keykubadın*** muasırıdır. Doğduğu yer belli değildir. Bir müddet **Konya**da oturmuştur. Halktan kaçınır, gizli yaşarmış. Sonra **Denizli**ye gitmiş, orada bahçivanlıkla vakıt geçirmiş. Yine **Konya**ya gelmiş,

Şemsi Tabrizi ye biyat ederek tasavvuf ve dervişliğe intisap etmiş. **Konya** üleması bu halden gücenmişler, ***Alâeddine*** müracaat ederek ***Ahi Evranın Şamsi Tebrizi*** ile aralarını açmasını söylemişler, Sultan muvafakat etmiş. ***Ahi Evran*** Sultana ve ülemaye darılarak, **Konyayı** terk ve **Denizliye** dönmüş. Sultan ***Alâüddin Keykubat, Ahiyi*** darılttığına müteessir olarak, ***Sadrettin Konevîyi*** göndermiş ***Sadrettin*** katıra binerek **Denizliye** gitmiş, görüşmüşler beraberce **Konyaya** gelerek cuma namazını kılmışlar. ***Ahi***, **Konyaya** darıldığından bu şehirde durmayıp **Kayseriye** giderek, dabaklık ile geçinmeye başlamış, renk renk sahtiyan işlemiş. Bu halini çekemiyen bir adam, **Kayseri** vâlisine giderek aleyhine şikâyette bulunur: " bir adam debağhanede misafir olup deri işler, miriye vergi vermez„ dedi.

Vâli ***ahi Evranı*** yanına çağırmak için adamlar gönderdi. Bunlar debağhaneye gittiklerinde ***Âhi Evranın*** yanında bir ejderha gördüler, korkularından kaçtılar. Bu ejderhanın ateş gibi parlayan gözlerinden kinaye olarak ***Ahi Evran*** lâkabını aldı. **Kayseriyede** çok durmayıp **Kırşehrine** hicret etti ve orada öldü. [1].

Ahmet Gülşehrîye göre Ahi Evran:

Âhmet Gülşehrî, **Kerâmâtı Ahı Evran** adındaki risalesinde ***Âhı Evranın*** hayat ve şahsiyeti etrafında epeyce mâlumat vermektedir. Bu eserden öğrendiğimize göre ***Ahı Evran*** 93 yaşında ölmüş, evlenmemiş. Bakınız ***Ahmet Gülşehrî***, ne güzel anlatıyor:

[1] Erzurum tarihi. Abdurahim Şerif Beygu, S: 189 - 190.

Doksan üç yıl dünyada oldu tamam
Ne helâl önünde geçti ne haram
Gönlünü avrat oduna yakmadı
Kimsenin uğrun yüzüne bakmadı

Aşağıki beyitlerde de ***Ahı Evranın*** yüce şahsiyet okuyoruz:

Ahı âlemde Ahı Evrandı
Kim kamu Ahîlere sultandı
Padişahun Hasakisi ol idi
Kim kamu beyler katında kul idi
Kümbedi piruzerdir asitanesi
Alemin içinde ol idi alem
Gelmedi onun gibi sahibi kadem
Ol kim adı dünyayı tutmuş idi
Ahilerden oyunu tutmuş idi
Akla yâr ve nefse duşman ol idi
Pakü dinü pâk damen ol idi
Terbiye [1] lerin teninde can idi
Ahiler beylere ol sultan idi

Ahi *Evran* öldüğü zaman ay tutulmuş, kimseler yıldı ışının görmemiş, halk ağlamış, matem tutmuş:

İrtesi gün resm uruldu mateme
Ölümü od saçtı kamu âleme
Güle güle verdi canını hakka
Canı tanrı hasının şöyle çıka
Matemi halkın yüregün dağladı
Yir ve gök anun yasundan ağladı

[1] Terbiyeler: Şakirtler demektir. Bunlara yiğitler, gürbüzler rindler de denir. Fetiyan mukabilidir.

Ahi Evran sezişle, kerametle :

Kişinin endişesün bilur idi
Hacetin dahi reva kılur idi

Hacı Bektaş, cansız duvara binmiş, yürütmüş ise, o da:

Dağı tutup yazıya sürür idi
Yani yürü derse yürür idi
Hızır ile yürür idi hergün bile
Komaz idi ki kimsene gark ola
Ol ki sultanile sahip sır durur
Deniz ile yazu ana bir durur

Bundan sonra ***Gülşehri, Ahi Evran***'ın bütün evliyalar gibi namazını Mekkede kıldığından, çokkez kendisinin orada görüldüğünden bahsetmektedir. Bu kısım dursun. Asıl ehemmiyetli tarafına bakalım :

Ahmet Gülşehri:

Sofra dökmek ile hoş idi başı
Zerde pirinç, ak pirinç idi aşı
Sofraya halkı üşüren ol idi

dedikten sonra en büyük kerametin cömertlik olduğunu, esasen Ahılığın en mühüm rüknü Fütüvvet ve sehavet olduğunu anlattıktan sonra :

Çün bir etmek bir aşa alet ola
Anda yüz kuru makalet mat ola
Etmek ile aşın getür kim yiyeler
Yoksa yüz kuru makalet diyeler
Sonra "eddünya mezreatülahere„ diyeler

dedikten sonra sözüne devam ediyor :

Dünyedür bundan götür azuğunu
Kim ol azuğ mahveder yazuğunu
İleru etmek satılmaz bunda al
Ekmeğine sen karıştır yağu bal
İlerusu yoktur bunda götür
Yoliçün suyun ve aşunu yitür
Ahi ol azukların kim eyledi
Uçmak ehlinin kamusun toyladı
Şimdi gök altında bir er yokdurur
Ancılayın kapusu açık durur.

Ahilik ve fütüvvet yolu hakkında da şu mâlûmatı ve riyor :

Altı şartı var fütüvvet yolunun
Üçü açuk üçü bağludur anun
İşit imdi işbu sözü sıdk ile
Kim bilindi işbu mâna naklile
Kapusu ve eli ve sofra bağı
Oldur ol açuk budur sözün sağı
Ol kim üç bağludur evvel dili
Gözü dahi bağlu oturur beli
İşbu altı hasiyet kim var idi
Ahi yanında kamusu yar idi.

Gülşehri "Mantıkuttayr„ tercemesinde de kuşlardan birine fütüvvet ve ***Ahilik*** hakkında bir süal irat ettirerek sonra Hüdhüd ağzından ona cevap verir. Ona göre, ***Ahilerin*** alnı, sofrası, kapısı açık olmalıdır. Bu müsbet sıfatlardan başka ***Ahilik*** için daha bir takım menfî sıfatlarda sayan şaîr ***Gülşehri***, onların şeriata fartı temessükleri lüzumundan bahsediyorsa da, nihayette zamâne ***Ahilerinin***

bu evsafın binde birini bile haiz olmadığından uzun uzun şikâyet ediyor. [1]

Ahi Evranın hakikîğ şahsiyeti:

Silsilenâmeye göre ***Ahi Evran***, ***Abbasın*** oğlu, ***Alinin*** damadı; Velâyetnâmeye göre ***Selçuk*** imparatoru büyük ***Alaeddin Keykubad***'ın çağdaşıdır. [2] Velâyetnameden naklettiğimiz şu:

Nakleder ol kânı eltafı kerem
Hacı Bektaşı veliyyi muhterem
Kırşehrinde Ahı Evran ile
Oturup sohbet ederlerdi bile
Kırşehrinde neki varsa has-u âm
Kıldı istikbal hünkârı temam

satırlarından da ***Ahı Evran***'ın ***Hacı Bektaşla*** dost olduklarını anlıyoruz. Hemen hemen bütün Osmanlı tarihleri, başta ***Aşık Paşazade*** tarihi olmak üzere ***Ahı Evran***'ın ***Orhan Gazi*** devri azizlerinden olduğunu yazarlar. Şu halde şecerenâmelerin, silsile zencirinden bazı halkaları unutarak onu, ***Abdülmuttalibin*** soyuna kadar götürmeleri işe bir kudsiyet vermek gayretkeşliğinden başka bir şey değildir.

Elimizdeki kaynaklara göre ***Ahi Evranın*** nerede ve hangi memlekette doğduğunu, soyunu sopunu bilemiyoruz. ***Ahi Evranın*** 93 yıl yaşadığına, ***Aşık Paşa***, ***Hacı Bektaş*** ve ***Orhan Gazi*** ile muasır ve dost olduklarına, vakfiyesinin 676 yılında tanzim edildiğine göre onüçüncü asrın ilk rubunda doğduğu ve on dördüncü asrın ortalarına doğru öldüğü anlaşılmaktadır.

[1] Türk edebiyatında ilk mutesavvıfler. F. K. S: 242.
[2] İkinci Alâeddin Keykubat olması daha doğrudur.

Ahi Evranın, Türk olduğu gerçektir. Oda ***Süleyman Türkmani***lerin, ***Aşık paşa***ların ***Hacı Bektaş***ların izini takip ederek **Anadoluya** gelmiş, bir müddet **Denizli Konya** ve **Kayseri**de oturduktan sonra **Gülşehir** ve diğer **Kırşehir**de yerleşmiştir.

Doksan üç yıl yaşayan, "aklına yar ve nefsine düşman olan bu faziletli adam tekkesine kapanmış, dünyadan elini eteğini çekmiş bir münzevi değildi. Nasıl ***Hacı Bektaş*** köylerde ***Türk***menlerin başına geçmiş, onları organize etmişse ***Ahi Evran*** da şehirlerde ***Ahi***lik dediğimiz içtimaî ve iktisadîğ bir teşekkülün başı olmuştur.

Onun öz adı ***Nasıruddin Evran***dır. Kendisini Nimetullah deye adlıyanlar varsada bunun sade bir unvan olması meydandadır [1]. ***Evran***, ***Türkçe***de ejdere derler. **Anadolud** ***Evran*** adını alanlar pek çoktur.

Çokluk kaynaklar ***Evran - Evren*** şeklinde yazmaktadırlar. ***Fuat Köprülü*** : (Türk. E. İ. M. S: 240 No: 1 haşiye) biz bu ismin **Divanı lügatüt - Türk**'te (Viran) kelimesinden muharrıf olduğu zikredilen « Ören » den başka bir şey olmadığı zannındayız; binaenaleyh elifin fethasile « evran » okumak ve o suretle te'vil etmek pek doğru olmasa gerektir demektedir. ***Aşık Paşa zade*** tarihinde (S: 200 No: 3 haşiye) Evran; biçim, endam, tenasüp tarzevranlı; müeddep, yakışıklı manasına geldiği yazılmaktadır

[1] Şecerenâmelerdeki: Medhi debbağan başlıklı manzumedeki

Piri erkânı tarikat haşredek yad eyleriz
Nimetullah Ahi Evran Tanrının bir nimeti

beyti de bunu işrap etmektedir. Bu bölgenin sonuna koyduğumuz Ahi Evran vakfiyesinde ve Ahi Sinan icazetnamesinde de Eşşeyh Nasıruddin pîripîran Ahi Evran diye geçmektedir.

Şecerenamelerde: ***Ahi Evran*** tarzında geçmesi, ejderhayi öldürdüğü için ***Evran*** adını alması ve **Kırşehir**de de ***Evran*** olarak telâffuz edilmesi dolayısile bizde bu şekli kabul ettik.

Ahiler ve Ahilik:

İlim erbabını üzerinde düşündüren bir teşekkül de ***Ahiler*** ve ***Ahilik***tir. Şecerenamelerin ***Ahi Evran***ı ***Abbas***ın oğlu olarak gösterişine ve bu lakabın ***Peygamber*** tarafından verilişi rivayetine, ***Eh-Ahi***nin ***A***rapça kardeş manasına gelişine bakanlar [1], bir zamanlar ***Abbasî*** halifelerinden ***Nasır***ın fütüvvet şalvarı giydiğini görenler ***Ahi***liği ***Arap***lıkla ilgilendirmek istemişselerde ***Ahi***liğin köklerini daha uzaklarda, eski ***Türk*** dünyasında aramalıdır. **Ankara** ***Ahi***leri cetlerinin **Semerkant**ten geldiğini söylerlerdi. ***Bektaşiler*** gibi ***Ahiler*** de **Horasan postunu Horasan pirleri**ni başta tutarlardı.

[1] Bu hatanın menşei İbni Batûta'nın de zannettiği gibi (Ahi) kelimesinin (kardeş) manasına arapça farzedilmesi olmuştu. Ahi kelimesine Baba kelimesinin yapışması da gösteriyor ki, bu zan, yanlıştı. Esasen halkın telaffuzu da bunun aksine idi. Tıpkı eski Türk lûğatlerinde olduğu gibi Ahi: Akı: cömerd manasını ifade eden türkçe bir kelime idi. Fütüvvet erbabından bahseden Farisî ve Arabî eserlerde bu kelimeye tesadüf edilemeyişi de meseleyi tenvir etmeye kâfi gelebilirdi.

Osmanlı devrinde esnaflar haricinde fütüvvete mensup bir teşekkül görülemeyor. Eski Anadolu fütüvvet zaviyeleri dağılmış, eski Ahiler, içtimaî hayatın hamlekâr inkişafları içinde unvanlarını değiştirmişlerdi. Edabalı bir Ahi iken hükümdar babası oluyor, Ahi Hasan bir kumandan gibi Bursa kalesine bayrak asıyordu. Mamafi aileler eski kokularını taşıyordu. Ahi Hasan'ın oğluna ait mezar taşında (elmübariz) vasfını bulduğumuz gibi, Ahi Hoşkadem'in oğlu Ali'ye ait mezar taşında da aynı tabiri kazılmış görüyoruz. Anadoludan gelmiş bir Ahi çocuğu olan Hacı Ivez Paşa da, babası Ahi Bayezid'in ismini vakfiyelerinde

Anadoluda şimdiye kadar zannedildiği gibi ***Osmanlı***lar zamanında değil, daha ***Selçuklular*** devrinde inkişaf ettiği bütün tarihî menbalardan anlaşılan ve daha ziyade ***Ahi***ler namile maruf olan (fütüvvet zümreleri), ***Ramsay***in iddiası vechile eski **Anadolu**daki buna mümasil mahallî teşkilâta değil, İslâm aleminin hemen her sahasında göze çarpan (esnaf teşkilâtı)na merbuttur. ***Romalılar*** zamanında, sonra ***Bizans***ta mevcut olan esnaf teşkilatile ***İslam Türk*** âlemindeki mümasil müesseselerin alâka ve müşabehetleri meselesi başlı başına tetkike değer bir mevzudur. Mamafi islamiyetteki bu esnaf teşkilatının tarihi, henuz lâyıkı veçhile tetkik edilmemiştir. **Horasan**ın, **İran**ın, **Irak**ın, **Suriye ve Mısır**ın, **Türkistan**ın sınaî merkezlerinde teşekkül eden esnaf cemaatları, ***Masinyon***un büyük bir nüfüzu nazarla takdir ve tahmin ettiği gibi, Karamıta daîlerinin İsmailî-Batınî propagandalerile pek sıkı surette alâkadardır. Eski **Anadolu** ***Ahiler***inin (batıniye) den addedilmesi hakkında mukaddema ileri sürdüğümüz ***Kleman Huar*** tarafından da tasvip ve kabul edilen noktai nazar, ***Masinyon***un bu mülâhazasile temamen tetabuk ve hatta bir noktai nazardan onu ikmal etmektedir. On üçüncü ve on dördüncü asırlarda **Anadolu**da gördüğümüz ***Ahiler***, (fütüvvet) meslekine salik olup silsilelerini hazreti ***Ali*** vasıtasile ***Peygamber***e kadar isal ediyorlar, ve diğer sofilerin (hırka)larına mukabil (fütüvvet şalvarı - seravili

ve çocukları mezar taşında Sadrı Kebiri Ahi Bayezid diye zikrettiriyorlardı.

Halk Bilgisi M. : 1928. Ahilere dair Halk Bilgileri makalesinden.-Hasan. Fehmi.

[1] Bürhanı Katı'cı Asım, gayretli ve özverili kişilere Akı denildiğini ve sonraları bu adın baş ustalara verilmiş olduğunu söylemektedir ki çok doğrudur. İsim türkçe olunca onun köklerini de türklükte ve türklerde aramak gerektir.
- Ülkü M. S: 33. 1935. Anadoluda Türk bölgeleri. Avni Candır.

fütüvve giyyorlardi. İçlerinde bir çok kadılar, müderrislerde bulunan Ahilik teşkilatı, o zaman alelâde bir esnaf cemiyeti değil, adeta o teşkilat üstüne istinat eden, akidelerini o vasıta ile yayan, anarşi zamanlarında siyasî bir kudret iktisap eyleyen bir nevi (tarikat) tı. *İbni Batûta* bunların siyasî ehemmiyetini açık açık söylüyor: " Bu bilâdın adetince bir mahalde sultan bulunmadığı takdirde hâkimi *Ahi* olup gelen ve gidene at ve libas ita ve kadrine göre ihsan eder. Emir, nehiy ve rükûbu aynile mülûke müşabihtir„ (C: 1, S: 326). İşte **Ankara** *Ahi*lerinin eski müverrihlerimiz tarafından adeta bir (devlet) telâkki olunmasının sebebi şüphesiz budur. Yalnız on dördüncü asırda değil, on üçüncü asır esnasında **Anadoluda** hükmüran olan anarşi devirlerinde de bunların pek mühim rolleri de göze çarpmaktadır.

*Ahi*ler teşkilâtile aynı zamanda **Anadoluda** mevcut olan *Gaziler* teşkilâı arasında eskidenberi pek sıkı bir münasebet mevcuttur. Umumiyetle **Anadolu** tarihinin daha doğrusu kurunu vusta *İslam* tarihinin lâyikile anlaşılması için bu *Gaziler* teşkilatı hakkında derin tedkikate ihtiyaç varsada, *Alman* müsteşriklerinden *Dr. Vittek* istisna edilecek olursa, bu meseleye hiç kimse atfı ehemmiyet etmemiştir. *Aşık Paşa zade*nin (*Gaziyani Rum*), *Aşık paşa*nın (*alplar*), sair bir takım tarihî menbaların da (*Alp erenler*) unvanını verdikleri zümre, yalnız *Selçukî* imparatorluğunun sukutu devrinde değil, daha **Anadolunun** ilk istilâsı zamanında mevcut içtimî bir teşekküldü. *Selçuki*lerin, *Atabey*lerin, *Danişmendi*lerin ordularında bunların mevcudiyeti pek tabiî olduğu gibi, daha evel yani *Saman*lılar zamanında **Horasan** ve **Maveraünnehir**de bu Gazilerin bulunduğunu biliyoruz. Geçinecek bir toprağa ve kendini yaşatacak bir işe malik olmayarak iktisadî zaruretler karşısında medarı maişetlerini kurunuvustanın mütemadi harplerinde ve ığtişaşlarında arayan böyle tüfeylî bir sınıfın vücude gelmesi pek tabiî idi. Devlet teşkilâtının mahdut ve zaif olması, hükümdarların ve ümeranın dahilî ve haricî düşmanlara karşı sık sık ücretli asker ve taraftar bulmağa mecbur kalmaları, yalnız hududlarda değil, siyasî, medenî büyük merkezlerde de böyle bir zümrenin teessüsünü intaç etmişti. Hicrî ikinci asır sonlarında **Bağdatta** *Âbbasî* hanedanının dahilî mücedelelerinden bilistifade kuvvetlenen ve beşinci asrın son nısfında şehri adeta haraca keserek vergi taplayan *Ayarlar* teşkilatına da pek müşabih olarak, **Maveraünnehir** de de dördüncü asırda *Gaziler* teşkilâtının mevcudiyeti ve ehemmiyeti pek kolay anlaşılır. Bunlar **Maveraünnehir** hudutlarındaki kâfirlerle yani putperest *Türk*lerle cihad ettiklerinden dolayı dinî bir unvanı mefharet olan *Gazi* lekabını almışlardı. Ehemmiyet itibarile ehemmiyetli oldukları cihetle teşkilâtları hükûmet tarafından resmen tanınmakta idi. Bunların reislerini müverrih *Beyhaki*, *Sipesâlârı Gaziyan* unvanile zikrettiği gibi, yine o devir müverrihi *Utbî* de bunlar hakkında *Reisülfetiyan* yani *Feti*lerin - ehli fütüvvetin - reisi lekabını kullanmaktadır. *Gazi*lerle ehli fütüvvetin revabıtı samimiyesini gösteren bu tevakkuf, çok manidardır. Çünkü o devri pek iyi bilen *Atebi*nin iki muhtelif zümreyi birbirine karıştırması ihtimali asla varit olmayacağı gibi, bu revabıtın **Anadolûda** da uzun müddet devam ettiğini ve bir adamın aynı zamanda *Ahi* ve *Alp* yani *Gazi* lâkabını kullandığını göreceğiz. *Seçukiler* devrinde bu lâkabın ne kadar tammüm ettiğini *Seyit Battal Gazi*, *Danişment Gazi* gibi bir çok unvanlardan anladığımız gibi, ilk *Osmanlı* hükûmdarlarının bu unvanı alması, hatta doku-

zuncu ve onuncu asırlarda da muhtelif ***Türk*** sahalarında buna mebzulen tesadüf olunması da pek maniğdar hadiselerdir. Gerek bu cins içtimâî teşkilâtlar, gerek bunların birbirile alaâka ve rabıtaları hakkında "**Osmanlı İmparatoruğunun teessüsü meselesi**„ namile **Türkiyat** mecmuasında neşredeceğimiz büyük bir tetebbunamede etraflı tafsilât mevcuttur.„ Kurunuvusta ***İslâm*** cemaatlarının ve o zamanki iktisâdî ve içtimaî hayat şartlarından doğan ve işsiz kaldıkları zaman anarşi vakitlerinde büyük merkezlerde tahakküm ve tagallüp eyleyen, futuhat devirlerinde kıymetli işler gören bu zümreleri, ***Moğol*** istilâsından evel ve sonra **Maveraünnehir, Horasan, İran, Irak** ve **Anadolu** sahalarında ***Cavlakyan***, ***Ayyaran***, ***Zenatıra***, ***Fetiyan*** veya ***Fütüvvetdârân*** ve ***Salçukiler*** devrinde de çok defa ***Runûd*** namı altında tanımak mümkündür.

İşte bütün bu izahat, bize, ***Ahiler*** hakkındaki tetkikatın ne kadar vasiğ ve etraflı bir şekilde yapılması lüzumunu pek âlâ anlatmaktadır[1].

Hammer, ***İdris***ten naklen " ***Ahiler*** vasiğ araziye malik ağyandan ibaret idiler „ diyor ki, tarihte ilk temas ettiğimiz varlığın manası ve ifadesi ancak bu olabilir. Hiç şüphe yoktur ki bu, ***Ahiler*** zümresinin tarifi değildir. Zümrenin başında olanlardır. ***Ahi Hasan***, ***Ahi Mehmet*** tabirile anlatılanlar, zaviye sahibi olan ve bir takım kimseleri zaviyesinde toplayan, in'âm eden kimselerdir. ***Ahi*** kelimesi ***Türk***çe olduğuna, Fetanın karşılığı bulunduğuna göre bütün mensuplara itlâkı da caiz olmak lâzım gelir. Ancak gerek bizim asrımıza kadar gelen teşekküllerde, gerek hallerini hikâye eden eserlerde, ***Ahi***, ***Ahi Baba***,

[1] Hayat M. No: 21. Ankara ve Ahiler. Fuat Köprülü

Yiğit Başı tabirleri hep idare edenlere verilmektedir' ***Ahileri*** tetkik ederken muhtelif ihtilatlar göze çarpıyor: ***Ahi***leşen esnaf teşekküllerinin ananeleri, ***Ahi Evran*** tekkesi vasıtasile giren ve ***Bektaşi*** merasimile birleşen ananeler, asıl **Fütüvvet** yolunun ananeleri.

Bunlar tasfiye edilince Fütüvvet ananeleri, Fütüvvet şalvarı, Fütüvvet kâsesi ve bunları elden ele veren büyükler tetkik mevzumuzun su katılmamış kısmını teşkil eder. Aşağıdan yukarı gidildiği zaman görmeğe alıştığımız ***Sofiye*** tarikatlarının tesirinde kalıyoruz. Halbuki bu zümre zühd ve tasavvuftan arı, ahlâk ve mertlikleri ile cemiyet içinde mümtaz bir spor heyetinden başka mahiyet arzetmemektedirler. Bunlara ***Aşık Paşa*** **Garipname**sinde temas etmiş, ***Alplar*** deye başlayan izahatında tarikatlaşmış bir şekil göstermiştir. İçtimaî hayatın çok uzak safhalarını bize gösteren **Kabusname**[2] ***nin*** izahatında şunları buluyoruz: beşinci asır ortalarında yazılan eser ***civanmertler***, ***sipâhiler*** diye iki zümreden bahsediyor. ***Sipâhiler***in tamamile şövaleresek bir vaziyet gösterdiği anlaşılıyor. ***Civanmertleri ayarlarla*** karıştırıyor. ***Ayarlar***dan bahsederken her ***ayar***: civanmert, hüner sahibi, her işte sabırlı, vadinde sadık, akıllı, gönlü temiz, şahsi için başkasının zararını istemez, mazlumun zulüm görmesine taham-

[2] Kabusname Abbasîler devrinde Kühistan'da hükûmet süren beylerden Keykâvus bin İskender bin Kabus tarafından kendi oğlu Geylanşah'a nasihat yollu yazılmıştır. Kitabın aslı farsçadır. Siyasete, ahlâka, ilme, memleket idaresine, şiir ve edebiyata dair fasılları vardır. Farsça metninin muhtelif yazmaları mevcuttur. Kabusnâmenin türkçeye tercemesi Mercimek Ahmet bin İlyas namında bir zatın eseridir. Daha evvel Türk muharrirlerinden Nazmi zade Murtaza da Kabusnameyi dilimize çevirmiştir. -- Tarama Dergisi S: 71.

mül etmez, sözü özü doğru, kâr ve kisbi helâldır, diyor. ***Sipâhiler***le ***ayarları*** mukayese ederken: ***Sipâhiler*** hemen ayarlar gibidir, esasen tam bir ayar olmak için ayarlığı iktisap etmek lâzımdır, yalnız aralarında farklar vardır, gerek seha göstermek, misafir ağırlamak, temiz giymek bir ***sipâhi***de belki daha fevkalâde bulunabilir. Yalnız ***sipâhi***lerin kadın sevmesi, övünmesi vardır ki bunların ayarlıkla telifi mümkün değildir, ayarlıkta bunlar şiddetle memnudur. ***Ayarları*** bu sırada şarkta temamile yerleşmiş görüyoruz. Tarih bu gibi içtimaî teşekküllere yalnız temas ettikleri hadiseler sebebile mevkiğ vermektedir. Bittabiğ bu temaslar sırf menfi olanlardır. Bu yüzden ayarların daha ziyade fenalık cepheleri müşahede edilir. ***Osmanlı*** tarihi de öyle yapmayor mu? ara sıra müdahale ettikleri işler, vakıalar sebebile **Bağdadta** mevcudiyetlerini müteaddid sahifelerde görüyoruz. **Kabusname**nin bir hikâyesi bütün şehirlerde ***Ayar*** teşkilâtının mevcudiyetini işrab eder. Hikâyeyi dinleyelim: Birgün **Kûhistan** ayarları mahfellerinde toplu iken yanlarına yabancı bir zat giriyor. Gerek ***Ahi*** mahfellerine, gerek ***ayar*** mahfellerine yabancı giremiyordu, kapılarda mutlâka gözcü bulunuyordu. Bu yabancıya " necisin, ne istiyorsun? „ diyorlar. " **Merv** ***ayar***larından bulunuyorum. Sizden iki süal sormağa geldim. Cevap verirseniz sizin büyüklüğünüzü tastik ve kabul edeceğiz, eğer vermezseniz bizim ululuğumuzu sizin tastik ve kabul etmeniz icabeder „ cevabını alıyorlar. Süalleri şunlarmış: " Civanmertlik nedir? „Bu birinci süal. Diğerleri de şu imiş: " Herhangi bir yolda bir veya birkaç ayar duruyor. Onlar sohbet içinde iken bir piyade telâş ve heyecan içinde, korku ve dehşet içinde erişiyor ve yanlarından geçip gidiyor. Bir müddet sonra pürsilâh bir süvari erişiyor, belli ki birisini takip ediyor. Soruyor: " Buradan

şu kıyafette, şu şekilde bir adam geçti mi? " Ne cevap vereceksiniz? biliyorsunuz ki bu süvari demin geçen piyadeyi öldürmek üzere takip etmektedir. Geçti derseniz biçare herifi gamzetmiş olacaksınız, gammazlık ise ***Ayar***lığa aslâ yaklşmaz. Şayet geçmedi diyecek olursanız yalan irtikâbetmiş olacaksınız, yalan ise ***Ayar***lığın en büyük düşmanıdır. „ Bu süâl karşısında bütün ***Ayar***lar mephut kaldılar, içlerinde **Hemedan** ***Ayar***larına mensup ***Fazlı*** namında birisi vardı. Aayağ kalkarak bu süallere kendisinin cevap vereceğini söyledi. Müsade ettiler, dedi ki: " ***Ayar*** sabırlı ve mütehammil olacaktır. O anda kendisine süal tevcih edilen ***Ayar*** bulunduğu yerden hareket ederek bir kaç adım ilerde tevakkuf eder. Süvari tabiî bu hareketi hissetmez, farkına varmaz, sonra kendisine teveccüh ederek der ki: " ben buraya gelelidenberi buradan böyle bir adam geçmemiştir. „ Yabancı bu cevabı beğenmiş ve **Merv** mahfelinin tefevvukunu kabul eyleyerek çıkıp gitmiştir. „

Bu hikâye, **Mervde**, **Kûhistanda**, **Isfahanda**, ***Ayar*** teşkilâtı olduğunu açıkca göstermektedir. Sonra mesleğin en derin anane ve merasimine temas eylemektedir. Sonra mahfellerde ***Ayar***ların toplandığını görüyoruz. Aralarında münakaşa mevzuları zühd ve tasavvuf tekerlemeleri değil, fazilet ve fedakârlık gibi şeylerdir.. Gerçi bunu mahud " hiyleişeriye „ ile münasebetdâr gören vardır. Ancak merdâne hile iki vatandaş arasında mukateleye maniğ olmaktır. Burada ***Sipâhi*** ruhuile, ***Ayar*** ruhu kendisini gösteriyor. ***Sipâhi***ce meselenin halli, kaçan adamı himaye ederek sebebsiz üçüncü bir mukatele zemini ihzar etmemekti. ***Ayar***ların **Fütüvvet** ehli olduğunu ***İbni Haldun*** (C: 2. S: 535) tarihinde tasrih eylemekte, ***Abbasî*** hü-

kümdarı ***Nâsır Ayar***lar gibi **Fütüvvet şalvarı** giydi demektedir.

706 senesinde ***Nasır*** bütün imparatorluktaki **fütvvet** teşkilâtını dağıtıyor, kendisini tanıyan bütün ümeraye, sultanlara emirler vererek bunlan sonra **Fütüvvet şalvarını** ancak kendisinden almak suretile giyeceklerini, **Fütüvvet Kâsesini** kendisinden içeceklerini, böyle yapılmadığı taktirde hiç kimesnin **Ehli Fütüvvet**ten olduğunu iddia edemiyeceğini bildiriyor. ***İbni Esir***de (C: 12. S:168) bunu teyid ederek, ilâveten diyor ki: " bütün memleketlerden ümera ve selâtin **Bağdada** gelerek ***Nasır***ın elinden şalvar giyyor ve kâse içiyor. Yalnız **Bağdadta** ***İbni Seft*** namında birisi muhalefet ederek **Suriye**ye kaçıyor, her nekar ***Nasır*** bu adamı kandırmak için haberler göndermiş, büyük büyük vaitlerde bulunmuş isede kabul etmeyor, ahbapları bu fırsatı kaçırmaması için nasihat etmişselerde " dünyada ***Nasır***a yegâne muhalefet bana kâfi bir şereftir „ diyor.

Anlaşılıyor ki, **fütüvvet** meslekî bir ***Sporcular*** cemiyeti halinde bütün **Şarkta** müstvli bulunuyor. Fena işlerin önüne geçiyorlar, mezalime karşı hareket ediyorlar, bu suretle siyasî bir safha da arz eyleyorlar. Teşkilât hükümdarın dikkatini celbedecek, onu, endişe ettirecek kadar mühim ve vasiğdir.

Abbasî halifesi daha genç iken bu teşekküle dahil olmuştu. Tetkikatımıza nazaran cülûsunun ikinci senesinde yani 578 de ***Abdülcebbar*** namında bir zatın elinden kâse içmiş, şalvar giymişti.

İbni Haldun bir çok vakitlerini sukendazlıkla geçirdiğinden dolayı ***Abbasi*** hâlifesini tahtie etmekte ve bunu dev-

letinin tabiî hezaline atfeylemektedir. Memleketi temamile saran fazilet ve idman ile hayat süren böyle muazzam bir teşekküle baş olmak isteyen hükümdarın boş hareket etmediği meydandadır.

Subhülâşanın on dördüncü cildinde **Bundukiyye** risalesi göze çarpıyor. ***Abbasi***ye devrinden çok sonra yazılan bu sahifeler evsaf ve ananat hususunda aynı esasları zikrû tadad eylemektedir. ***Boy Fuat Köprülü***nün **İlk Mutasavvuflar**daki (S: 237. 238. 239. 240. 241) tetkikatına göre bilahara ***Salahaddin Eyubinin*** bu teşekkülün başına geçtğiini görüyoruz.

Selçuk devrinde yazılan ve aşağıda bazı sayfalarını iktibas edeceğimiz **Fütüvvetname**den de, teşekkülü tasavvuftan, berit zühtden pâk görüyoruz. Yalnız bu devrin iktizası olarak **Fütüvvetname**de ***Alplığ***ın sabır ve sükûn içinde kaldığını anlayoruz[1].

Ahilerin bir şehir Cümhuriyeti olduğu ileri sürülmektedir.

İbni Batuta; sultanın bulunmadığı yerde misafirperverlik vezaifi hususunda, şehrin otoritesinde ve onun temsilinde ***Ahi***nin doğrudan doğruya bir hükümdar rolü oynadığını kat'i olarak söylüyor. Bu demektir ki, ***Moğol*** rejimi temamile şehre ait olan işleri, ve bu şehirde askerî kumandan (emir) ve vergi memuru (âmil) dahi otursalar şehrin âğyânına bırakıyordu. Bazan ***İbni Batûta***nın **Niğde** ve **Aksaray** hakkında söylediği gibi bir şehirdeki ***Ahi***, vâlinin ve şehir kumandanının kaymakamı bile olabiliyordu. ***Ahi***liğin kuvvetlenmesi ve onu ***Moğol*** rejimine

[1] Halk Bilgisi M. C: 1. 928. Ahilere dair halk bilgileri Hasan Fehmi.

bağlayan mütekabil emniyet hususî münasebetler üzerine kurulmuştur. ***Moğol***ların vergi tazyiki memlekete ağır gelmekle, köy ve şehir müstahsillerine eziyet etmekle beraber tüccar için ***Moğol*** hakimiyeti geniş memleketleri bir arada tutmakla, küçük sülâlelerin ezelî mücadelelerini bertaraf etmekle, muntazam idaresi ile, ihtimamlı sistemile, ticaret yollarını tahtı temine almakla, devlet varidatının bir mikyas dahilinde intizamile ve ticaretin bir plâna tevfikan sevki ile öyle imkânlar temin etmiştir ki asırlardan beri **Anadolu**da mevcut değildi. Şehirde tüccar sınıfile, ***Moğol*** rejimi arasında tabiî bir menfaat birliği mevcuttu. Şehirlerdeki ***Ahi*** teşkilâtlarında zengin tacirlerin her şeyden evel reis oldukları meydandadır. Onların maddî yükselişleri ***Ahi***liğe de inkişaf temin etti. Malûm olduğu üzere ***müslüman*** telâkkisine göre ticarî muvaffakıyet Allahın lûtuf ve teveccühünün alâmetidir : (***Elkâsibi Habibullah***). **Fütüvvet** bunun için şahsî görünüşte tevazuu ve cömertliği istiyordu. Bu devirde — siyasî kuvvetten sarfı nazar — yüksek vardatlı yegâne kaynak olan ticarî faaliyet irad olması, ***Ahiler***in, vakıfları gösterdiği üzre, büyük mıkyasta icra ettikleri cömertliklerindeki kudretlerinin nereden geldiğine nüfuz edilemez. ***Ahiler*** arasında birçok ***Seyyid***e raslanır ki — bunları şecereleri sahih veya gayri sahih olsun — ***Ahiler***in kısmı âzamının hariçten geldiğini gösteriyor [1] ..

Ahiliğin Baâilik ve Bektaşîlikle münasebeti :

Ahiliğin ***Babailik*** ve ondan doğan ***Bektaşî***likle münasebeti muhakkaktır.

[1] Çığır M. Sa: 49. 937 Orta zamanda Ankara Pul Vittek. Çevren. Nurettiu Ardış.

Ahilerin âdâp ve erkânına dair en iyi malûmat veren, onların batıniyyeden olduğunu gösteren en mühim menbağ **Fütüvvetnamedir**. Fütüvvet eshabının altısı erkânı tarikat, üçü eshabı tarikat olmak üzere dokuza ayrılması, her salikin iki yol kardeşi birde yol atası tutmağa mecbur olması, muhtelif derecattan geçmek için bir çok şerait mevcut olup her derecenin ayrı ayrı esrare malik bulunması, ***Ahiliğ***in batınî mahiyetini kuvvetle göstermektedir .. Biz, ***Bektaşilik*** ve- ondan pek az farklı olan- ***Kızılbaşlıkla Âhilik*** arasında ayin ve erkân itibarile büyük bir müşahebet görmekteyiz. Binaenaleyh ***Ahiler***in sekizinci asır sonlarında " ***Bektaşî*** „ adını alarak silsilelerini ***Hacı Bektaş Veliy***e isnat ve iysal etmeleri bize göre bait bir ihtimal değildir. Bu ihtimal kabul edilmese bile, herhalde ***Ahiliğ***in batınî mahiyeti inkâr edilemez. **Fütüvvet** hakkında yukarıdan beri zikrettiğimiz müteaddit menbağların muşikâfâne bir tahlili, öyle zan ediyoruz ki bu fareziyeleri teyit ve takviye edecektir [1].

Ahi Evran türbesinde bir sanduka üzerinde okuyabildiğimiz " ***Bakiyei abdal*** „ tabiri bu iki kurumun birbirile olan ilgisini isbat edecek kuvvetli belgelerdendir.

Ahilerin terceman denilen manzum düaları aynen ***Bektaşilerin*** dualarıdır. Yeni bir canın ***Bektaşiliğe*** girmesi töreni ile yeni bir tâlibin ***Ahiliğe*** alınması merasimi arasında büyük bir benzerlik vardır.

Hacı Bektaşın, ***Ahi Evranın*** **Kırşehiri** merkez seçmeleri ve burada yerleşmeleri ***Babailerle*** dolu olan bu

[1] Türk edebiyatında ilk mutesavvıflar. S: 241. F. K.

muhiti müsait bulmalarından ileri gelmişti. *Haci Bektaş* köylerde çifçilerin başına geçiyor, *Ahi Evran* da şehirlerde esnaf teşekküllerini vücude getiriyordu.

Anadoludaki *Ahiler* teşkilâtı hakkında en fazla malûmat, sekizinci asrın ilk nısfında o havalide gezmiş olan *İbni Batuta*nın Seyahatnamesinde mevcuttur. *Ahiyei Fetiyan* yanî genç kardeşler unvanı altındaki bu meslekî tasavvufî teşkilâta yalnız *Türkler* arasında tesadüf olunuyor. *İbni Batûta*nın Antalyadan başlayarak muhtelif Anadolu şehirlerinde ve *Altın Ordu* devletine tabiğ Azak limanında *Ahi* zaviyelerine rast gelmiş ve onlara misafir olmuştur. Bu suretle pek yakından temas ettiği *Ahiler* hakkında şu malûmatı veriyor: " *Ahiler* Bilâdı Rumda sakin *Türkmen* ekvamının her vilayet ve belde ve karyesinde mevcuttur. Ecanibe ibrazı re'fet ve fütüvvet, it'âmına ve ifai havayicine müsaraat, çebabireyi tenkil ve imha ve ağvani zulüm ve taaddî ile bunlara iltihak eden eşirrayi katil ve ifna hususunda bunların dünyada misli yoktur. Oraca *Ahi* gayri müteehhil ve mücerret gençlerden ehli sınaat ve sairenin biliçtimağ, kendilerine reis intihap ettikleri adama ıtlak ve bu cemiyete dahi Fütüvvet tesmiye edilir. Reis bir zaviye inşa ile kaliçe ve sair muhtaç olduğu eşya ile tefriş ve kanadil talikeder. Rüfekası gündüzleri istihsali esbabı maişete çalışıp badelasır meksûbatını reise getirir. Bununla meyva ve taam ve zaviyede sarf olunan diğer mevat satın alınır. O gün beldeye bir misafir gelir ise zaviyelerine mihman ederler ve bu alınan şeylerle ana ziyafet çekerler. O kimse avdetine kadar onların misafiri olur. Bir kimse gelmediği halde, toplanıp yemek yerler, taganni ve raks ederler, sabahleyin icrai sanata giderek badelasır (ikindiden sonra) yine kâf-

fesi kazandıklarını reise getirirler. Bunlara *Fetiyan* ve reislerine de *Ahi* derler. Dünyada anlardan ziyade efali cemile sahibi görmedim. (*İbni Batûta* tercemesi. S:312 313). *İbni Batûta* bunu müteakip Antalyadaki zaviyeyi tarif ediyor: „ Zaviye Rum kaliçelerile mefruş ve Irak camından bir çok avizelerle müzeyyen idi. Misafir odasında beş adet bîsus vardı. Bîsus, bakırdan mamûl çırağpayeye tesmiye olunur ki üç ayağı olup başında bulunan yine bakırdan bir nevi kandilin ortasında fitil için bir enbub vardır. Bu kandil erimiş iç yağı ile doldurulur ve yanına yine yağ ile memlû bakır evani vazolunur. Orada fitili düzeltmek için mikrasta mevcuttur. *Ahiler*den biri bu kandile bakar ve kendisine çırağcı denir. Orada şübbandan bir güruh teşkili sufuf ederek arkalarında kabadan libas ve ayaklarında mest bulunur. Her birinin belinde o'an kemere iki zirağ tûlünde birer bıçak asılıdır. Başlarında softan beyaz kalenseve olup her kalensevenin tepesinde bir zirağ tûlünde ve iki parmak arzında bir taylasyan mevcuttur. Bunlar toplandıkları vakıt, her biri kalensevesini çıkarıp önüne koyar. Başında zerdühanîden yahut saireden mamûl ve manzarası güzel başka bir kalenseve kalır. İçtimagâhları vasatında misafirine mahsus bir peyke vardır. Biz meclislerine girince et'imie kesire ve meyve ve tatlı getirip badehu gına ve raksa başladılar. Bunların hali calibi taaccübü fevkalâde ve bahusus semahat ve ülüvvü cenapları hakkındaki hayret daha ziyadedir "(*İbni Batûte* tercemesi, İstanbul, S: 313-314). *İbni Batûte* Ladik şehrinde iken, *Ahi Sinan* mensubini ile *Ahi Toman* mensubini arasında onu iptida hangi tarafın misafir edeceği hakkında epey gürültü olmuş ve nihayet kura usulüne müracaat edilmişti. Bu *Seyyah*, Ladik *Sultanı* ile *İnanç* beyi bir bayram alayını tasvir ederken, *Ahiler*in teşkilâtı

hakkında şu malûmatı veriyor: " Namazgâha âzim olduk. ***Sultan*** asakirile çıktığı gibi, ***Ahiler*** dahi müsellah bulundukları halde huruç ettiler. Her nevi sanaat erbabının tabıl ve alem ve neifri olup hüsnü heyet ve eslehasının mükekmmeliyeti hususunda yekdiğeri ile müfahare ve müsabakat ederler. Erbabı sınaat sığır ve koyunları ve ekmek yükleri ile çıkarlar. Mekabirde bahâim zebh ederek, etlerile ekmekleri fukaraya tasadduk ederler. Bunlar iptida mekabire gidip badehu namazgâha gelirler. Gene aynı ***Seyyah***, **Kayseriyede** ***Ahi Emir Ali*** nin zaviyesine indiğini ve zaviyenin ehememmiyet ve servetini anlatırken, ***Ahi***lerin siyasî mevkilerini de biraz tavzih ediyor: " Bu biladin adetince bir mahalde ***Sultan*** bulunmadığı takdirde hakimi ***Ahi*** olup ayendegâne at ve libas ita ve kadrine göre ihsan eder. Emir ve nehiy ve rükûbu aynile mülûke müşabihtir. Kezalik **Sivasta** ***Ahi Çelebi*** ile ***Emir Alâeddin Ertena*** arasındaki münasebetin mahiyeti ***Ahi***lerin ehemmiyetini sarih bir surette gösteriyor „ (Aynı eser, S: 327).

İbni Bâtûta bunlardan bir kısmının biçakcı esnafından olduğunu ve üzerlerinde muayyen bir tarz ve şekilde biçaklar taşıdıklarını söylüyorsa da, bu, ***Ahi***lerin yalnız biçakcılardan olduğuna delâlet etmez; çünkü ***Ahiler*** arasında sair her türlü sanat sahipleri mevcuttu. Netekim **Şakaik** sahibinin verdiği malûmata göre debbağ esnafı kendilerine ***Ahi Evran***'ı pîri tarikat ad ve telâkki etmişlerdi ki, ona ait menkibenamelerde buna dair tafsilat mevcuttur. Daha ***Osmanlı***ların ilk devirlerinde de ***Ahi*** unvanile sair bir takım dervişlere kesretle tesadüf olunuyor ki, bunların da ***Ahiler***den olduğu tabiîdir. Herhalde bu ***Ahiler***de, bugünkü Franmasonlarda olduğu gibi, muayyen bir silsilei meratip mevcut olup, saliklere haiz oldukları rütbelere göre ifşayi hakaik olunduğu, ve binaenaleyh bunun esas itibarile batınîlikten müşaip addedileceği şüphesizdir. Netekim, sekizinci asrın ilk nısfında yetişen büyük ***Türk*** şairi **Gülşehri**, ***İbni Batûta***den hemen rubuğ asır kadar evel ***Ahi***lerden bahsettiği sırada, bunların umumiyetle cahil ve âdabı Fütüvvetten gafil olduklarını söylemek suretile, o devirdeki ehli sünnet alim ve mütesaviflerinin bunlar hakkında pek te iyi fikirler beslemediklerini ve ***Ahiliği*** az çok batinilikle malûl gördüklerini ihsas ediyor. **Ankara**nın **Osmanlılar** tarafından zaptı tarihi olan 762 tarihinden ve **Osmanlı** devleti **Anadoluda** siyasî ve kavî bir merkeziyet tesis ettikten sonra ***Ahiler***in siyasî bir ehemmiyeti kalmadı. Sonra o esnada ***Bektaşilik*** gibi tarikatların tessüsü de ***Ahiliği*** alelâde bir esnaf teşkilâtı halinde bırakmış ve onların esasında meknûz olan batıniyye ***Bektaşilik*** gibi tarikatlere intikal etmiştir [1].

Ahiliğin merkezi:

Nasıl ***Bektaşiler***in en büyüğünün durağı **Kırşehir**in bir nahiyesinde ise, ***Ahiler***in piripiranı ***Ahi Evran***ın kurağı da **Kırşehir**in içinde idi. Bazı Müverrihlerin sandığı gibi **Ankara** da müstakil bir ***Ahi*** devleti yoktu. ***Osmanlı*** hükümdarı ikinci ***Murad***ın **Ankara** kalesinin anahtarını teslim aldığı ***Ahi*** ve ***Ağyan*** taifesi her vilâyetteki ***Ahi*** teşeküllerinden başka bir mahiyette değildi ve onlar da **Kırşehir**de yatan Eşşeyh piripiran ***Nasırüddin Evran***a ve onun ocağına bağlı idiler. ***Ahi Babalara*** izin ve destur verenler, vilâyetlerdeki ***Ahi Babaları*** tayin ve azledenler, ***Ahi baba*** bulunmayan merkezlere, **Bulgaristan** ve

[1] Türk edebiyatında ilk M. S: 240, 241, 243, 399, F. K.

Bosnahersek gibi uzak yerlere kadar giderek ustalık, kalfalık, çıraklık imtihanlarını, şet bağlama ve peştemal kuşatma törenlerini yapanlar Kırşehirdeki ***Ahi Evran*** tekkesine mensup ***şeyhler, babalar***dı [1]. ***Ahi babalar,*** yiğit başıların içtimaile teşekkül eden loncaya da riyaset ederler, bu günün bir sosyetesi gibi kurumlarını ilgilendiren işlere bakarlardı. Her esnafın kendi aralarında seçtiği yiğitbaşılar da esnaf arasındaki ahenk ve tesanüde dikkat ederler, vazifesini hüsnü ifa etmeyen esnafı loncanın verdiği kararla tecziye ederlerdi. Birinin kestiği bir kumaşı başka bir terzi dikemez, bir ustanın yanında çalışan bir şakirdi başka bir usta dükkânına alamazdı. ***Ahilik*** âdâp ve erkânına riayet etmeyen, hilekârlık yapan esnafın icabında dükkânı kapatılır, yaptığı çürük mal diğerlerine ibret olmak üzere dükkânının kapısı üzerine asılır ve teşhir edilirdi.

Ahi babanın heryerde esnaftan olması şart değildi. ***İbni Batûtâ***nın seyahatnamesinden de öğreniyoruz ki: eşraftan, ekâbirden, ümeradan, ülema ve fuzladan da ***Ahi babası*** seçilirdi. Konyadaki ***Ahi baba***: Kadı, Kayseri ve Niğdedeki ***Ahi baba***: Emir, Sivastaki ***Ahi baba***: hükûmdara üstünlük gösterecek kadar kudretli ve hatırlı bir şahsiyetti. Fütüvvetnamelerden de anlaşılıyor ki ***Ahilik***: mülûk ve ümerayi, erbabı kalem ve ülemayı, esnaf ve eşrafı içine alan bir teşekküldü.

Bütün bu incelemelerden şu neticeye varıyoruz ki, ***Ahilik***, kuru bir tarikat değil, bu günün korporasyonları gibi iktisadiğ bir teşekkül ve o teşekküllere dayanarak yaşayan bir varlık, aynı zamanba bugünün belediyeleri gibi şehir işlerine bakan sosyal bir kurumdu.

Bu kurum da ***Türk*** zekâsının, ***Türk*** bünyesinin yarattığı bir müessesedir. ***Türkün*** Orta Asyadan, ana yurdundan getirdiği bu teşekkül, tabiatın kaçınılmaz bir kanunu neticesi olarak, zaman zaman temas ettiği muhit ve cemiyetlerden renkler ve örnekler almış, binnetice, yeni yeni ihtiyaçlar ve sistemler karşısında tutunamamış, tarihe karışmıştır.

[1] Ahi Evrenin neslinden bulunan adamlar hersene Erzuruma gelerek, Ahi Evrenin Kırşehirdeki türbesindeki kuyudan bir desti su getirerek Mehdi Abbasın, Mescidi üzerinde yapılan camiin minaresine asarlar, böylece şehirde sığırcık kuşlarının çoğalması ve bu yüzden Ahi Evrenin duası berekâtiie çekirge afatından şehrin masun kalması temin olunurdu [x]. Ahi Evren hülefası her sene, Erzuruma gelişinde, debbağlar, tekkesinde büyük bir merasim başlardı. Bütün esnaf şeyhleri istikbaline koşar ve tekkede ellerini öperler ve düalar ederler, tekkede saklı olan tarikat bayrağı çıkarılarak tekkenin kapısına asılırdı. Bu ziyaretler ve merasim bittikten sonra bütün şeyhler esnaflarile beraber Abdurrahman Gaziye giderek sultan sekisinde, kazanlar kurulur, kuzular kesilir, pilavlar pişer, somatlar çekilirdi. Yemekten sonra ustalığa çıkmış sanatkârlardan kaç tane varsa bunlar halifenin önüne diz çökmüşler, diğer esnaflar halka çevirmişler ve dizleri üstünde ellerini koymuşlardır. Debağlar şeyhi halifeye, tarikata yeni giren bu ustaları takdim eder. Halife düa ederek şet peştemalları bellerine bağalayarak enselerine birer sille vurur, bunlar da halifeden başlayarak bütün şeyhlerin elini öptükten sonra ustalık izni verilmiş olur.

Erzurum tarihi. S: 191. Abdürrahim Şerif Beygu.

[X] Sığırcık şeyhleri ayrıdır. Onlar, gene o zamanlar Kırşehire bağlı olan Keskin kazasının Yuk Şeyh köyünde otururlardı. G. H. T.

Fütüvvetname:

Ahi Evran neslinden merhum ***Şev Saidin*** kitapları arasında yezma bir **Fütüvvetname** elime geçti. Kitabın yazı kısmı 8×15 ebadındadır. Güzel bir sülüsle, fasıl başları, şahıs isimleri kırmızı mürekeple yazılmıştır. Sondan bir kaç sahife koptuğu için tarihi belli değildir. Müellifi: ***Seyit Mehmet ibni Aliyûddin el- Hüseyin-el- Razavî***dir. Müellif düalardan, ***Ademle Havanın*** cenetten çıkarılışları hikâyesinden, birbiri elinden şet bağlanan, icazet alan peygamberlerin, malûm ve meşhur şahsiyetlerin adlarını saydıktan sonra: fütüvvet tâliplerinden ve tarikat sahiplerinden bir kaç azizin iltiması üzerine fütüvvetdarlar arasında söylenen ve işlenen akvalin, efalin ve şeddin ve helvai cifnenin dahi tacın ve hırkanın ***Ademden*** ta hateme ve hatemden bu deme kadar adâp ve erkânını sahih rivayetlere istinat ve kütübü muteberden istinbat ederek bu risaleyi meydana getirdiğini söylüyor ve halkın elindeki ***Türkî*** ve ***Farisî*** fütüvvetnamelerin yanlış ve gayri sahih olduğunu ilave ediyor. Biz bu risaleden bazı fasılları alıyoruz:

Ehli tarikın aksam ve âdâbını beyan eden fasıl: [1]

İmdi bilgel ey talip erkânı tarik ve اوصلك الله الى منازل الواصلين ki bu erkân ehlinin üç mezhebi vardır. Birine kavlî derler ve birine Şazelî derler ve birine Seyfî derler, amma, Seyfî anlardan akvadır ve dahi bu erkânı ehil dokuz kısımdır, birbirinde galiptir. Pes bilgel ki evvel Nazilden tutalım, taki galip malûm ola. Evvela Nazil anlardırkim mahfillere muhabbet edipgeleler, ya üstazile, ya atasile gele. Amma dahi erkâne kadem basmış ola. Anlara: Hibâp

[1] Başlıkların asılları arapçadır.

derler, yani, muhiplerdir, bunlar ehli erkândan addolunmazlar. Amma ehli erkânın nazil oldur kim üstazından icazet aldıktan sonra pir tutup ve pir anın mikrasın almış ola, anlara Nazil derler ve amma anların galibi nim-tariktir ve nim-tarik oldur ki anın üstazı ve piri ve tarikat atası ve iki tarikat kardaşları ola ve anlardan terbiyet görmüş ola, bunlara: nim-tarik derler ve amma nim tariktan galip meyan-bestedir ve meyan besteden galip başarıştır kim ana desti nakip derler, hizmeti ayağ üzerine durup hamları puhte kılıp hizmete yaraştırmaktır. Ve amma desti nakipten galip nakiptir ki nekabete durmuştur, lütfu keremle mahfel ehlini yerliyerine kondurur vedayim çemiyete sebep olanların hakkında denilmiştir: مهترالقوم خادمهم amma nakipten galip: nakibülnükabadır ve nakibülnükaba oldurkim yedi taifeye hizmet etmiş ola, amma sair fütüvvetnamelerde yedi taife deyü icmalen yazarlar, biz bu kitabımızda tafsille zikredelim. Evelki taife: mülûktür ve ümera ve vüzera ve erbabı kalemdir. İkinci taife: ulemadır, müftüler ve kadılar ve müderrisler ve vaızlardır. Üçüncü taife: meşayih ve fukaradır. 4. T: erbabı niam ve eshabı emvâldir. 5: Dehakîn ve rüesa ve mazarilerdir. 6: Ehli ticarettir ki seferde ve harazda bir'îlerdir. 7: Muhterife ve ehli sanayidir ve her taifenin adabı ve şeraiti ve sülûkü vardır. Eğer anlarınla amil olup ve kıyam gösterip ve anınla hazreti hakka takarrup ve tevessül edüp hak subhanehû ve tealâ anları sıddıklar ve şüheda ve sulehâ derecesine yetiştire ve her taifenin sülûkü mahallinde zikroluna inşallahü tealâ. Amma şimdi maksuda varalım. Pes nakibnülnükaba oldur kim bu yedi taifeye hizmet etmiş ola ve erkânlarına arif ve istilâhlarına ve esrarlarına vakıf olmuş ola ve bu üç bölüğe nükaba derler ve bunlardan galip ***Ahilerdir***, zira ***Ahiler***

halife gibidir, kaimmakam şeyhtir amma, sahip seccade değildir. ***Ahiler***in ve halifelerin galibi şeyhdirler. Feemma kendi taifesi içinde ***Ahiler*** dahi sahip-seccadedir ve amma cüzü'dür. Veemma şeyhten galip şeyhüşşüyuhdur, yani bu yedi taifenin içinde olan seccadenişsinler ana tabiğdir.

Fütüvvet şartlarını bildiren fasıl:

İmdi bilgel ey talip erkânı fütüvvet جعلك الله من الموقنين kim meşayihi, selef rahimehümüllahı taala ki fütüvveti bir ağaca teşbih eylemişlerdir: Tanrı sıfatıdır, bukdaları enbiya sıfatıdır; yaprakları evliya sıfatıdır; yemişi müminler sıfatıdır. Ve ol ağacın kökü tevhit ve ihlâstır. Budakları: sıdku safadır ve ahde vefadır. Yaprakları: edep ve hayadır ve yemişi: marifetullahtır. Lezzeti: kerem ve sahadır. Suyu: rahmeti hüdadır. Pes bu sıfatlarda bîkusur olduğu için Hazreti emirülmüminin, ve şiyrürabbülâlen în ***İmam Ali***'ye لافتى الاعلى hitabın işitti. Pes bu sıfatı saklamaya, illa sıdku-safa ehli ve hilâtı gimiye illa ehli ve bu şeddi kuşanmiye illa fita ehli de bu yola yürümiye illa haya ehli ve bu menzili ırmiye illa saha ehli ve bu sıfatludur ***Mustafa*** ve ***Murtaza*** ehli ve bu kemale edendir baka ehli. Ey azizmen fütüvveti hak subhanehu ve taâlâ aziz kıldı, sendahi aziz kıl, taki aziz olasın. Pes fütüvvet olanlar gerektir kim üzerine yedi kapıyı bağlaya ve yedi kapıyı açа. Evvel: Buhul kapısın bağlaya ve sehavet kapısın açа. 2: kahır kapısın bağlaya. 3: hırs ve hava kapısın bağlaya, rıza ve kanaat kapısın açа. 4: tokluk ve lezzet kapısın bağlaya, rizayet ve açlık kapısın açа. 5: Halktan ümit kapısın bağlaya ve haktan yana rica kapısın açа. 6: herzevat ve abes söz söylemek kapısın bağlaya, zikri ilâhî ve tilâvet kapısın açа. 7: efali şeytan kapısını bağlıya ve efalî rahman kapısını açа, ve dahi demişler kim fütüvvetdar olan kişiler bu sıfatlarla mavsuf

olmak gerektir ve dahi inanıcı olmak gerektir ve gerçeğe ve yalana hergez and içmeye ve halkla insafla duralar ve kendüye ne sanursa her müslumana dahi anı sana vedahi ululara izzet ve hizmet ide. geçilere (?) şefkat ve merhamet ede vedahi düşmanlara tahammül ede. Kendiye kim ki yaramazlık iderse kendi iyilik iyleye vedahi sâdâte ve ülemaye hürmet ede, Herkime ki dostluk ve düşmanlık ederse Allah için ede. Fukaraye tevazu ve sehavet ede. Ahde vefa kıla ve vefa yolunda sabit kadem ola. Mütecaccip ve mütekebbir olmıya vedahi tatlı dilli, gökcük seyretli ola. Atasına, anasına ve üstazına ve pirine âk عاق(asi) olmıya, gayet izzet ve hürmet iyleye ve gönüllerin sıkmaya ve bir zerre gönülleri incinecek yerde olmaya taki fütüvvetten düşmeye vedahi satubazar üzerinde yalan söylemeye ve konşulara iyilik ede ve cevirlerine mütehammil ola vehergiz kimseye haset ve buğuz ve kin etmeye, sulh engiz ola, sabûr ve mütekvekil ola. Kendi yükünü kimseye çektirmeye. Fasıklerden ve yaramazlardan ırağ ola vedahi kimsenin malına tamağ etmiye vedaim halka nef'i yetişe ve gazabın yuda. Müslümanların aybına muttali olursa örte ve sır saklaya. Herkanda yürür ise hakkı hazır göre. Huşuğ'dan ve huzuğ'dan hali olmaya vedahi şeriata ve tarikata mahulif amel kılmaya: Elinden ve dilinden kimsene incinmeye ve eğer nahak yere bir kimseyi incitirse fütüvvetten düşer ve bu fütüvvetin şeraiti çoktur, bin bir menzil ve kırk dört makamdır. Eğer cümlesin dersün bu kitap ana takat göturmez. Vehem bu zamanda ol kadar şerait kimse yerine getirmez, anınçün muhtasar kaldık.

"Fütüvvete dahil ve hariç olanlar beyanındadır„ faslında da müellif: kâfire, münafıka, gaybe hükmeden müneccime, hamiriçene, dellâklara, dellallara, çulahlara, kasaplara,

cerrahlara, sayyadlara, emel-darlara, matrabazlara-sanat ve mesleklerinin nase ve cemiete verdiği zahmet ve fenalıklardan dolayı-şet bağlanmayacağını ve bazı gayri ahlakî ve insanî haraketleri dolaysilede ehli fütüvvetin fütüvvetten düşeceğini; fütüvvetdarların müşfik, munsıf, mütedeyyin, dürüst ve çalışkan olmaları şart olduğunu öğreniyoruz..

Bundan sonraki fasıl ve bahislerde de ahlâkî bir çok öğütler sıralanmaktadır.

Mahfil ve âdâbını bildiren fasıl

Bu bab mahfil ve iclâs ve sohbet kılmak isteseler nevecihle olur, anı beyan eder. Bilgel ey talip erkânı fütüvvetdaran بنصره الله mahfel kılmağa bir maruf ve meşhur mekân gerek kim anda na ehlin nazarı yetişmiye. Şeyhülmeşayih gelip sadırda otura ve yanında şeyhler ve andan aşağı halifeler ve anlardan aşağı müfretler ve anlardan aşağı meyanbesteler ve anlardan aşağı nim tarikatlar ve anlardan aşağı ahbablar otura. Başarışlar nimet katında olup ve nakipler ayağ üzere durup herkesi yerli yerine kondurup kendü mertebesince hizmetin eda edip karar kıldıktan sonra sohbet kılalar, kelamullah okuna ve kasaası enbiya ve menakıbı evliya ve eimmei hüda ve esrarı fukara ve sülûkü suvefa okunup zira hazreti emirilmüminin ve imamil-müttekin esedullahilgalip ***Ali bin ebi Talip***, hazreti resulün mekârimi ahlâkını fütüvvet tarikında irşat ederdi vehem ehli kisp ile bu yoldan sohbet ederdi. Ol sohbetlerde ol nasayihi letaif kim söylerdi, anı eshap ***Hasan*** ve ***Hüseyin*** yazarlardı ve kendulere hamail ederlerdi. Biz yine maksuda varalım. Çün sohbet ve safa olduktan sonra mahfele işraet olunur. **Irak** ve **Horasan** ve

Türkistan pirlerinin işaretleri budurkim eline nakip bir tas su alır, safnialde durup, meclis ehline tevazu edip yeb beb(?) edeble sağa ve sola nazar etmeyip şeyh önünden tutup kıçın kıçın safniale gelince suyu sular badehu çarup sağ elile alıp sol koltuğu altına tutup safnealde evelki gibi erkân gösterip yeb yeb edeble önünde şeyhin bir dizin koyup ve bir dizin dikip ve tevazu edip ve şeyhin seccadesi önünde bir elif çeker gibi kıçın kıçın geriye çeke safneale varınca safneale çarup evelki gibi koltuğu altında alıp ve tevazu eder ve bundan murat yani şimdideğin sohbet idi, şimdi mahfeldir ve talebi hukuk demek olur ve bu Kavlîlerin tarikidir. Kitabın yukarısında fütüvvet üç mezheptir birine Kavlî ve birine Seyfî derler diyu zikrolunmuştu veamma Şazelilerin tariki budurkim feke yani nakip sağ eline tuz ve sol eline bir tas su alır, safnealde durur ve bu hutbeyi okur (hutbe) ve suya işareteder ve وهذا ملح اجاج deyüp tuzu suya salar bu dahi mahfele işarettir ve amma Seyfilerin erkânı budurkim nakipler ve başarışlar payımaçana gelip yani safneale gelip meclis ehline selâm ederler badehu ya nakip ya nakibünnükaba el kaldırıp bu duayi okur (dua ve ilahiler yedi sahife tutmaktadır) andan sonra talibe murat vereler. Eğer talip kimsenin şakirdise ve üstad ana icazet vermek dilerse eğer ehli mizan ise erkân budur ki ol mecliste oturan eshabı tarik ve erbabı fütüvvet olanlar için ve ayak üzere hizmete duran ihtiyarlar için ve üstad için gücü yettikçe birer tuhfe hazır ede cümlesini bir zarfa koyalar badehu nakibe danışalar badehu nakip bir futa alıp üzerinden yana beş kat büke bu resme ⋐⋑ beş kat büktüğü beş vakit namaza işarettir ve beş âliâbâye işarettir ve beş ülülazım peygambere işarettir ve beş binayi islame işarettir, ve beş nesneye iman getirmeğe işarettir. 1: Allahü telânın vahda-

niyetine, 2: Melâikeye, 3: Kitaplara, 4: Enbiyaye, 5: kıyamet gününe. Badehu ol derilen futayı eyninden yana üç kat dahi büke bu resme ⋐ üç kat büktüğü şeriata ve tarikata ve hakikata işarettir vedahi mebde'e ve meâşe ve meâde işarettir. Ol futayı özeninden beş kat ve eyninden üç kat bükücek çar köşe olur bu resme ☰ badehu üstündeki katın dört köşesini açar büker bu resme ☒ ve dahi çihar rükne âlemet işarettir ve çihareyn ve çihar tekbire işarettir ve çiharyar basafaye işarettir ve dört meliki mukarribe işarettir ve dört münezzel kitaba işarettir badehu ol bükülmüş futanın üstüne bir taş ve bir terazu koya ve bir başarınının eline vere'er ve ol bergüzarları dahi nakip eline ala. Nakibünnükeba eşiğe gelmeden eşik kurbünde icazet tercemanını okuya:

Tercemanı icazet:

Bir kemine bendenüzdür dergâhe geldim hizmete
Her ne emri alinizdir ana memur olayım
Reyi âlînüz ne buyurur bu manide sizin
İçre girem ye kapuda durayın dur olayın

Nevi diğer:

Bu duagûyi fakir bendenüz müştakınız
İçre girem ye durandur sizin fermanınız

ve badehu ileri gelıp eşiğin dış yüzünde dura ve eşik tercemanın okuya budur:

Terceman:

Eşiğinde koymuşam men vücudum ola zer
Hacetim budur benim kim kıla ben fakire nazar
Kıbledur yüzü bana ve asitanın secdegâh
Secdeghı âşıkandır çün bu barigâh

Barigâhı âli ve melcedir aşıkların
Aşıkı sadıka muradın ver eyâ devletlû şah
İşşiğüne yüz süre geldim çarupvâr
Hizmete bel bağladım hoş boynu bağlı kul gibi

Gangısın dilerse okuya, bâdehu eşiği atlayıp içerü sağ ayağı ile gire ve selam tercemanın okuyabudur: Selamullahi aleyküm ey erenler, dünya varlığın yoğa sayanlar. Evvel şakirt ve evvel nakip kim tennurile ve terazu elindedir orda dururlar ve evel nakip kim tuhfe anın elindedir, nakibünnükeba ardında yurür. Pes nakibünnükaba selâm tercemanın okuduktan sonra bir kaç kadem ileru yürüyüp teenni ile dura, trecemanı okuya, budur:

Terceman:

Ey cemalin kiblei ehli nazar
Vey kemalin madeni dürrü güher
Çün bugün alemde mislin yokdurur
Lütfile bu bendene eyle nazar

ve birkaç kadem teennile yüruyüp dura ve bu tercemanı okuya:

Terceman:

Ey vücudun bahri cudun kândır
Hem sözün haktır hakkın fermandır
Her nazar kim kılasın ey nuru-ayın
Kimyadır derdimin dermanıdır

şeyhe yakın geldiği vakıt bu tercemanı okuya:

Şem'i tevfıkı hidayettir yüzün
Sureti haktan işarettir yüzün
Ehli tevhide beşarettir yüzün
Haccü ehramı ziyarettir yüzün

Cemalin senin nuru ilâhî
Yüzün alemin mihrile mahî
Ayağın toprağı ey mazharı hak
Erenler başının tacü külahı
Nisar olsun sana dünya ve ukba
Ki sensin din ve dünya padışahı

gangısın dilerse okuya ve Nakibin elinden tuhfeyi ala ve tuhfeyi terceman okuya:

Süleymana karınca armağanı
Çekirge bududur kim iletir anı

Terceman:

Süleyman sen şeha ben karınca
Karıncadan kabul et armağanı

Terceman:

Mağzur buyur tapuna geldimse tehidest
Kuldan ne olur hezreti sultana yaraşuk
Dervişin olur dilde niyazi elde piyazı
Aybeyleme sundumsa fakirane tekellüf

Nev'i diğer:

Size tuhfe getirdim ben bu canı
Hakîr olur fakirin armağanı

gangısın dilerse okuya ve tuhfeleri Şeyhin önüne koya. Evvel Şeyhin bergüzarını şeyhin nazarına koya. Badehu şakirdin üstadının bergüzarını üstadın nazarına koya. Badehu mecliste olan ihtiyarlara tuhfe çeke. Amma edep budur kim her ihtiyarın önünde tuhfe komalu olsa ana başile işaret edip yani tapu ede ve sol dizin yere koya ve sağ dizin dike ve ol tuhfeyi öpe. Bergüzarı temam çektikten

sonra kıçın kıçın safniale gele ve ol tennüre yani futayı ki sabıka dermişti ve üzerinde taşla terazu komuştu. Anı Nakibin elinden ala, anı eli üeerine tuta ve tennure ayetini okuya ve terazu hutbesini okuya (iki sahifeye yakın ayeti tennure ve hutbei tarazu devametmektedir) ve elindeki tennureyi bile terazu ile şeyhin seccadesi önüne koya ve geri kıçın kıçın safineale gele ve sağ şakirdin sol elini tuta ve meclis ede السلام عليكم ياأهل الفتوة والمروة ورحمة الله وبركاته oldurkim سيدسادات شيخ ونقيب فتوت داران وعيان خاندان خال işbu mümin kardeş müddeti medid ve ahdi bait üstaz filan اعزالله hizmetinde durmus ve şeraiti yerine getirmiş ve hizmetini hora geçirmiş, üstadının rızasın hasıl etmiş ve üstadı dahi üstadlık ve atalık hakkın yerine getirip bugün siz azizlerin ve ihtiyarların rızasile huzuru şerifinizde ana icazet ve düstur vermek ister, taki helâl kisbe meşgul olup ustadların çırağın uyara. Bu şartla kim hak tealânın ibadetin yerine getire ve şeriata ve tarikata muhalif amel kılmayıp ve emr'nize muti ve münkad ola ve bu dahi kabul eyledi ve kendüye vacip kıldı kim bu şeraiti yerine getirip kıyam göstere ve bu sadıkın hakkında ne buyurursuz. Pes meclisi ehli mahfil münasip ve mübarek olsun diyeler. Nakip ede dürerbarınız mezdene ***Muhammede*** salavat verelim diye ve şakirdin eli elindeyken şeyhin nazarına nakiple muvacih dururlar. Şöyle kim nakibin sol yanı şeyhin sağına gele ve şakirdin sağ yanı şeyhin soluna gele. Amma üstadı erkân üzere icazet vermeğe kadir ise ol üstad şeyhin nazarına gelip (iki kelime okunamadı) gibi durup erkan üzere şakirdini revan eder ve illa nakip ol üstadın vekâletile şakirdi revan eder ve amma revan etmedin üstadı ya nakib ya şeyh bu nefesleri ana tekid ede oğul can vegönül kulağile işit gerektirkim şeriattan ve tarikattan taşra kadem basmayasın, nefse ve şeytana mütabaat etmeyesin, menahi-

den ve mekruhattan perhiz edesin ve farzı terk etmeyesin ve sünnette kehil olmayasın, elinle komadığın götürmeyesin ve kimsenin ehil ve ayaline hiyanet nazarile bakmıyasın ve kimseye kibir ve buğuz ve buhul ve haset itmiyesin. Senden galibe nazil olup ana izzet edesin ve hürmet ve hizmet edesin ve ana ırgat edesin. Bir elin kisbini kifayet kisbe ve bir elin kisbini ahiret için fukaraye sarfedesin. Hayir işlerde elden geleni taksir etmeyesin. Bu nesayihi işiten kişiye kendine bu şeraiti vacip kıldın mı diye şakird kabul kıldım diye. Pes şeyh el kaldırıp bu duayi okuya (dua) fatiha okudaktan sonra şakirdin üstat yahut nakip şeyhe icazet gözle diye ve sol dizin yere koyup ve terazuyi tennure üzerinden getirip ayağ üzere dura, tennurenin iki ucunu iki elile tuta ve şakirdin yüzüne bakup ede: Şeriatta üstüvar ol ve tarikatta payidar ol ve hakikatten haberdar ol, hanedanı resul ile yar ol ve düşmanlarile ağyar ol ve bu üç nefesi dahi okuya: Zehir - nuş ol ve hamuş ol ve ayıp-puş ol ve badehu tekbir edelim deyüp cesti tennureyi şakirdin sağ yanından şöyle kim nakibin sağ elindeki ucu şakirdin sağ yanına gele ve sol elindeki ucu başı üzerinden beline dolaya ve sağ elindeki ucu solun üzerine getire ve iki gez dolaya ve aşağıdan yukarıya uclarını soka ta kim ucları gizlene ve ide(ufak bir dua) sol dizin yere koyup terazuyi eline ala ayağ üzere durup ide: Oğul hak al ve hak ver kimsenin hakkına tamağ etme ve kimseye dediğinden eksik verme allah kisbine ve ömrüne bereket vere ve herkaçan kim terazuyi eline alasın ahiret terazisini anmak gerek sen ve yakin bilesinkim helâle hesap ve şüpheliye itap ve harama azap olsa gerektir, ana göre dirlik etmek gereksin diye. Badehu (dua) şakirt terazuyi sol koltuğuna ala ve şeyhin ve üstadının ve ihtiyarların ellerin öpe, anlar dahi alkışlayıp hak teâlâ

kisbine berekât versin dirler, badehu sofra çekeler ve soranın adabı mahallinde beyan oluna. Ehli mizanın erkânı budur ki beyan olundu.

Üübüvvet ve uhuvvet erkânını bildiren fasıl:

Bu fasıl yol ata ve iki yol karındaş tutunmağın erkânın beyan eder: Bilgel ki ey talip, ol mecliste atalığa ve kardaşlığa her kimi ihtiyar ederse anlara gücü yittikçe birer tuhfe çekmek için terceman nakibe suna ve ide kim: filan atalığa ve filân kardaşlığa kabul kıldım [1]. Pes nakip ol talibin eline yapışıp saf niale gelip ve selâm verip idekim bu aziz kardaş bu makamı insafta durmaklığından murat

[1] Ahilerle Bektaşîler arasındaki yol birliğini anlatabilmek için yeni bir canın Bektaşîliğe giriş merasimi hakkında ufak bir malûmat vemek faydasız olmaz sanırım:

Bektaşîler yeni bir âşıkı içlerine almak için uzun tecrübelerden geçirirlerdi. Bu tecrübelerde muvaffak olanlara nasib verilmesine karar verilirdi. Âşık, bir sahib, yani rehber bulur, merasim günü derecei servetine göre bir erkek koyun, kahve, şeker tedarik ederek tekkeye giderdi. Ogün bütün saliklere yeni bir (can) ın (lokma) sı yenileceği haber verilir, yemekler hazırlanırdı. Hava kararmağa başlayınca, rehber, âşıkı tekkenin hamamına götürürdü. Âşık orada traş edilir, yıkanır temiz çamaşır giydirilir, müteakiben iki rek'at namaz kılardı [*]. Namazdan sonra beyaz bir kumaşa bürünülen âşıka, babalardan biri, artık öldüğünü, kendisini pirine ve mürşidine terk ederse yeniden hayat bulacağını söyler ve buyurun erenler meydanına derdi. Âşıkın hediye ettiği kuzunun yününden bükülen tığbent âşıkın boynuna geçirilir, uclarından da rehber tutardı. Rehberler de

[*] Ahilerde de şet kuşatanla kuşanan halvet bir yere girerler, Peygamber ve Ali aşkına iki rik'at namaz kılarlar.

oldur kim bu mecliste siz ihtiyarların huzuru şerifinde nim-tarik olmak ister. Filân ihtiyar yol atalığa, ve filân yol kardaşlığa kabul kıldı. Dünyada mahabbet için ve ahi-

Bektaşîlerin tercüman dedikleri kendi dualarını okuduktan sonra meydan evinin kapısında, yanında âşık olduğu halde niyaz vaziyeti alır, eşiği öperlerdi. Meydan, mihrap gibi bir yer, üzerinde bir raf, bu rafta da Evliya çırağı yanardı. Mihrabın sağ tarafında babanın sedîri etrafında on iki post bulunurdu. Bu postlardan Horasan postu denilen ve mukaddes addedilen posta liyakat kesbedemiyenler oturamazlardı. Meydanının eşiğindeki niyazdan sonra rehber ve âşık ayağa kalkardı. Ozaman Babanın gür sesi "inna fetahnaleke fethan mübiğnâ„ derdi. Bunu müteakip âşık elif vaziyetini alır, rehber hazin bir sesle bir münacât okurdu. Bunun üzerine rehberle talib dört kapı tabir olunan selamla " şeriyat, tarikat, hakikat ve marifet „ erenlerini selamlardı. Rehber babaya karşı nıyazdan sonra, talibin ikrar vermesine müsaade olup olmadığını sorardı. Baba da, müridlerine "bu can, Hak, Muhammed, Ali yoluna kurban olmak istiyor, reyiniz nedir? desturunuz varmıdır?„ diye sorardı. On iki can, "Hû eyvallah„ derlerdi. O zaman rehberle talib babanın önünde diz çökerlerdi. Baba, talibin sağ elini avucuna alır, sol eliyle kulağının memesini çekerek kulağına eğilir ve aralarında " Biyat ikrar ahidi„ cereyan ederdi:

--Yalan söyleme, Haram yeme, Zina ve livata etme, elinle kodığını alma, kimsenin ayıbını görme, gördüğünü söyleme.... Mürşidin Muhammet, rehberin Ali'dir. Güruhu naci'den oldun. "Pîr Hacıbektaşı Velî„ nin yolu yolundur. Gelme, gelme. Dönme dönme... Gelenin malı, dönenin canı; girmek var, çıkmak yok.. Ölmek var, dönmek yok.. Eline: beline: diline sahip ol... dedikten sonra tığoendi boynundan çıkarır ve tekbir getirir.

Baba, bundan sonra " Allah, Muhammad, Ali „ diyerek üç defa talibin arkasına vurur, talibi kaldırarak şöyle hitap eylerdi.. Kalk, ölmüştün, dirildin, yeniden dünyaye geldin. Talib tekrar Babanın dizlerine niyaz edüp avucunu öperek kalkar rehberin gösterdiği yerde otururdu. Bundan sonra içine kısılmış çırağ açılır, saz ve içki âlemi başlardı.

rette şefaat için haklarında ne buyurursuz diye. Mahfili ehil mübarek olsun diyeler. Nakip elfazı dürerbarı (bir kelime okunamadı) ***Muhammede*** selevat verelim diyüp ol tuhfeleri yol ata ve iki yol kardaşları önüne koya, geri kıçın kıçın safneale gelip ol talibin eline yapışıp yol atasının önüne ilete. Talip dahi iki dizin çöküp otura ve ol iki yol kardaşları dahi gelüp talibin biri sağında ve biri solunda oturalar. Pes ata ve oğul sağ ellerin sunup baş parmakların birbirine mükabil koyup el tutuşalar, el üzerine bir destimâl örteler ve iki yol kardaşlar talibin eteğine yapışıp yol ataya kulak uralar. Pes yol ata başlayup ede: (Kur'andan bir parça)diye andan iki yol kardaşları ellerin eteğinden kaldırıp ata ile oğlun eli üzerine koyan yol ata ide (hadis) andan öte dönüp oğlunun yüzüne baka, ide: (Hasbetenlillâh.....) diye. Badehu ide: Pîrinden yüz döndermiyesin ve farzı terk etmiyesin ve sünnete kehil olmıyasın, ve dininizi, malınızı ve helâlınızı saklıyasın ve beli dediğinizi lâzım kılasın ve herkanda varırsanız izzetle ve hürmetle varın ve ne yerde otururşanız öyle oturun ve söylemek hikmetle söylen, yoksa kulak urun ve duracak hizmete durun diye. Ve elinizle komadığınızı almıyasın ve yol ata ve üç kardaş bu ahid üzere birbirine edeler, eğer yarın hak dergâhında ve Peygamber (a. m.) huzurunda kabul benim olursa sizsiz cennete girmiyem ve eğer kabul sizin olursa bensiz cennete girmiyesin ve bana şefaat edesin. Bu ahid üzere fatiha ve tekbir okuyalar, nakipler gülbank çekeler. Şimdi mürit nim-tarik oldu. Bundan sonraki fasılda eğer nim-tarik sahip tarik kalmak isterse nasıl şet kuşatılacağı, ne gibi merasim yapılacağı bildirimektedir.

Secerename:

Ahiler ve ***Ahilik*** tarihini aydınlatacak mühim vesika-

lardan birisi de **Şecerenamedir**. 115 inci sayfada işaret ettiğimiz veçhile ***Ahiler***in silsilelerini, tarikata ait merasim ve usullerini, esnafların adlarını, pirlerini, mertebe ve derecelerini bildiren **Şecerenameler**in müteaddid nüshaları olduğu anlaşılmaktadır. Biz elimize geçen [1] üç **Şecerename** üzerinde yaptığımız karşılaştırmada bazı farklar olduğunu gördük. Birbirlerinden istinsah edilirken de bir çok atlamalar ve yanlışlıklar da olmuştur. Mesela: **Şecerenamenin** birisinde: ***Şeyh Mahmut*** hazretlerinin **Gülşehir** namdiğer **Kırşehir**de karar kıldıkları „ yazılı olduğu halde diğerlerinede "**Gülşehir** namdiğer„ kelimeleri yoktur. Gene bir **Şecerenemede**: tazir olunan şakirdin "makremesin boğazına takınıp zaviye kapısına kurban asıp yüz sürecek olursa üç gün sonra affolunacağı„ cümlesi yerinde:"makasın ve perdah ağacın boğazına takınıp tekke kapısı eşiğine yüz sürecek olursa...„ satırları vardır. Biz bu kayıtlardan **Şecerenameler**in meslek ve sanata göre tanzim edildiği mağnasını çıkarmaktayız.

Evelce de kaydettiğimiz gibi, **Şecerenameler**in ***Ahi Evranı*** Hazreti ***Muhammet***, ***Abbas*** ve ***Ali*** den başlatması devrin modasına uygunluktan başka bir şey değildir. ***Ahi Evran*** Türk olduğu gibi, ***Ahi Evran***dan çok evel başlayan ***Ahi***liğin kaynakları da **Orta Asya**dadır.

Şecerename sureti:

هذه شجرة شريف من نسل آدم صلواةالله على نبينا وعليه) neslinden ***Ab-***

[1] Ahilere ait ellerinde kalan son atayadigârlarını tetkik için bana vermek lûtfunda bulunan Ahi evlâtlarından Emekli Maliyeci Musa Kardeşle, Çilingir Salih usta ve kardeşi Polis memurlarından Hayriye teşekkürler ederim. --C. H. T.

dülmenaf oldu, andan ***Haşım*** oldu, andan ***Abdülmuttalip*** oldu. ***Abdülmuttalibin*** iki oğlu oldu biri ***Abdullah*** ve biri de ***Abbas*** Radiyallahüanhümadır. Andan dahi ***Ahi Evran Hazretleri*** oldu, asıl ismi şerifleri sultan ***Mahmutta***. ***Ahi Evran*** olmağa sebep bu olduki: Sultanımız Sultanı Enbiya Sallallahü Aleyhivessellem Hazretleri buyurdular ki: cemîğ Eshabı cemedip, Bedrihuneyin gazasına üç güne kadar silâhlarınızı hazır edin dedikte, ol mecliste amcası Hazreti ***Adbası Ekbere*** alemi şerifi size ihale eyledim, buyurunca heman ayak üzere kalkıp Yaresulallah pek piri fani oldum oğlum Sultan ***Mahmut*** benden kuvvetlidir. Alemi şerifi ana ihale edin dedikte, bu kelâm hoş geldi. ***Bilali Habeşî*** buyurdular ki varın alemi şerifi getürün dedikte, getirdiler. Alemi şerifin rikâbını, Sultan ***Mahmudun*** boynuna hamail edip teslim ettiler. Onun için Resûlillâh ***AHİ*** buyurdu ve ***AHİ EVRANSIN*** diyip olzaman el kaldırıp dua ettiler ki cemiğ eshap Cebrail, Mikâil ve İsrafil ve Azrail Aleyhisselâm vesair melaikeler bile itti ve buyurdular ki Hak canibinden bukadar inayet oldu bize ve size dahi vasiyet edelim ve Resûlillâh buyurdular ki kalkın gazaye gidin diye buyurdukta bir perşenbe günü teveccüh ettiler varıp Hak ve Subhanehu Tealâ Hazretleri evvelâ Sultan ***Ahi Evrane***, saniyen cemiğ Eshaplara fırsat verip fethettiler geldiler Resûlillâh suali şerif buyurdular ki ya ***Ali*** keremallahü veche! ***Ahi*** Sultan ***Mahmut*** gazada nice muharebe eyledi. Ya Resûlillâh; bir eli alemi şerifte, bir eli kılıcta her canibe dahi muharebe eyledi, ***Evran*** gibi anın içîn ismine Sultan ***Ahi Evran*** buyurdular. Eshaplar dahi bunu görünce her birerleri birer yadigâr verdiler. Birer yeşil bayrak verdiler, Resûlillâh buyurdu ki Ya ***Ali*** sen ne verirsin, dedikte, Allahın emri üzere, Resûlillâhın kavli üzere kızım ***Rukı-***

yeyi, amcam oğlu Sultan ***Ahi Evran*** haretlerine verdim, ol saat Resûlillâh nikâh hutbesini kıraat eyleyüp üç gün, üç gece nimet çekilip, düğün ettiler, bir günde otuz üç koyun, ikinci günde, otuz üç kara keçi, üçüncü günde otuz üç kara sığır kesilip, üç günden sonra geldiler el öptüler icazet aldılar yani musafaha ettiler Resûlillâlh Aleyhivessellem ***Ahi Evran Şeyh Mahmud***un elini eline alıp, imamı ***Ali***nin matbahına girdiler, düğününde boğazlanan derileri ve gönleri mübarek elile ve mucize behresile birer, birer Sultan ***Ahi Evran Şeyh Mahmud***a teslim ve mucizatile dua eyledi, Hazreti Pir ***Ahi Evran*** bir gece ile bir gündüzde Allahın keremi ile elvan elvan ve türlü renk etti, tamam ettikte her elvandan, bir tura bağladı, Resûlillâhın meclisi şerifine getirdi. Mübarek elile açtı cemiğ eshab tahayyürde kaldılar ve tamaşa kıldılar, Hazreti ***Ali*** keremullahü veçhe bilâ perdah olduğu için içinden birisini alıp asayı şerifiyle perdah eyledi, Sultan ***Ahi Evran*** ya Resûlillâh şakird sanatını tamam edip hizmetini üstadına beğendirince meyan beste iken kemer besteliğe lâyık olmazmı? deyu buyurunca ol saatta Resûlillâh sallallahu aleyhi vesellem kendüye, Hazreti Cebrail aleyhisselâm kendi mübarek beline ***Şed*** bağlayıp desturu Taalâdan niçe aldı ise mübarek loncai ***Şed*** bağlayıp icazet vermiştir, sonra Sultan ***Aki Evrana*** izin verdi. Otuz iki esnafın pirinin belini bağlayıp el kaldırıp dua eyledi cümle otuz iki esnafın pirleri bu tarika ve bu erkâna aşık oldular.

Aşık olanlar, bereketi ***Halil*** niyaz etsinler, kisblerinde ve ticaretlerinde, cem'ğ yol ve erkânı, ***Ahi Evran*** Sultan ocağından talep etsinler. Kispelerinde, ticaretlerinde bilcümle nefi'âm olsunlar, deyu olzaman Resulillahü sallallahü aleyhi ve sellem hazretleri buyurmuşlardır ki ***Abbası Ekber*** neslinden ta kıyamete değin otuz iki esnafın yolunu ve erkânını talimle icra etsinler, deyu. Binaen alâzalik ba'dehu şöyle ma'lûm olaki: Sultan ***Ahi Evran*** gelip Rum ve Rum diyar ve diyar, ***Şeyh Mahmut*** hazretleri kadem bastılar, bir yerde karar etmediler **Gülşehir** nam diğeri, **Kırşehirlide** karar edip anda kârhane bina ettiler, çok vilâvetlerde kerameti zahir oldu. **Kırşehrine** kadem basdıklarında ağyan ve ekâbir geldiler, ya devletlû! bizim havfımız vardır bir ejderha peyda oldu, onun şerrinden bizi halâs eyle deyu niyaz ettiler ve ejderhayı ona gösterdiler, dua edip ejderhanın yüzünü, yüzüne sürerek, ol ejderhayı kendine mutiğ ve münkad eyledi, ***Evran*** sensin deyip azize kendini teslim eyledi. Aziz ***Evran***, ***Ahi*** hazretleri ol ejderhanın boğazına zincir takıp, kârhânesinin tahtına bağlayıp, cümlenas böyle göricek, küllühüm mutiğ olup, ***Ahi Evran*** Sultanın kârına ve kisbine ocağının ve tarikatının devamına dua ve sena eylediler, ömrü şerifleri doksan üç yaşında darü fenadan, darübakaya teşrif buyurdular. رحمت‌الله علیه رحمتا واسعاً

انه من سلیمان وانه بسم‌الله‌الرحیم

الحمدالله رب‌العالمین والصلوة والسلام علی‌رسولنامحمد وآله وصحبه اجمعین ان‌الدین عندالله الاسلام قل‌اللهم مالک‌الملک توتی‌الملک من‌تشاء باسمه ومراده واحسانه وتعالی شجره سلطان اخی اوران محمودابن‌عباس قدس سره‌العزیز بکی اصحاب کبار حضرت محمد مصطفی صلی‌الله علیه وسلم بودین جمله چا کران فلان نام آدمیان دستکان حضرت‌علی کرم‌الله وجهه اعظم افصح المتکلمین مولانا علی‌الدین واحفرهم‌السید مصطفی‌العزیز[1] عفی‌عنه سبب تحریر وشریعت وطریقت وحقیقت معرفت پیربیران عزیزعزیزان سرچشمهٔ سلطان اخی‌اوران شجرهٔ کتاب بودرکه السلام علیکم یا ارباب حقیقت السلام علیکم یاارباب اهل طریقت السلام علیکم یا ارباب اهل معرفت السلام علی-

[1] Fütüvvetnameyi yzanın adı.

المرسلين والحمدالله رب العالمين اما بعد نحمدالله والصلوة والسلام على رسولنا محمد وآله الكلام واصحاب العظام كما قال الله تبارك وتعالى فى الكلام استعيذبالله ان رحمةالله قريب من المحسنين.

Hâza silsilename: sultan ***Ahi Evrandon Ahi Evliya*** oldu. Andan ***Ahi Melik*** oldu, andan ***Ahi Beşir*** oldu, andan ***Ahi Said*** oldu, andan ***Ahi Cüneyt*** oldu, andan ***İmamı Cafer*** oldu, andan ***Sadık*** oldu andan ***Ahi Evranı Taran*** oldu, andan ***Ahi İlyas*** andan ***Ahi Gürcanî*** andan ***Şeyh Kemal*** andan ***Şeyh Mehmet Ahi*** andan ***Ahi Şeyh Maksut*** andan ***Ahi Şeyh Nesuh*** andan ***Şeyh Ayvan*** andan ***Ahi Şeyh Musanın*** üç oğlu oldu. Biri ***Ahi Abbas*** biri ***Ahi Şeyh Mustafa, biri Ahi Şeyh Evliya*** oldu. ***Şeyh Evliyadan Ahî Şeyh Hüseyin*** andan ***Ahi Şeyh Mehmet*** andan ***Ahi Kasım,*** andan ***Ahi Nesuh*** andan ***Ahi Musa*** andan ***Ahi İbrahim*** andan ***Ahi Hüseyin*** andan ***Ahi Şeyh Mehmet,*** andan ***Ahi Şeyh Mustafa*** andan ***Ahi Şeyh İbrahim*** andan ***Ahi Şeyh Cafer*** andan ***Ahi Evliya*** andan ***Ahi Musa*** andan ***Ahi Ahmet*** andan karındaşı ***Hüseyin*** andan ***Ahi Şeyh Ömer*** andan ***Ahi Şeyh İsmail*** efendi saliki ahiret ve sahibi hüsnü siyret ve mekremetine seza olan ***Şeyh Musa*** hazretleri kadem basmıştır, bir esnaf beyninde pirinin tarikatında ve fütüvvetinden hariç hareketi vaki olursa dükkânını tağlik edip ba'dehu, üç gün sonra tövbekâr olursa, izin birle fethedip ba'dehu mütemerrit olur ise marifeti şer'ile tedip ve tarikata boyun verdirmeğe ve ihtimam edilmesi için pirler böyle buyurmuşlardır ki:

ولايتغير فى شروط المذكور فكلهم يشتغلون بامورالصواب ويعرفون الاخرة ويدعون الاجدادهم ويحمدون الله تعالى فى الليل والنهار وكانون مع المشايخ والابرار دفع الله تعالى فى الدنيا والاخرة ومن سعى فى تكميله فكانه له ثواب وهو نزول الكتاب الى خيرالخلق الذى له فضل الخطاب وهو عزيزالمتعال صاحب الجسم والبدن واحوال شيخ

والحسن القطب الزمان والاوران وكامل الوقت والدوران الشيخ عمادالدين اخى اوران پير دباغان من نسل ابن عباس عليه رحمةالله والغفران وكشور فتوت محمد عليه السلام.

Der methi debbağan:

Berekâllah tekyemiz buldu nizamı izzeti
Var ola ki her gelen durdukça dünya künbeti
Pişvamız hazreti Adem Safiyyullahtır bizim
Lâcerem ol işledi bu pâk san'ati
Nice gaip erleri âlemde gülbangin çeker
Pirimiz ol âli sultan İbni Abbas hazreti
Hemdahi mansuru Âbiddir meyan pestemiz
Ana çıkar silsilemiz anlarız bu âdeti
Piri erkânı tarikat haşredek yad eyleriz.
Nimetullah Ahi Evran Tanrının bir nimeti
Şugliya İhlâsla hizmet eden bu tekyeye
Halikın halis kulu Peygamberin has ümmeti

Piri piran, aziz azizan kutbül'arifin sultan ***Mahmut İbni Abbas*** kaddese sırrıhül'âziz, pîri keşti cihan, besti kadem, mübareki seyabı kâmiyabı dermeyanı âşıkan ve tekyenişini azizan, hümacihanı fadılan, sultan ***Mahmut Ahi Evran*** taksimi gurema hakikat, erkân buyurup, tertibi debağan va sair esnaflara buyurmuşlardır ki: Şecerei şeriflerinde ***Ahi sözü pir sözü, Ahi sözüne itimat etmeyenlerin üzerlerine pirlerin laneti olsun ve hak didarından merdut olurlar.*** Vehabibullah Muhammedülmustafa aleyhisselâmın şefaatinden mahrum olurlar. Ve pirlerin bedduası onların üzerine olsun ve her medinede mevcut olan debbagan fıkaraları ve sair bilcümle esnaf fıkaraları, pîri piran, azizi azizan sultan ***Mahmut Ahi Evran*** kaddese sırrıhül'a zizin bilcümle terbiyetil-fukara

büradetüt-telâmiz desti sultanı ***Ahi Evran*** köçeklerine ve şecerei şerifine itimat etmeyenin kendisine zararı vardır. Şöyle malûm ola ki yakasın kesüp börkün alup ocaktan red oluna. Eğer red olunmaz ise cemiğ pirlerin bed duası ve bizim pirin bedduamızı kabul etmiş olurlar. Pirlerin taksimi gureması budur ki: ***Ahi Baba*** üç hisse ala, muhalefet olunmıya, kethüda iki hisse ala muhalefet olunmıya, ve otuz yıllık üstadlar ikişer hisse alalar. Ve yirmi yıllık üstadlar birer buçuk hisse alalar muhalefet olunmaya. Ve on beş yıllık üstadlar birer hisse alalar, muhalefet olunmıya, ve on yıllık ustadlar hakkının rubunu vereler. Vesairleri bu tertip üzere hallı hallince teselli olunup, ve tekyenişin GÜLBANGİ MUHAMMEDİYE hazır olalar. Dua eyledikte pirlerin ismini yad edeler, gülbangi Muhammedî çekip selameti birle dağılalar. Şöyle malûm ola ki: Otuz yıllık ve yirmi yıllık üstadlar ***Ahi*** önünde ellerin sallınup şöyle mücadele ederse yakasın kesip börkün alup tekrar şakirtliğe vereler, kabul etmiyecek olursa red oluna. Ve on beş yıllık usta serkeşlik ederse taziri hakikat değneğini urduktan sonra, makremesin boğazına takıp zaviye kapısına kurban asıp yüz sürecek olursa üç günden sonra suçu affoluna, meclis edip postuna lâyık edip oturalar. Şöyle malûm oluna ki cemiğ bilâdı islamiyede vakiğ debbağan hanemize lâyık olan deriyi ve eğer palamutu ve eğer mazı ve eğer yaprak vesair şeyler vardır, cümle tüccarlar geldikte zaviye kapısına yüklerin indirüp ***Ahi Baba*** ve Kethüda ve Yiğitbaşı ve Tekyenişin yedlerine teslim oluna. Sonra Yiğitbaşıları, cümle üstazları davet edip, badehu herkes hizmetine gideler. Anlar gittikten sonra ***Ahi Baba*** ve Kethüda ve Yiğitbaşı ve Tekkenişin bazar edüp parasın versin. Sonra taksim oluna. Pirlerin buyurduğu minval üzere üstadlar herkesin hissesin dükkâ-

nına ileteler. Herkes halli halince teselli olunup, gülbangi Muhammedî çekilüp selâmeti birle dağılalar. Şöyle malûm oluna ki sair diyardan gelen ustadlar geçi, koyun ve oğlak ve sığır ve camus derilerini cemedüp fukaralara zulmedüp ziyade baha ile alurlar imiş. Allahütealâ ve Resûlün ahkâmı şeriyesin icra edeler. Kadı efendiler zeyde fazluhu Kutbülarifin sultan ***Mahmut Ahi Evran*** pirin şecerei şerifi vüsul buldukta, meclisi şeri şeriflerine dahil oldukta, şöyle takriri kelâm edüp mezburları talep ederiz dedikte, ol makule kimseneleri meclisi şer'a davet edüp, şecerei şerifte devri ademden beri bir ocaktan bir ocağa alına gelmiş değildir. Sultan ***Mahmut Ahi Evran*** pirimizin şecerei şerifinde mestur ve mukayyet olan budur ki: şeri şerif icra edeler. Kadı efendiler şecerei şerife itimat edeler, gaflet olunmaya. Tahriri fi şehri şabanülmuazzam sene seb'a ve mie ve elf.

Haza maani cemiğ debbağlar ve otuz iki esnaf ve sair esnaflara, cümlesine nafidir. Bilgel ve agâh olgıl ki her kim ki bu mağnaları ve erkânları bilmezse yidiği ve içtiği haramdır ve ana şakirt almak ve yol öğretmek ve başka çıkarmak haramdır. Herkim bu tarikleri ve bu yolları bilmese pirperverliği yoktur ve şakirde destur vermesi reva olmayıp, pirlerin bedduasına müstehak olurlar. Allhü Âlem bissevap (tercemanı tuhfe).

Hâzâ kitabı fütüvvet ehli erkân kaçan Nakip oğlanları içeru girdikte küçükleri alıp esselâmü eleyküm ya talibi ehli şeriat diyüp dört kapının selâmını [1] bu vecihle reva edeler.

[1] Bektaşîlerde de dört kapı selâmı olduğunu yukarıda görmüştük. - C. H. T.

Andan sonra diyeler ki: erenler nazarında tarikat karındaşları bir küçük yetiştirdiler, erenler nazarlarında revan etmek murat ediyorlar, üstadlar siz ne buyurursunuz? Hazır olan erenler buyuralar ki Ehlihu ve mahallihu deyup üç kere Allahü-ekber Allahüekber lâilahe illâllah vallahü-ekber velillahülhamd diyeler. Andan sonra üstadların ellerin öpeler. Ey talibanı erkânı tarikat, kaçankim süal etseler tarikatın evveli nedir? Cevap budur ki: Teslimliktir. Badehu ustadla şakirt mabeyninde bir ahit budur ki: Evvelâ üstad şakirt hakkında nefsine emin ola, canibin sadakat üzere olalar. Üstad şakirde beş hizmet göstere: Evelki miftahı eline vere tesellüm eyledikte varup dükkânını açup çevirip çekmeğe. İkinci oldur ki: Sakılıktır, seccade yerine salup riayet etmektir. Üçüncü hizmet oldur ki: Sahiliktir. Dördüncü hizmet oldur ki: El kavuşturup edeple öyle duralar. Beşinci hizmet oldur ki: Andan sonra üç gün açlık çekmek gerektir ve yedi gün dökülüp sökülüp durmaktır ve kırk gün yine açlık çekmektir ve yalıncaklık çekmektir. Badehu bin bir gün hitamında çile muradın vereler. Amma nasip bir gün olur ol güne yevmi rasad derler. İsteizübillah ان جهنم كانت مرصاداً صدقه ve üstad şakirdinden razi olduğu lâzımdır. İcazet ve inabet verüp erkân üzere.

Fasıl: İmdi gerektir ki üstad olan üç nefes vireler cümle ve on nefes vire. Badehu ustabaşı dahi üç nefes vere. Cümle ve on iki nefes olur. Üçü şeriat, üçü tarikat ve üçü marifet ve üçü hakikattandır. Hakikat marifet hükmündedir. Tarikat gayri haldir. Şeriat nizam içindir. Ve dahi tarikat içinde üç şart vardır ki üstadlar ana üç nefes derler, üstadlar şakirde derler, biz dahi anı beyan edelim: Evel nefes ki şeriat emrindedir, şehadet kelimesine işarettir ve şehadet iyman seccadesidir, okumak yazmak ile bilinmez. pirperver olup çürüklükten

kurtula. İkinci nefes, tarikatta şehadettir, iymanın nurudur. Hakikatta iyman nedir dersen cevap budur ki candır, nefes değildir. İmdi yol nefes süaleden bir elden ve bir ayaktan ve bir dilden şeriatte dilin şehadettir, tarikatte elin seccadedir, hakikatte ayağın ibadette ola.

Fasıl: Geldik sağ yol karındaşına: Üç nefestir, süal etseler revan olmak hakikat ile cevap budur ki biiznillahi teâlâ diseler ki niçe oldun? Cevap vere ki erenler nazarında, gök kubbe altında, yeşil seccade üzerinde, a'emi şerif tahtında revan oldum diye.

Fasıl: Geldik sol yol karındaşına: Üç nefestir, süal etseler: Vücudu nuru hakikatle cevap vere ki: Semiğdir. Süal etseler Allahı neyle izhar eyledin? Tarikatle semiğdir: Müslümanmısın? Şeriat ile cevap ola ki: Amenti billahi ve melâiketihi. Herkim ilmile amil olur, zikrolunan üslup üzere cevap vereler. Tarikat erenleri meydanında hizmeti makbul ve lokması helâl ola. Ve eğer cevap vermezse çürüktür, pire hizmet etmemiştir, şöyle biline.

Fasıl: Diseler ki yol nedir ve erkân nedir? Cevap vere ki: Yol: Lailaheillallah ve erkân: Muhammedürresulillâh. Dahi diseler ki üstade hizmet etmek nedir? Erenler meydanında süpürge çalmaktır, dahi diseler ki süpürge ne ola? süpürgeyi eline alıp ortayı süpürüp andan sonra sakalına yapışıp durmanın mağnası oldur ki erenler maydanında sakalım süpürge demektir. Dahi nirden geldin ve andan ne getirdin? cevap oldur ki erenler selâmın getirdim, erenler selâmın alıkoydum, cevap vereler.

Fasıl: Diseler ki pirinden ne getirdin? dedikte taşra çık içeru gir. Erkândan ne getirdin? beş nesne nişan göricek

kabul etmek vaciptir. Üstad olan kimseneden icazet dileyip kapıya geçip kalkıp esselâm diye. Andan sonra diyeler ki erenler icazetile pirimiz nazarında öldüm. Bu zamana gelince ayağımız bir harama basıp, yahut elimiz bir harama uzatıp, ya dilimiz yalan söyleyip, ya gözümüz namahreme bakıp veya kulağımız haram işitip, siz erenler nazarında estağfirullah söyler dilim. استغفرالله والحمدالله ولااله‌الاالله والله اكبر ولاحول ولاقوته الى بالله العلى‌العظيم iki dizin çekip otura ve nakip icazetile küçüğü alıp kapıya geçe. Badehu üstad şakirdi alıp ayağı üzere durup dua kıla, bir kere elin nakibe müstahakkını teslim ede. Ve nakip sofrayı eline alıp (besmele) Erenler, tarikat karındaşları bir taam bişirmiş ve latif ve tahirdir, ne buyurursunuz? Diyeler ki taamı niçin eyledin? Revanım için dahi allah rızası için eyledim. Lailahe illallah bizde allah için diye nakip sofrayı döşeyip taamı yedikten sonra dua ede ve o mahalden gideler. Mecliste hazır durup kimseden hak vardır talep eyleye. Üstad ki üç nefestir ve üç yol atadan ve üç yol karındaştan ve üç yol sol karındaştan şöyleki on iki nefestir. Yol atadan yol kardaştan revan ola. Talip işareti ve sözünü göster. Pirden ne güna görürsün yüzleri ak ve üstadları ruhsat tahirlerden olan kimsene dahi pâk eylediler. Eğer üstadın bir gez elini eline alıp erkânı rümuz göstere ve karındaşına talim edeler. Çürük olan kimsene ne paktir kendusin pir perverde erkân olmayınca vasıl olmaz. Tarikat içinde olmayan kişinin nimeti haramdır. Vesselâm.

Bundan sonra sağ ve solda oturacak esnafların adları ve pirleri sıralanmakta, ekser şecerenameler de şu manzum öğütle bitmektedir:

İlla ey talibi sanat
Sadakatla eyle hizmet
Bu san'atta olur himmet
Denilür Ahi Evran Sultandır

Helâldan kesbikâr etmek
Haramdan ictinap etmek
Kerih murdarı pak etmek
İbni Abbas Ahi Evran Sultandır

Bu san'atın sana kârı
Kuşanur *Şed* erkânı
Halife usta desturu
İcazetgâhı erkândır

Gelin bu beyti âlaye
İtaat eyleyin erkâne
Ahi Evran sultane
Duacı Hankahidir

Bu vadide iki er vardır
Biri Sultanı ikbaldir
Bu debbağ tekkeleri vardır
Denilür Ahi Evran sultandır

Zehri katildir bu dünya susayıp içme sakın
Bu ömür sermayesin nahak yere saçma sakın
Kizbi gaybi iftiraye ağzın açma sakın
Hak lisan verdi sana zikreyle tesbih etmeğe
Yürü ilim meclisine bir nasihat etmeğe
Evliyalar sohbetinden dûr olup kaçma sakın

Bunu yazdım bi vefadır rüzigr
Ben ölürsem hattım kala yadigâr.

İcazetname :

Ahilere ait elimize geçen dökümanlardan birisi de ***Ahi Sinan Bini Mesut*** [1] icazetnamesidir. Aynen fotoğrafisini koyduğumuz bu icazetnamenin **Farsca** kısmının tercemesini, **Ankara** Merkez Hıfzısıhha müessesesi mutahassısı sayın Hekim Şifaî (***Feridun Nafiz***) kardeşimizin delâletlerile **Üsküdarda** ***Selim ağa*** kütüphanesi fazıl Müdürü üstad ***Ahmet Remzi*** lütfetmişlerdir. Bu zahmetlerinden dolayı her ikisine de sonsuz minnet ve şükranlarımı şuracıkta tekrarlarım.

Ahi Sinan Bin Ahi Mesut İcazetnamesi tercemesi :

بسم الله الرحمن الرحيم

Bilmek lâzımdır ki esrarı ilâhi müftileri böyle rivayet ve namütenahi ahbar münşileri şöyle nakil ve hikâyet ederler ki Fütüvvet zemanı kadimi ezelide mezkûr ve hakimi lemyezelî menşurunda ayeti meşhurdur ki: [قالوا سمعنا فتى يذكر هم يقال له ابرهيم] ve yine bilmek lâzım ve özür ve bahanesiz muktedir olmak gerektir ki:

Fütüvvetin rüknü azamı edeptir. Ve mübarektir olkimse ki edep anın zatında mükteseptir. Babullah meftuhtur. Fakat bu kapıya edeple dahil olunur ve edebin hülâsası herşeyi mahalline vazetmektir. Ve mürit için terbiye ahlâkı razıyye ile beslemektir. [الادب وضع كل شى فى موضعه] ve fütüvvettar olan kimse cemiğ adap tarikıyle araste ve envaı maarif mühümmatile piraste olmak lâzımdır. Terbiyeyi: İtaatta, lokma yenilmekte, söz söylemekte, yola gitmekte, kalkmakta ve oturmakta kemer (miyan) bağlamakta ve çözmekte ara-

[1] Kırşehirde Ahi Mesut adına bir vakıf söylenmekte isede bu hususta bir kayıt ve vesika elde edilemedi.

sunlar. Ve anın zahir ve batınını ahlâkı hamide ve amali pesendide ile tezyin etsinler, taki bu terbiye sebebile o güruhtan olmasınlar ki anların başlarında gaflet ve fesad bulunur ki şu ayeti kerime mealine masadaktırlar: [ولقد ذرأنا لجهنم كثيراً من الجن والانس لهم قلوب لايفقهون بها ولهم اعين لايبصرون بها ولهم اذان لايسمعون بها أولئك كالانعام بل هم اضل اولئك هم الغافلون] ve sahibi fütüvvet olanlar altı hasletle müzeyyen olmak lâzımdır ve altı rükün o kimsede muayyen olmalıdır ve bu altı rüknün başı tevfikatı hakka karşı: Küşadedil-gönlü açık olmak, yani iptida sadır ve varit-gelen gidene kapıyı açık bulundurmaktır. Babullah meftuhtur. İkinci rükün: Küşade pişani-alnı açık olmak ve gözü misafirlerin gelmesine muntazır olmaktır. Kavli teala: [هل أتيك حديث ضيف ابراهيم المكرمين اذدخلو عليه فقالو سلاماً] Üçüncü rükün: Sofranın bağını açup ve nesi varsa huzura getire [السخى بما يملك] Ve mezkûr altı rükünden üçü de şunlardı: Birincisi gözünü ayıp görmekten bağlaya [يعلم خائنه الاعين وما فى الصدور] ikincisi lisanını gıybetten ve mesaviden, yalandan bühtandan hıfz ede ki: [ايحب احدكم أن يأكل لحم اخيه ميتاً فكرهتموه] üçüncüsü kemerini haramdan menede ve nefsin yularını haramdan çekilmiş bulundura. Kavli teala: [والذين هم لفروجهم حافظون الاعلى ازواجهم اوماملكت ايمانهم] Ve kendi aziz vücudunu az yimek, az uyumak az söylemek ile mesut ede ve hulku ilahiye ile tahalluk edip halk ile güzel geçine ve kimseye eza ve cefa isâl etmeye. Şiir:

آن لفظ نكوى توكهر سفتن تست — خلق خوش تو سخن پذير فتن تست
علم وعمل وزهد تومى دانى چيست — كم خوردن وكم كفتن وكم خفتن تست

Türkçesi :

"Senin o güzel sözlerin inci delmek demektir. Güzel huyun da söz kabul etmekliktir. Senin ilim, amel, zühdün de: Az yemek, az söylemek, az uyumaklığındır.„

(Can kardaşı ve iki cihan sevgilisi pek aziz, pek kerim, pek büyük, müttakî, mütedeyyin, mukbil, makbul, eshabın mefhari, akranın da iftiharı, fütüvvet ve mürüvvetin de meliki ***Ahi*** Hoca elhac ***Kasım bin Ahi Mecdüddin*** ki Allahü tealâ anın hakkında tevfikını daim buyursun).

Bu ekavil ve te'vile binaan yiğitlerin, civanların ulusu, fütüvvet ehlinin kıdve ve mutemedi ***Alaüddin Ahi Sinan Bin Ahi Mesut*** namına mübarek icazet ve müteberrik teşriftir. Allah bereketini daim, marifetini ziyade eylesin. Lâyık ve münasiptir ki asitane kapısını açsın ve kandil uyandırsın ve gelip gidenlerle süt ve şeker gibi ihtilât etsin ve kemer bağlasın çözsün ve bu tarikata kendi kudretini temam ve kemalile göstersin ve fütüvvettarlık şartlarından hiç bir dakika fevt etmesin. Ve hazreti Hüdaye ve Resûle ve bilcümle müslümanlara lâyik olan ihtiramı yerine getirsin [ولله العزة ولرسوله وللمؤمنين] Ve şol kimseler ki ***Ahi Sinan***'a iradet getirmek istiyeler. Bu tarikte anın elini fütüvvet ve mürüvvetin sultanı cihanın Ahisi ***Nasıruddin Evran*** [قدس الله روحه العزيز] in eli bileler ve anın kabulünü hazreti ***Evran***'ın aynı kabulü tanıyalar. ***Ahi Sinan***'ın kemerini fütüvvet ve mürüvvetin mabihüliftiharı cihanın bir tanesi ve devranın beğendiği ***Ahi Mahmut*** (ömrü uzun olsun) nasıl bağladı ve çözdü ise ***Ahi Mahmudun*** kemerini de (Allah bereketini daim etsin) fütüvvet ve mürüvvet ulusu ***Çelebi İnam*** bağlamış ve çözmüştür. ***Çelebi İnamın*** kemerini iftiharül-fütüvve ***Ahi Turud*** [1], ***Ahi Turud*** un kemerini ***Ahi Şerefeddin***

[1] Ahi Turud adına Konyanın Meram bağlarında Turud deye bir mevki vardır. Orada iki ırmak yanyana aktığından biz "dü rud„ yani iki ırmak sanıyorduk. Bu icazetname o zumumuzun batıl olduğunu söyledi. F. Nafiz Uzluk.

Hoca Osman ve ***Hoca Şerefeddin Osman***'ın kemerini ***Ahi Sinaneddin*** Aksarayi, ***Ahi Sinaneddin*** Aksarayinin kemereni ***Ahi Emirci*** Karahisari, ***Ahi Emirci*** Karahisarinin kemerini fütüvvet ve mürüvvetin sultanı ***Ahi Nasıruddin Evran*** bağlamış ve çözmüştür. ***Ahi Nasıruddin Evranın*** kemerini fütüvvet ve mürüvvet meliki ***Ahi Ahmet Kayser***, ***Ahi Ahmet Kayserin*** kemerini ***Ahi Başara*** [1] ***Ahi Başarın*** kemerini ***Ahi Kaplan***, ***Ahi Kaplanın*** kemerini ***Ahi Hüsameddin Süzenger*** (iğneci) bağlamış ve çozmüştür. ***Ahi Hüsameddin Suzengerin*** kemerini ***Ahi Abdullah***, ***Ahi Abdullahın*** kemerini ***Ahi Ferec Zengâni***, ***Ahi Ferec Zengâninin*** kemerini ***Ahi Ali Uryan***, ***Ahi Ali Üryanın*** ***Ahi Mehmet*** Buhari, ***Ahi Mehmet*** Buharinin kemerini ***Ahmet Reşit Kübera*** bağlamış ve çözmüştür. ***Ahi Reşit Küberanın*** kemerini hazreti ***Ali*** keremallahi veçhe bağlamış ve çözmüş ve emrilmüminin hazrati ***Ali***nin kemerini hazreti ***Hamza*** (R. A.) bağlamış ve çözmüştür. Hazreti ***Hamzanın*** kemerini Hazreti ***Muhammet*** عليه افضل الصلواة واعلاها واكمل التحيات واثناها bağlamış ve çözmüştür. Ve Hazretl ***Muhammet*** aleyhisselâme fütüvveti hazreti ***Cebrail*** aleyhisselâm hazreti rububiyetten getirmiştir. Bu icazetname 876 senesi muharremi sonunda yazılmıştır.

Beratlar:

Bize tevdi edilen vesikalar arasında bir kaç tane de Berat vardır. Bunlar bir şeyhin vefatı üzerine inha edilen diğerbirisine şeyhliğin tevcih edildiğine dairdir. Tarihî bir

[1] Ahi Kayser, Ahi Çoban, Ahi Başara haklarında Sultan Veled hazretlerinin divanında gazeller, medhiyeler, mersiyeler vardır. Eflâkî manakıbında da birçok Ahi adları geçiyor. Vaktim olursa size onları istinsah ederim. F. N. Uzluk.

kıymetleri olmadığı için konulmasından sarfı nazar edildi. Kırşehirde metfun Nasıruddin Ahi Evrana ait vakfiyenin suretini aynen aşağıya dercediyoruz.

Ahi Evranın vakfiyesi sureti

Adet : 94

İşbu vakfiye sureti Mahkemei şer'iye sicilinin doksan yedinci sahifesine yüz numarada kaydedilmiş olduğu işbu mahelle şerh verilerek temhir kılındı.

19 Eylûl 329 kadii liva Kırşehri
İbrahim Vehbi
Bin Osman

بسم الله يتمنا بذكره الجليل انه سميع الدعا

الحمدلله المتعال جدعن النقض والزوال وهوصاحب العزوالكمال موصوف باوصاف الكرم والجلال ولم يزل عما كان عليه فى الازل ولا يزال عزعلوشانه رب الارواح والجمال والصلوة والسلام على محمد صاحب الحوض الزلال الذى له خيرالنطق والمقال الموصوف باعلى الخلق والخصال وله الشفاعة يوم الفصل والوصال وعلى اله واصحابه الذى هم مصابيح الجنان فى احسن الحال وهم مصيبون فى الجواب والسؤال وقائمون فى حسن الاعتدال وليس لهم فى الحق انكار وجدال ولا يكون لهم طلب عزالدنيا والمال. وعلى من تابعهم فى صراط المستقيم وحسن المقال الذين هم فى تسوية الابذار والبال كانهم فى سماالدين البدر والهلال جعلنا الله منهم وهو العزيز المتعال الذى وافق موافق اسرار الخيرات وعالم آثار البر والحسنات مجيب الدعوات بفضله واحسانه ومزيد السيئات بعفو وغفران وهوالذى ملك عباده من ملكه مايشاء وقدرارزاقهم فالارض والسما له الغلبة والكبريا والشكر والثناء الموفق عباده المخلصين على انفاق النعم طلبا الرضائه متخلصاً من النقم ولما مراى صاحب الجسم والبذر واحوال السيم والحسن القطب الزمان والاوان وكال الوقت والدوران الشيخ نصرالدين بيربيران اخى اوران عليه رحمة والغفران ان الدنيا مكارة غدارة سريعى السيرو وفانية لم يعتبرها اهل الفضل والكرم ومن طلبها حدله الذل والندم والاخرة خير واحسن النعم ليس فى نعمة رحمة ولا فى شرابه سكرته وفيه حوروغلمان والمشكه والرضوان حصوصاً مشاهدة جمال الرحمن قدوقف وحبس وخلدو سجل ملكه الصرغ المحقق الربع الشايع من القرية المسمى بقزيلجه فى قضا قيرشهرى والربع الشايع من قرية باران اغيل فى حد قرية قزيلجه فى قضا المزبورة ونصف قرية جاروق ونصف قرية لودران ونصف قرية قولاق ونصف قرية قره خليل ونصف مزرعه امور كوبى وانجكر ونصف مزرعه يازى تمير ونصف قرية كوكجه لو

در مزرعة قوجاق ونصف قرية قيزيلقيا ونصف مزرعة انجه اغيل ونصف قرية ميكائيل حصارلى وربع قرية بكدوز وسدس قرية قارسلان ونصف قرية ارسلان طوموش والمذكورات كلها فى قضا قيرشهرى الا الميكائيل حصارلى تابع قضا الحاج بكتاش وربع قرية موجور مع قوز اغاج فى قضا الحاج بكتاش ونصف قرية كوموش كونبت ونصف قرية سيف سراى ونصف قرية يازى قنق متصل بعضها البعض ونصف قرية اخى بوزلر وفى حدها كولجه مع كوك كون ومزرعه ادريس قرية ايل ملك ونصف قرية ايل ملك ونصف قرية كوكجه ايوك واسم اخر كوكجه ذكر كلها من قضاء قيرشهرى وفى نفس قيرشهرى چفتلك مربوطة اثنين وفيها اراضى وحدايق وبيوت وحمام وطحان بايان وذلك المعلومه الحدود ومشهورة القيود عند اهل الولاية والمتصرفين وليس فله حق الغير فكل له واما وقفية على انه يكون فى قرب مرقده زاوية ولذلك الزاوية شيخ ومتول وناظر اولاده الذكور مادام التناسل تعاقب ثم من الاناث الى الانقراض فى قرية مسجد متصل التربة ويصلى الشيخ فيه خمس صلوة ويدعى له فى عقب الصلوة الخمسة ويذكير الله فى ليلة الجمعة والاثنين وبعد صلوة الصبح يقرءسوره يس واوراد شيخ حامد ولى قدس سره وشرط الواقف ان يكون الشيخ صالحاً متقياً متورعاً صاحب العزلة والقناعة وصاحب اخلاق الحميده ومتلبس من لباس المشايخ والصلحا ويجلس فى الزاوية وفى كل يوم يعطى له من غلة الوقف درهم اذامات اوشرع فعلاً فاحشاً يعطى المشيخة اصلح الاولاد على المراتب وشرط النظارة ان يكون من اولاد الواقف ويكون من الصالحين دون الساعين بالفساد وسعى فى تحصيل الشروط ويعطى من الغلة فى كل يوم درهم واذا تسعى فى الفساد يرفع عنه ويوضع غيره من الاولاد وشرط التولية كذلك وان يكون من الاولاد صالحاً صواب الرى وكامل العقل والفكر ويسعى فى عمارة الزاوية والفبر والمسجد وتكميل الاوقاف فى الجنتك والقيرى وظبط المحصولات واعطى المرتزته حقه ويفعل مايتنفع الوقف ولا يتوا فى امور الاوقاف ثم مايق من ذلك يصرف الى المسافرين على قدر الامكان ولايظلم فى الوقف ولا يحتوا فى شروط المزكورة فيعطى كل ذى حق حقه وله مثل الشيخ من الغلات فكلهم يشغلون بامورارب الصنوا ويعمرون الاخرة ويدعون لاجدادهم ويحمدون الله تعالى فى اليل والنهار وكانوامع المشايخ والابرار رفع الله قدرهم وعزهم الله تعالى فى الدنيا والاخرة مادامو على ذلك الشروط وعلى هذا قدو قف ووقفاً صحيحاً شرعياً وحبساً مقيداً مرضياً بحيث لايباع ولايوهب ولايرهن وليس لاحد المكان والولات والوارثين وغيرهم تبديل هذالوقف وتغييره ومن سعى فى تبديله فاثمه عليه ومن سعى فى تكميله فكانه له ثواب الواقف كاقيل الساعى بالخير كالفاعل ويجعل الله الواقف والراعى لذلك الشروط ممن كان فى ظل العرش وفى بحبوحة الفردوس والله الغنى الوهاب وهونزال الكتاب الى خيرالخلق له فصل الخطاب والله عزيز الثواب والرسول عبدابواب جعلنا من اهل السنة والكتاب من المؤمنين اعمالهم

الخير والصواب قد كان الوقف والخيرات في تاريخ سنه ست وسبعين وست مايه من هجرة النبوية المصطفوية عليه افضل الصلوة واكمل التحية . ٦٧٦

شهود الحال

سهد عما كتب ستار چلبي بن مسعود — وعبدالله بن علي — وسليمان بن محمد — ويوسف بن احمد — ويونس بن اسماعيل

وابراهيم بن احمد — واحمد بن حسن — وحسن بن بايزيد — ومصطفى افندي بن بحشايش — وموسى بن حسين

وحمزه بن دولت — وملا علي بن ملا محمد

وغيرهم من الحاضرين

Hacı Bektaş Dergâh ve Türbesi :

Bektaşîliğin ve piri ***Hacı Bektaş***ın merkezi **Kırşehir**in **Mucur** İlçesine bağlı **Hacı Bektaş** kamunundadır. Buraya **Hacım**, ve **sulu**ca **Kara höyük** te derler. 1150 metre irtifaında bulunan **Hacı Bektaş**, suyu, havası, manzarası itibarile çok güzel bir yerdir.

Günbegün harabiye yüztutan ve yerinde dükkânlar ve parklar vücude getirilen dergâh, nahiyenin hakim bir noktasındadır. Eski vaziyetine nazaran üç avludan ve müteaddid bahçelerden mürekepti.

Birinci avluda, dergâha gelen misafirlerin, ziyaretçilerin ikametine mahsus misafirhane ve ahurlar vardı. Ayrıca ekmekevinin kapısı da bu avlıya açılmakta idi. Evkaf idaresi 927 de eski misafirhaneyi yıktırarak yerine kârgir büyük bir bina yaptırmaya başlamışsa da dergâhın kapatılması üzerine yarım kalmıştır. Bu bina ikmal ettirilse güzel bir mektep olur.

Bu birinci avlıda, atevinin önünde, kırmızı taşlarla süslenmiş çeşme üzerinde eski arap harflerile şu kitabe vardır :

1 — Asitanı Hacı Bektaşı Velide niçe zat
Eser hayrederek eylemiş ümmidi necat
2 — İşte bu eseri muteber inşasına da
Türbedar Feyzi Baba [1] oldu delilülhayrat
3 — Çakeri Aliaba Fatıma Fikriye hanım
Yaptı bir çeşme ki tahsin eder ehli hasenât
4 — Dilerim baisi banisini zatı vehhap
Kevser-yap ile seyrap ede ruzu arasât
5 — Aktı tarihi mizabı kalemden Kâmî
Şühedâ aşkına içiniz yahu abı hayat
Harrere Mustafa Vasfi Nevşehrî
1320

Çeşmenin yanındaki tezyinatlı kapıdan ikinci avluya girilmektedir. Burası mustatil şeklinde, etrafı sütunlu revaklarla muhat genişce bir meydandır. Meydanın kapıya yakın bir yerinde çeşme ve havuz vardır. Sağda, ekmekevi, aşevi, cumacamisi; solda: mihmanevi, meydanevi, kilarevi sıralanmıştır. Kilarevinin üstünde yazlık odalar vardır. Meydandaki huvuzun üstünde kırık bektâşî tacının altında:

1324 Maşaallah 1326

Bahrı ummanı vilâyet Hacıbektaşi velî
Hanikahı feyzi baridir heman cennet-mesil
Valii Beyrut devletlu Halil paşa [2] gibi
Bir vezirin hemseri ismetveri Zehra âdîl

[1] Feyzi Baba, dergâhın kapandığında son baba olan Salih Niyazi babadan bir evelki baba. Mezarı Hacıbektaştadır.

[2] Osmanlı Paşalarından olup arnavut ve Bektaşî idi. Yakın yıllarda İstanbulda öldü.

Nazlı hanım bu havzı itti inşa tekyede
Yaptı güyâ cennetülme'vada ayni selsebîl
Hacı Feyzullah baba gayret ve himmet ile
Oldu icrada bu havzı safa-bahşın delil
Sakî kevser şehidi kerbela aşkına
Herbiri olsun ilâhî naili ecri cezîl
Kilki Remziden güher tarih caridir
Babı kevser oldu bu havzı dilârada sebîl
— Mehmet Esat —

Havuzun sağ gerisinde, ekmekevinin önünde, Mısırlı Kara Fatma tarafından gönderilen meşhur aslanağzı çeşmenin kitabesi :

1 — Nuş eden bulur hayatı cavidan
Çeşmei hayvan ki derler işte bu
2 — İç şehidi kerbelânın aşkına
Ver salât ile selâm ile vuzu
3 — Cevheri tarihi söyle Hilmiya
Aslanın ağzından aktı buzlu su
— 1270 —

Aslanın tepesinde de Ya Ali ve altında da zülfukar yazılıdır. Çeşmenin sağındaki duvara gömülü taşta şu kitabe okunmaktadır :

1 — Malkoç Bali ibni Ali [1] hazretleri
Gaziler serdarı ve erenler serveri

[1] Bali bey (Malkoç oğlu) - ikinci Bayezit devri şuc'am rica linden olup, hayli vakit Silistire valisi bulunmuş : ve isyan etmiş olan Aflak voyvodasına karşı sevk olunan askerde bulunduğu gibi, Macaristana dahi sevki askerle Varadin kalesini ve diğer bir çok yerleri zabt, bedehu Perut nehrini tecavüzle Akgerman'ı zabtetmek teşebbüsünde bulunan Buğdan Voyvodasını terbiye etmiş' 904 tarihinde kırkbin askerle Lehistanın üzerine yürüyüp, şanlı bir mnzafferiyetten sonra ganâimi kesire ahzile dönmüştü .
-- Kamusülâlâm: Şemseddin Sami --

2 — Hacıbektaşı velinün aşkına
İledi cari bu ayni kevseri
3 — Tarihi dokuz yüz altmış ikide
Teşnelikten oldu abdalân beri

Aslanlı çeşmenin yanında, solda, ikinci direkte, karine ile okunabilen şu kitabe vardır :

Ey günehkâr örtün yüzü kara
Ne yüzle hazrete karşı vara
— 951 —

Aş evinin önündeki kemerin üzerinde :

Tecdit kıldı bin iki yüz seksen altıda
Aşhaneyi, tak ve revakı Hasan dede

Aşevinin içende, orta kapı üzerinde, ortasında künk bulunan iki teslim taşının altında :

١ — بنا هذاالمطبخ المباركة الحاجي بكتاش الحراصاني
٢ — المعمور وصاحب الخيرات بالي بك بن غازي مالقوچ رحمة الله عليه
٩٦٨

Aş evinin yanındaki Cuma camiinin kitabesi :

١ — هذابنا المسجد فى ايام سلطان الاعظم سليم شاه
٢ — بن بايزيد خان على بن شهسوار بك فى سنه ٩٢٦ [1]

[1] Ali bey-zülkadiriye ümerasından olup Şehsuvar beyin oğludur. Yavuz Sultan Selim hanın Çaldıran seferi avdetinde Zülkadiriyeden Alâüddevle'yi katil ve memleketini zaptettiğinde, vâliliğini sahibi tercemeye vermişti. Badehu Sultan Süleyman devrinde bunda dahi istiklâl hevesi hissolunmağla evlâdile beraber katlettirilerek, Zülkadiriye hânedanının büsbütün nam ve nişanı refedilmiştir. - Kamsulâlâm -

Avlunun solunda, Mihmanevinden sonra gelen Meydan-evinin önündeki sütunda :

İdüp tamirini hayrat
Nebi dede olsun dilşat
Sene bin iki yüz otuz
Sekizde eyledi bünyat

Meydan evindeki kemerin üzerinde :

İtti tamirin Türabî hanei takın bedit
Avni hak bin iki yüz seksen iki tarihi cedit

Meydanevinin kapısı üzerinde de taşa mahkük :

١ — بذلك بسم الله الرحمن الرحيم
٢ — عمر هذالعماره ملك مشايخ آبدالان....

kitabe mevcut isede alt tarafı okunamamaktadır. Meydan evinden sonra gelen kilar evinde bir kitabeye rast gelinememiştir. Adlarından da anlaşıldığı üzere iş bölümü üzerine kurulan bu evler hakkında biraz malûmat verelim :

Ekmek evi :

Bir babanın başkanlığı altında bulunan bu evin vazifesi: dergâha ait ekmekleri pişirmekti. Dergâhta hizmet eden kadınlar bir yabancı geldiği zaman bu evde toplanırlardı.

Aş evi :

Bu evin vazifesi yemek pişirmek, muharrem ayında aşura kaynatmaktır. Bu evde müteaddit ve kemerli büyük ocaklar vardır. Ortadaki ocakta bulunan meşhur ve mukaddes kazanda aşura ve büyük Cem ayinlerinde yemek pişirilirdi. Bu işler bir takım meresime tabi idi. Aşura

ayı gelince dünyanın dört bucağından meraklı misafirler ve Bektaşîler gelirdi. Tarihî kazan dergâh kapatıldıktan sonra Ankara müzesine taşıtılmıştır.

Mihman evi :

Bu eve düşen vazife de yolcuların ve ziyaretçilerin yime, içme ve yatma işlerine bakmaktı.

Meydan evi :

Dergâhın ve bektaşiliğin en esrarlı ve önemli evi bu evdir. Bu ev yabancılara daima gizli tutulmuştur. Tarikate girme, ikrar ve nasip alma merasimi, cem ayinleri bu evde yapılırdı. Bu merasim hakkında ***Ahiler*** bahsında kısa bilgiler vermeğe çalışmıştık.

Kiler evi :

Bektaşîliğin en son ve yüce makamı demek olan Dede baba bu evde oturur, ziyaretçileri bu evde kabul eder, dergâhın kasası, kıymetli eşyaları, yiyecek ve içeceği bu evde mahfuz bulunurdu. Bu evin dolambaçlı kapıları, gizli daireleri, her evin arkasında olduğu gibi bu evin arkasında da geniş bir bahçe ve içinde köşkler vardı. Baba hatırlı ve nüfuzlu konukları, muhip ve mensupları bu köşkte kabul eder, onlara ziyafetler çekerdi.

Babalar arasından kaydı hayat şartile seçilen. ***Allah-Muhammet-Ali***yi temsil eden, gayri mesul ve layuhti bir şahsiyet olan Dedebabanın buyruklarına bütün bektaşiler körkörüne itaat ve inkiyat ederlerdi. Dede-babanın bir vazifesi de mensuplara ve ziyaretçilere Pîri ziyaret ettirmek, türbenin mumlarını elile yakmaktı.

Dergâh orta Anadoluda kurulmuş büyük bir çiflik idi.

Bir çok tarlaları, Hanbağı ve Dede beğı [1] adında ağaçlıklı, bağlı bahçeli, sulu suvatlı bahçeleri vardı. Bu bağlar mayitlerinde müteaddid dervişler bulunan babaların idaresi altında idi. Bir çiflik kadar geniş ve her türlü teşkilâtı haiz olan bu bağlarda sebze ve bostan yetiştirirler, arı ve tavuk beslerler, şarap, sirke kurarlar, pekmez kaynatırlardı. Tabiî bütün bu teşekküller, dedebabanın nazaret ve direktifi altında hareket ederler, onun bilgisi olmadan hiç bir şey yapamazlardı. Nasıl ***Ahiler***, şehirlerde esnaf kurumlarının liderleri idiseler, Bektaşîler de köylerde çifçilerin başı hükmünde idiler.

İlk zamanlrda dede babaların ekseriyetini Türkler teşkil etmekte idi. Fakat, son zamanlarda dergâh arnavut babaların tahakkümü altına girmiş, Türk babalara ehemmiyet verilmez olmuştu. ***Osmanlı*** padişahı ikinci ***Mahmut*** yeniçeriliğe son verdiği zaman, bektaşîliğe de büyük bir darbe vurulmuş, babaların bazısı nefiy, bazısı katledilmiş, ayrıca hükûmet tarafından bir Nakşibendî şeyhi tayin edilmişti. Bu tarihten itibaren dedebabalık makamı da kaldırılarak sadece baba denilmeğe başlanmıştır. Fakat dergâhta, dedebabanın rolünü üzerine alacak olan bu şeyh kendisinden beklenilen vazifeyi ifa edememiş, işleri cuma ve bayram günleri ve yahut ta dergâha yabancı birisi geldiği zaman vakıt na-

[1] Bu bağların adları Bektaşî nefeslerinde de geçer:

Hanbağına kurulmuş âşıkların otağı
Gülzarı aşk oluptur mestaneler durağı
Ey sakii müebbet sun bize aşk meyinden
Faş olmasın bu esrar vardır yerin kulağı

mazı kıldırmaktan öte geçememiş, bazıları babaların manevralarile iftiralara uğramış, bazıları da bektaşî olup gitmiştir. Vaktile **Kırşehir**de yol kondöktürlüğü yapan alaylı adamların başlarına sarık sararak dergâha şeyh tayin edildiği bile görülmüştür.

Hacı Bektaş Türbesi:

Hacı Bektaşın ve ***Balım*** sultanın türbeleri üçüncü avlıdadır. Bura da dervişlerin mezarları vardır.

Hacıbektaş türbesinin müzeyyen ve çok güzel bir medhali vardır. Bu medhalin üzerini sonradan yapılmış olan geniş bir saçak kısmen örtmektedir. ***Selçuk*** mimarisinin güzel örneklerile işlenmiş olan mermer kemerler ve sögveleri maatteessüf yağlı boya ile boyanmıştır. Medhalin önüne varmak için bir iki kademe aşağı inmek lâzımdır.

Üstü örtülü bu sahanın tarafeyninde dergâhta ölen babaların kabirleri, karşıki duvarda da bunların muhtelif renkte taşlara yazılmış kitabelari vardır.

Türbeye girerken soldaki kitabeler. Yeşil renkte; Ak babanın kitabesi:

Hu dost

Her kula olmaz müyesser sen nasibe bak baba
Ruhu şad olsun yer etmiş ak kapuda ak baba
Canını canane tapşırdı niyaz yollu şeha
Pîr eşiğinde koyup başını yattı Akbaba

Kırmızı renkte Baba Vahdetînin kitabesi:

Geç geçenden sorma ey dil mazi ve müstakbeli
Himmetin hazır ola herdemde Baba Vahdetî

Koyu yeşil renkte Sersem Ali babanın kitabesi:

Ehli diller zümresinden olmaz illa ehli dil
Hicreti sersem Ali baba akuptur ve denli (?)

Kara babanın kitabesi:

Kâbei vuslunda irmiş mahrem olalı laaba (?)
Pir eşiğin eylemişti meskeni kara baba

Türabî mahlaslı Ali babanın kitabesi:

Şerbeti mevti içirdi akibet devran bana
Vakti saat irdi mühlet vermedi biran bana
Var ümidim kat'ı dest etmem tutup damanını
Merhamet şefkat kılar elbet şeyhi merdan baba
Mahlesim derler Türabî namım elhac Ali
Post-nişlik hizmetin hak eyledi ihsan baba
Vüsatın elde iken söyle didi tarihini
Hame destimde işaret eyledi bir can baba
Şerimsarım rusiyah cürmümle şahım elâmân
Pîri hünkârım meded kıl eyle bir derman baba

Cemaziyelevel 1285 Derviş *Abdullah*

Hakî Ali babanın mezar taşında:

Kâşifî ilmü ledündür hem hakikatta temam
Zümrei naciye dahil nur Hakî Ali baba
Fescüdu emrinde ızharı sadakat gösterüp
Mastahı rahı hidayettir Haki Ali baba
Bunca dem ol hazreti Pîrin makamında mukim
Destigiri nüş oluptur ol Hakî Ali baba
Sıdkı ahdinde vefa kıldı erenler rahına
Gitti firdevse hakikaten bir Hakî Ali baba

1216

Hacı Mehmet babanın kitabesi:

Türbedarı Hacıbektaşı Veli
İşte bu merdi dilagâh oldu
Hizmeti pire edip bezli vücut
Fariğı mertebe ve cah oldu

Bastı hem menzili irşade kadem
Nice dem bedrikai rah oldu
Rabii şehri muharremde göçüp
Şüheda cenbine hemrah oldu
İde hak aliabâye mülhak
Ki bu maksat ana dilhah oldu
Tam tarihi vefatı Kâmî
Şu iki mısraı cangâh oldu
Türbedarı Hacı Mehmet baba zey
Maili hüsnü ilallâh oldu

1315

Dikkat edilirse kitabeler,imla ve vezin hatalarına rağmen, türkçedir. Babalar içinde alim, fazıl ve şair olanları da vardı. Zaten bektaşîliğin bir hususiyeti de nefes ve ayınlerinin Türk ve türkçe oluşudur.

Türbenin birinci kapısı tezyinatlıdır. Üstünde, ortada taşa işlenmiş çift kartal, altında bir ibrik vardır. Kapıdan loş bir koridora girilmektedir. Koridorun sağında karanlık çilehane, karşısında genişce bir dolap vardır. Türbenin ikinci kapısı üzerinde de şu kitabe okunuyor:

١ — قدبنا العبد مسجداًلله حامداً شاكراً على نعمايه قال وقت التمام تاريخاً ان هذا مسجد للاله

٢ — بنا هذالمسجد المبارك فى جنب تربة سلطان العارفين الحاج بكتاش الخراسانى نورالله مرقده

٣ — فى ايام السلطان الاعظم سليمان شاه بن سليم خان. مرادبن عبدالله اميرلوا ياسين آباد سنه تسعين وتسعمائه. ٩٨٠

Bu kitabeye nazaran türbenin *Hacı Bektaşın* ölümünden 242 yıl sonra Yasinabad livası emiri *Murat bin Ab-*

dullah tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Yasinabat neresi ve ***Abdullah*** oğlu ***Murat*** kim?....

Bu kapıdan genişce bir salona girilmektedir ki burası kırklar meydanıdır. Vaktile bu meydan avizeler ve halılarla süslü idi. Solda çelebilerin, hususî bir odada Güvenç abdalın, sağda babaların sandukaları vardır. Sağdaki bir kapıdan da ***Hacıbektaşın*** yattığı türbeye girilmektedir. Gümüş kaplamalı kapının sağ kanadında:

Zuhur eyler nefsi evliyadan
Anlara ilham erişir hüdadan
Nefesi dudu nefsi evliyanın
Bu bab etti hepsi olanın

Sol kanadında da:

Kalender şahı Hacıbektaşı Velinin
Evlâdından ayân oldu Alinin
Bin on dokuzunda tarih el -
valii mirliva Kırşehri ez rad
bin ali fişehri muharrem sene 1019 [1]

Türbenin içi sonradan sıvanmış, bir çok nakışlar yapılmış duvarlara bektaşîliği ilgilendiren yazılar yazılmıştır:

Balım Sultan türbesi [2]:

Hacıbektaş türbesinin otuz kırk metre sağındadır. İnşa tarzı ***Selçukî*** biçimindedir.

Türbenin medhali yanındaki meşhur ve Bektaşîlerce mu-

[1] Yazılar gümüşe iyi işlenmediği için okunamıyor. Bu kapının Etnoğrafya müzesine kaldırılması için Müze Direktörü B. Osman Ferit mahallinde tetkikatta bulunmuşlardır.

[2] Balım Sultan bin Mürsil Bali, ehlitarik arasında Balım sultan namile maruftur. H: 878 senesinde doğmuş, 927 tarihinde ölmüştür.

kaddes dut ağacının altında mermer bir sütun vardır ve üzerinde de şu kitabe okunmaktadır:

Bir tahtayi taht etti rahtını verüp bâde
Hâk oldu ayaklarda çok şahı felek rifat

Bu mezarın Kalender babaya ait olduğu söylenmektedir [1].

Balım sultanın kabrinin bulunduğu kapının üzerinde taşa işlenmiş, Selçukî sülüs:

١ — بنا هذا القبة الشريفه الامير العالى علىبك بن شهسوار بك
٢ — لقطب اوليا وخلاصة البدلا حضربالى بن رسول بالى بن
٣ — حاجىبكداش الخراسانى نورالله مرقده فىتم سنه خمس وعشرين وتسعمائه

Balım sultan türbesinin içindeki küçük mezar taşının cephesinde:

١ — قال النبى . . .
٢ — هذا روضة المرحوم المعصوم المظلوم الشهيد

Arka tarafında:

١ — يوسفبنادريس نعمتاللهلغفرانه فى يوم خامس رمضان ثلاثه وتسعه مئه

yazıları okunmaktadır.

Bunlardan başka ***Hacıbektaş***ta: ***Kadıncık Ana***nın ve ***Bektaş*** efendinin türbeleri vardır. ***Kadıncık Ana***nın türbesi harap bir haldedir. ***Bektaş*** efendinin türbesinde:

١ — بنا هذا الشيخ مرحوم بكتاش بن محمود عن
٢ — اولاد الحاجى بكتاش الخراسانى اثنين عشر والف

kitabesi vardır.

[1] 881 tarihinde tevvellüt, 935 tarihinde vefat etmişlerdir. Genç lakabile maruf ve Balım sultan türbesi ittisalinde kâin türbei mahsusasında medfundur.

Müdafaa. Çelebi Cemaleddin. S: 38. İstanbul: 1327

(Merhum müverrih Ahmet Refikin Rafızîlık ve Bektaşîlik adındaki kitabının 11 inci sayfasında Kalender Babanın isyanı hakkında tafsilât vardır).

Hacı Bektaş hakkında Tarihî bilgiler:

Bektaşîlik adı verilen, asırlarca beşeriyetin mütecessis nazarlarını üzerine çeken tarikatın pîri ***Hacıbektaşın*** hayatı efsaneler, masallar ve şiirlerle doludur.

Fazla tafsilâtla kitabımızı şişirmemek başlıca gayemiz olduğu için masal ve efsaneleri [1] bir tarafa bırakarak ***Hacıbektaşın*** hakikî hüviyeti hakkında bir parça malûmat vermeğe çalışalım:

Hacıbektaş, **Horasanın Nişabur** şehrinde, hicretin 645 inci yılında dünyaye gelmiştir. Babası Hazreti ***Ali*** evlâtlarından ***İbrahim Sani***, anası **Nişabur** âlimlerinden Şeyh ***Ahmet*** kızı ***Hatem*** hatundur. Bu kadına ***Hatme*** hatun, Hatun ana da denilmektedir. Atasının ***Ali***ye bağlanışı maneviğ bakımdań olsa gerek. Yoksa ***Hacıbektaş Türk*** oğlu ***Türk***tür.

Nurlu ve feyizli bir muhit içinde gözlerini hayata açan ***Bektaş***, çok iyi yetiştirilmiş, ***Ahmet Yesevî*** [2] den, ***Lokman Perendedən***, vesair devrinin bilginlerinden zahir ve batın ilimlerini öğrenmiştir.

---

[1] Hacıbektaş velâyetnamesi adındaki risalelerde tesbit edilen bu hikâyeler, profesör Fuat Köprülünün "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar„ ve genç öğretmenlerimizden Abdülbaki Gölpınarlının "Ynus Emre„ adlarındaki kitaplarında bütün tafsilatile yazılıdır. Bu yolda bir fikir edinmek istiyen okuyucularımızın bu değerli eserlere muracaatlarını tavsiye ederiz.

[2] Ahmet Yesevî, Türküstanda, Yesi, (Fuat Körülüye göre Sayram) kasabasında doğmuştur. Tahsilini Buhara medresesinde ikmal ettikten sonra, zamanının en meşhur şeyhi olan Yusuf

Aşık Paşa zade, Hacıbektaş için: " meczup bir budala azizdi, şeyhlikten ve müritlikten fariğdi „ [1] demekte isede bu satırları anlaşılmayan tesirler altında yazdığı hatıra gelmektedir' ***Hacıbektaşın***: Fatiha tefsiri, Makalât ve Fevait adında eserleri vardır.

Hacıbektaşın Anadoluya gelişi:

O çağlarda darülcihat olan **Anadoluya** akın akın ***Oğuz Türk***leri göçetmekte, arkalarından da ***Ahmet Yesevî*** ocağından destûr alan ve **Horasan** erleri denilen babalar ve dervişler gelmekte idi. Bunların vazifeleri kâfirlerle cenk eden gazilerin maneviyatını yükseltmek, onları ***Arap*** ve ***Acem*** kültürünün tazyikına karşı korumaktı. İşte bu ülkü ile ***Hacıbektaş*** da 680-1281- tarihinde kardaşı ***Menteş*** ile **Anadoluya** geldi. Babaîler tarikatının müessisisi Baba ***İlyas***ın oturduğu **Amasyaya** tabi ***İlyas*** köyüne uğradıktan sonra **Kırşehir**e oradan Kardaşı ***Menteş***le **Kayseriyeye** gittiler, tekrar **Sivasa** geçtiler, anda ecel mukaddermiş ***Menteş***i şehit ettiler. ***Hacıbektaş*** **Kayse-**

Hemedanî'ye intisap etmiştir. Senelerce şeyhine müritlik ettikten sonra, icazet alarak memleketine dönmüş, orada Türkler arasında Sofîliği tamim için Yesevî tarikatını tesis etmiştir. Ahmet Yesevî az zamanda şöretini hertarafa duyurarak bir çok müritler toplamıştır. Vefatı: H: 562 M: 1166. Ahmet Yesevî tarikatının adabını halka tamim için bir çok manzumeler yazmıştır ki, Divanı Hikmet işte bu manzumelerden mürekkep bir eserdir.

[Edebiyat Tarihi dersleri. Agâh Sırrı Levent. S: 53.]

Hacıbektaşın, Ahmet Yesevinin ölümünden 83 sene sonra doğduğuna bakılacak olursa, Ahmet Yeseviden doğrudan doğruya ders almadığı anlaşılmaktadır.

---

[1] Aşık Paşa zade tarihi. S: 205

riden **Kırşehire** döndü. **Suluca Kara Höyükte** yerleşti. Vehem bu Rumda dört taife vardır kim misafirler içinde anılır. Biri Gaziyanı Rum, biri Ahiyanı Rum ve Abdalânı Rum ve biri Baciyanı Rum. İmdi ***Hacıbektaş*** bunların içinden Bacıyanı rumu ihtiyar etti kim o Hatun Anadır [1] anı kız edindi [2]. Keşif ve kerametini ana gösterdi, teslim etti, kendi allah rahmetine vardı [3]. Hicrî: 738.

Hacıbektaşın bu seyahatı, ***Baba İlyasın*** köyüne uğrayışı, **Anadolu** yaylasının tam göbeğinde emin ve mahfuz bir mıntakayı, Türkmenlerin, Babaîlerin kesafetle bulunduğu bir sahayı merkez seçişi mağnalı ve maksatlıdır. O devirlerde **Anadolu** anarşi içinde idi. ***Selçukî*** devletinin kudret ve nüfuzu sarsılmıştı. ***Moğol*** orduları **Anadoluyu** kan ve ateş içinde bırakmışlardı. Bir taraftan da ***Bizanslılar*** yıkılmaya başlayan ***Selçuklular*** üzerine yükle-

[1] Aşıkpaşa zade tarihini tashih eden Âlî (S: 200. Haşiye:(1)) Bu hatunun ismi Fatıma ve marufiyeti Kadıncık anadır. Ülemadan Hoca İdrisin menkûhasıdır, demekte isede Hacıbektaş sülalesinden ve sakıt çelebilerden merhum Cemaleddinin "Bektaşî Sırrı„ nam risaleye mukabele olarak "Müdafaa„ adile İstanbulda 1327 yılında bastırdıkları eserde (S: 5) Fatıma Nuriye ismile müsemma Kadıncık ana İdris Hocanın zevcesi değil kerimileridir; Hazreti pîr müşarünileyhayi tezevvüç eylemiş ve firaşlarından Seyit Ali namdiğer Timurtaş ile Hacıbektaş isminde bir mahdumları dünyaya gelmiş ve Seyit Aliden Resul ve Mürsil namlarında iki evlât tevellüt ederek Hacıbektaş sülalesinin, yani Çelebilerin bu iki koldan teselsül eylediği yazılmaktadır.

[2] Kadıncıkananın bu yabancı dervişi evine alışını halk, dedikodu etmeye başlamıştı. Bunun üzerine kardeşi Sarı İsmail, Kırşehir valisi Nurettin Cacaya şikâyete gitti. Bu vak'a Hacıbektaş vilayetnamesinde tafsilen yazılmaktadır.

[3] Aşık Paşa zade tarihi. S: 204 - 205.

niyor, her tarafta küçük küçük beylikler kuruluyordu. Bütün bu hercümerci içinde, ***Nurettin Caca*** gibi kudretli bir valinin idaresi altında bulunan **Kırşehir**, nisbeten huzur ve sükûn içinde idi. Baba ***İshakın*** idamından sonra Babaî aşıkları, vaktile Baba ***İlyasın*** büyük oğlu ***Şemsddin Tuğrainin*** malikânesi olan **Kırşehire** sığınmışlar ve sinmişlerdi. ***Aşık paşa zadenin*** saydığı: ***Gaziler***, ***Bacılar***, ***Ahiler***, ***Abdallar***, ***Işıklar***, ***Babailer***den başkaları değildi. İşte ***Hacıbektaş*** bağrındaki tohumu intaş ettirmek için müsait hava bekleyen toprağı bulmuştu. O acele etmedi, zemin ve zamanı kolladı. Havasını ve sahibini bulan tohum filizlenmeye başladı, büyüdü ve meyve verdi. Yeni Çeri gibi muazzam bir kuvveti ocağına bağlayan ***Hacıbektaş*** [1] eserini koruyacak kudretli bir bekçiye de manen sahip olmuştu. **Anadoluya** göz diken ***Şah İsmail*** de bu yoldan yürümeye çalışmamış mıydı?

Bektaşîlik:

Kudretli bilginimiz ***Fuat Köprülünün*** dediği gibi [2]: "**Anadoluda *Türk*** istilâsından beri asırlarca süren ve bil-

[1] Yeniçerinin hiyni ihdasında Sultan Orhan askerden bir kaç neferini alarak Amasya (Kırşehir) civarında Suluca karyesinde mukim şeyh Hacıbektaşı velinin nezdine gitti ve yeni asker için hayır duasını, bir sancak ile bir de isim itasını talep etti. Hacıbektaşi veli elini neferlerden birinin başına vazetti; âbâsının kolu askerin sırtına doğru sarktı. Badehu hayir dua ederek: bu askere yeniçeri (yeni asker) denilsin. Yüzleri ak, kılıçları keskin, kolları kavi, okları tiz olsun. Bütün muharebelerde galip olarak ve daima muzafferiyetle avdet etsinler, dedi. Bu duayı muhattır olmak üzere Yeniçerilerin beyaz keçe külahına arka tarafından bir kumaş parçası ilâve edildi. Bundan sonra Yeniçeriler, ocağı mukaddes ad edip aleyhine kimseye söz söyletmemişler ve Bektaşîler ile akdi muahat eylemişlerdir.

Tarhi Osmanî. Ali Reşat. S: 18.

[2] Bektaşiliğin menşeleri, Türk Yurdu M. C: 2. No: 8. 1341

hassa hicrî yedinci asırda başlayarak dörtyüz sene bütün şiddetile devam eden dinî hareketleri lâyikıyle anlayabilmek ve ilmî bir surette tahlil ve teşrihe muvaffak olmak için onları müstakil ve münferit hadiseler gibi değil, uzun ve mütemadiğ bir silsilenin birbirine merbut halkaları şeklinde yani "deymumet-Continuite„lerini muhafaza ederek mutalea etmelidir. Bunun için ise ***Selçukî*** istilâsından beri **Anadoluda**- onunla pek sıkı alâkadar olan **İran, Irak, Suriye** havalisinde- tekevvün eden dinî hareketleri, teşekkül ve taammüm eden tarikat ve zümreleri, meselâ Kalenderîler, Hayderîler, Babaîler, Ahîler, Mevlevîler, Bektaşîler, Halvetîler, Nimetullahiler, Nurbahşîler gibi büyük teşkilâtları etrafile ve birbirine olan münasebetlerini gözden kaçırmayarak tetkik etmek lâzımdır. Meselâ Menşeini **Horasandaki** Melâmetiye zümresinden alarak **Mısır, Suriye, Hint, Afgan, İran, Anadolu** ve **Rumeli** sahalarında asırlarca hükmüran olan ve sonraki bir çok tarikatlerin teşekkülünde medhaldar bulunan Kalenderiye cereyanının tekâmülü tarihisi anşılmadan, **Anadolu** tarihi dinisine ait tetkikatta bulunmak imkânsızdır. Kezalik **Anadoluda** ve **İranda** mevcut mezhebî zümreler hakkında istikbalde ciddî ve şayanı itimat etnoğrafi tetkikatı yapabilmek için de iptida **Anadolu** tarihi dinisinin tenevvürü icap ediyor. „

İşte Bektaşiğlik hakkında bir fikir verebilmek için sayın Profesörümüzün işaret ettiği yollardan yürümek lâzım. Bilhassa kendi âlemine kapanan Bektaşiğliğin sırlarını çözebilmek çok gücdür.

Çokluk kaynaklar, Bektaşiğliği, Peygamberin ölümünden başlatırlar. Hilâfet: Peygamberin amcası oğlu, ilk inanıcısı, en yakın dostu, sevgili damadı, sırlarının mah-

rem ve vakıfı ***Ali***nin hakkı iken ***Ebu Bekir***, bilahara ***Ömer*** ve ***Osman*** bu hakkı gasbetmiştir, davası etrafında birleşenlere bu yolun yolcusu, derler. ***İbni Mülcem***in zehirli hançeri altında canveren ***Ali***nin akibeti bu ayrılık ateşini daha çok kızıştırdı, Alevilik namı altında bir partinin doğumuna sebep oldu. Arap kılıcının, Arap kültürünün tazyiki altında kalan **İran**, milliğ benliğini kurtarmak için islamlığı kendi din ve ananelerinin mayasiyle yuğurarak yepyeni bir mezhep, bir sofîlik sistemi vücuda getirdiler. Arap sünnîliğine karşılık **İran** şiîliğ... Tarih bu iki mezhebin kanlı çarpışmalarile doludur. **Irak** ve **İran** yoluyla ***Türk***lük alemine yayılan Şiîlik ve Alevîlik ve bunun telkin ettiği akait, sazlı, sözlü, kadınlı, kımızlı bir hayata alışmış olan ***Türk***lere daha uygun gelmeye başladı.[1] Sünnîlik daha çok şehirli ***Türk***ler arasında görülüyordu. ***Türk***lerin tehlikeli bir cereyana kapıldığını, millî benliğini gaybetmeye başladığını gören ***Ahmet Yesvi*** gibi *Türk* büyükleri de bir ***Türk sofiliği*** tesis ettiler.

[1] Arap adı ve dili (Suriyede) işitilmiyorken Alevîler yer yer Hitit aşiretine mensup oldukları halde buralarda sakindiler. Onların gayeleri Alevîlik ve gayri Alevîlik değildi; kendi hürriyetlerini tahdit eden iktidar mevkini kendilerine daha müsait ellere geçirmek için islâm içindeki ihtiraslara yardım ediyorlardı. Nasılki Hazireti Ali ile Muaviye arasında cereyan eden savaşta Humuslular Muaviye tarafında bulunuyorlardı. Muaviyeyi Hazireti Ali aleyhine tahrik edenlerin başında idiler. Bu savaşlardan sonra Humuslular Emeviler aleyhine harekete başladılar. Çünki Emevilerin islâmiyete inzimam eden asabiyeti milliyeleri yerli ahali üzerinde daha ağır basmağa başlamıştı. Ali aleyhinde çalışmış olan bu halk bu defa Emeviler aleyhine çalışan gizli hareketlere muzahir olmuşlar ve hatta Aliyi Hitit kıralları gibi ilâhlaştırdılar. Bunlar bu günde oralarda sakin bulunmaktadırlar.

Konya Mecmuası. Sayı. 14 - 15. Hasan Fehmi Turgal. (Cehil mi Tecahül mü ?) başlıklı yazıdan.

Yalnız **Arabistan** çöllerinden değil, **İran ve Irak** siteplerinden de akıp gelen dalgalar **Anadolu** havasını zehirlemeye başlamıştı. Bu cereyan tedricen siyasî bir mahiyet alıyor. Günün birinde Baba ***İlyas***ın has halifesî Baba ***İshak*** [1] isyan ediyor. Yukarıda tafsilâtile anlatıldığı üzere bu isyan Baba ***İshak***ın idamile bastırılıyorsa da onun salikleri, onun ileri sürdüğü mefkûreden ayrılmıyorlar. ***Moğul*** istilâsı karşısında ***Selçuk*** hükûmeti zağfa düşünce tekrar ortaya atılıyorlar. ***Aşık Paşa*** zadenin haber verdiği ***Gaziyanı rum, Ahiyani rum, Aptalanı rum, Bacıyanı rum*** bu yolun yolcularından baskaları olmasa gerek. Sonra "Meliki meşayihi abdâlân ve hülâsetülbudala„ olan ***Hacıbektaş***lar ve ***Balum Sultan***lar [2] başsız kalan kolları bir kaynakta birleştirdi : Bu kuruma Bektaşîlik denildi.

Anadolu ***Türk Alevî***lerinin (Kızılbaş ve Bektaşî) lerinin seciyelerini tetkik ederken bunları ***Ali***ye ve ***imamiyeye*** irca etmek sureti katiyede doğru olamaz. Bu zümrenin ayin ve erkânı tarikatı ***Oğuz*** töresinin, ***Şaman Türk*** çadırının aynıdır ve gayri değildir. Bunu bihakkın tetkik edebilmek için (Türk ailesinin sureti teşekkülünü) yakından tetkik etmek mecburîdir. Halbuki bu teşekkülü izah edecek vesikalar **Baygal** havâlisinde yaşayan **Boran** ve **Yakut** ***Türk***lerinin çadır hayatını ve ailelerinin vaz'u tessüsünü tetkik etmekle mümkün olacaktır.

[1] Hacıbektaşın Baba İshakın has halifesi olduğunu Eflâkî tezkiresi haber vermekte isede Hacıbektaş, Baba İshakın ölümünden sekiz sene sonra doğduğuna göre doğrudan doğruya halifesi değildir.

[2] Bektaşîlik tarikatını tesis ettiği, daha doğrusu Baktaşîliğin usul ve kavaidini vazettiği söylenilen bu Balum Sultan Hacıbektaşta türbesi bulunan Balım Sultan mıdır ?

İlk Mutasavviflerde (S : 126 . not : 1) Balum Sultanın (H: 922

Bir Şaman mabedile bir Bektaşî tekkesinin sureti vücudü, görülecek ki, aynı şeydir. Onu islâmlaştırmak için (yirmi dört boy töresi) yerine bazan dört, bazan sekiz, bazan on iki; fakat hilâfet meydanında yirmi dört halife; kırklar meydanında (yirmi altı can) şeklinde istihâleler yapılmıştır. Yirmi altı can: on iki imam - on dört masum karşılığıdır. Fakat dikkat edilirse bu iki ziyade (han ve hatun) yani (karı-ko-

M: 1516) da, Çelebi Cemaleddinin tertip ettirdiği Müdafaa adlı kitapta 927 de öldüğü yazılmaktadır. Kamusülalamda ve Meşhur Adamlar Ansiklopedisinde Balum Sultan için: „Hacıbekaşın müritlerinden ve bektaşîlik tarikatının ayin ve mearasimini kurandan, Bektaşîliğin mücerret kolu da bu zat tarafından tesis edilmiştir. Bektaşî dervişleri teeerrüde alâmet olmak üzere onun türbesi eşiğinde kulaklarını delerlerdi,deniliyor ve Sırp dönmesi olduğu„ haber veriliyor. Bay Ahmet Refikın neşrettikleri vesikadan Balum Sultan'ın da Baba İlyas müritlerinden olduğunu anlıyoruz. Abdülbaki Gölpınarlının Yunus Emre adlı kitabında da (S : 61 . Ha : 1) Balıkesirde türbesi bulunan bir Balum sultan hakkında malûmat var. Bunlar ayrı veyahut aynı şahıslar mıdır? Bizim incelediğimize göre Bektaşilerce ikinci pîr tanınılan Balum sultan dergâkta Hacıbektaşın yanı başında türbesi bulunan adamdır. Bu zatın Bektaşîler arsındaki ehemmiyeti Hacıbektaş namına vakıflar yaptırması ve bunları muhafaza için teşkilât vücuda getirterek ruhbaniyeti tesis ve dergâha servet temin etmesidir. Balum Sultandan sonra Hacıbektaşın postuna oturan Dede babalar, Hacıbektaşın evlâtları olduğunu iddia eden Çelebiler arasından değil, dergâha hizmet eden babalar arasından seçilmiştir. Bu yüzden Çelebiler ile babalar arasında bir husumet uyanmış, Çelebiler babalara gasıp nazarile bakmaya başlamışlar, babalar da Çelebilerin Hacıbektaşın evlât bırakmadan öldüğünü, Çelebilerin nefes evlâdı olduğunu iddia etmişlerdir. Çelebi Cemaleddin Müdafaa adındaki kitabında bu iddiayı ret ve cerh edecek bir çok delâil sert etmektedir. Gene Müdafaanamede Balım Sultanın babası olan Mürsil Babanın Dimitokada metfun olduğunun haber verilişi Balım Sultanın hariçten geldiği kanaatını kuvvetlendirmektedir.

ea) makamıdır. Bunun adı tam mağnasile kara post ve o ise " makamı muntazırdır!„.

Binaenaley **Anadolu**daki ***Alevî*** zümrelerini tetkik ederken şu veya bu mesleki felsefî veya mezhebî namına taharriyat yapmaktansa onları olduğu gibi kabul etmek daha esaslı ve daha muvaffakıyetli bir usulü taharri olacaktır.

Onları bazan Mezdekî, bazan İştirakî, efkâr ile takyit etmek isteyenler vardır. İhtimal, bir zamanda, bir yerde bu fikre zahip bir fikir güdülmüş olabilir. Fakat, ne Bektaşîlik, ne Kızılbaşlık o değildir. O, yalnız millî benlik üzerine kurulmuş ve cidden muvaffak olmuş bir müessesedir.

İbni Batûtayi hayrette bırakan ***Ahiler***in, **Bizanstan Altay-Oral** yayvanlarına kadar uzanan teşkilâtı da aynı maksat ve aynı fütüvveti milliyenin bakası namına cehdedilen bir varlıktır [1].

Son zamanlarda Bektaşîlik ve onun merak ve tecessüs uyandıran ayîn ve erkânı, usul ve adabı hakkında bir çok yazılar yazıldı. Bizde birkaç satırla: "hakikatı hali Bektaşiyandan sizi haberdar edelim: ***Bektaş*** harfi beştir, her harfi Bektaşîlik manasına sarftır. Evelki harfi (b) dır. Be büluğa işarettir, yani Bektaşî olan kimse ne izdivacı ruh ile nefisten hasıl olan veledi kalbisini makamı büluğa vasıl ve derecei tahkika nail edip ayîni şeriat üzre zahirin mükemmel ve batının nuru kerametle münevver ede. İkinci harfi (kâf)tır. Kâf kifayete işarettir, yani Bektaşî olan kimse kenzi kanaate malik ve nail ve tamaı dünyayi dilden zail edip tarikı hakka salik olmaktır. Üçüncü harfi (ta) dır. Ta

[1] Türk yurdu M. No: 21. eylûl 1926. Türkiyede Alevî zümreleri. Baha Sait.

türabe işarettir, yani bekteşî olan kimse mazmunu الصوفی کالارض ve manası sofi تاخاك نشود پاك نشود mefhumu üzere vücudu manendi hâk ve hatırı denesi dünyadan pâk gerektir. Dördüncü harfi (elif) tir. Elif ülfete işarettir, yani baktaşî olan kimse nas ile ülfet edip anları hayrate daî ve tarikı hakka hâdî ve salik olmak gerektir. Beşinci harfi (şın) dır. Şın şer'a işarettir, yani bektaşî olan kimse fiili nameşrudan arı ve cemği menahiden perhizkâr olmak gerektir [1].

Şu satırlardan öğreniyoruz ki Bektaşîlikte: Hak ve Halk severlik, iç ve dış temizliği, kanaat, doğruluk, iyilik esastır.

Bektaşîlik akidesi şu sözlerde düsturlaştırılmıştır: Elin tek, dilin pek, belin berk tut.

Bir Bektaşî şairi de bu akideyi şu iki mısrağla daha güzel ifade etmiştir:

Elsiziz dilsiziz belsiziz amma
Gezeriz dünyada erkekçesine ..

Bektaşîlerde Teşkilât
Ayîn ve Erkân:

Hacı Bektaş bizzat ve filen tarikat tesisi ile meşgul olmamış, sadece bir mürşit vaziyetinde kalmıştır. Hızır Balı denilen Hızır Lâle Bektaşî tarikatında mühim bir şahsiyettir. Yukarıda da işaret ettiğimiz veçhile Bektaşîliğin ayin ve erkânını vazedeen ve bir takım teşkilât ve tesisat meydane getiren bu zattır. Bektaşîler bu adama Pîrisaniderler.

Dergâhın teşkilâtı çok mükemmeldi. Tarikata dahil olanların künyeleri esas defterlere kaydolunur, herkes kazancına göre bir para verir, bu paraların tesellüm ve sarfı da

[1] Nurülhüda - limen ihtida. Karakaş zade Ömer. S: 130 Tasviri Efkâr tab'ı. 1286.

babalardan mürekkep bir komisyon tarafından yapılırdı. Çelebiler de ayrıca kendi uyarlarından, mümessilleri vasıtasile vergiler ve nezirler toplarlardı.

Tekkelerin en mühim vazifesi: mühitlerindeki Bektaşî ailelerinin hayat ve maişetlerini mürakabe, aileler ve muhipler arasındaki ahenk ve muhabbeti tanzim ve kendi mıntakasındaki umumî hayatı daima tetkik ile Bektaşîliğin leh ve aleyhindeki cereyanları idare etmekti. Bektaşîler ve muhipler arasındaki geçimsizlikleri de mahkemeye düşürmeden halletmek tekkelerin ödevleri arasında idi. İşi iyi gitmeyen mensuplara da hertürlü yardımdan geri durmazlar, onun işini düzeltmeye çalışırlardı. Bu tekşilât, bir taraftan (Batınî-İsmailî) diğer taraftan da (Mason) teşkilâtının tarzına çok benzerdi.

Dünyanın neresinde olursa olsun iki Bektaşî birbirile karşılaşınca hususî işaretler, selâmlar ve musahafelerle tanışırlar ve anlaşırlardı. Bu işaretlerden mağda rümuzlu sözleri de vardı. Hitap esnasında (siz) yerine (sultanım, nazırım, erenlerim ....) gibi kelimatı taziziye kullanıldığı gibi, (ben) yerine de (fakir, nazırın ..) gibi mahviyetli kelimelerle hitap olunurdu. Fakat bu hitaplar, çokluk kendi aralarında geçerdi.

Bektaşî babalarının hususî bir giyinişleri vardı. Bektaşîlerce kabul olunan renk beyazdı. Gerek aba denilen cübbe ve gerek şalvara benzeyen pantalon yünlü beyaz kumaştan intihap olunurdu. Göğsün üzerine boyundan geçme ince bir kaytanla asılan (teslim taşı) Bektaşîliğin en mümtaz bir alâmetidir. Gene beyaz keçeden yapılan, on iki imama işaret olan on iki dilimli serpuşlarına (taç) veya (fahir) denilirdi.

Bektaşîlikte diğer tarikatlarda olduğu gibi evrat ve ezkâr yoktur. Nasip alma ve ikrar verme, Muharrem, Çerağ ve Cem ayinleri gibi bir takım merasim vardir.

Herkes kolayca Bektkaşî olamazdı. Bektaşî olacak adamın hususî hayatı, ailevî ve içtimaî vaziyeti ve beşerî temayülleri ayrı ayrı uzun müddet tecrübe edilirdi. Tecrübe ve imtihanlarda muvaffak olanlar resmen bir (aşık) sıfatile evvelâ bir Bektaşî meclisine, sonra ayin olmayan zamanlarda tekkelere kabul olunurdu. Bir müddet tekkelerde Babaların nezdinde kalan aşıka nasip verilmesine karar verilirdi. (Bu merasim hakkında kitabımızın 155 inci sayfasında tafsilât vardır).

Senede bir gün de çırağ merasimi yapılırdı. Akşam karanlığında hazin münacat ve saz nağmeleri arasında mumlar yakılır ve ayin başlamış olurdu. Baba, okunan nefesler, çalınan saz ile kalplerin galeyane geldiğini anladığı dakikada iğtirafı zünup ihtiyacında olanlar hazırlanırlar. muayyen kelimelerle muayyen eşkâl ve harekât dairesinde günahlarını iğtiraf ederlerdi. Neticede Baba hükmünü vergârir, günahkâr ya cezayi nakdiye mahkûm olur, ya dergâha gitmesi ve orada tathiri zünup etmesi emredilirdi. En büyük ceza (düşkünlük) tü. Bu bir neviğ afaroz mahiyetinde idi. Mahkûm, Bektaşî aleminden ihraç edilirdi. Ayin, bu fasıldan sonra tekrar sazlar ve nefeslerle şeklini değiştirir, sabaha karşı kurban kesilir, pişirilerek yenirdi.

Ayini Cem, Bektaşîliğin en belli başlı ayini idi. Muharrem ayinini takip eden gecede yapılan bu ayin için çok itinalı hazırlıklar yapılır, gün kararırken başlayan çırağ merasiminden sonra sazlar ve nefesler arasında ve muayyen hareketler ve formüller dairesinde Babaya dem tak-

dim edilir, bütün hazırun birer kadeh içerler ve dem yürümeğe başlardı. Baba (meydane destûr) sözleriile meclisteki resmiyeti kaldırır, artık ondan sonra yakın oturan erkek ve kadın karışık oturan canlar birbirine dem sunmağa başlarlardı [1].

Her şeyi yıprandıran ve çürüten zaman, her iyi şeyi kötüleştiren cehalet, bu gidişi de duraklatmış, esas gaye ve hedefinden sapıtmış, ***Türk***ü korumak için kurulan bu kurum yobaz ellerde iki kardeşi birbirinden ayıran tehlikeli bir uçurum olmuştur. Müsbet ve muasır ilim ve medeniyeti amaçlayan inkilâp, zaten içinden çürüyen bu müstehaseyi de temizlemek suretile bu gibi ayrılık ve aykırılıklara son vermiştir.

Karakurt Baba türbe ve kaplıcası:

Şehrin on beş kilometre gün batısında, Emirburnu denilen dağın eteklerinde ve Karalar köyü civarında ***Karakurt*** adile anılan bir türbe ve mescit, yanında da kaplıca vardır. Kesme taşlardan yapılan türbe ***Selçuki*** mimarisi biçimindedir. Kitabesi kaybolan ve günden güne harabiye yüztutan bu güzel anıtın kurtarılmasını göniil çok arzueder. Karalar köyüne girerken tuğla biçimindek taşlarla yapılan bir kurağa raslanmaktadır ki köylüler buraya teberrük adını vermektedirler. Herhalde bu yapının da ***Karakurt Baba*** ile bir ilgisi vardır. Zaten Karalar köyünde çıkan çanak, çömlek, çift, ev ve zeynet eşyalarına, büyük büyük taşlara, bir çok emekler ve paralar sarfile vücuda getirilen kaplıcaya, civarındaki höyüklere bakılacak olursa bu mınta-

[1] Yeni gün gazetesi. 1931. [Bektaşilik] tefrikasından hülâsa. Ziya.

kanın vaktile toplu ve görgülü insanlara barınak olduğu anlaşılmaktadır. O havalide oturan Karacakürt aşireti, ***Karakurt***un reisleri olduğunu, asıl adlarının ***Karaca kurt*** iken zamanla ***Karacakürde*** çevrildiğini söylemektedirler.

Kesik Köprü ve Kârvansaray:

Selçukluların **Kırşehire** armağan ettiği kıymetli eserlerden birisi de **Konya** ile **Kırşehir** arazisini birbirinden ayıran ve **kırşehir**in yirmi kilometre güneyinde bulunan Kızılırmağın üzerindeki on üç gözlü Kesikköprüdür. Köprünün ortasında yan korkulukta demir çubuk üzerine geçirilmiş beyaz mermer taşa mahkûk bir kitabe mevcut isede gelen geçen yolcular-halkın anlattığına göre bir isyanda şakiler tarafından- kurşun yağmuruna tutulduğu için okunamamaktadır. Klişesini kitabımızın sonuna koyuyoruz.

Emsali gibi hakikaten bir şaheser olan köprünün yanı başındaki Kârvansaray temamen harap bir hale gelmiştir. **Kırşehir** hükûmet konağı yapılırken buradan taşlar sökülerek getirilmeye başlanmış isede halkın şikâyeti üzerine geri bırakılmıştır. Sonradan öğrendiğimize göre bu şikâyet ata yadigârlarına hürmetten doğan bir samimiyetle değil, Mutasarrıfla arası iyi olmayanların teşvikile yapılmış!.

İç avludaki han kapısının üzerindeki kitabeyi okumak mümkün olamadı. Elimize geçen yazma bir nottan öğrendiğimize göre Kârvansaray, ***Gıyasüddin Keyhüsrev*** tarafından 602 hicrî tarihinde yaptırılmıştır. Herhalde köprü de o tarihlerde yapılmış olsa gerek..

Kapucu Camii:

Çarşının ucunda, **Ankara-Kayseri** şosesinin yenice

mahallesine kıvrılan köşesinde bulunan bu camiin dış kapısı üzerinde sıvalar altında kalan bir kitabede şu satırlar okunmaktadır:

١ — عمارة المسجد المبارك و . . . . السلطان الاعظم . . . العالم
غياث الدين والدنيا ابوالفتح و . . . . وامير المؤمنين . . . .

Tarihe meraklı olan babamın, bu kitabenin, bu gün ortada hiç bir izi kalmayan ***Melik Gazi*** karşısındaki medreseye ait olduğunu söylemişti. Kapıcı camii ***Osmanlı*** devrine ait olduğu cihetle ***Melik Gazi*** veyahut ***Selçuklu***lardan ***Giyaseddin*** zamanlarında **kırşehir** vâlisi olan ***Nurettin Caca*** tarafından yaptırılan ***Caca bey*** medresesi müştemilâtından olan mescidin kitabesinin buraya konulduğu muhtemeldir. Kitabeninin başında çiçek bulunduğu ve sonunda tarih ve çiçek bulunmadığına göre kitabenin daha davamı olduğu anlaşılmaktadır.

Kaya Şeyhi:

Kaya Şeyhi mahallesinde, Şakir ağa oğullarından ***Şevki Sängü***nün bahçesinde ***Kaya Şeyhi*** adında bir mezar mevcutsa da bu zatın hayatına ait bir mâlumat elde edilemedi. Halkın rivayetine nazaran ***Hacı Bektaş ve Aşık Paşa***nın arkadaşlarından imiş.

Kırşehir Uluları

Kırşehirde, ***Türklük*** alemine hizmet etmiş bir çok şahsiyetlerin yetiştiğini görüyoruz. Fakat, bir çoklarının adları ve eserleri ihmal ve kayıtsızlık yüzünden unutulmuş ve kaybolmuştur. Araştırmalarımız neticesinde tesbit edebildiğimiz **Kırşehir** büyükleri hakkında aşağıki sayfalarda mâlumat vermiye çalışacağız.

Kadı Necmeddin ibrahim:

Tarihte okuyoruz: 640 - 1242 yılı içinde ***Bayçu Noyin*** adındaki bir başbuğ kumandasında büyük bir ***Moğol*** sürüsü **Erzurumu ve Erzincanı** çiyneye çiyneye **Sivasa** doğru yaklaşıyordu. **Kösedağı** önünde ***Selçuk*** kuvvetlerile karşılaşan bu iki ordu kanlı bir savaşa tutuştular. 641 1243. **Anadolu** ordusu kötü bir bozgunluğa uğradı. ***Selçuk*** hükümdarı ***Giyasüddin*** mağlup ordunun bütün ağırlıklarını ***Moğolların*** eline bırakarak **Tokada**, oradan **Konyaya** kaçtı.

Sivası bu azgın sürünün ayakları altından kurtarmaya çalışan ***Kadı Necmeddin İbrahim***, ***Cengiz***in **Harzem** ölkesine geldiğini duyunca koşup gitmiş, ***Cengiz***den aman kâğıdı almıştı. ***Kadı*** ağır armağanlarla, **Sivasa** yaklaşan ***Bayçu***nun katına koştu. ***Cengiz*** hanın yarlığını gösterince ***Bayçu*** alıp başına koydu. ***Kadı*** kendisi, çoluk çocuğu ve

Sivaslılar için aman istedi. Bir kapısından girmek, yalnız üç gün talan edilmek üzere Sivasa aman aldı. Bir kimseyi ne dövdüler, ne öldürdüler, kimsede tutsak olmadı, yalnız üç günlük bir talan yapıldı.

İşte Kösedağ savaşının Anadoluya verdiği büyük sersemlik ve perişanlık içinde sultanların korkup sindiği, vezirlerin inde gizlendiği günlerde Sivası büyük bir yangından kurtaran bu ***Kadı Necmeddin İbrahim***, Kırşehirlidir. Fakat bu zat Kırşehirde nezaman, hangi ailenin kucağında gözlerini dünyaye açtı, Sivas Kadılığına ve Anadolu kadılar kadılığına hangi mertebelerden geçerek yükseldi, kaç yaşında ve nerede öldü. Bugün elimizde bulunan kaynaklar bizi fazla aydınlatmıyor.

Şahabeddin:

Kırşehirli olduğunu gene Eflakî tezkiresinden öğrendiğimiz ***Şahabeddin***in doğum ve ölüm tarihi, hayatı meçhulümüzdir. Yalnız uzun müddet Tebrizde ***Gazan Hanın*** kubbesinde muitlik yaptığını, ***Mevlânanın*** oğlu ***Arif Çelebi*** ile Erzincandaki Sultaniyeye giderlerken yolda ***Arif Çelebinin***, seyislerinden birisini kötü sözlerle tekdir ettiğini görünce:" Bir ***Türke*** böyle hareket ve hakaret yakışık olmaz, bu ancak Rum terbiyesinin esiridir„ dediğini Eflakî haber veriyor. Bu ulusal düşünce yüceliğine hayran olmamak elde değil.

Çağa oğlu Mevlâna Mecdeddin:

Bu zatın adı, Ankara kütüphanesindeki eflâki tezkiresinde: " ***İmam Rabbani Seyyidilmüzekkirin Mevlâna Kırşehri*** „ Konya müzesinde bulunan en eski bir Eflâki nüshasında da " Kırşehirli ***Mecdeddin ibni Çağa*** „ diye geçiyor. Tezkirenin verdiği malûmate göre ***Mevlânanın***

sevenlerinden, sevdiklerinden ve Anadoluda ***Mevlânanın*** tek hilâfet verdiği, bir çok ilimlerde behre sahibi bir zat imiş. Hatta icazetnamesini ***Mevlâna*** bizzat elile yazmış.

Bu engin bilginin, ***Selçuklu***lar zamanında Eğe denizinde eşsiz zaferler kazanan ***Çağa*** beyle[1] bir münasebeti var mıdır? Biz elimizdeki kaynaklarda bu karanlığı aydınlatacak bir ışık bulamadık. ***Çağa***nın oğlu ***Mevlâna Mecdeddin*** 13 üncü asrın ortalarında yaşayan ***Mevlâna Celâladdin Rumi*** ile çağdaş olduğuna ve İzmir fatihi ***Çaka - Çağa*** ise onbirinci asrın sonlarına doğru öldüğüne göre aralarında bir buçuk asırlık bir mesafe vardır. Fakat ***Çaka***nın Anadoludan gelen ***Türk***men beylerine mensup olduğuna bakılacak olursa ileri sürülen bu fikrin gerçekliği hatıra gelmektedir.

Ahmet Gülşehrî:

Hayatı:

Kırşehirli, tarihe Gülşehri olarak tanıtan iki bülbül vardır: ***Ahmet*** ve ***Mesut*** Gülşehriler.. Her ikisinin de hayata gözlerini Kırşehirin gül bahçelerinde açtıklarına kuşku olmamakla beraber acı ile söyleriz ki yurtlarında adları sanları belli bile değil.

Yukarıdaki ***Ahi Evran***ın hayatına ait bölgede bazı par-

[1] Üniversite Döçentlerinden Akdes Nimet ÇAKA adında küçük bir kitap neşretmiştir. Adsız bir Türk devletinin ve kurucusunun şanlı hatırasını yaşatan bu eser, Türk Tarihi. Anadolu tarihi bakımından çok kıymetlidir. Bu küçük kitapta büyük kahramanın hayat ve akibeti anlatılmaktadir.

çalarını naklettiğimiz, ***Keramatı Ahi Evran*** adlı eserin 150 inci sayfasındaki:

Ahi Evran ile Gülşehrî adı
Cavidan kala ki tatludur tadı..

beytinden **Kırşehir**li olduğunu anlıyoruz. O, elli yıl ***Ahi Evran***ın musahipliğini yapmıştır:

Elli yıl ben ansuz durmadım
Yazu yaban ve dorugun görmedim.

Hatta ***Ahi Evran***, kendisinden sonra zaviyesini ***Gülşehriye*** ısmarlamış:

Ahi Evran bize çok lütfeyledi
Bu çok arşın yeri bize bağışladı
Etti bu yeri sen kıldın kabul
Senden artuk kimsenin yerü değil.
Bu nişân yerinde hem âlemde pâk
Bir nişan eri oturtmağı gerek.

Gülşehri, ***Ahi Evran***dan sonra onun yerine lâyık kendisi olduğunu:

Aslan evi dilkiler işi değil

mısrağile pek açık anlatmaktadır.

Ahi Evranın elli yıl musahipliğini yaptığını ve ondan sonra yerine geçtiğini söyleyen ***Ahmet Gülşehri***, şu halde **Kırşehir**de doğmuş, **Kırşehir**de ölmüştür, Kabrinin ***Ahi Evran*** türbesi çevresinde olacağına hiç şüphe yoktur. Fakat bütün araştırmalara rağmen doğum ve ölüm tarihini ve mezar taşını bulamadık. Feleknâmesini 717-1317-8 tarihinde yazdığına göre ***Aşık Paşa*** ile yaşdaş olduğu

tahmin edilmektedir. ***Gülşehri*** haç niyetile **Kâbeye** de gitmiştir.

Ahmet Gülşehrinin Eserleri:

Ahmet Gülşehrinin bugün ismini bildiğimiz iki eseri vardır. Birisi **Keramatı Ahi Evran**, diğeri de **Feleknamedir**.

KERAMATI AHİ EVRAN:

Mesnvî tarzında ve aynı vezinde Türkçe yazılan ve 167 beyti ihtiva eden bu eser, ***Ahi Evran*** ve ***Ahi***lik hakkında mühim bir kaynaktır. 1930 senesinde Hamburg'ta Profesör ***Taşsener*** tarafından Almanca tercemesile beraber bastırılmıştır.

FELEKNAME:

Gülşehri Feleknamenin sebebi telifini şöyle anlatıyor: (nesren hülâsa ediyorum): " Bir gece alemi rüyada gördüm bir dağ başındayım, oradan indim bir ulu bağa girdim, baktım ki bağın orta yerinde bir çeşme akıyor, bu çeşmenin yöresinde altı zat kendilerinden geçmiş oturuyorlar. Yanlarına vardım, selâm verdim, selâmımı aldırlar, fakat yine gözlerini kapayarak alemi manaya daldılar, sıkıldım, halimi gören birisi bana dedi ki: ne kişisin bu ilde sana kim derler?

Ben de dedim ki: bir ulu şeyhim, beni bu şehirde bilmeyen yoktur. O zat döndü bana dedi ki delinisin boşuna övünüyorsun, şeyh ol ne olursan ol, bir eserin var mı? Varsa seninle görüşebiliriz, yoksa bize yabancı sayılırsın. Anlaşılan sen bizim kim olduğumuzu bilmiyorsun, bak sana anlatayım, şu zatı görüyormusun? O ***Hekim Sinai*** dirki İlâhnameyi yazmıştır; şu zat ***Nizamı Gencevi***

dir ki Mahzenülesrar'ı yazmıştır, şu zat *Şeyh Attar* dır ki Musibetname ile Mantıkuttayr'ı yazmıştır, şu zat *Mevlâna Celalettin Rumî* dir ki Mesnevî'yi yazmıştır. Ben ise *Sadi*yim dir ki Gülüstan'ı yazdım. Sende eğer bize katılmak istiyorsan bir eser yaz, cihana yadigâr kalsın.

Onun üzerine dedim ki: peki buyurun ne münasip görüyorsan yazayım.

O halde *Sâ li* dedi ki: haydi sende Felekname adlı bir kitap yaz, hem de mahlasın *Gülşehrî* olsun.

Uykudan uyandığım zaman derhal sözümü yerine getirmek için heman bu eseri telife başladım. Bitirdikten sonra o altı zate arzettim, beğendiler, aferin dediler. Şu halde o altının ben yedincisiyim. Bize sekizinci olmak isteyen varsa meydana çıksın, erlik göstersin. „

Abdi aciz derim ki *Gülşehrî*nin bu ifadesi belki hakikî, belki de şairanedir. Yalnız katî olarak şu var ki *Gülşehrî* hakikaten altının yedincisi olmuştur. Sekizinciye gelince bence bu sekizinci *Aşık Paşa*, dokuzuncu *Hoca Mesut*, ononcu *Şeyhî*, on birinci Gülşenraz mütercimi *Şirazî*, on ikinci *Yusuf* ve *Zeliha* nazımı koca ibni *Kemal*dır.

Felekname müellifi belki de *Mevlâna Celâlettin Rumî* hazretlerine yetişmiştir. Hele mahdumu samileri sultan *Velede* yetişmesi kat'ıdır. Çünkü *Mevlâna*nın vefatı 672, *Velet*in vefatı 712 dir.

Birde Felekname sahibi, *Mevlana*ye karşı pek hürmetkârdır. Kitabında hiç bir şeyhi medhetmediği halde *Mev-*

*lâna*yi şu ikl beyit ile medhediyor:

Şeyh Mevlâna Celâlüddindürür
Kim cihanda bir aliyüttayindürür
Görmedik bir er ki ölüp yatmadı
Ol Celâlüddin cihandan gitmedi

Sonra *Ahiler* faslında kendisinin *Ahiler*den lütuf gördüğünü ve kendisinin de *Ahi* olduğunu ima ediyor:

Kim bu *Gülşehri* kerim erenlerin
Nimetin çok yidi ve yarenlerin
Ol dahi bulduğunu terk eyledi
Ahirette kendüye berk eyledi

Gülşehrî kendi beldesi olan **Kırşehr**inin o zaman gülleri pek meşhur olduğunn şu beyit ile anlatıyor:

Hassa şimdi taze Gülşehri gülü
Kim getürmez göze servü sünbülü

Hülâsa Felekname *Türk*lük namına bir abidei iftihardır. Sonra lûgat itibarile gayet zengin, mana itibarile pek rengindir. Binaenaleyh bunun tabı ve neşri milletimiz için birinci vazifedir. *Gülşehri*nin birde farisi aruzu vardır. Merhum *Ali Emiri* efendi kütüphanesinde farisi kısmında 573 numarada mukayyettir. Misaller temamile *Gülşehri*nin kendi zadeitab'ıdır [1].

Feleknamenin **İstanbul**da üç nüshası maruftur. İkisi Topkapı Arkeoloji Müzesi kütüphanesindedir, bunlar nu-

[1] Ferhenknamei Saditercemesi. Maarif V. neşriyatından 1340 1342. Kilisli Muallim Rifat. S: 14, 15.

marasızdır. Üçüncüsü ***Fatih*** camii yanında birinci ***Mahmut*** tarafından tesis edilen kütüphanede 2557 numara ile mukayyettir. Bü nüsha ***Fatih*** kütüphanesinin defterinde Esrarülarifin diye yazılıdır. Arkeoloji müzesi kütüphanesindeki bir nüsha biraz noksandır. Birde Emiri kütüphane sinde ***Fatih*** kütüphanesi nüshasından fotoğrafla alınmış bir kopye vardır. Müze ve ***Fatih*** kütüphanesi nüshalarında bazı farklar vardır. Meselâ Topkapı da mahfuz tam nüshada (g) ve (k) harfleri ekseriya (h) iledir. Çok-çoh gibi. Eser 4284 beyti ihtiva etmektedir. Felekname asıl ***Gülşehri***nin Farsca yazdığı bir eserin adıdır. Mantıkuttayr tercemesi bu isimle şöhretlenmiş isede bunun farsca Feleknameye harîf olarak yazdığı eserde gösterilmektedir.

Çün Felekname düzettik şahvar
Farisîca tacü tahtı ruzigâr
Türkî dilce dahi hubü hem lâtif
Mantık-ut-tayr eyledik ana harîf

Gülşehri bu eserine bir yerde de **Gülşehirname** diyor:

Biz bu Gülşehirnamede kim eyledük
Dükeli ilm ıstılahın söyledük .. [1]

Şeyh Sanan Kıssası:

Ahmet Yesevinin ve muakkıplarının tesiri altında daha yedinci asırda **Anadoluda** bir ***Türk*** edebiyatı inkişaf etmiştir. Bunlardan birisi de nazımını ve zemanı tanzimini bilmediğimiz ***Şeyh Sanan*** kıssasıdır. Şair ***Gülşehri*** eserinin baş tarafında Dasitanı Abdürrezak faslı altında meş-

[1] Türk Dili. T. C. Darama dergisi. S: 70

hur ***Şeyh Sanan*** kıssasını uzun uzun anlattıktan sonra nihayette şu malûmatı veriyor:

Bir kişi bu destanı eylemiş
İlla lafzın ki çebirdek söylemiş

Vezniçün lafzın gidermüş harfını
Artuk eksük söylemiş söz sarfını

Şimdi Gülşehrî giyürdü bu ayâ
Lefkerî donlar ki benzetti yaya

Anber ile saçın ördü sünbülün
Göngülügün atlastan eyledi gülün

Söz hurufun artuk eksük kılmadı
Âlim anladı ve cahil bilmedi

Tanrının kudretlerin yadeyledi
Mustafanın canını şadeyledi

Böyle rengin böyle tatlu böyle ter
Husrevü Şirin sözü ola meğer

Bundan anlaşılıyor ki ***Gülşehri***den evel yedinci, yahut altıncı asırda bir şair bu mevzuu nazmen yazmış, lâkin lisanı kaba, iptidaî ve tarzı tevzini tabiatile çok kusurlu olduğundan ***Gülşehri*** de onu yeniden yazmak lüzumunu hissetmiş. Aruzun **Anadolu** ***Türk***leri tarafından zannolunduğundan nekadar evel kullanılmağa başladığını ve eski mevzuların muahhar şairler tarafından nasıl tekrar istimal edildiğini göstermek itibarile, bu malûmât tarihen çok kıymetlidir [1].

[1] T. E. İlk mutesavvifler S: 263. F. K.

Gülşehrînin edebî değeri:

Gülşehrinin şiirleri hemen hemen tasavvuf, hikmet, ahlâk gibi âli mevzulara müteallikdir. İçlerinde gazel nevinden bir şey yoktur. Şu kadar varki bir şiirinin sonundakendisinin güzel gazeller de söylemiş olduğunu anlatıyor. Şiirin baş beyiti budur:

Ne derviş isteriz sahip ne sultan
Ne derd işimize gelür ne derman

sondan iki beyti şunlardır:

Bu hub dırları kim Gülşehrî döktü
Meğer kim gönlü ola bahrı umman
Gazelları dükeli lülü ter
Kasideları kamu abı hayvan [1]

On dördüncü asrın sonlarında dinî mefkûreye sahip olan bir çok şairler yetişti. Bunlar eserlerini caize koparmak maksadile, yahut bir sanat eseri vücuda getirmek endişesile yazıyorlardı. Sırf uhrevî bir mükâfat bekledikleri için doğrudan doğruya halka hitap ediyorlar, onların anlayacakları ve sevecekleri sade ve külfetsiz bir lisanla yazıyorlar, hatta çok zamanlar isimlerini bile zikretmeğe lüzum görmüyorlardı. On dördüncü asrın ilk zamanlarından başlıyarak klâsik İran edebiyatını örnek ittihaz eden ve temamile sanat gayesini istihdaf eyleyen şairlerin de çoğaldığını görüyoruz. Gerek eskiliği gerek sanatkârlık kıymetinin yüksekliği itibarile **Kırşehirli *Şeyh Ahmet Gülşehrî***yi ilk safta zikredebiliriz. ***Attar***ın Mantıkuttayr'ını muhtalif menbalardan ve bilhassa Mesnevîden aldığı hikâ-

[1] Ferheknamei Sadi T. S: 17.

yelerle ve zamanına ait hasbıhaller ve şikâyetlerle de tevsi ederek Tütrkçeye nakleden ve ayrıca bir takım şiirleri de elimizde bulunan bu büyük sanatkâr, islâm edebiyatına ve ilmine vakıf bir sofîdir. Fakat eserini sofilik propagandasile değil, hakikî bir sanat gayesile yazmıştır. O devre göre lisanının temizliğine, nazmının pürüzsüzlüğüne, ahengine, üslûbuna çok itinaeden ve muvaffak olan ***Gülşehri*** hakikî bir sanatkâr olduğunu göstermiştir. Eserinin yapacağı bedii tesiri büyük bir itina ile takip eden bu şairde oldukca kuvvetli bir lirizm vardır. En mücerret ahlâkî nasihatlar verirken, tasavvuf esaslarını anlatırken bile üslûbu kuru ve tatsız değildir. Sonra tabiat manzaralarını tasvir ederken renkli, itinali ve canlı bir üslûba maliktir. Kendi kıymetini pek iyi bilen ***Gülşehri*** bir çok ilâvelerle aslından daha mütenvvî bir hâle soktuğu Mantıkuttayr tercemesinin ***Attar***ınkinden aşağı olmadığını ve kendisinden evel ***Türkçe*** hiç okadar güzel bir eser yazılmadığını iddia ediyor ki çok doğrudur. Bu büyük şairin şöhreti Anadolu da on beşinci asrın iptidasına kadar devam etmişse de 15 inci asır ilk tarihinden sonra büyük bir şair telâkkî edilmemiş, şöhretler onun namını gölgede bırakmıştır. Tezkirelerimizde hiç ismine tesadüf edilemez [1].

Gülşehrîden örnek:

Geldi bülbül ortaya hayranü mest
Valihü methuşü sergerdanü mest

Kim benim işim gülüstanda biter
Nevbaharü bagu bustanda biter

[1[Türkiyat Mec. C: 2. Anadoluda Türk dil ve edebiyatına toplu bir bakış. Fuat Köprülü.

Her gülü kim kendime yâr eylerim
Her gece vasfını tekrar eylerim

Her seher kim gül çemende açıla
Kamudan ilkin bana karşu güle

Ben anun yüzüne karşı silayım [1]
Müşkülümün kamusun şerh eyleyim

Her gün işimüz bizim gülgüldürür
Sevdüğümüz dünyada bir güldürür

Hassa şimdi taze Gülşehri gülü
Kim göstermez göze esrü [2] sünbülü

Anı sevmiyen kişi nâkesdürür
Serv anun katunda harü hasdürür [3]

Geldi vaktı geru kim bülbülün
Bağ ola kim yerü bustanlar gülün

Nevbahar oldu ki bülbül söyleye
Âşıkın maşukuna şerheyleye

Kamu sözü gel ki terkeyliyelim
Bülbül ile gül sözün söyliyelim

Sormaya simürğ hergiz bülbülü
Bülbüle ol yey [4] ki seve bir gülü

---

[1] Silamak - hürmet ve iltifat etmek.

[2] Esrü - çok.

[3] Harühas - çörçöp.

[4] Yey - daha iyi, terciha lâyık.

Mesut Gülşehrî:

Ayasofya kütüphanesindeki Emsiletüttasrif ve Kitabülinbisat adlı iki eserinin sonuna elyazısiyle yazdığı yazılardan Kırşehirli olduğunu ve babasının ***Osman*** dedesinin ***Şadi*** adlarını taşıdığını öğrendiğimiz ***Mesut Gülşehrî***nin doğum ve ölüm tarihi de belli değildir. Bu bilgin hocayı, ***Sadi***den tkrceme ettiği Ferhenknamesini ilim âlemine tanıtan Kilisli muallim bay ***Rifat***; ***Mesud***ın doğum tarihini 700 ile 710 arasında göstermekte ve ***Aşık Paşa*** ile ***Ahmet Gülşhri***ye yetişmiş olduğunu söylemektedir.

Gene sayın bay ***Rifat***ın değerli incelemelerinden öğreniyoruz ki (Ferhenknamei Sedi tercemesi başlangıcı) ***Hoca Mesud***un Yıldırım ***Bayezit*** devrinde berhayat olması maznundur. Kenzülkübera ve mahallülülema adında siyaseti islamiyeye dair bir eser yazan ***Şeyh oğlu***nun üstadıdır. ***Hoca Mesud***un padişaha ve saraya bir mensubiyeti olmadığı anlaşılıyor. Belki o kendi aleminde yaşar ankameşrep bir âlim imiş. Nasıl ki Bustan tercemesini de kimsenin namına yapmamıştır. Şayet öyle bir nisbeti olsaydı ***Şeyh oğlu*** onu öyle yadedecekti. Nasıl ki ***Şeyh oğlu*** kendi memduhunun pederini ***Hoca paşa*** diye yadediyor.

Mesudun hüviyetini enziyade anlatacak bir kelime de yukarıda adlarını söylediğimiz iki eserini yazdığı Ebavabilbirri Ebu Sadiye yani ***Moğol*** hanlarından ***Ebu Sa'id Bahadır*** tarafından yaptırılmış olan Ebavabilbir ismindeki bir binadır. Fakat bu müessesenin bir medrese yahut bir zaviye yahut bir tekye olması muhtemeliken müellif kendi zamanındaki şöhrete binaen bu müessesenin ne olduğunu yazmamıştır. ***Bay Rifat***ın da araştırdığı bu mü-

esseseyi bulmak bizim için de şimdilik mümkün olamamıştır.

Mesut Gülşehrinin Eserleri :

SÜHEYL VE NEVBAHAR :

Aslı farscadır. Mevzuu güzel bir şark hikâyesidir. Hicrî 751 tarihide yazılmıştır. Bu hikâyede ***Süheyl***, Yemen hükümdarının biricik oğludur. ***Nevbahar*** da Çin hükümdarının kızıdır. Bir nakkaşın yaptığı resimden ***Nevbahara*** aşık olan ***Süheyl***, nakkaş ile birlikte Çine seyahat ederek bir çok maceradan sonra sevdiğine kavuşuyor.

Süheyl ve ***Nevbahar***ın bin beyit kadar kısmını ***Mesud***un yiğeni ***İzeddin Ahmet***, mütebakisini ve mukaddemesini de kendisi yazmıştır. ***Süheyl*** ve ***Nevbahar***ın yegâne yazma nüshası Berlin kütüpheanesinde bulunuyor. 1925 senensido profesör ***Mortman*** bu eseri neşretmiştir. Bu eserin tabından bir sene sonra Çankırıda minyatör bir nüsha daha bulunmuştur ki Çankırı Mebôsu ***Bay Talat Onay***ın hususî kütüphanesindedir [1].

Süheyl ve ***Nevbahar*** tercemesi edebî kiymeti itibarile çok yüksek bir eserdir. Hiç malûmatımız olmayan farisi bir eserden terceme edilen bu mesnevî öyle görülüyor ki basit bir terceme değil belki tevsian yapılmış bir adaptasynodur. Eser o devir mesnevilerinde umumiyetle kullanılan vezinlerde değildir. Eserde muhtelif vezinlerle yazılmış muhtelif gazellere de tesadüf ediliyor. Şair, ***Türk*** lisanının henüz aruz ile kâfi derecede istinas edemediğini ve bundan dolayı kendisinin mazur görülmesini söyler. Fakat bunda biraz tevazu olduğunu ilâve edelim. Klâsik na-

[1] T. D. T. C. Darama dergisi. S: 77

zım tekniğini pek iyi bilen şair bu hususta zamanına nisbetle büyük bir muvaffakıyet göstermiştir. Tertibi ifade, lisan itibarile bu büyük aşk hikâyesini o devrin en kıymetli mahsullerinden sayabiliriz. Gerek tasvirî parçalarda, gerek ruhî tahlillerde, gerek kahramanların ağzından söylenilen aşk şiirlerinde renk ve heyecan eksik değildir. Bedîî kıymet itibarile bu şairin müntahap Bostan tercemesini bu eserile aynı safa koyamıyoruz. Herhalde islam ilimlerine ve İran edebiyatına layikıyle vakıf olduğu anlaşılan ***Hoca Mesut***, bu asrın mahdut büyük şairlerinden biridir. Kıymetli bir şair olduğu anlaşılan yiğeni ***İzzeddin***in başka eserleri maalesef malûm değildir.

Hoca Mesuttan sonra bu cins aşk hikâyeleri yazmakla şöhret kazanan başlıca ***Şeyh oğlu Mustafa***dır. Hurşitname adlı büyük hikâyesini 789 da ikmal eden bu şair, ***Hoca Mesud***un başlıca şakirdidir. İskendername sahibi ***Ahmedi***, ***Gülşehri***yi hürmetle zikretmektedir [1].

Ferhenknamei Sadi tercemesi :

Bueser ***Hoca Mesud***un, ***Şeyh Sadi***nin Bustanından intihap e derek türkçeye nazmen terceme ettiği 1703 beyitten ibaret bir eserdir. On dördüncü asrın ilk nısfında (hicrî 755)de terceme edilen bu kitabın mevzuu ahlâka ve memleket idaresine aittir. Eser Kilisli ***B. Rifat*** tarafından 1340 senesinde İstanbulda bastırılmıştır. Tab'a esas olan nüsha ***Veled Çelabi*** tarafından ***Ahmet Mithat*** efendi için yazdırılıp merhumun veresesinden merhum ***Ali Emiri*** efendiye intikal eden yazmadır ki bugün millet kütüphanesinde 300 numarada bulunmaktadır. Bu eserin diğer nüs-

[1] Anaduluda Türk dil ve edebiyatına umumî bakış. Türkiyat. M. F. K.

hası Kopenhag kütüphanesi türkçe yazmaları arasındadır [1].

Mağnisa Muradiye kütüphanesi türkçe yazmaları arasında 1856 numaralı bir mecmua içinde (kitabı ferhenknamei *Hoca Mesut*) ismile Ferhenknamei *Sadi*nin bir üçüncü uüshası mevcuttur. Yazısı on beşinci asrın ikinci nısfında intişar eden bir nevi taliktir. Hiç bir yerinde ne telif nede istinsah tarihine ait kayitlere tesadüf edilmediği gibi mecmua sonunda da istinsah tarıhi mevcut değildir [2].

Ayasofya kütüphanesindeki 945 numaradaki bir cilt kitabın birinci eseri *Hazreti Peygamberin Ali*ye olan vesayasıdır. İkinci eseri Tercemetülleâli ve tezkeretülmeâli adlıdır. Bunların sahibinin de *Hoca Mesut* olduğu kuvvetle muhtemeldir [3]. Üstat tarihcimiz *M. Turhan Tan*ın bir yazısından öğrendiğimize göre *Hoca Mesut* meşhur Kelile Demineyi de işlemiştir.

Mesut Gülşehrînin edebî değeri:

"Müellif hazretlerinin kudreti edebiyesi pek yüksektir. Bir çok yerlerde *Şeyh Sadi*nin fikirlerini daha güzel bir hale koymuş, mazmunu daha ziyade parlatmıştır. Müellif her hangi bir beytin tercemesinde harfiyen terceme taraftarı olmamış ve daima meâli düşünmüştür. Birde tercemede mümkün olduğu kadar arabî farisî kelime istimalinden kaçmış ve Türklüğünü muhafaza etmiştir„.

[1] Tarama dergisi S:

[2] Türkiyat M. C: 4. Şerif Hulusi. Ferhenknamei Sadinin üçüncü nüshası ve Velet Çelebi, Kilisli Rifat neşrile mükayesesi.

[3] Türkiyat M. C: 2. Muallim Rifat (Profesör Mortman tarfından neşredilen Süheyl ve Nevbahar münasebetile).

Mesut ile *Ahmet Glşehri*yi mükayeseye gelince bunu imkânsız görüyorum. Çünkü *Gülşehrî* bağsızdır. Bütün kanatlarını açmış şiir gökünde uçuyor. Onun etrafına yağan mağna çiçeklerinden beğendiğini kokluyor, demet yapıyor, beğenmediğine bakmıyor. Halbuki *Mesut* bütün kuvvetile gözünün önündeki perii mağnaye mümkün olduğu kadar *Türk* elbisesini giydirmeğe uğraşıyor. Eğer *Mesud*un de *Gülşehrî* gibi bir mesnevisi olsaydı ozaman mükayese mümkün olurdu. *Aşık Paşa*nın Maarifname adlı kitabına gelince lisan ve tasavvuf ittibarile hoş isede neşeleri, zevkleri, meşrepleri başkadır. Hülâsa: *Gülşehri*, *Aşık Paşa*, *Hoa Mesut* gibi üç abâi edebin beşiği, durağı, mezarı olduğundan dolayı Kırşehir nekadar iftihar etse yeri vardır. Yalnız benim gönlüm ister ki o gül ocağına eskiden olduğu gibi Gülşehri denilsin [1].

Mesuttan örnekler:

Ecel irse nola çalap emridir
Kişinin sonunda sözü ömrüdir
Ki anınla unudulmaz adı
Dünü gün anar bilişi ve yadı
Ana ölü diyen kişi yanılır
Ki sözü okunur adı anılır

Yetimi göricek yere tepme gil
Ana karşı oğlancığın öpme gil

Saadet nedir tanrı bahşayişi
Güca görüp anı bulamaz kişi

[1] Ferhenknamei Sadi tercemesi. S: 16. Kilisli Rifat.

Çu devlet sana olmaya gökten
Geçürma ana irmeği önden
Ne karınca miskin olup gussa yîr
Ne rızkın bulur gücile şîr
Eğer ömrün olursa gussa yok
Yılan sokmaya seni geçmeye ok
Ömürde eğer kalmamış ola behir
Hem öldüre tiryak nita ki zehir

Edebalı:

Amasya tarihinde gördüğümüz bir kayıtten [1] *Osmanlı*ların ilk beyi *Osman*ın kayınatası *Edebalı*nın da

[1] Amasya hükümdarı Sultan Mesut hanın emir muzafferüddin Osman beye gönderdiği seyfi mahsusu iysale memur bulunduğu maznun ve Amasyalı olduğu kayden muhakkak olan ülemadan Mecdüddin İsa bin Tuğraussalgarî emiri müşarünileyhe taklit ve kayın pederi olup (Edebalı-Atabalı) demekle meşhur olan Eşşeyh Imaduddin Mustafa bin İbrahim bin İnacül - Kırşekrî (Kırşehirde İnaç adında bir köy vardır-C.T.) de dua ettikleri zannolunmaktadır.

Çünkü 727 de Bursa kadısı olan Şemseddin Ahmet bin Eşşeyh Mustafa bin İbrahim Kırşehrî Şeyhi müşarünileyhin mahdumu ve 743 te vezir bulunan Nizamüddin Ahmet Paşa bin Şemseddin Mahmut bin Şeyh Mustafa Balı dahi müşarünileyhin hafidi, kezalik evahırı ahdi Osmanide Kadilkuzatül Osmaniye olan Muslihüddin Musa bin Mecdeddin İsa-ü-ssalgarî alimi müşarünileyhin mahdumu ve 761 de veziri kebir bulunup Sinan Paşa demekle meşhur olan Sinaneddin Yusuf Paşa bin El-Sadrul kebir Muslihüddin Musa bin sadrulkebir İsa dahi müşarünileyhin hafidi olduğu kuyudu atikadan anlaşılmaktadır. 760 da Sultan Orhanın Bursada bina eylediği zaviyesi meşihatine tayin ettiği Eşşeyh Şerefeddin Yakup bin eşşeyh Mehmet dahi Edebalı merhumun hafidi olmalıdır.

Amasya Tarihi. C: 2. S: 428-429.

Kırşehirli ve adının *Mustafa* olduğunu anlıyoruz. Bir çok tarihlerin *Edebalı*yı *Karaman*lı [1] olarak gösterişi de bu kaydı takviye eden sebebledendir. *Edebalı*, ilk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra Şama gitmiş, oranın bilginlerinden Fıkıh, Hadis, Tefsir, Tasavvuf ve sair bilgileri öğrendikten sonra yurduna dönmüş, Bilecikte bir zaviye kurmuş, *Osman*lı tarihlerinde tafsilâtile yazıldığı veçhile *Osman Gazi*ye kızını vermiş, hicri 726 yılında 125 yaşında bu dünyadan göçmüştür. Türbesi Bilecikte zaviyesi bitişiğindedir.

Şeyhî Paşa:

İkinci *Murat* devri ricalinden olan ve *Şeyhi Mahmut Paşa* unvanile anılan bu zat Kırşehirlidir. babasının adı *Şehabettin*dir. İkinci *Murad*ın büyük şehzadesi *Ahmet Çelebi*nin lalalığında, Amasya muhafızlığında bulunmuş, vezaret rütbesine kadar yükselmiş, Defterdarlık ve nişancılık ederek ilim ve fazlile temayüz etmiştir. Amasya muhafızı iken hicrî 839 tarihinde vefat etmiş, yerine ikinci vezir *Yörgüç Paşa* tayin olunmuştur [2].

Mevlâna Mehmet:

Ünlü bilginler arasında Mir'at muhaşşisi şöhretile anılan bu zat Kırşehirlidir. Babasının adı *Veli*, dedesinin *Rasûl*dür. Hâlâ bu aileye Kırşehirde *Rasul oğulları* derler. İlk tahsilini Kırşehirde yaptıktan sonra İstanbula gitmiş, *Mirza Fazıl*dan ve sair tanınmış âlimlerden ders alarak şerikleri arasında parlak bir surette imtihan vererek icazet almaya muvaffak olmuştur. Olunan davete

[1] Osmanlılar devrinde Kırşehir Karaman eyaletine tabiğdi.
[2] Amasya tarihi. C: 3, S: 206

icabetle **İzmir**e gitmiş ve orada tedrise başlamıştır. Bir az sonra memleketce görülen yüksek faziletine binaen uhdesine Müftülük tevcih edildi. Ömrünün sonuna kadar okutmak, fetva vermek ve eser yazmakla meşgul oldu ve h: 1165 yılında gözlerini kapadı. İki çeşmelik caddesindeki (Ulu mezarlık) a gömüldü.

Fazılı müşarünileyhin telifatı mütenevi ve müteaddit olup tahkik edilebilenleri şunlardır :

1 — Tefsirden kadı Beyzavî tefsirine haşiye; [قل ان كنتم في ريب مما نزلنا على عبدنا ayeti kerimesine kadar büyük bir cilt olup itmanına devam ettikleri muhtasar tercemei hallerinde münderiç iseede nereye kadar muvaffak oldukları meçhuldur].
2 — Fıkıhtan Mir'ât haşiyesi, matbudur .
3 — Ed'iyeden Darbun nasır şerhi, basılmamıştır .
4 — Fıkıhtan Eşbah şerhi, basılmamıştır, bir nüshası Rados kütüphanesindedir .
5 — Ed'iyeden Delâilülhayrat şerhi, ismi: İsticlâbül-mirat'tır muahharan türkçeyede terceme edilmiştir, gayrimatbudur .
6 — Kelâm'dan zübdei ilmi kelâm, bir nüshası Akhisar kütüphanesindedir .
7 — Akâit ve Mevizeden zuhrül-tehhibin şerhi gayri matbudur .
8 — Kelâm'dan Mesaili hilâfiyât [Eş'arî ile Matürîdî arasında feran altmış yedi mevzûdeki ihtilâfatın halline dair olup bir nüshası **İstanbul**da Laleli kütüphanesindedir] .
9 — İlâhiyât, Tabiiyât ve mantıktan bahis, hidayetil hikme haşiyesi, gayri matbudur .

10 — İlmi mantıktan Fenarî haşiyesi, gayri matbu ,
11 — İlmi nahivden İmtîhanül-ezkiya haşiyesi, matbu,
12 — Adabı münazaradan Risalei Birgüvî şerhi „
13 — İlmi kelâmdan Metin ve şerh [bir nüshası ikinci **Bayezit** camii şerifi içindeki ***Veliyeddin*** ef. kütüphanesinde mevcut olup Şerhi Akaidi Cedit namile mukayyettir .
14 — İlmi siyerden Asamın Şemailî Termizî şerhine haşiye, gayri matbu,
15 — İlmi fıkıhtan ***Seyit Şerif***in Muhtasarül-münteha şerhi haşiyesine haşiye, gayri matbu,
16 — İlmi Nahivden Lübbülbab şerhine haşiye [bu eserin mevcudiyeti **İzn**ikli ***Karabaş*** oğlu ***Ahmedin*** târih ve teracimden bâhis kitabında mündecriçtir].
17 — İlmi usul ve cedel den muhtasar İlmi Hacip şerhine haşiye, gayri matbudur .

İşbu eserlerden pek çoğunun isimleri bende saklı bulunan hattı desti fazılânelerile muharrer, muhtasar ve müfit kendi tercemei hâllerini mübeyyin verakî kıymetdârdan nak lolundu [1].

Osman Ragıp :

Kırşehirde yetişen büyük adamlardan birisi de ***Osma Ragıp***tır . Bu zatın büyük babalarından ***Mustafa*** "efendi„ **Aksaray**da camii kebir imamı olup orada ölmüştür. Kabri de camii kebir hatiresindedir. ***Mustafa***nın ***Abdurahman, Ahmet, Mustafa, Osman*** isminde dört oğlu vardı. Bunlardan ***Osman***ın ***Mahmut*** isminde bir oğlu olup oda

[1] Sebilür-Reşat M· No: 281. 16 kânunsani 329. Bursalı Mehmet Tahir .

Koçhisarın Muhlis obasında oturmakta idi. Bu aile Kurutlu aşiretine mensup oldukları cihetle' ***Mahmut*** Kırşehirin Savcılı Kurutlu obasındaki aşiratlerinin ricalarile Kırşehire gelmiş ve orada yerleşmiştir.

Mahmudun Kırşehirde 1190 tarihinde bir oğlu olmuş adını ***Osman Ragıp*** koymuştur. ***Osman Ragıp*** ilk tahsilini Kırşehirde bitirmiş, sonra Kayseriye giderek orada mutad olan bilgileri okumakta iken hocası kendisini Ankarada tedrisatla meşgul bulunan ***Çerkeşî Şeyhi zade***ye göndermiş, ***Osman Ragıp*** orada da duramıyarak İstanbula gitmiş, Ilgınî hoca denmekle maruf bir zattan icazet rüusu almış, hocasının emir ve işaretile Nevrekopa giderek orada maneviyat aleminde mütebahhir olan bir zatten manevî icazet alarak Kastamonuda medfun Şeyh ***Şaban veli*** tarikında ilerlemiş, gene hocalarının işaretile Kırşehire dönmüş, 1238 de İstanbulda doktorasını vermiş ve olgunluk rüusunu almıştır.

Aklî, naklî ve tasavvufî ilimlerde mütebahhirinden denecek dereceyi bulmuş, hakikî aşk sahibi olmuştur. Aşağıya örneğini koyduğumuz şiirlerinden birisi tasavvufî biri de gene tasavvufî olmağla beraber öz dille yazılmıştır. ***Mevlânayı*** çok sevdiği şiirlerinden anlaşılmaktadır. Ömrünün sonlarına doğru Kırşehir Müftülüğü verilmiş ve 1257 yılında ölmüştür. Boyca küçük olduğundan küçük ***Osman*** namile şöhret bulmuştur. Basılmamış şiir mecmuası torunu ***Müfit Kuratta*** mahfuzdur.

Rifat, İzzet, Vehbi ve ***Zehni*** adındaki dört oğlu da tahsillerini ikmal etmiş iselerde bunlardan ***Vehbi*** İstanbula giderek ***Gürcü Emin*** hocadan 1294 tarihinde icazetname almış, rüus imtihanını kazanarak Süleymaniye

Dersiamı olmuş, ders vermeye başlamış, 1293 ***Rus*** harbinde İstanbula dolan muhacirler camilere yerleştirildiğinden Kırşehire dönmek mecburiyetinde kalmış, babasının medresesinde tedrisatla meşgul olmuş, Müftülük yapmış, kendisine Nakibüleşraflık rütbesi verilmiş' İzmir mullalığına yükselmiş, 1326 yılında vefat ederek babasının yanına gömülmüştür. Oğullarından ***Müfüt*** Müddeiumumilikte Cezareisliğinde, Kırşehir mebusluğunda bulunmuş, ***Vahit*** Askerî Tıbbiyeden birinci derecede diploma almak üzere iken genç yaşında hayata veda etmiş, kaymakamlıktan teküt edilen üçüncü oğlu ***Ayet*** Çanakkale harbinin hamaset ve kahramanlıklarla dolu sahnelerini canlandıran Altın Destanı [1] ve öz türkçe şiirlerile şairliğini isbat etmiş, İstanbulda Haydarpaşa hastanesi teşrihi marazi mütehassısı olan en küçük oğlu binbaşı ***Kudret,*** meslekinde kudretini tanıttırmaya muvaffak olmuştur. ***Müfit Kurat***un biricik oğlu ***Kemal Sahir,*** adliyemizin iftihar edilecek genç ve olgun hakimlerindendir.

Osman Ragıptan örnekler:

Sinemdedir herdemde yâr bilmem ki bu hicran nedir
Herşeyde hüsnü aşikâr ağyare bu pünhan nedir

Vasıtasız her bir nefes haktan bize kuran gelir
Cibril ile ol ***Ahmede*** ya ki gelen kuran nedir

Miraç ederim arşa ben refrefe hecetsiz müdam
Mekkeden ol peygamberin eylediği bir an nedir.

İsmaile olan feda kurbanı hak ben olmuşam
Cebrailin getirdiği bilmem acep kurban nedir.

[1] Kırşehir gazetesinde tefrika edilmiştir.

Turda bana emretti hak, Fıravuni davet et deyü
Fıravnû Hamane gelen ya Musayi İmran nedir

Benem Süleymanı cihan, meşrikû mağrıbı gezerim
Her günde bir aylık mekân seyranü Süleyman nedir

Ragıp geda sanman sakın dareynin ol sultanıyem
Cengü cidal hükmeyleyen milk içre ya sultan nedir.

Senden kaçarsa dilruba sen kaçma var yapur yupur
Ederse her türlü cefa yut cümlesin lapur lupur

Etme sakın gayre nazar yar incidirsin kıl hazer
Hıfzet dilin çekme keder söyleme hiç sapur supur

Bakmayı gör gayr işine ağı katsa ger aşına
Her günde bin gez başına ururseda gepür güpür

Ragıp budur aşkın hali akıt gözden kanlı seli
Varmaz olursada yolu var yine depür düpür

Tokluğmenli Aşık Sait [*]

Tokluğmen Kırşehirin 35 kilometre batısında 280 evlik bir köydür. Bağları bahçeleriyle çıplak ovada güzel bir manzara teşkil eder. Bu yeşil köy kuşların toplandığı bir yerdir. Kızılırmak bu köyün eteklerinden geçer. Sait 1251

[*]Şimdi Balıkesir İlk Öğretim İspekterliğinde bulunan Muzaffer Ergün ilimizde bulunduğu sıralarda Tokluğmenli Aşık Saidin türkülerini toplamışlardı Pek yakında matbaamız bu kitabı basmaya çalışacak. Aşık Saidin tercemeihalile şiirlerinden bir kaç örneği bu kitaptan alıyoruz.

senesinde bu köyde doğmuş 1326 senesinde 18 ikinci kânunda yine bu köyde ölmüştür. 17 yaşlarına kadar köy hocasından okuyup yazma öğrenmiş, 18 yaşında iken Kayseriye giderek orada 2,5 sene medrese tahsili görmüştür.

Avcılık ve biniciliğe meraklıydı. Gençliğinde bir çok kadınların rüyasına girecek derecede güzel ve yakışıklı olduğu halde ihtiyarlığında zayıf, sarı ve çökmüş vaziyete gelmişti. Kırk beş yaşlarına kadar saz çalmış, türkülerini sazla terennüm etmiş fakat sonra sazı terk etmiştir. Genç ve güzel kadınlara karşı fazla düşkün idi. Bir defa Çıkınağıldan iki defa kendi köyünden olmak üzere üç defa evlenmiştir. Kızılırmak üzerinde kayıkçılık yapardı.

22 Yaşında iken kendi türkülerini söylemeğe başlamıştır. Bu türküler $6+5=11$ ve $4+4+3=11$ hecelidir. Bazı türkülerinde biraz tasavvuf kokusu vardır. Kendisi Karaca Oğlandan mülhem olmuştur. Hatta bir kısım koşmaları Karaca Oğlana benzemektedir. Mahlasının İlhamî olduğunu bir koşmasında söylüyor.

Aşık Saitten örnekler:

Çıktım yükseğine seyran eyledim
Al yeşil bahçeli Kaman görünür
Firkat geldi ah eyledim ağladım
Kılıç özü çayır çimen görünür

Biter Kırşehrinin gülleri biter
Çırpınır dalında bülbüller öter
Çok olur güzeli hep yeni yeter
Kaşının üstünde keman görünür

Gün begün artırdım ah ile zarı
Elimden aldırdım gül yüzlü yarı

Arzum sende kaldı koca Kayseri
Erciyeş başında duman görünür

Saidim çekersin her zaman keder
Gurbetlik benimle daima gider
Bu aşkın elinden çektiğim yeter
Sevdiğim yolların yaman görünür

Ilgıt ılgıt esen seher yelleri
Yar gelip geçtikçe değmeli değil
Ak elleri buğum buğum kınalı
Ah neyleyim gözler sürmeli değil

Doldurmuş helkeyi ben deyüp gider
Açmış ak göksünü yel dövüp gider
Elâ göze sürme çekmiş cevreder
Mahallenden bir yar sevmeli değil

Ben bu derelerde konup göçmedim
Aşkın badesinden dolup içmedim
Fırsat elde iken alıp kaçmadım
Öldürmeli beni dövmeli değil

Bizim ilde aksayayı giymezler
Giyip giyip ak topuğu dövmezler
Sen güzelsin ben Saide vermezler
Düşüp kız sevdana yelmeli değil

Evvel bahar yaz ayları doğunca
Kızılırmak kenarını yol alır
Lâle bitmiş sünbül boyun eğince
Kız oğlana nerkis verir gül alır

Haşarıdır deli gönül haşarı
Güzel sevenlerin gözü yaşarı
Çıkartma perçemi festen dışarı
Esen rüzgâr saçlarından tel alır

Şaşırınca deli gönül şaşınca
Aşkın dalgası boydan aşınca
Gurbet ilde baş yastığa düşünce
Korkuyorum nazlı yarı el alır

Der Saidim belli eder sözünden
Durmayıp yaşlar akar gözünden
Siyah zülfün gel toplama yüzünden
Arif olmuş eluşağı yel alır

Osman Hilmi:

Kırşehirde medfun ***Süleymanı Türkmani*** evlâtlarından ***Şeyh Hasan*** efendinin ortanca oğludur. 1288 tarihinde **Kırşehir**de doğmuş, ilk ve rüşdî tahsilini **Kırşehir**de yapmış, hususî hocalardan arapça ve farsça öğrenmiştir. Bu iki dilde de şiirleri vardır. Kendi kendine fransızcaya da çalışmıştır.

O devrin icabatından olarak rütbei rabıa ile taltifi hakkında Mütesarrıf ***Esseyid Mehmet Emin Paşa***nın (bu zat sayın bilginlerimizden bay ***Mahmut Kemal*** üstadımızın babalarıdır) **Ankara** vilâyetine yazdığı 5 Teşrin evel 1310 tarih ve 275 numaralı tahrirattan: "**Kırşehri** eşraf ve haneden zadelerinden ve fahrî Nafıa komisyonu azasından olan ***Osman Hilmi*** efendinin erbabı iktidar ve liyâkattan ve uhdesine mevdu hususatın hüsnü iyfasına sâiğ ve ahlâkı hasene ile muttasıf reviyetkârandan olup bir müddettenberi turuk ve meabir inşaatile bedelâtı nakdiye-

nin tahsilatında ve kura ve mahallât amelei mükellefesi mikdarının tahakkuk ve sevkında Muhasebei livâye ait bazı hesabatı maliyenin fahriyen mümeyyizliğinde ve bu misillû sair hidematı müstelzimülmükâfatta bulunarak ibrazı measiri sadakat ve istikamet eylemiş ve istidadı fıtriye, küvvei kalemiye, muhasini efkâra, usulü hesabata malik ve aşinalığı, ve hatta henüz intişar etmiş ve şimdiye kadar istimal edilen hesabatın en dekik ve muntazamı bulunmuş olan "usulü muzaafe„de muallimlik derecesinde hasıl ettiği mümarese ve melekesi cihetile mümtazülakran bulunduğ„nu öğreniyoruz. Bir istida müsveddesinden de 309 tarihinde Ziraat Bankası şubesine tayin edildiği, 311 tarihlerinde Çorum şube muavinliğinde bulunurken istifa ettiği anlaşılmaktadır.

Muhitinde yükselemiyeceğini sezen ***Osman Hilmi*** 312 tarihinde İstanbula gitmiş, Babıâli hülefalığına tayin edilmiş, gazetelere, mucmualara şiirler ve yazılar vermeye, devrin rical ve üdebasile temasa başlamış, Nalişi sevda adlı küçük bir romanla şiirlerini ve yazılarını ihtiva eden Nakşülmidad adındaki eserini bastırmıştır. Bu kitapların arkasındaki kayıtlardan: Harıka(600 senedir Kırşehirde gunûdei hâki paki keremet olan ***Şeyh Süleyman Veli*** hazretlerinin teracümü ahvali saadetleridir), Nakşülmidad (ikinci cüz), İlk Seferim(küçük bir siyahatı musavvirdir) Şanlı istikbal (bir manzume) Bahtı na baht (bazı mülahazai dakikayi hâvidir) eserlerini hazırladığı anlaşılmakta isede 313 tarihinde [1] İstanbulda pek genç yaşında tifodan vefatı dolayısile bu eserlerin nerede ve kimlerde kaldığı öğrenilememiştir.

[1] Bu tarihi büyük kardeşi Refik Türkmen vermiş ise de Nalişisevda adındaki kitabının basılış tarihi 1314 olduğuna göre 314 yılı içinde öldüğü daha doğrudur.

Osman Hilmiden örnek [1]:

Beşinci ile altıncı asrı milâdî arasında müddeti saltanatı kırk beş sene kadar imtidat eden Şarkî ***Roma*** imparatorlarından ***Anastasyos***un namı zatisine nisbetle Ankaranın öte cihetinde inşa ettirdiği (Kırşehirin ***Etiler***den de önce mevcudiyeti tarihen sabit olduğuna göre inşadan ziyade tamir ettirdiği daha doğrudur - C.T.) şehir diye telâkki olunan Kırşehri, bir zaman Romalılarla devleti Abbasiye ve Selçukiyenin ahiren ***Ahi*** ve ayan taifesinin ziyri idarei hükümranisinde bulunduktan sonra 762 seni hicriyesinde Ankara şehri şehirinin fethini müteakip fermanfermayi ekalim ve diyar, ebülmeğazi hazreti Hüdavendigârın seyfi sarımı celâdet ve satvetile teshir olunup memaliki osmaniyeye ilâve edilmiş bir şehri lâtiftir.

Günbegün kemal-nümayı umran olan bu şehri behin 1283 senesine kadar Nahiye ve andan 1285 senesine kadar Kaza halinde bulunmakta iken tezayüd eden ehemmiyeti mevkiiyyesine binaan 1286 senesinde Sancaklığa tahvil olunarak elyevim bir mutasarrıf ile idare olunmaktadır.

Darülhilafeti ülyanın 610 kilometre şarkı cenubisinde bulunan ve 10,000 kadar nüfusu ihtiva edan şehrimiz, Ankara-Kayseriye şümendüferine güzergâh düsmesile de kendisine bir şerefi müstakbel hazırlamıştır.

Geçende Kırşehrini "serapa yeşil çimenler ve ağaçlarla muhat ve müzeyyen olduğu cihetle libası zümürrüd renge girmiş temaşayi cemalı zülkemaline doyulmaz bir şahidi zibayi tabiattır„, diye tavsif etmiştim, değil mi? Hakika-

[1] 9 Kânunuevel 1311 tarihini taşıyan bu yazı, İstanbulda münteşir Serveti-fünun mecmuasına yazılan mektuplardan birsidir. O zaman Osman Hilminin Kırşehirden Serveti-fününa yazılar gönderdiği anlaşılmaktadır.

ten öyledir. Heyeti mecmuası, şimalden cunuba doğru bir tavrı dilnişin ile uzanıp yatmış, bir kolunu garbindeki tepenin damanı sünbül aşiyanına atmış, bir — kolunu zemzemei cuyibar ile eğlenir gibi — şark tarafından çağlayıp gelen Ökse suyu boyuna uzatmış cazibeperver, hüsnü - anlı, bediülmanzar, yeşil fistanlı bir nazeninin endamı dilrübasını andırır.

İçinde su cereyan etmedik, ittisalinde çimenile, çiçeğile, gülüyle, gülşenile zeynetyabı safa olmadık bir hane güc bulunur, binaanaleyh bulunsa da bir kaç adede inhisar eder kalır.

Şimalden cenuba cereyan eden çay, şehri şark ve garp itibarile ikye böler. Şark çihetindeki tepelerden nebean eden meyahı canperver pirayişi piyalei abı Kevser olsa sezadır.

İşte suyumuz da şehrimizin letafeti revh-bahşası kadar tatlı ve kesretli!

Artık birde baharı huceste-asar irişti mi? Değirmenderesi, Heftiriz, İkizarası, Dinekbağı ğibi mevakii cennetâbad, ihyayi dil hususunda nefhai mesihi yad ettirmeğe başlar.

Ne yana bakılsa göz, esiri temaşayı ziyrüfevk, gönül ezelî neşvei cavid ile muttasıl mesti zevk olur gider!

Kırşehrinde bahar âlemi geçirenler bilirler. Firdevsi berrinden nişan veren bu teclizarı feyzin bir tarafında abı müselseli hababdarın emvacı şelalerizi, bir taraftan badı nesimin cereyanı daimisine tabiğ olan berk-ü-nihâlan üzerindeki andelibin teranei demi saher-hizi, cbür yanda hühülere dalmış kebuteri melâik-perin lâhutiyane nagamatı tarbengizi insanları âşıkane nasıl rübudei muhabbet eder?

Tasavvur ediniz: oh, ne güzel? Alem içinde bir âlemi diğer!

Şehrimiz bunlardan fazla bir de eazımı evliyaullahtan ***Şeyh Süleyman, Aşık Paşa, Ahi Evranı Veli*** hazeratının cismi şerifi keramet-penahilerine meşhedi mukaddes olduğu için başkaca şerfyabı nuru saadettir.

671 tarihi hicrisinde ***Selçuki***ler tarafından bina olunup bu ana kadar tekalibi ağsar ile bile bir taşı rehini inhidam ve indiras olmayan ***Caca bey, Lala bey*** camii şeriflerile yanındaki tuğladan mağmul 60 metre irtifaında pek musannağ bir minare ve 744 tarihinde (bu tarih yanlış) tarhı esası üstüvar kılınan ***Melik Gazi*** ve ***Selçuki***lerin sanğatı mimariyedeki nefaset ve resanetini gösteren 740 tarihli ***Aşık Paşa*** hazretlerinin türbei münifleri enzarı zairiyini vakfı temaşayi hayret eder.

Hâlâ Dahiliye nazırı ***Memduh Paşa***nin Ankara valiliğinde bulundukları esnada mutasarrıfı liva ***Ahmet Arifi*** B. f. nin ibzalii himmetlerile iğmal edilen saatı kebir, karhane, hamam şehrin tezyinatı mahsusasına bir lahikai ziybal olmuştur.

Livamızda maarıf hakkiyle tammüm etmemiş isede on dördüncü asrı hicrinin mebdei evvelini olan şu on üç senedenberi tarzı cedidi edeb müntesibiyni çoğalmaktadır. Şehrimiz mektebi idadisinin küşadındanberi şaşaa - büruzu mevkii şükran oldu.

Kırşehirde yün ve tiftikten pek nefis halı, seccade, kilim dokunur. Bunların üzerine istenilirse - modeli verildiği takdirde-hertürlü resimler, çiçekler nakşedilir.

Ceviz ağacından geyet güzel sandalye, masa, koltuk ve saire iğmal olunur.

Derunu şehirde harareti derecei mutedilede bulunan Terme ılıcasının ve iki saat mesafede şiddeti harareti kırk sekiz dereceyi gösteren Karakurt kaplıcasının avarızı dahiliyeye ve hele emrazı cildiyeye ziyade nef-ü-şifası vadır.

İdraki memaliki harreye münhasır olan esmâr hariç olduğu halde fevakihi lezizenin envaı burada idrak eder. **Kırşehir**'in zaikanüvaz üzümleri bilhassa nefasetile şöhretşiardır.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

Bitirirken

Birinci cildi burada biten kitabımızda Kırşehir'in anatarih içindeki onbinlerle yıllık akışını seyre, varlıklarından haberdar olabildiğimiz eser ve şahsiyetleri tesbite uğraştık.

ATATÜRK'ün yarattığı ışıklı dünya içinde yepyeni bir ruhla tarihe doğan "Cumhuriyette Kırşehir„i bu kutsal doğuşun yetişmesine ve olgunlaşmasına kanları, beyinleri ve canlarile çalışan, her sahadaki hizmet ve faaliyetleri, değer ve faziletleri, bilgi ve kültürlerile temayüz eden kırşehir çocuklarını ikinci bir kitapta ve mülhakata ait tarihi bilgileri de "Kırşehir Coğrafya Lûgatı„ adındaki üüncçü ciltte toplamaya ve analşmaya çalışacağız.

Tarih yazmak... bu işin, ne erişilmez bir güc istediğine inananlardanım. Uzun yıllar süren araştırmalarımın mahsulü olan şu değersiz dergi, ilerde büyük Kırşehir Tarihi'ni yazacaklara "fihristlik„ vazifesini görebilirse benim için ne mutlu .....

Kırşehirde toplanan. Kırşehirde yazılan, Kırşehirde basılan bu kitapta görülmesi pek tabii olan eksik ve yanlışların aşkıma bağışlanacağını umar; her suretle yardımlarını gördüğüm, eserlerinden malım gibi istifade ettigim büyüklerime içten minnet ve şükranlarımı sunarım.

Kırşehir : 1 temmuz 1938 ***C. H. Tarım***

İNDEKS

Notlar dahildir. Yakın sayfalardaki aynı adlar tekrarlanmamıştır

A

Abbas 159, 160, 161
Abdal Musa 119
Abdülbaki Gölpınarlı 95, 97, 102, 188, 195
Abdullah 75
Abdullah Bedevî 66
Abdülmuttalip 116, 159
Abdülkadir 65
Abdurahman Gazi 142
Acıöz 11
Adil Şah 28
Afet (Profesör) 42
Afrika 20
Ahîlik ve Ahiler 7, 27,37 105, 126, 129, 130, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 155, 157, 163, 181, 209, 231
Ahi Abbas 192
„ Abdullah 173
„ Ahmet 162
„ Ayvaz 162
„ Başara 173
„ Beşir 162
„ Cafer 162
„ Cüneyt 162
Ahi Çelebi 140
„ Çoban 173
„ Emir Ali 140
„ Emirci 162
„ Evliya 162
„ Evran Nasırüddin 53, 105, 114, 115, 117, 119, 120, 124, 137, 140, 141, 142, 159, 162, 169, 172, 174
„ Hasan 162
„ Hoşkıdem 162
„ Hüsameddin 173
„ Hüseyin 162
„ Gürcanî 162
„ İlyas 162
„ İn'am 172
„ Kaplan 173
„ Kasım 162
„ Kayser 162
„ Kemal 162
„ Maksud 162
„ Mehmet 117, 118, 162, 205
„ Melik 162
„ Mesut 170, 172
„ Musa 162
„ Nasuh 162
„ Osman 173
„ Raşit 173
„ Sait 162
„ Sinan 159,170, 172
„ Sinaneddin 173
„ Süleyman 119
„ Şerefeddin 172
„ Taran 162
„ Toman 139
„ Turud 172
„ Üryan 173
Ahlatlıbel 42
Ahmed Çelebi 221
Ahmet Gazi 21
Ahmet Gülşehrî 6, 9,80 120, 121, 122, 141, 205, 212
Ahmet Mithat 217
Ahmet Refik 114, 187, 195
Ahmet Remzi 170
Agâh Sırrı 189
Aka 75
Ak Baba 173
Akdeniz 6
Akdes Nimet 205
Akkoyunlu 27
Akpınar 46
Aksaklı köyü 45
Akhisar 222
Aksaray 16, 22, 23, 24, 29, 33, 66, 69, 81, 135
Akova Seraverna 36
Akşehir 16, 56
Alaca hüyük 42
Alâeddin (2) 53
Alâeddin Ali 87
„ Davut 55
„ Ertena 26, 140
„ Keykubat 8, 9, 24, 55, 56, 119, 124
Alâüddevle 179
Alpaslan 20, 21, 22
Alplar 54, 107
Altın ordu 139
Alempınarı köyü 47
Ali (Halife) 116, 149, 158, 159, 188, 193
Ali Emiri 209, 217
Ali Ertena 24
Ali Kemali 26, 52, 53, 55
Alişar hüyüğü 18, 42
„ Köyü 18
Alıncak 24
Aliöllez 45, 49
Amasya 16, 21, 26, 30 54, 68, 77, 96, 97, 111, 189, 221
Âmit 23

Anadolu 6, 8, 10, 18, 19, 20, 22, 28, 33, 64, 69, 77, 93, 189, 190, 203, 211
Ani 62, 64
Ankara 10, 18, 21, 26, 27, 31, 41, 61, 62, 64, 69, 141, 201, 233,
Arabistan 194
Arabsun 10, 57
Arif Çelebi 204
Artık (emir) 54
Asım 124
Assuva 36
Aşık Paşa 7, 9, 80, 86, 88, 90, 99, 102, 106, 108, 109, 110, 111, 206, 219, 233
Aşık Paşa zade Ahmedî 30, 32, 87, 95, 102, 111, 112, 189, 190
Atabeyler 128
Attar 208, 212
Avanos 11, 16
Avni Candar 127
Ayarlar 129, 133
Ayasofya 215
Ayni 38
Azarbaycan 93
Aziz Erdişir 27

B

Babaîler 80, 94, 136, 137
Baba İlyas 6. 80, 89, 94, 95, 98, 99, 102, 189
Baba İshak 25, 26, 67, 98, 99, 191, 194
Bahadır Ali 69
Bahaeddin Caca 65, 66
Baha Sait 196
Bağdat 128, 132
Balıkesir 37, 226
Balum Sultan 186, 194, 195
Balto 26, 77, 78
Barak Baba 6, 81
Baranlı 11
Barthold 62, 64
Bars 69
Bayço Noyin 25, 203
Baygal 194
Bayezit (yıldırım) 27, 30, 31
Bayezit Bastamî 91
Bedreddin Mahmut 101
Bedreddin Simavnalı 98, 109
Bedir 116
Bektaşîlik ve Bektaşîler 7, 98, 119, 136, 137,

141, 155, 165, 176, 181, 187, 191, 194, 197
Berlin 216
Beyhakî 129
Beyşehri 16
Beyza 91
Bihisni 30
Bilecik 221
Bizans, Bizanslılar 16, 20, 21, 22, 37, 190
Boğazlıyan 37
Boğaz köy 17
Bolu 19
Bosnahersek 142
Boztepe köyü 50
Buğdan 114
Bulamaçlı 47
Bulgaristan 141
Burdul (Burdur) 24
Bursa 30, 220
Bürhaneddin Ahmet 27, 28, 29, 50, 44

C

Caca oğlu Nurettiu 8, 25, 48, 51, 58, 61, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 78, 80, 190, 191, 202, 233,
Can 88, 111
Canik 26
Ceceli 69
Celâleddin Habib 25
Celâleddin Mehmet 77
Cem 33
Cemal Tollu 46
Cemele kö. 29, 32, 33, 44
Cengiz 203
Cibril 66
Cihanşah 56
Cimri 69

Ç

Çağa oğlu Mecdeddin 204
Çağa 6, 205
Çanakkale 42
Çankırı (kângırı) 32, 69, 106
Çelebi Cemaleddin 187, 190, 195
Çıbık 31
Çıkınağıl 48
Çiçekdağı 11, 16, 47
Çin 216
Çoban bey 26, 104
Çorum 21, 26, 111, 230

D

Dadağı köyü 11
Dadak oğlu 22

Danişment oğ. 21, 22, 23, 69, 128
Davut 54
Delice 10
Demirci köyü 50
Denizli 119, 125
Dikmen 42
Divrik 30
Dülkadir 45, 179
Dimitoka 195

E

Ebnaî Mehmet Çelebi 78, 81, 86
Ebûbekir 193
Ebülvefa 95
Ebu İshak 119
Edebalı 6, 102, 220
Edirne 113
Elbistan 25
Elvan Çelebi 87, 111, 112
Emin Paşa 229
Ereğlî 39
Ertena oğulları 16, 58, 87
Esadettin (emir ahor) 96
Eskişehir 68, 102
Erzurum 18, 56, 77, 115, 203
Erzincan 26, 30, 54, 56, 203
Eşref (Musul Meliki) 56
Etiler 16, 17, 18, 19, 20, 36, 40, 231
Evlîy Çelebi 87
Evrenus 33
Eyüp Hisar 23, 24, 29

F

Fahrettin Ali 98
Fahrettin Behremşah 54
Fahrettin Irakî 94
Fahrettin Sahip 24
Fahrettin Süleyman 56
Fatih 33
Fatma 75
9, 217
Feleküddin 23
Fergane 93
Feyzi baba 177
Frikyalılar 19
Fuat Köprülü 62, 81, 91, 94, 98, 125, 135, 141, 188, 191, 213, 217,

— G —

Gasgaslar 18, 19
Gazneliler 22
Gaziler 128
Geyikli baba 119
Geyve 112
Gıyasüddin Keyhüsrev 26, 56, 28, 66, 96, 97, 101, 201, 203
Gıyasüddin Mahmut 102
Gölhisar 42, 44, 105
Gülşehir 6, 37, 115, 125, 158, 161, 206, 219
Gürcü 22
Güvenç abdal 186

H

Hacıaraplı kö. 12
Hacıbektaş 11, 37, 44, 70, 105, 106, 119, 124, 137, 176, 183, 188, 199
Hacım 176
Hacı Mehmet baba 184
Hacı Ivez Paşa 126
Hakî Ali baba 184
Halep 64
Halil Paşa 117
Hammer 130
Hamza 173
Harput 23
Haremeyn 14
Harzem 203
Hasan Fehmi Turgal 22, 24, 38, 57, 62, 65, 69, 98, 106, 127, 135, 195
Hasan (Şeyh) 26
Hasan-Hüseyin 148
Hasan Ali Yücel 91
Hasan Türkmanî 76
Hashüyük 18
Hatusas 18
Haşım 91
Hatem Hatun 188
Hemedan 93, 96
Herakliyos 36
Herikli 14
Hilmi 80
Hırla 11
Hoca İdris 190
Horasn 6, 91, 93, 94, 95, 128, 148, 189
Hüdabende 35, 37
Humus 193
Hunyadi yanuş 113
Hümam 23
Hüsnü 102
H. Hüsameddin 54, 68, 78, 80, 99, 100, 101, 220

İ

İbni Batuta 128, 135, 138, 139, 196
İbni Bibi 23, 24, 57, 101
İbrahim Âlâeddin 27
İbni Haldun 134
İbni Haşım 91

İbni Esir 134
İbni Kemal 100, 208
İbni Mülcem 193
İdris 130
İlhan (Moğol)lar 9, 16, 24, 25, 36, 35, 58, 69, 100, 108, 190, 203
İlyas fakih 112
İlyas köyü 90
İmam Cafer 162
İmam Sadık 162
İnanc bey 139
İnli murad kö. 45
İran 19, 26, 91
İshak 112
İsmail Hakkı 37
İsmal Sivrisi 11
İstanbul 33, 62, 87, 111, 139, 209, 221, 230
İsrail 22
İskilip 68
İşboğa Noyın 77
İzzeddin 23
İzzeddin keykâvus 52
" Siyavuş 56
İzmir 205, 222

I

Ilgaz 18
Ilgın 56
Irak 20, 148
Isfahan 133

J

Jûstinianpolis 37

K

Kabadokya 19, 36, 37
Kadıncık ana 187, 190
Kaldeleliler 18
Kalecik 32 100,
Kalender baba 187
Kaman 11, 19, 221
Kapıcı Camii 201
Karaca oğlan 227
Karaca kürt 14, 204
Kara baba 184
Karadeniz 18, 20
Karakaş zade Ömer 197
Karaman oğ. 16, 28, 29, 30, 31, 32, 101
Kara durak kö. 50
Karakurt baba 11,24, 200
Kargamış 19
Karkın 14
Karsıyan 16
Kârvansaray 10
Kara Osman 27, 30
Kastomoni 19, 21, 32, 69
Kaya şeyhi 202
Kaygısız abdal 7, 106
Kayı 14
Kayseri 16, 19, 21, 23, 29, 31 37, 66, 87, 94, 120, 143, 189, 201, 224, 231
Keskin 142
Kefersüd 97
Kılıç Aslan 57
Kılıç Doğan 112
Kılıçözü 11, 11
Kırım 53
Kigonye 56, 57
Kınık 14
Kırşehir 6, 8, 10, 16, 18, 21, 22, 23, 24 26, 27, 28, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 44, 48, 49, 50, 56, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 77, 79, 80, 86, 89, 95, 97, 104, 115, 158, 161, 183, 190, 191, 201, 203, 206, 219, 220, 221, 224, 231, 233, 235
Kızıldağ 11
Kızıl koyunlu 14
Kızılırmak 6, 10, 17, 18, 19, 45, 49
Koçdağı 11
Koçhisar 10, 18, 48, 66
Komana 19
Konya 16, 22, 24, 55, 56, 66, 79, 80, 96, 101, 102, 119, 143
Kopenhag 218
Koz oğlu 11
Köpekli kö. 11
Kösedağ 8, 25, 203
Köse Peygamber (Ertena) 26, 111
Kosşehri 102, 201, 203
Krezüs 19
Kubadiye 96
Kulpak 11, 48
Kumtepe hüyüğü 42
Kuru göl 18
Kurus 19
Kutbeddin Haydar 93
Kutluk şah 63, 77
Kutulmuş oğ. Süleyman 20, 22
Küçük Asya 36
Kühistan 132

L

Ladik 139
Lala camiî 57
Lâmiî 80
Larende 30
Latifî 94, 104, 103
Lidyalılar 19
Lokman baba 80, 188
Lauis Delaporte 18

M

Macaristan 20, 113
Mahmatlı köyü 11
Mahmut (1) 210
Mahmut (2) 182
Mahmut Gazan 35, 37, 77, 102, 204
Mahmut Kemal 229
Makridî 44
Makisos 36
Malatya 21, 30
Malazkirt 20, 23
Malkoç oğ. 178
Malya Çölü 10
Mansur Hallaç 91
Maveraünnehir 128
Mazaka 16, 19
Mecdettin İsa 220
Mecirüddin 100, 102
Mecit Özü 111, 112
Mehdi Abbas 142
Mehmet Çelebi 32, 33, 112
Mehmet Rasul oğ. 221
Mehmet Ertena 26, 27, 37
Melik Gazi (Muzafferüddin Mehmet) 8, 24, 35, 51, 52, 53, 56, 57, 75, 82, 202, 233
Melik Şah 26, 31
Memduh Paşa 233
Mengüç oğ. 8, 24, 53, 54, 80
Menteş 189
Mercimek Ahmet 131
Merv 93, 132
Mesut 77, 220
Mesut Gülşehrî 8, 38, 62, 205, 208, 215, 218
Mevlâna Celâleddin 10, 71, 79, 81, 99, 204, 208
Mihal oğ. Mehmet 112
Mirza Fazıl 221
Mısır 18, 20, 26, 27, 62, 91, 101, 104
Mısır bey 29
Mora 113
Mortman 218
Muavîye 193
Mucur 11, 16, 18, 36, 44, 50
Muhammed (Peygamber) 91, 157, 158
Muhlis Paşa 7, 88, 89, 99, 100, 102, 103, 111
Muhterem Hatun 81, 86
Murat (1) 141, 26
Murat (2) 112, 211
Murtaza 131
Mumüddin Pervane 23, 24, 25, 65, 90

Muiziddin Ali 100
Musa 70
Musa Çelebi 112
Muslihiddin Musa 220
Mübarüziddin Armaganşah 27, 29
Mübarüziddin Ertokuş 56
Mükrimin Halil 20
Mürüvvet bey 21
Mürsil baba 186
Müstevfî 80

N

Nafiz Uzluk (Dr.) 71, 170, 173
Napşi 23, 24
Nasır 134
Nasıruddevle 23, 30
Nasıruddin Behramşah 56
Necmeddin Daye 93
" Kübra 93
" İbrahim 6, 203
Nevrekop 224
Niğde 16, 19, 23, 25, 135, 143
Niğer oğlu 10
Nil 70
Niza 36, 37
Nizameddin 71
Nizamül müstevfi 66
Nizamî (Gencelî) 27, 54
Nizameddin Ahmet 220
Nişabur 93, 198
Nurettin Ardıç 136
Nurettin Sofu 101

O, Ö

Obruk 11
Oğuz Çelebi 102
Oğuz Türkleri 14, 94, 189
Ogust 37
Orhan 112, 119, 124, 191
Oral-Altay 169
Orta Asya 7, 17, 93, 143
Osman (Halife) 193
Osman Hilmi 79, 229
Osman Ferit 37, 186
Osmanlılar (Osmanbey) 6, 16, 28, 27, 31, 32, 102, 119, 182, 220
Osman Ragıp 223
Ökse 11
Ömer (Halife) 193
Ömerhacılı köyü 11
Önasya 17

P

Parnasos 36, 37
Pont 21

R

Rabia 113

Rados 222
Rifat (Kilsli) 38, 209, 215, 219
Romalılar 16, 20, 36, 37
Romanos Diyojenis 20
Rukiye 159
Rumeli 20
Rükneddin 22, 24

S

Sadettin Nüzhet 105, 111
Sadrettin 25, 94
Sadi 208, 217
Sakarya 19
Sait Ebu Behadır Han 25, 26, 35, 37, 62, 215
Samanlılar 128
Salâhaddin Eyûbî 135
Salepderesi 50
Samsameddin 23
Savcılı dokuz 18, 43
Savcılı ebeyit 46
Sayram 188
Selman 110, 111
Selan kale 49
Selim (Yavuz) 179
Selçuklular 8, 16, 20, 21, 22, 24, 25, 28, 35, 37, 40, 55, 57, 69, 92, 96, 101, 128, 190, 201
Sekili 11
Semerkand 32, 126
Seraceddin İsmail 69
Sevük tekin 22
Sevdiğin hü. 42
Seyit Battal 129
Seyit Mehmet 144
Seyit Vilâyet 113
Seyfe 8, 43
Sersem Ali baba 183
Sırbistan 112
Sipahiler 132
Sinaneddin Yusuf 220
Sinop 23, 26
Simre 77
Sinaî 207
Sivas 6, 19 21, 23, 26, 27, 30, 66, 94, 96, 111, 143, 189, 203
Sıdıklılar kö. 11, 49
Suluca kara hüyük 43, 45, 190
Sultan şah 26
Süleyman Emir 30
Süheyl ve nevbahar 8,216
Süleyman Paşa 28
Süleyman kapûnî 179
Süleyman Türkmanî 20, 22, 71, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 86, 105, 229, 230, 233

Suriye 18, 19, 20, 21

S

Şadi 215
Şahabeddin 204, 221
Şah İsmail 191
Şarkî karahisar 54
Şam 25, 27, 56, 81
Şarl Teksiye 36, 37
Şar gösteren 44
Şehsivar oğ. Ali 179, 187
Şemseddin Ahmet 220
Şemseddin Babaî 24, 53, 90, 98, 100
Şemisi Tebrizi 70, 81, 120
Şemseddin Türkmanî 75, 79
Şemseddin Sami 178
Şerefeddin Müstevfi 23
Şerefeddin Yakup 220
Şerif Beygu 115, 120, 142
Şerif Hülûsi 218
Seyh Hasan 229
Şeyh oğlu 215, 217
Şeyhî 208
Şeyhî Paşa 221
Şimşat 97
Şirazî 208

T

Tahrettin 30
Talat Mümtaz Yman 19, 21, 28
Talat Onay 216
Tapduk Emre 7
Tanan özi 111
Taşner 207
Tebriz 204
Tahir Bursalı 223
Tepesi delik kö. 18
Temirli köyü 49
Terme 11
Tevhit 38, 62
Timur 27, 30, 31
Tiyana 19
Todan 25
Tokat 21, 26, 94, 96, 97, 203
Tokluğmenli Aşık Sait 226
Toku 25
Tosun burnu kökü 50
Tuğrul (Selçukî) 22
Tuğrul bey 102
Turhan Tan 218
Turova 42
Tursun fakı 102
Türabî 180, 184
Türkmenler 14, 20
Türkistan 149

U , Ü

Uygur 26

Üçayak 43, 47
Üsküdar 102
Üsküp 112, 113

V

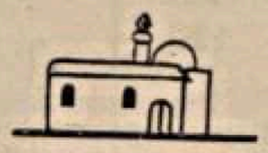
Vahdetî baba 183
Varna 113
Velet Bahaeddin 79,137, 208
Velet Çelebi 217, 218
Vittek 62, 128, 136
Volga 93

Y

Yabanlı 14
Yahya 95, 111
Yalışi fakih 112
Yakut 194
Yahşî 104
Yafii 81
Yağmurlu kö. 49
Yedi kardeşler 49
Yeminüddevle 22
Yesevî (Ahmet) 93, 188
Yesi 188
Yozgat 10, 19, 37, 80, 82
Yörgüç Paşa 221
Yukarı Şeyh köyü 7, 142
Yunus Emre 95, 102, 106, 114, 188
Yusuf Hemedanî 188
Yusuf ve Zeliha 208

Z

Zahir (Melik) 25
Ziya 200
Ziyaeddin Mesut 100
Ziyaret dağı 11
Zünnuni Mısrî 91

Tashih ve ilâveler

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
6	5	bakımında	bakımından
11	11	Tepesidelikte	Tepesidelik
26	24	yokur	yoktur
34	2	işarat	işaret
41	14	kapağı	kabağı
46	31		Cemal Tollu
51	17	وفق(من)	وفقتامته
66	23	muhteniyatı	muhteviyatı
68	6	Gene Amasya tarihinden (C:2.S:412) öğrendiğimize göre Nureddin Cibril 675 Tarihlerinde Tokat Valiliğinde de bulunmuştur. İbni Şehna Hleb Tarihinde Halebde Caca oğllarına ait bir türbe bulunduğunu haber vermektedir.	
73	9	haısr	hasr
77	17	kultuk	kutluk
79	8	967	697
79	15	312	314
87	21	Aşık Paşa kitabesinin üçüncü mısrağı ikinci, ikinci mısrağı üçüncü olacaktır	
91	10	1322	1332
96	16	545	645
97	20	Amaya	Amasya
101	10	Daha öncede hicri 696 evailinde Tebrize giden amcası oğlu konya emiri Mecirüddin Emirşah yerine Muhlis Paşayı vekil bırakmıştı. Muhlis paşa da bezı vesilelerle hükümet işlerinde bulunmuştu.	
104	17	onemli	önemli
121	13	sahibi kadem	sahib kadem
121	15	tutmuş	yutmuş

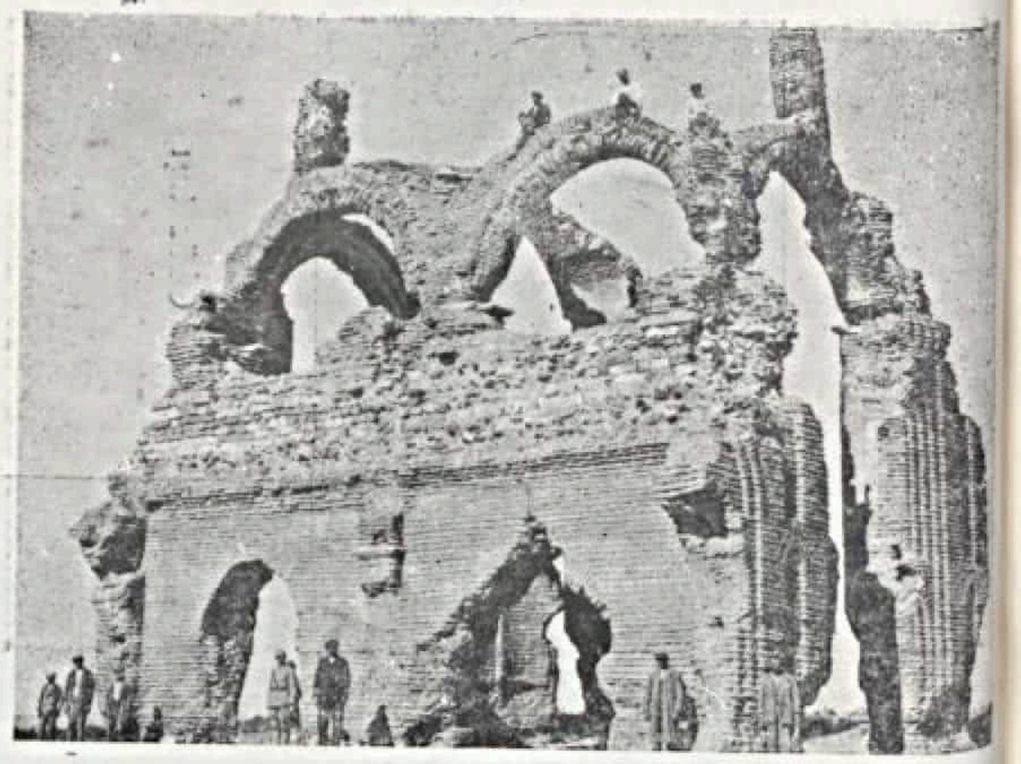
Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
121	19	beylere	beyler
129	20	sipesalar	sipehsâlâr
136	26	Babîlik	Babaîlik
138	27	milman	mihman
139	23	et'ime	et'imef
141	3	müşaip	müsahip
141	23	ikinci	birinci
143	8	eanaftan	esnaftan
143	20	zamanba	zamanda
144	6	Fütüvvetnamenin bilâhara elimize geçen son yaprağında hicri 999 tarihinde yazıldığı kayıtlıdır.	
144	22	bilgel	bilgil
147	4	giçiler (?)	kiçiler
147	10	gökçük	gökçek
147	23	mahulif	muhalif
147	28	kaldık	kıldık
148	1	emel-darlara	ameldarlara
148	6	öğreniyoruz	bildiriyor
148	17	ينصره ايدالله	ايدالله بنصره
149	2	beb (?)	yeb
149	5	safneal	safnial
149	32	telânın	taalânın
150	12	başarınnım	başarının
151	2	şak	şah
153	3	üerine	üzerine
153	22	mezdene	müzdene
154	2	kehil	kâhil
156	24	kodığını	komadığını
160	1	haretlerine	hazretlerine
177	21	huvız	havuz
178	24	şuc'am	şuc'ân
180	8	bedit	cedit
184	7, 9, 11, 13	baba	bana
184	21	nüş	üns
207	22	Hektm	Hakim
235	14	analşmaya	anlatmaya

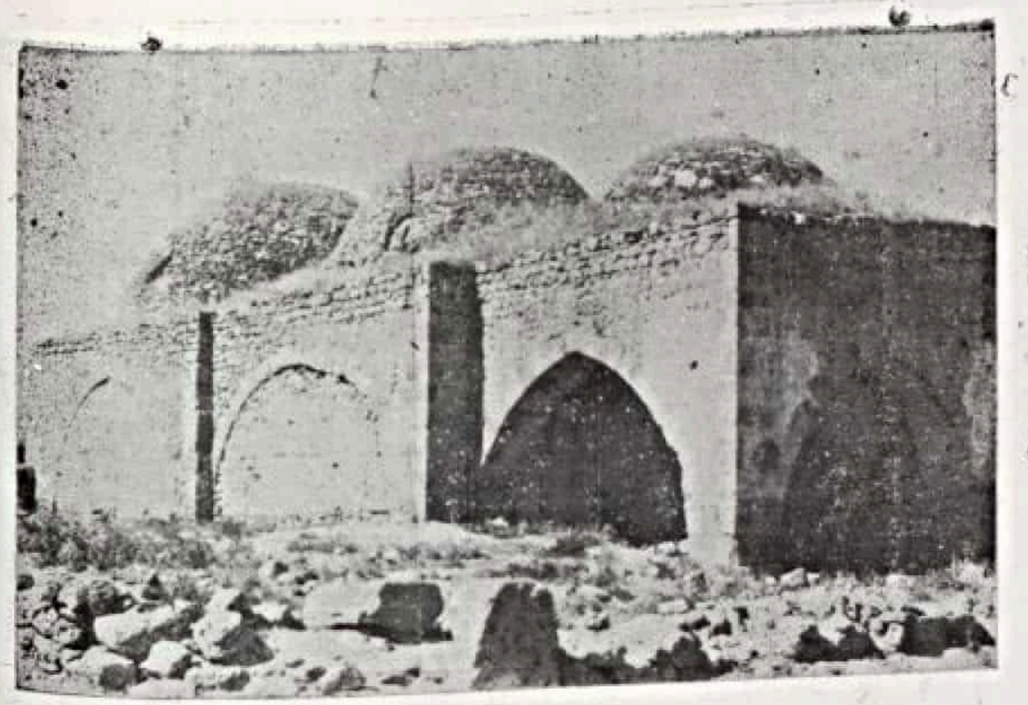
Boğa heykelleri

Öküz taşı

Üç ayak

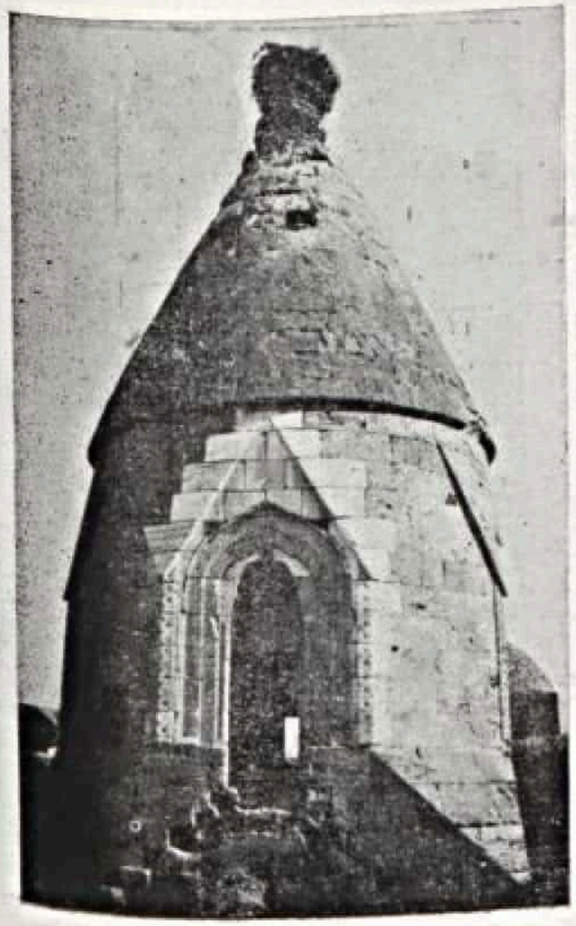

Lala camii

Şütunlar

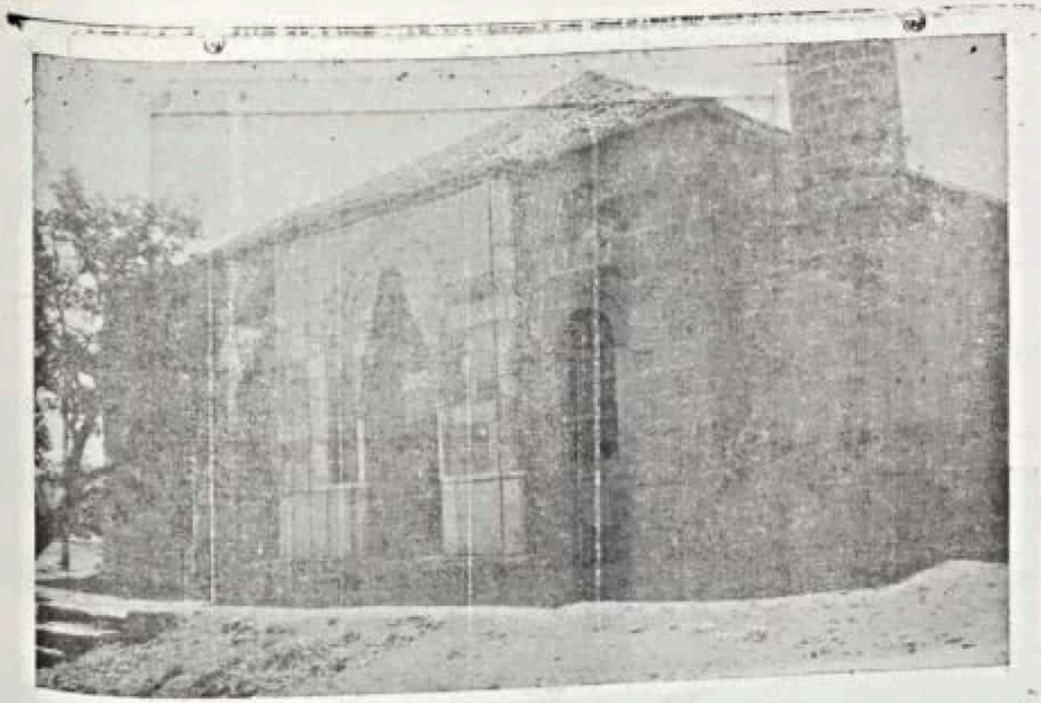

Melik Gazi Türbesi

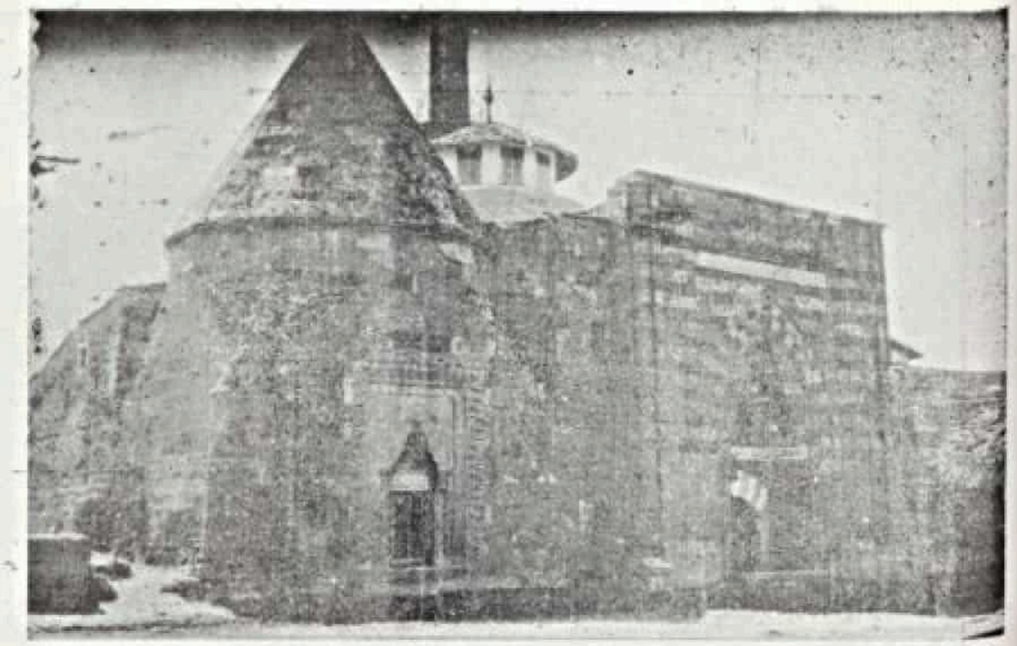

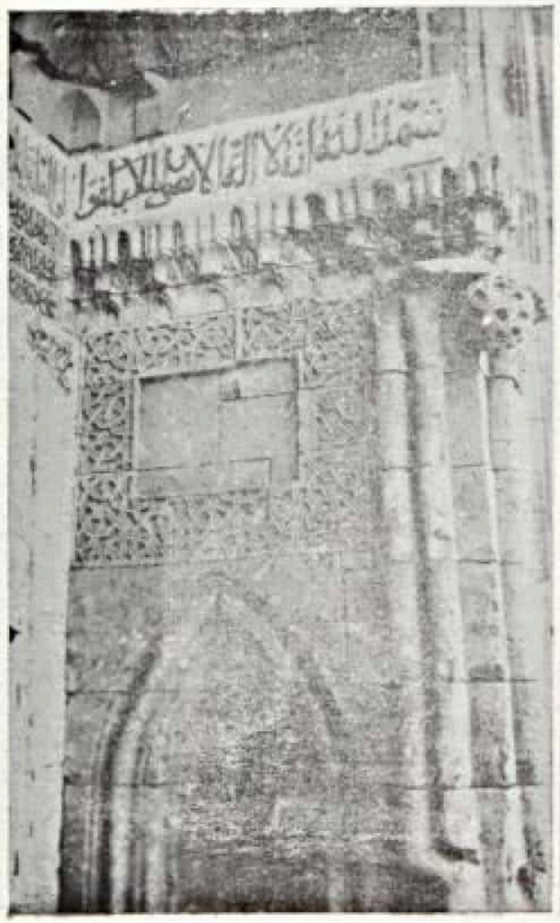
M. G. T. Kapısı

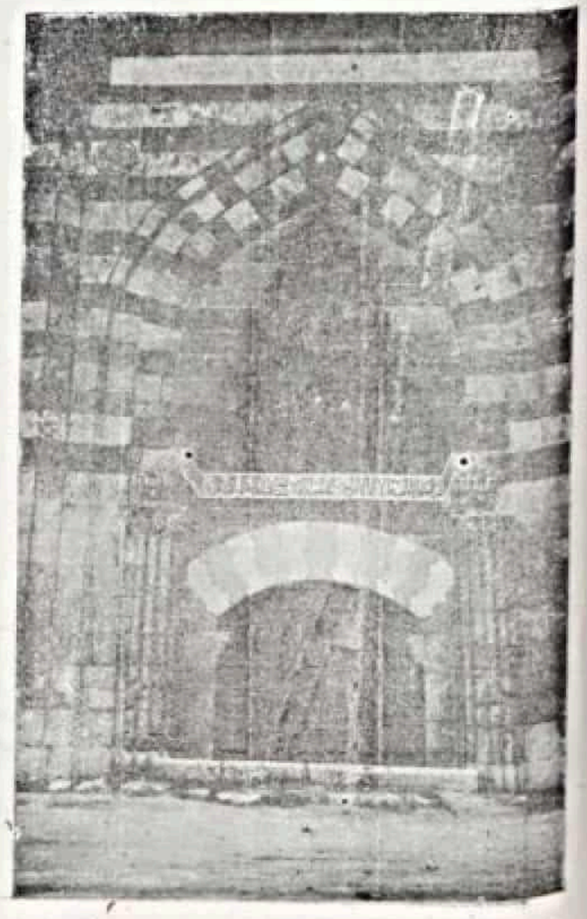
Âlaeddin camii

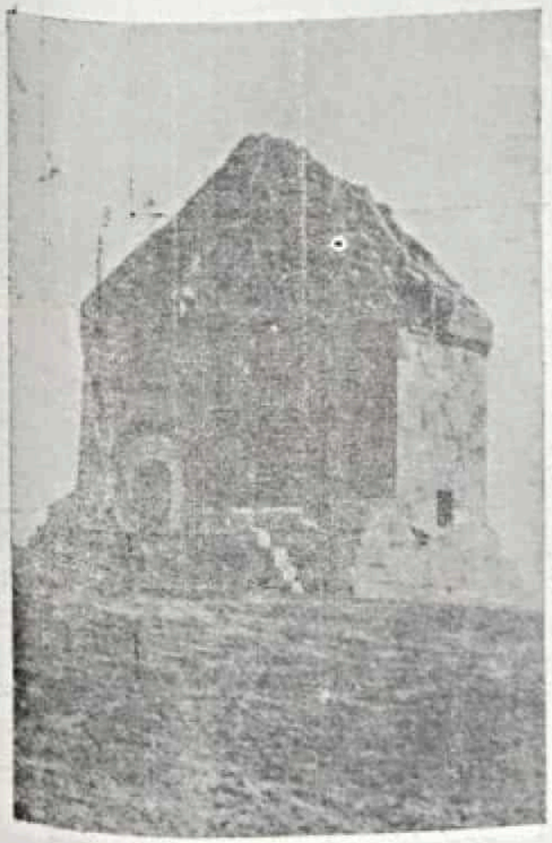
Caca bey camii

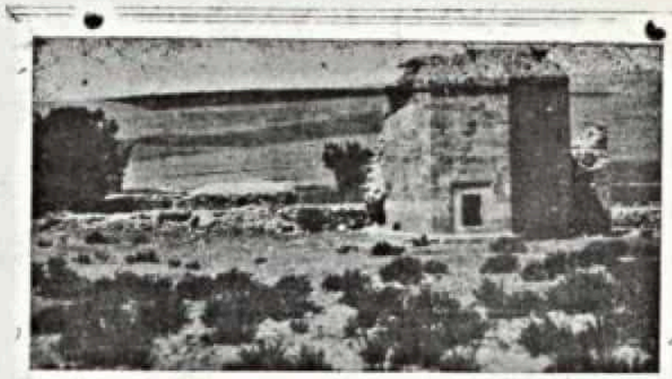
Caca bay C. kapısı

Kümbet

Kümbet kapısı

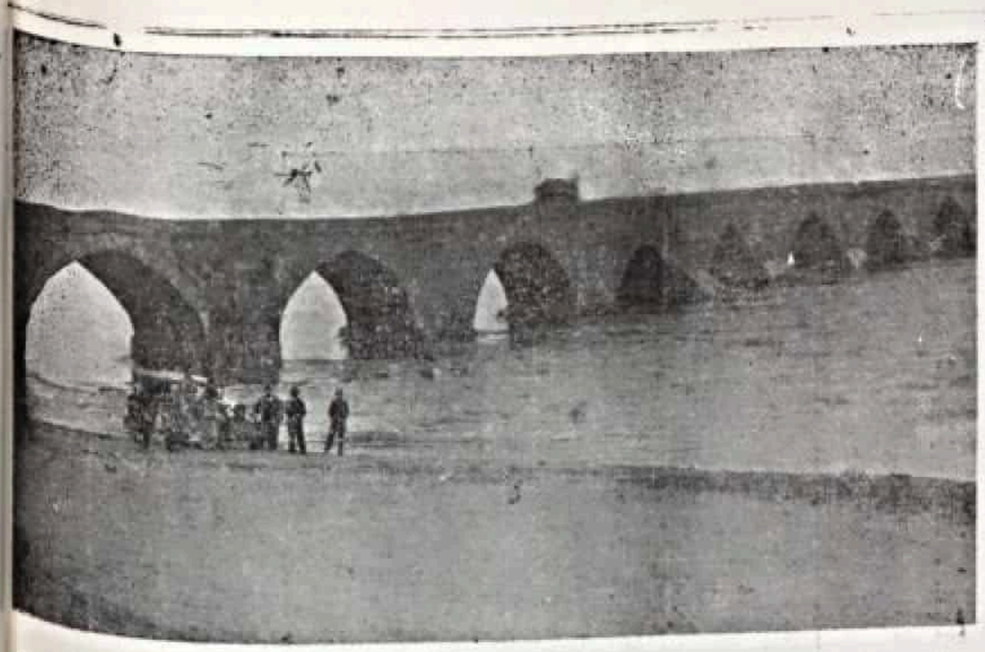

Karakurt baba
Türbesi

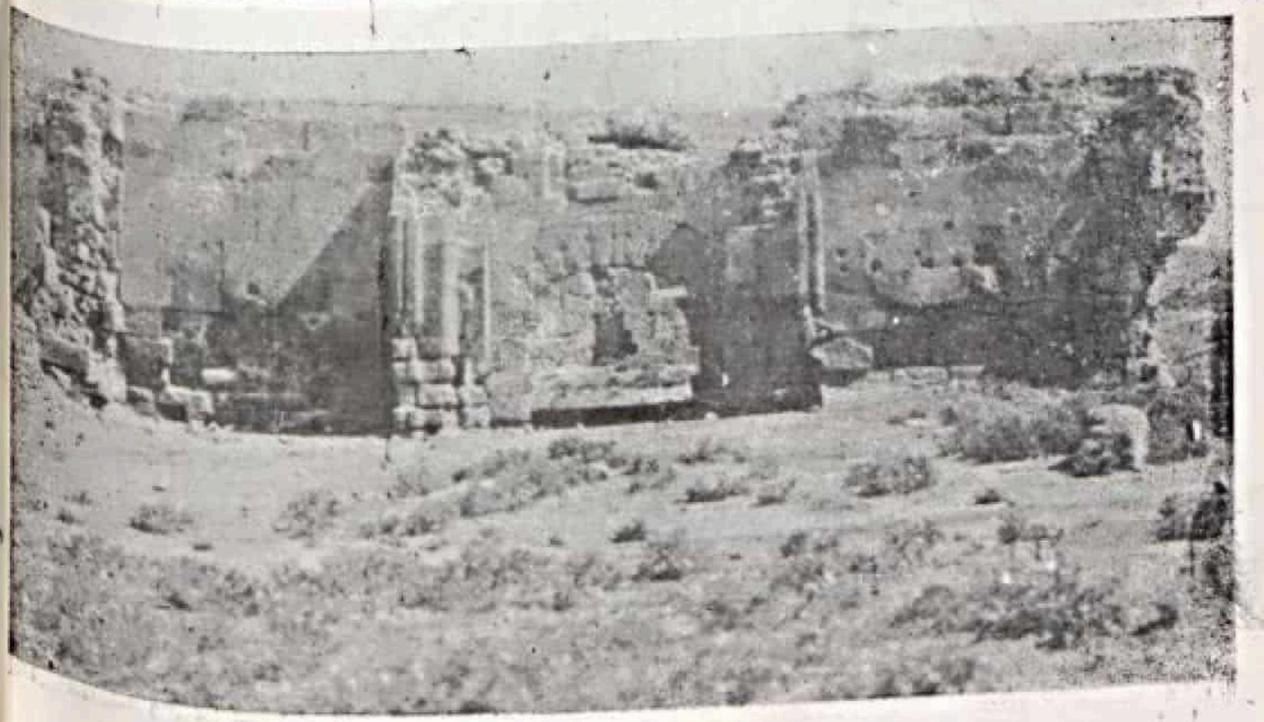

Aşıkpaşa Türbe ve kitabesi

Kesik Köprü ve kitabesi

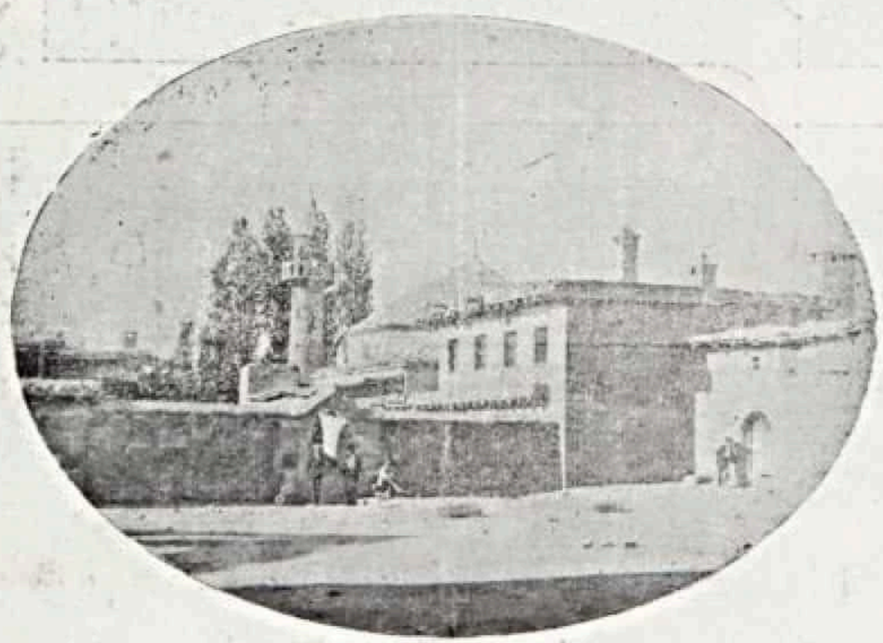

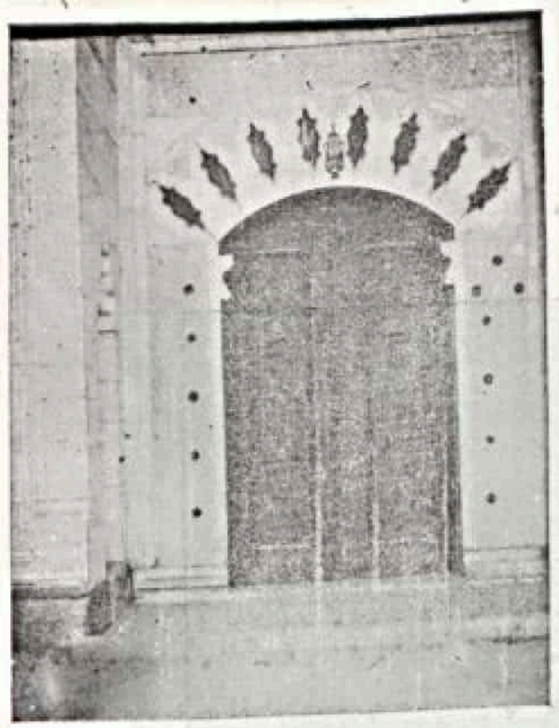
Kârvansaray

Hacı B. Aslanlı çeşme

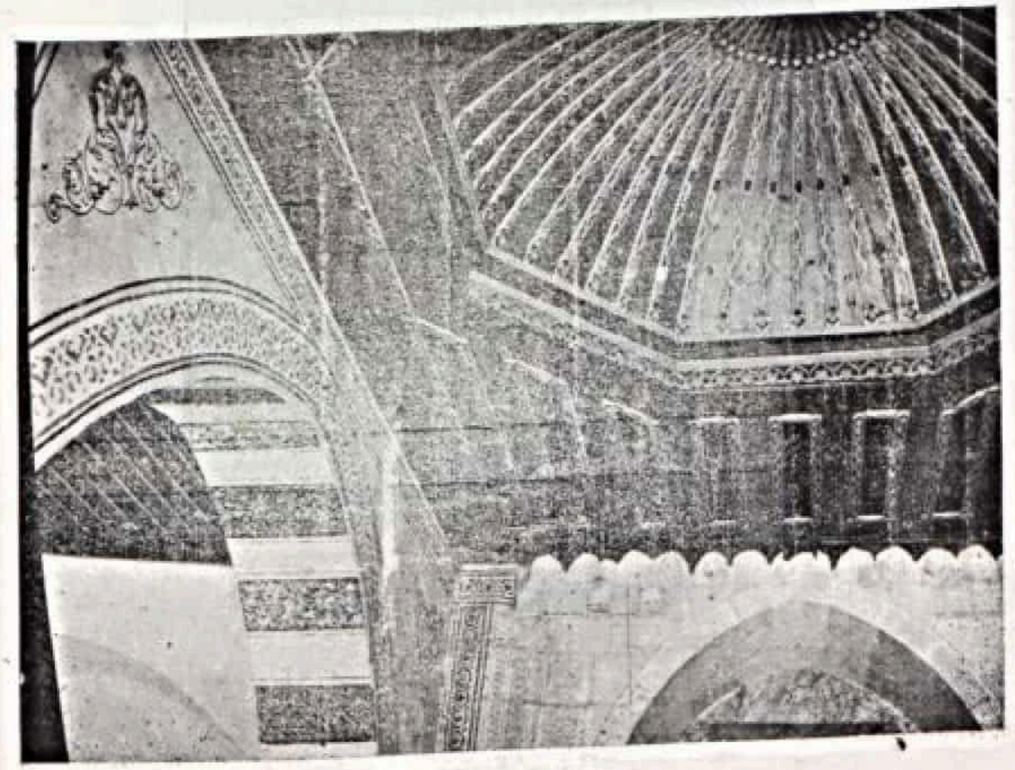

Hacıbektaş dergahı

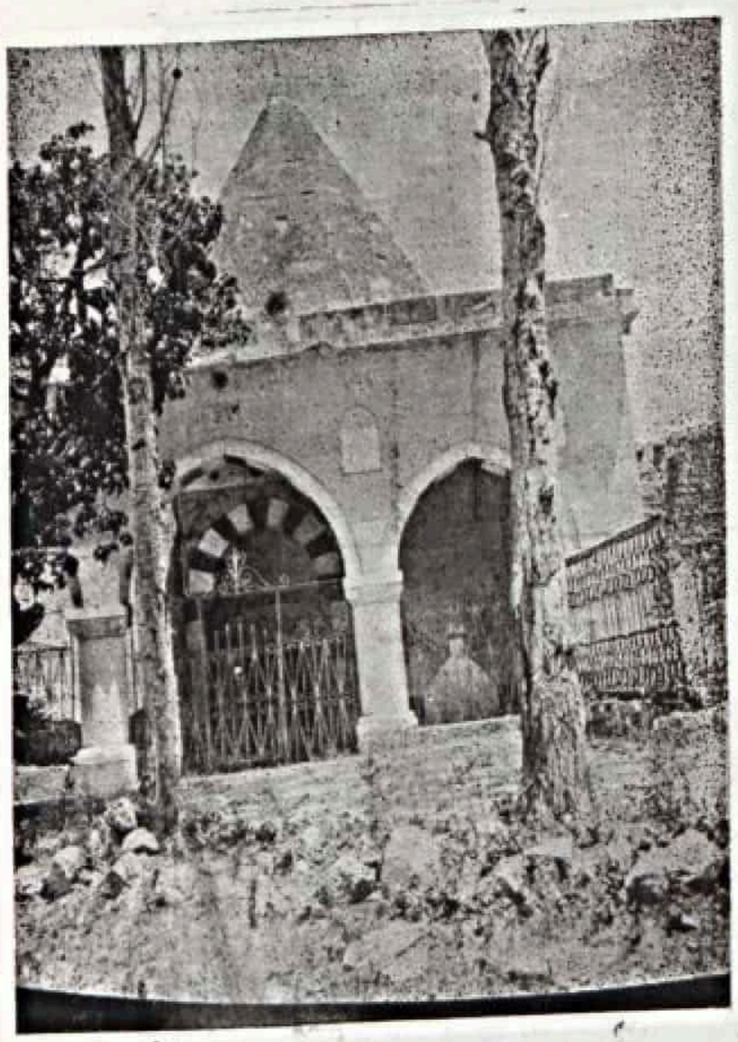
Hacıbektaş Türbesinin kapısı

Türbenin Tavanı

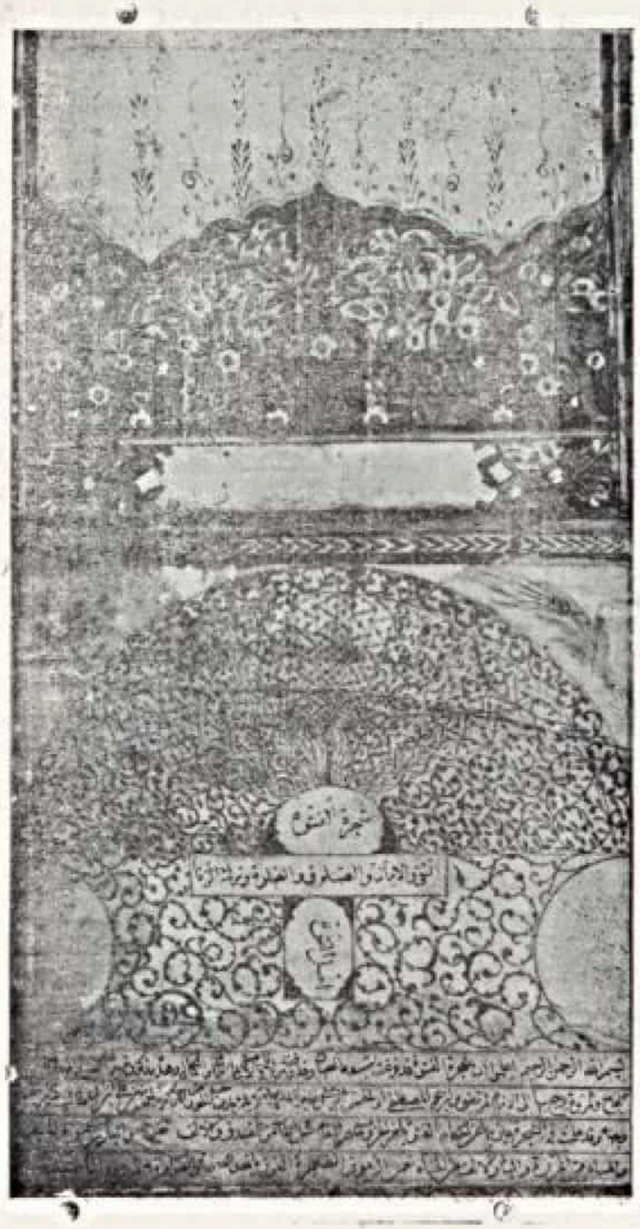
Hacıbektaş Türbesi

Balım Sultan türbesi

Ahi Sinan icazetnamesi

— 1 —

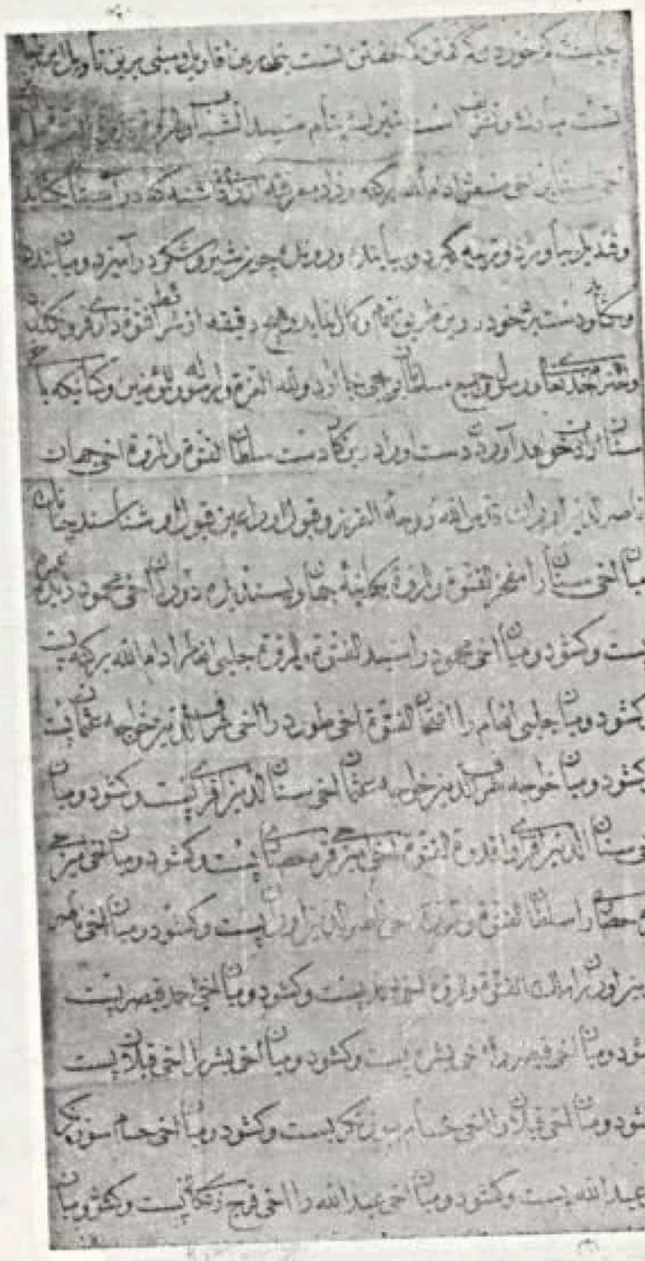
— 2 —

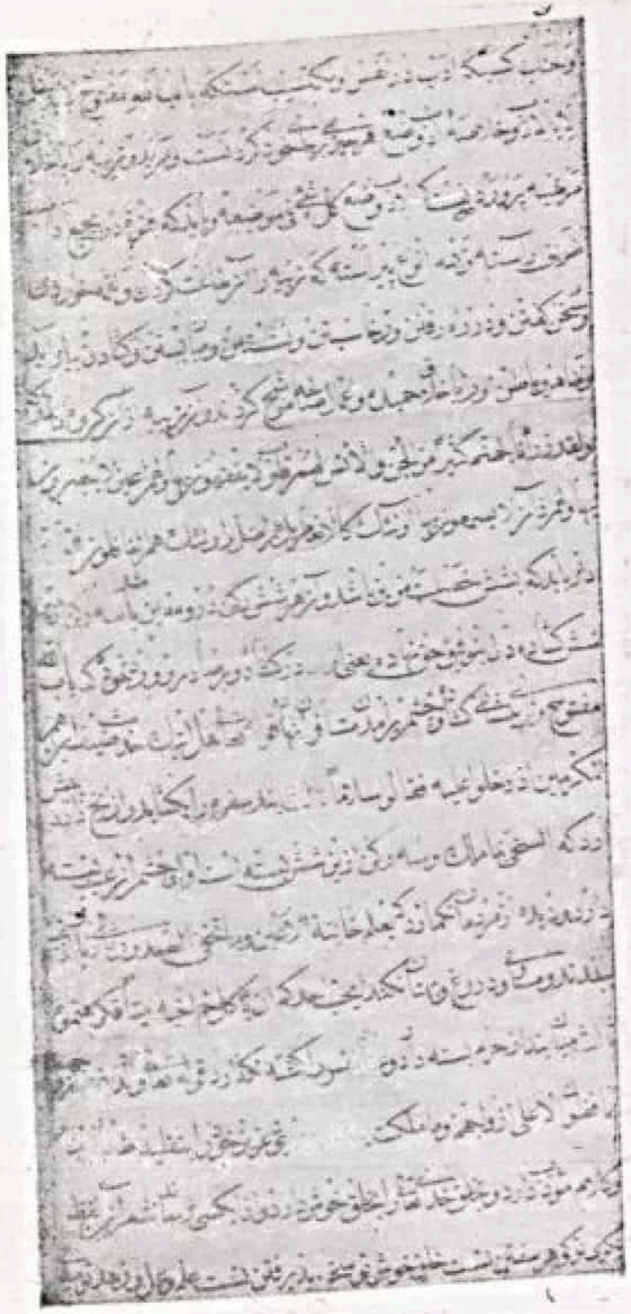

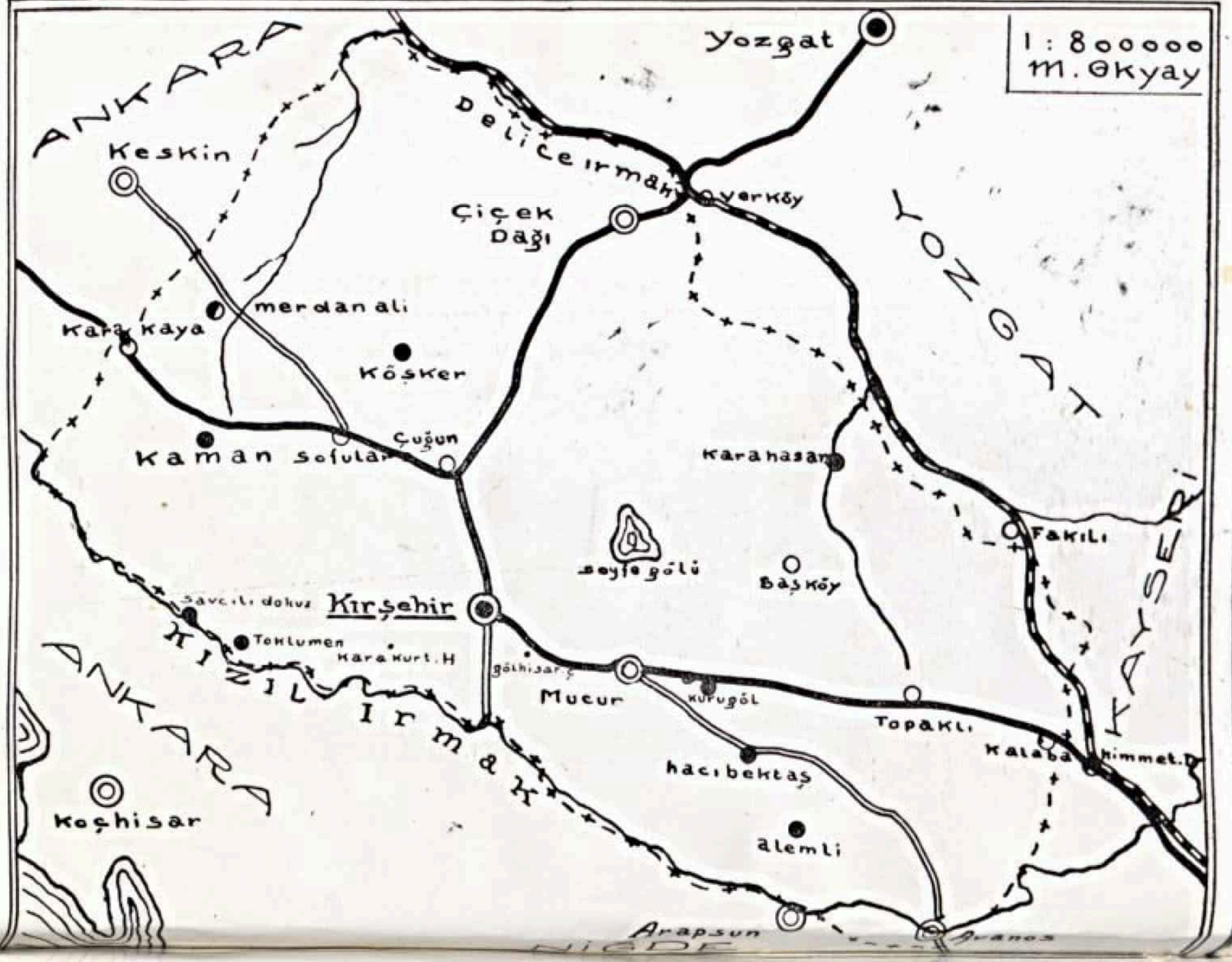
بسم الله الرحمن الرحيم وبه نثقني

الحمد لله الذي اشرفت قلوب اوليائه بنور تجلي جماله وجلاله تعالى
واشرقت الارض بنور ربها وله تعالى الله نور السموات والارض
وقوله تعالى الا ان اولياء الله لا خوف عليهم ولا هم يحزنون فترك
اوليائه المال والجاه قوله تعالى من كان يريد حرث الاخرة نزد له في حرثه
ومن كان يريد حرث الدنيا نؤته منها وما له في الاخرة من نصيب وقوله
عليه السلام من عرف الله كل لسانه وهذه مناسبتهم من التغير في تينه
الغفلة وتاه قوله تعالى لقد كنت في غفلة من هذا فكشفنا عنك
غطاءك فبصرك اليوم حديد قوله تعالى وبال لا تلهيهم تجارة ولا بيع
عن ذكر الله والعبد والاياد قوله تعالى وما خلقت الجن والانس الا
ليعبدون والشكر للعبد الذي ما جي لنسبه قوله تعالى وكان
يبدل الله سيئاتهم حسنات ومغفرة لقوله تعالى ان الله يغفر الذنوب
جميعا اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له قوله تعالى ولكن لا تشعرون
في الثاني واشهد ان محمدا عبده ورسوله قوله تعالى سبحان الذي اسرى
بعبده ليلا من المسجد الحرام الى المسجد الاقصى الاية وكان حوله ان ارسله
بالفجر الاول ضحى قوله تعالى اقتربت الساعة وانشق القمر ورضوان الله
عن اصحاب رسول الله اجمعين قوله عليه السلام اصحابي كالنجوم بايهم

1 : 800000
M. Okyay
ANKARA
Yozgat
Keskin
Delicermak
Çiçek Dağı
Yerköy
YOZGAT
merdan ali
Kara kaya
Köşker
Kaman
Çuğun
Karahasan
Fakılı
KAYSERİ
Seyfe gölü
Başköy
Savcılı dokuz
Kırşehir
Toklumen
Kara Kurt. H
Mucur
Kufugöl
Topaklı
Kalaba
Himmet. D
hacıbektaş
KIZILIRMAK
ANKARA
Koşhisar
alemli
Arapsun
NIĞDE

